

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. BcA. Tereza Fabšíková

**Trestněprávní nástroje ochrany životního
prostředí**

Disertační práce

Školitel: prof. JUDr. Milan Damohorský, DrSc.

Studijní program: Teoretické právní vědy – Právo životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 6. 9. 2020

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 577 495 znaků včetně mezer.

disertantka

V Praze dne 6. 9. 2020

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala mému školiteli prof. JUDr. Milanu Damohorskému, DrSc. za odborné vedení, za cenné rady a připomínky a za veškerý čas, který mi při psaní disertační práce věnoval.

Obsah

Úvod.....	6
1 Životní prostředí a trestní právo	11
1.1 Životní prostředí a ochrana životního prostředí	11
1.1.1 Životní prostředí.....	11
1.1.2 Ochrana životního prostředí	14
1.1.3 Znečišťování a poškozování životního prostředí	15
1.2 Odpovědnost v právu životního prostředí	16
1.2.1 Odpovědnost za škodu	17
1.2.2 Odpovědnost za ekologickou újmu	18
1.2.3 Správněprávní odpovědnost	19
1.3 Trestní právo a ochrana životního prostředí.....	21
1.3.1 Trestní právo	22
1.3.2 Význam trestního práva v ochraně životního prostředí	25
1.3.3 Trestní sankce a životní prostředí.....	27
1.3.4 Principy práva životního prostředí a trestněprávní normy	30
1.3.5 Normotvorba v oblasti trestněprávní ochrany životního prostředí.....	33
1.3.6 Pojem trestný čin.....	38
1.4 Shrnutí	43
2 Environmentální kriminalita	45
2.1 Pojem environmentální kriminality.....	45
2.2 Charakteristika environmentální kriminality	47
2.2.1 Povaha ekologické újmy	48
2.2.2 Organizovaná trestná činnost	50
2.2.3 Propojení trestné činnosti.....	52
2.2.4 Zapojení ekonomických subjektů.....	54

2.2.5 Trestné činy bez obětí	57
2.2.6 Ohrožení sociální stability a míru	58
2.2.7 Problematické aspekty prokazování environmentální kriminality.....	59
2.3 Kategorie environmentální kriminality	60
2.3.1 Trestné činy, jejichž objektem je zájem na ochraně biotické složky životního prostředí.....	63
2.3.2 Trestné činy, jejichž objektem je zájem na ochraně abiotické složky životního prostředí.....	67
2.3.3 Klimatické trestné činy.....	70
2.4 Shrnutí	72
3 Mezinárodní právo a poškození životního prostředí	74
3.1 Poškození životního prostředí jako zločin podle mezinárodního práva.....	75
3.1.1 Ochrana životního prostředí v ozbrojeném konfliktu	76
3.1.2 Mezinárodní trestní soud	86
3.1.3 Mezinárodní trestní soud a poškození životního prostředí.....	89
3.1.4 Možnost vzniku nové platformy	101
3.2 Poškození životního prostředí jako konvencionální zločin.....	105
3.2.1 Mezinárodněprávní úmluvy s trestněprávním závazkem.....	105
3.2.2 Možný budoucí vývoj.....	107
3.3 Shrnutí	110
4 Trestné činy proti životnímu prostředí v evropském kontextu	112
4.1 Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí	112
4.1.1 Vývoj trestněprávních nástrojů ochrany životního prostředí	113
4.1.2 Úmluva Rady Evropy o trestněprávní ochraně životního prostředí	115
4.2 Směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí a související předpisy	120
4.2.1 Vývoj	121
4.2.2 Směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí – současný stav	125

4.2.3	Problematické prvky a budoucí vývoj směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí.....	131
4.2.4	Směrnice o znečištění z lodí.....	145
4.3	Vybrané právní úpravy v evropských státech	146
4.3.1	Francie.....	147
4.3.2	Švédsko	149
4.3.3	Španělsko	152
4.3.4	Estonsko	155
4.4	Shrnutí.....	158
5	Trestné činy proti životnímu prostředí v českém právním řádu.....	160
5.1	Trestněprávní východiska	160
5.1.1	Základní zásady trestního práva.....	160
5.1.2	Pojem trestný čin v českém právním řádu a související instituty	162
5.1.3	Sankcionování pachatelů.....	174
5.1.4	Vztah trestní odpovědnosti a jiných kategorií odpovědnosti v českém právním řádu	180
5.2	Trestné činy proti životnímu prostředí v českém právním řádu.....	183
5.2.1	Vývoj trestněprávní legislativy ve vztahu k životnímu prostředí	183
5.2.2	Vymezení skutkových podstat	185
5.2.3	Trestné činy podle hlavy VIII. trestního zákoníku.....	186
5.2.4	Další skutkové podstaty trestných činů umožňující ochranu životního prostředí. 209	
5.2.5	Rozsah kriminalizace	214
5.3	Shrnutí.....	216
	Závěr.....	218
	Seznam použitých zkratk.....	228
	Seznam použitých zdrojů	229
	Abstrakt	254
	Abstract	256

Úvod

Škodlivá jednání ohrožující nebo poškozující životní prostředí jsou závažným celosvětovým problémem, spojeným z počátku především s rozvojem průmyslu a mezinárodního obchodu, později s vytvářením korporátních struktur a globalizací a v současnosti také s novými technickými a vědeckými poznatky a možnostmi. Na tato jednání je třeba reagovat vhodnou právní regulací a také odpovědnostními mechanismy, mezi kterými nemůže chybět ani delikt ní odpovědnost. Významné havárie, které způsobily rozsáhlé ekologické ztráty, nadužívání přírodních zdrojů či zvyšující se obava z klimatické změny přitahují stále větší pozornost právě k trestnímu právu a trestní odpovědnosti jakožto prostředku *ultima ratio*.

Trestní odpovědnost se v oblasti ochrany životního prostředí začala uplatňovat až v 70. letech 20. století. Trestní právo se tradičně zabývalo ochranou významných hodnot a společenských zájmů, vedle zájmu na ochraně lidského života a zdraví se zaměřovalo především na zájem na ochraně majetku. Je až s podivem, že zájem na ochraně životního prostředí byl dlouhou dobu přehlížen a upozadován, ačkoli příznivé životní prostředí je zcela zásadní podmínkou pro lidský život, pro lidské zdraví, ale také pro existenci lidské populace vůbec. Citlivost k nutnosti ochrany životního prostředí všemi dostupnými prostředky se postupně zvyšuje a zejména po roce 2000 tak strmě narůstá rovněž význam trestního práva.

Zároveň s tím však stále roste také výskyt trestné činnosti proti životnímu prostředí. Podle údajů Interpolu je trestná činnost proti životnímu prostředí v celosvětovém měřítku čtvrtou největší oblastí trestné činnosti, která navíc pachatelům přináší neustále rostoucí vysoké zisky.¹ Environmentální kriminalita je velmi nebezpečná především tím, že každé poškození životního prostředí nebo jeho složky může mít dalekosáhlé dopady v podobě ekologické újmy způsobené nikoli jen na konkrétní dotčené složce životního prostředí, ale i na jiných složkách či ekosystémech. Následky poškozujících jednání se mohou projevit na jiném místě nebo po určité době. Potenciální riziko spojené s takovými činnostmi je tak pro společnost velmi vysoké, avšak riziko jakéhokoli trestního postihu je pro pachatele stále velmi nízké.

Přes nespornou závažnost environmentální kriminality se této oblasti trestné činnosti ze strany trestněprávní praxe nedostává tolik pozornosti jako jiným oblastem kriminality. Situace se postupně zlepšuje s tím, jak se zvyšuje senzitivita společnosti k ochraně životního

¹ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, 2016, s. 4 [online]. [cit. 14. 7. 2019]. Dostupná z <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Wildlife-crime>.

prostředí, avšak stále není ideální. Téma disertační práce jsem si zvolila především proto, že si uvědomuji nebezpečnost jednání vedoucích k poškození životního prostředí. Chtěla jsem tedy prozkoumat, zda prostředek, který by měl postihovat nejškodlivější jednání proti nejvyšším společenským hodnotám, tedy trestní právo, je na všech úrovních právních norem vhodně vybaven také k ochraně životního prostředí.

Ve své diplomové práci jsem se věnovala trestní odpovědnosti právnických osob, a to i ve vztahu k trestným činům proti životnímu prostředí. Vzhledem k tomu, že velké množství případů poškození životního prostředí vzniká dnes z činnosti právnických osob, je právě trestní odpovědnost právnických osob v ochraně životního prostředí významným tématem. V disertační práci tak mimo jiné navazuji na své předchozí poznatky ohledně trestní odpovědnosti právnických osob a zamýšlím se nad jejím nejvhodnějším využitím v ochraně životního prostředí.

Hlavním cílem předkládané disertační práce je analyzovat stávající trestněprávní nástroje, které se uplatňují v ochraně životního prostředí, a to z oblasti mezinárodního práva, evropského práva i práva českého, a na základě provedené analýzy navrhnout možné budoucí změny. Souvisejícím cílem je vyhledání případných mezer v právní úpravě a návrhy jejich překonání. Dílčím cílem práce je také zhodnocení postavení trestní odpovědnosti za jednání spočívající ve vzniku ekologické újmy nebo v hrozbě jejího vzniku v kontextu ekologicko-právní odpovědnosti a také posouzení úlohy, kterou trestní právo v ochraně životního prostředí může plnit.

Předkládaná disertační práce je pojata jako teoretická akademická monografie. K dosažení výše popsaných cílů je tak v práci využito klasických metod vědecké práce, především analytické a syntetické metody, ve vhodných případech doplněných o metodu komparativní. Převažující metodou je metoda analytická, jejíž aplikací je především analýza dokumentů primární i sekundární povahy. Komparativní metoda se projevuje ve srovnání právních předpisů v původním a pozdějším znění, při srovnávání jednotlivých mezinárodních úmluv či určitého závazného předpisu a jeho ideového zdroje. Klasickým případem využití komparativní metody v textu disertační práce je srovnání trestněprávních ustanovení, jejichž objektem je ochrana životního prostředí, v právních řádech vybraných evropských států. Poznatky získané výše popsanými postupy jsou pak syntetizovány do závěrů disertační práce. Vzhledem k tomu, že se jedná o teoreticky zaměřenou práci, objevuje se v jejím textu také využití metody deskriptivní, neboť určité jevy nelze zkoumat bez jejich výchozího popsaní a pochopení.

Pro výklad právních norem je použito primárně logické, jazykové a systematické výkladové metody, v některých částech doplněných o zvláštní metody, zejména o historický výklad. Na vhodných místech je využito také výkladu teleologického, který má v tématice ochrany životního prostředí nepochybně svůj význam.

Předmětem disertační práce jsou výhradně trestněprávní nástroje ochrany životního prostředí, a tedy trestněprávní normy a trestněprávní ustanovení. Jiné kategorie odpovědnosti jsou v textu zmíněny zejména ve vztahu k trestní odpovědnosti či pro vytvoření ucelené představy o určité problematice, nejsou však v disertační práci samy podrobně analyzovány. Pojednání tak širokého předmětu zkoumání by výrazně přesahovalo rozsah disertační práce. Práce je až na výjimky zaměřena na hmotněprávní úpravu. Procesnímu právu je pozornost věnována pouze okrajově, v otázkách, kde jsou určité procesní prvky specifické či výjimečně relevantní z hlediska řešení environmentální kriminality.

Otázka ekologicko-právní odpovědnosti je v odborné literatuře tradičním tématem, často je v literatuře teorie práva životního prostředí pojednána zejména odpovědnost za ekologickou újmu. Jedná se však o oblast, která se neustále vyvíjí, a poznatky je tak nutné neustále prohlubovat a aktualizovat s ohledem na vývoj společnosti a obecně zvyšujícím se povědomím o závažnosti poškozování životního prostředí, a tedy sílící vůli tuto oblast právně regulovat. Z hlediska trestněprávní odpovědnosti byla pozornost v české právní teorii věnována zejména české právní úpravě, neboť ta prošla za posledních třicet let pozoruhodným vývojem. Trestněprávními otázkám spojeným s ochranou životního prostředí se v právní teorii v českém kontextu zabývá zejména M. Damohorský, V. Stejskal či J. Jelínek. V zahraniční literatuře lze upozornit zejména na práce M. Faurea či v oblasti kriminologie na práce R. Whitea.

Předkládaná disertační práce je vedle úvodu a závěru systematicky rozdělena do pěti hlavních kapitol, které jsou dále vnitřně členěny. První dvě kapitoly se zaměřují na vztah ochrany životního prostředí a trestního práva, problematiku trestněprávní normotvorby, jejímž objektem je ochrana životního prostředí, a charakteristiku trestné činnosti proti životnímu prostředí. Kapitoly třetí, čtvrtá a pátá se pak věnují především zkoumání relevantních mezinárodních úmluv a právních předpisů. Jednotlivé kapitoly jsou zakončeny shrnutími obsahujícími dílčí závěry, které jsou podkladem pro celkový závěr disertační práce a jsou jeho součástí. V závěru disertační práce jsou tak shrnuty a zdůrazněny nejdůležitější poznatky odpovídající cílům práce získané provedeným výzkumem a předloženy návrhy *de lege ferenda*.

Podrobněji tedy, první kapitola je zaměřena na celkový vhled do problematiky ochrany životního prostředí a trestního práva a vysvětlení základních pojmů, které mají význam

pro disertační práci. Mimo nastínění základních východisek je pak v této kapitole řešena především otázka úlohy trestního práva v ochraně životního prostředí a jeho specifických rysů, které mohou být právě pro ochranu životního prostředí příznivé. V další části práce je rozebrána problematika tvorby trestněprávních norem v oblasti ochrany životního prostředí.

Ve druhé kapitole je charakterizována trestná činnost proti životnímu prostředí. Předkládaná charakteristika je provedena především s důrazem na jasné vymezení a pochopení předmětu předkládané práce. Kapitola se zaměřuje na ty charakteristické rysy environmentální kriminality, jejichž poznání a pochopení může sloužit k lepší trestněprávní normotvorbě a účinnějšímu fungování trestního práva v ochraně životního prostředí.

Třetí kapitola je zaměřena na současný stav mezinárodního trestního práva a možnosti ochrany životního prostředí, které umožňuje za stavu ozbrojeného konfliktu a v období míru. Nejprve je pozornost věnována zločinům podle mezinárodního práva, ve vztahu k nimž je klíčová především analýza Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, ale i dalších relevantních úmluv, zejména z okruhu „ženevského práva“. Předmětem zkoumání je dále postupný vývoj ochrany životního prostředí před závažným poškozením či ohrožením, také s ohledem na predikci možných budoucích změn v mezinárodním trestním právu. Druhá část kapitoly je zaměřena na tzv. konvencionální trestné činy, a tedy na otázky, zda existují v současné době některé konvencionální trestné činy, jejichž objektem je zájem na ochraně životního prostředí, a zda by bylo vhodné tuto oblast do budoucna prohloubit.

Ve čtvrté kapitole se práce zabývá trestněprávními nástroji ochrany životního prostředí v evropském kontextu. Analyzována je tak nejprve Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí, vytvořená na půdě Rady Evropy, její vliv na další právní dokumenty a její další možný význam. Stěžejní je však v této kapitole především rozbor unijní směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí, která je již deset let účinná a je v současnosti nejvýznamnějším evropským právním nástrojem v této oblasti. Na závěr je do kapitoly začleněno srovnání trestněprávních ustanovení, jejichž objektem je ochrana životního prostředí, obsažených v právních rádech některých evropských států.

Pátá kapitola je věnována českému právnímu řádu a úpravě trestných činů proti životnímu prostředí. Analyzován je tak zejména český trestní zákoník a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, spolu s relevantní judikaturou. V kapitole je popsán vývoj české trestněprávní ochrany životního prostředí a rozebrány skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí a skutkové podstaty trestných činů využitelných v ochraně životního prostředí. Právní úprava je dále zhodnocena a jsou předloženy podněty a návrhy *de lege*

ferenda. Kapitola je zařazena na závěr práce, pro zhodnocení české právní úpravy a zejména jejího zasazení do evropského kontextu tedy využívá poznatky získané již předchozím výzkumem a prezentované v předchozích kapitolách.

Disertační práce je zpracována k právnímu stavu ke dni 31. 8. 2020, reflektuje tak nejnovější účinné změny trestního zákoníku v hlavě VIII. zvláštní části i nejnovější zprávu Úřadu OSN pro drogy a kriminalitu týkající se environmentální kriminality spojené s chráněnými druhy rostlin a živočichů.²

² Výzkum byl prováděn a disertační práce vznikla v rámci výzkumného programu Univerzity Karlovy Progres Q 16 "Environmentální výzkum".

1 Životní prostředí a trestní právo

Disertační práce se zabývá trestněprávními nástroji ochrany životního prostředí a spolu s tím tedy i způsoby, jak právě trestní odpovědnost může přispět k tomu, aby životní prostředí nebylo poškozováno a nedocházelo ke vzniku závažných případů ekologické újmy. Aby byl jednoznačně vymezen předmět této práce, je nutné se v následujících řádcích zabývat některými základními pojmy, které se k trestněprávním nástrojům ochrany životního prostředí vztahují, zejména pak vymezením pojmu „životní prostředí“ obecně a rovněž přímo ve vztahu k trestnímu právu. Dále je nutné se zabývat významem trestní odpovědnosti, jejím zasazením do kontextu odpovědnosti v ochraně životního prostředí a prvky, kterými může trestní odpovědnost vyvozovaná za trestné činy proti životnímu prostředí přispět k ochraně životního prostředí ve srovnání s jinými typy odpovědnosti uplatňujícími se v environmentálním kontextu. Vysvětleny a popsány jsou také základní pojmy trestního práva relevantní pro oblast trestné činnosti proti životnímu prostředí. Kapitola se dále zabývá trestněprávní normotvorbou v oblasti životního prostředí, jejími specifiky i problematickými body. Rozebrána je také otázka, zda a jakým způsobem se odráží principy práva životního prostředí v trestní normotvorbě v této oblasti.

1.1 Životní prostředí a ochrana životního prostředí

Pojmy životní prostředí a ochrana životního prostředí jsou klíčové pro zjištění, co je od trestního práva očekáváno a jaká by měla být úloha řádně fungujících trestněprávních norem. Jako základní východiska této práce jsou tedy popsány některé významné pojmy práva životního prostředí.

1.1.1 Životní prostředí

Vymezení pojmu „životní prostředí“ není zcela snadné a není ani jednoznačné, a to především proto, že se jedná o poměrně široký pojem, zahrnující celou řadu prvků a jevů, a navíc o pojem, který každá osoba může vnímat mírně odlišným způsobem. Pro účely právní regulace je však potřebné nahlížet na pojem životní prostředí spíše objektivním pohledem. V obecné rovině je životní prostředí možné chápat jako jeho jednotlivé přírodní složky a vzájemné vztahy a interakce mezi nimi.³ Tato definice v zásadě odpovídá systémovému pohledu na obsah pojmu životní prostředí.

³ Jedná se o definici autorky založenou na srovnání různých právních dokumentů a teoretických prací.

I. Jančářová uvádí tři pohledy na definování životního prostředí, a to definici statickou, dynamickou a systémovou.⁴ Podle statické definice je životní prostředí soubor faktorů nutných k životu určitého organismu. Dynamická definice je založena na tom, že objekt je v neustálé interakci s určitou částí světa, na tu působí a té se přizpůsobuje. Systémová definice životního prostředí jej považuje za systém, skládající se z různých složek propojených vzájemnými vazbami.⁵

Z analýzy významných mezinárodních úmluv, jejichž předmětem je ochrana životního prostředí, je patrné, že mezinárodní dokumenty se jasné a konkrétní definici pojmu životní prostředí vyhýbají a spíše popisují, co vše se pod tímto pojmem rozumí. Životní prostředí je tak definováno v zásadě skrze optiku jeho ochrany a zachování jeho příznivého stavu. Například Stockholmská deklarace⁶ tak pojem životní prostředí přímo nedefinuje, z preambule však lze dovodit, že životní prostředí chápe jako prostředí přírodní i to člověkem utvořené.⁷ V textu deklarace je pak výrazně akcentována ochrana přírodních zdrojů, které jsou vymezeny jako „zahrnující vzduch, vodu, půdu, rostliny a živočichy a zvláště významné ekosystémy“.⁸ Jiným příkladem může být novější Deklarace z Ria.⁹ Rovněž tato úmluva operuje ve svém textu s pojmem „životní prostředí“ (*environment*), ale nijak jej nedefinuje. Ve svém principu č. 1 se dokonce tomuto pojmu vyhýbá zcela, když stanovuje, že lidské bytosti „jsou oprávněny ke zdravému a produktivnímu životu v souladu s přírodou.“¹⁰ Výjimkou je v tomto ohledu

⁴ JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. Právo životního prostředí: obecná část. Brno: Masarykova univerzita, 2016. Učebnice Právnické fakulty MU, s. 19. ISBN 978-80-210-8366-0.

⁵ Tamtéž.

⁶ Deklarace Konference Organizace Spojených národů o životním prostředí, (Stockholmská deklarace), 1972. Dále jen „Stockholmská deklarace“. Stockholmská deklarace je jednou z nejvýznamnějších úmluv, jejímž předmětem je ochrana životního prostředí jako celku.

⁷ Preambule Stockholmské úmluvy, bod 1: „Both aspects of man's environment, the natural and the man-made, are essential to his well-being and to the enjoyment of basic human rights the right to life itself.“

⁸ Princip č. 2 Stockholmské deklarace: „The natural resources of the earth, including the air, water, land, flora and fauna and especially representative samples of natural ecosystems, must be safeguarded for the benefit of present and future generations through careful planning or management, as appropriate“

⁹ Deklarace Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (Deklarace z Ria), 1992. Dále jen „Deklarace z Ria“.

¹⁰ Princip č. 1 Deklarace z Ria zní: „Human beings are at the centre of concerns for sustainable development. They are entitled to a healthy and productive life in harmony with nature.“

Luganská úmluva,¹¹ která ve svém článku 2 definuje pojem „životní prostředí“ (*environment*) jako přírodní zdroje abiotické i biotické povahy, včetně vzduchu, vody, půdy, rostlin, živočichů a interakcí mezi nimi, dále zahrnuje pod pojem životní prostředí i památky vytvořené člověkem a dále charakteristické prvky krajiny.¹²

V českém právním řádu je životní prostředí legislativně definováno v zákoně o životním prostředí¹³ jako *vše co vytváří podmínky existence člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje*.¹⁴ Dále následuje demonstrativní výčet jeho složek: *„Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie.“*¹⁵

M. Damohorský uvádí, že definice životního prostředí se někdy rozšiřuje i o „*tzv. umělé (člověkem vytvořené) prostředí, jako je prostředí sídlištní, domovní, bytové a pracovní.*“¹⁶ V literatuře se někdy objevuje rozdělení na „*přírodní*“ životní prostředí a „*lidské*“ životní prostředí, případně i dělení složitější na „*přírodní*“, „*člověkem vytvořené*“ a „*lidské*“ prostředí.¹⁷ Lze však souhlasit s názorem M. Damohorského, že pokud je definice životního prostředí příliš odchýlena od „*přírodního prostředí*“ a významně rozšířena, je pak tato definice velmi složitě uchopitelná,¹⁸ příliš vágní a částečně se v ní také ztrácí původní důvod ochrany životního prostředí. Definice životního prostředí tedy nemůže být bezbřehá.¹⁹ M. Pekárek a I. Jančářová konstatují, že pojem životní prostředí je pojmem metajuristickým, tedy nemá

¹¹ Convention on Liability for Damage resulting from Activities Dangerous to the Environment (Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené činnostmi nebezpečnými pro životní prostředí – Luganská úmluva.). Dále jen „Luganská úmluva“.

¹² Čl. 2 bod 10 zní: *„Environment“ includes: natural resources both abiotic and biotic, such as air, water, soil, fauna and flora and the interaction between the same factors; property which forms part of the cultural heritage; and the characteristic aspects of the landscape.*“

¹³ Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí (dále „zákon o životním prostředí“).

¹⁴ Ustanovení § 2 zákona o životním prostředí.

¹⁵ Ustanovení § 2 zákona o životním prostředí.

¹⁶ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 29. ISBN 978-80-7400-338-7.

¹⁷ LARSSON, Marie-Louise. Legal Definitions of the Environment and of Environmental Damage. *Scandinavian Studies in Law*. 1999, 38, 156. ISSN 2002-9179.

¹⁸ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*., op. cit., s. 29.

¹⁹ Tamtéž.

svůj původ v právu, ale v přírodních vědách.²⁰ Na základě výkladu slov „prostředí“ a „životní“ definují co nejobecněji životní prostředí jako: „*prostor, resp. realitu tohoto světa, která má takové vlastnosti, že umožňuje existenci živých organismů.*“²¹

Předmětem disertační práce je posoudit, jak funguje trestní odpovědnost ve vztahu k ochraně životního prostředí, je tedy nutné si s ohledem na výše popsané zodpovědět rovněž otázku, jak k vymezení životního prostředí jakožto předmětu ochrany trestním právem přistupují trestněprávní normy na různých stupních právní úpravy. Zajímavá je v tomto kontextu rezoluce Mezinárodního kongresu trestního práva z roku 1994, která se jako jedna z mála právních dokumentů pokusila definovat, co se rozumí životním prostředím. Pojem životní prostředí definovala jako: „*veškeré složky Země, jak biotické, tak abiotické, zahrnující vodu, všechny vrstvy atmosféry, vodu, půdu, včetně úrodné země a zdrojů minerálů, floru a faunu a veškeré ekologické vazby mezi těmito složkami.*“²²

1.1.2 Ochrana životního prostředí

Ochrana životního prostředí je, shodně jako pojem životní prostředí, v českém právním řádu legislativně vymezena v zákoně o životním prostředí jako „*činnosti, jimiž se předchází znečišťování nebo poškozování životního prostředí, nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje a odstraňuje. Zahrnuje ochranu jeho jednotlivých složek, druhů organismů nebo konkrétních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb, ale i ochranu životního prostředí jako celku.*“²³ Již z této definice je patrné, že v ochraně životního prostředí je možné rozlišovat defenzivní a ofenzivní složku. Defenzivní složka spočívá „*v předcházení nebo v omezování ohrožování či poškozování životního prostředí*“,²⁴ zatímco ofenzivní složka spočívá „*v aktivním působení na stav životního prostředí*“.²⁵

²⁰ PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, DUDOVÁ, Jana, JANČÁŘOVÁ Ilona a TKÁČIKOVÁ Jana. *Právo životního prostředí. I. díl. 2. přeprac. vyd.* Brno: Masarykova univerzita, 2009. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, s. 5. ISBN 978-80-210-4926-0.

²¹ Tamtéž, s. 5.

²² CUESTA de la, José Louis a BLANCO CORDERO, Isidoro (eds.). Resolutions of the Congresses of the International Asociation of Penal Law [online]. International Revue of Penal Law, 2015, 86, s. 370. [cit. 4. 2. 2020]. Dostupné z <http://www.penal.org/sites/default/files/RIDP86%201-2%202015%20EN.pdf>.

Definice v překladu autorky.

²³ Ustanovení § 9 zákona o životním prostředí.

²⁴ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 29.

²⁵ Tamtéž.

V ochraně životního prostředí je dále možné rozlišit dva základní směry, a to ochranu složek a ochranu před zdroji ohrožení. V rámci složkové ochrany se jedná o ochranu složek, které tvoří životní prostředí, tedy zejména ochranu ovzduší, vody, půdy a dále lesa, přírody a krajiny a ochranu rostlinstva a živočišstva.²⁶ Tato ochrana je tradiční a je tradičně odrážena i v odpovědnostních mechanismech a trestněprávních normách. Ochrana před zdroji ohrožení je pak spjata s lidskou činností možná ještě významněji než ochrana složková. Jedná se o ochranu před odpady, chemickými látkami, různými druhy záření, hlukem či vibracemi a dalšími novými zdroji ohrožení, které současná doba přináší.

Při zkoumání trestněprávní regulace v oblasti ochrany životního prostředí se lze setkat se sankcionováním nedodržování regulací, jak zaměřených na ochranu složek, tak na ochranu před zdroji ohrožení. K ochraně před zdroji ohrožení je však nutné poznamenat, že tato ještě mnohdy není v právu tak kvalitně zakotvena. Velmi výrazně je upravena ochrana stran nakládání s odpady, naopak mnohdy nedotažená je ochrana před hlukem a vibracemi. Je velmi pravděpodobné, že právě ochrana v tomto směru se bude v právu životního prostředí významně rozvíjet a odraz tohoto rozvoje se bude projevovat i v trestněprávních normách.

1.1.3 Znečišťování a poškozování životního prostředí

Znečišťováním životního prostředí je ve své podstatě každé vnášení nepůvodních látek do prostředí. Zákon o životním prostředí definuje znečišťování jako: „*vnášení takových fyzikálních, chemických nebo biologických činitelů do životního prostředí v důsledku lidské činnosti, které jsou svou podstatou nebo množstvím cizorodé pro dané prostředí.*“²⁷ Poškození životního prostředí je pak vymezeno jako: „*zhoršování jeho stavu znečišťováním nebo jinou lidskou činností nad míru stanovenou zvláštními předpisy.*“²⁸

Odpovědnost v právu životního prostředí je tak ve své podstatě založená na stanovení míry znečišťování, která už je nezákonná. Toto vyjadřuje i zásada únosného zatížení obsažená v ustanovení § 11 zákona o životním prostředí tak, že „*Území nesmí být zatěžováno lidskou činností nad míru únosného zatížení.*“ Klíčové je tedy určení, jaká intenzita zatížení je již příliš vysoká a je tedy poškozením životního prostředí, za které je nutné vyvodit odpovědnost. Z pohledu trestního práva je navíc často nutné určit míru zatížení (znečišťování), za kterou ještě

²⁶ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 32.

²⁷ Ustanovení § 8 odst. 1 zákona o životním prostředí.

²⁸ Ustanovení § 8 odst. 2 zákona o životním prostředí.

postačí vyvodit odpovědnost podle administrativních předpisů a kdy je již intenzita tak vysoká, že je nutné přistoupit k trestněprávní regulaci.

1.2 Odpovědnost v právu životního prostředí

Z hlediska české teorie práva životního prostředí jsou odpovědnostní mechanismy řazeny mezi administrativněprávní nástroje ochrany životního prostředí a jako takové patří mezi tzv. nástroje přímého působení.²⁹ Nástroje přímého působení jsou takové nástroje, které jsou systému právní regulace vlastní a odpovídají jejím metodám. Typicky se tedy jedná o zákazy, příkazy, povolení a s nimi spojené následky jejich nedodržování. Naproti tomu nástroje nepřímého působení jsou takové, které jsou mimoprávní povahy, z nichž zejména významnou skupinou jsou nástroje ekonomické. Administrativněprávní nástroje jsou pak širokou skupinou propojenou svou vazbou na metody právní regulace. Jedná se mimo jiné o ukládání povinností, o vydávání povolení, souhlasů, stanovisek a vyjádření, vytváření standardů či kategorizaci objektů ochrany. Do této kategorie je možné zařadit i kontrolu a dozor, a právě výše zmiňované nástroje odpovědnostní.

Pojem ekologicko-právní odpovědnost v české teorii práva životního prostředí označuje právní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí.³⁰ M. Damohorský upozorňuje, že vymezení obsahu pojmu odpovědnost je často velmi komplikované, jak v oblasti celospolečenské, tak v oblasti právní, a je tedy významné si pro účely ochrany životního prostředí jednoznačně vymezit odpovědnostní uspořádání.³¹ V právu životního prostředí jsou v kontextu české právní vědy klasicky rozlišovány čtyři kategorie ekologicko-právní odpovědnosti, tedy odpovědnosti na úseku ochrany životního prostředí, podřazovaných do jedné ze dvou kategorií základních. Jedná se tak o odpovědnost za ztráty na životním prostředí a o delikt ní odpovědnost. Odpovědnost za ztráty na životním prostředí je tvořena odpovědností soukromoprávní, tedy odpovědností za škodu, a odpovědností za ekologickou újmu. Samotný pojem ztráta na životním prostředí tak je v českém právním kontextu využíván jako označení pro škodu na složce životního prostředí, tak pro ekologickou újmu.³² Delikt ní

²⁹ Srov. DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 37–40.

³⁰ Srov. např. DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 72–73.

³¹ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 37.

³² Srov. STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity. Eva Rozkotová – IFEC*, 2006, s. 187. ISBN 80-903409-5-4.

odpovědnost je tvořená správněprávní odpovědností, tedy v českém kontextu odpovědností za přestupky, a trestní odpovědností, tedy odpovědností za trestné činy.

Ekologicko-právní odpovědnost má pochopitelně celou řadu shodných rysů s obecnou právní odpovědností, avšak v některých aspektech se odlišuje.³³ V následujících řádcích budou popsány jednotlivé typy odpovědnosti a posouzena vhodnost jejich využití při dosahování cíle ochrany životního prostředí. Při volbě vhodného typu odpovědnostního nástroje v ochraně životního prostředí je nutné se zabývat i tím, jaké funkce by měla odpovědnost v právu životního prostředí plnit.

1.2.1 Odpovědnost za škodu

Odpovědnost za škodu je odpovědností podle norem soukromého práva, v českém právním řádu se řídí občanským zákoníkem.³⁴ V ochraně životního prostředí má tato forma odpovědnosti nepochybně své místo, avšak sama o sobě se nejeví jako dostačující, protože je v této oblasti svým soukromoprávním charakterem značně limitována. Jedním ze základních problematických aspektů ve vztahu ke ztrátám na životním prostředí je podmínka existence poškozeného subjektu, který se jediný může stát žalobcem v soukromoprávním sporu, vznést žalobu týkající se věci životního prostředí. Soukromoprávní odpovědnost je tedy možné v ochraně životního prostředí uplatnit pouze tehdy, pokud je potenciálnímu žalobci způsobena škoda na jeho majetku, případně újma na zdraví. Žalobou na náhradu škody je tak možné docílit určité ochrany složky životního prostředí, avšak jen takové, která může být předmětem vlastnictví.

Z hlediska účelu ochrany životního prostředí je dalším problematickým aspektem soukromoprávní princip volné dispozice se žalobou. Poškozený se sám rozhoduje, zda využije možnosti domáhat se žalobou náhrady škody, či nikoli. Vedle toho soukromoprávní odpovědnost nedokáže řešit situace, kdy sám vlastník poškozujícím složku životního prostředí, která je předmětem jeho vlastnictví (např. půda). Vlastník nikdy nebude požadovat náhradu škody na sobě. Tyto problematické aspekty by bylo možné překonat umožněním podání žaloby i v případě společenské újmy, například orgánům ochrany životního prostředí.³⁵

³³ Srov. DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 72–73.

³⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dále v textu jen „občanský zákoník“.

³⁵ FAURE, Michael G. a PARTAIN, Roy A. *Environmental Law and Economics: Theory and Practice.* Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 213. ISBN 9781108429481.

Otázkou je, zda soukromoprávní odpovědnost je svými funkcemi v obecné rovině vhodná k využití v ochraně životního prostředí. J. Švestka a J. Dvořák uvádí tři základní funkce občanskoprávní odpovědnosti, a to funkci prevenční, funkci reparační a funkci represivní.³⁶ Pod funkcí prevenční rozumí hrozbu sankce, která má odradit každého od porušení povinnosti, funkcí reparační rozumí vyrovnaní majetkové rovnováhy a odčinění nemajetkové újmy (funkce satisfakční), funkcí represivní pak rozumí potrestání osoby, která nesplnila primární právní povinnost.³⁷ Ačkoli v teorii jsou popisovány tyto účely občanskoprávní odpovědnosti, převažujícím účelem soukromoprávní odpovědnosti je však v první řadě nahradit škodu, kompenzovat utrpěnou újmu.³⁸

Na druhé straně, fungující občanskoprávní odpovědnost by mohla mít ve vztahu k životnímu prostředí skutečně i významný preventivní efekt, spočívající zejména v tom, že pachatel ví, že bude nahrazovat škodu, a proto se jejímu vzniku snaží vyhýbat. To je zjevné zejména v případech, kde se jedná o vyvozování objektivní odpovědnosti.³⁹ Právě fakt, že soukromoprávní odpovědnost je často konstruovaná jako odpovědnost objektivní, tedy odpovědnost, která vzniká „bez zřetele na zavinění“,⁴⁰ je pro ochranu životního prostředí příznivý. Tato forma odpovědnosti může vzniknout na základě zákonem kvalifikované události i bez porušení primární povinnosti.⁴¹ Objektivní odpovědnost má značný preventivní efekt, protože provozovatelé ohrožujících činností jednají s potřebnou opatrností, aby se vyhnuli náhradě škody. Navíc umožňuje vyvodit určitou formu odpovědnosti, i pokud není možné prokázat zavinění.

1.2.2 Odpovědnost za ekologickou újmu

Některé nedostatky odpovědnosti za škodu překonává odpovědnost za ekologickou újmu, kterou je možné vnímat jako určitý mezistupeň mezi ryze soukromoprávní odpovědností

³⁶ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné*. Díl první: obecná část, díl druhý: věcná práva. 5. jubilejní a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 235. ISBN 978-80-7357-468-0.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 212. ISBN 978-80-7357-559-5.

³⁹ SADELEER, Nicolas de. *Environmental principles: from political slogans to legal rules*. Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 73. ISBN 0-19-928092-4.

⁴⁰ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné*, op. cit., s. 237.

⁴¹ Tamtéž.

a veřejnoprávní odpovědností deliktní. Vymáhání odpovědnosti za ekologickou újmu není vázáno na osobu vlastníka a jako taková může být vymáhána i proti vlastníkovi dané složky životního prostředí. Oprávněným k vymáhání odpovědnosti za ekologickou újmu je vždy stát.

Pro odčinění ekologické újmy se používá v českém právním kontextu pojem náprava, zatímco pro odčinění škody se užívá pojem náhrada. Náprava ekologické újmy není zaměřena pouze na její finanční náhradu, což je vzhledem k obtížně vyčíslitelné hodnotě ztráty na životním prostředí vhodné. Odčinění ekologické újmy spočívá především v navrácení v původní stav uložením nápravných opatření, případně v kompenzaci utrpěné újmy kompenzačními opatřeními. Jistě je vhodné, pokud jsou tyto možnosti doplněny také určitou formou finanční náhrady. Například český právní řád tuto možnost předvídá, způsob určování výše této náhrady však nebyl vymezen. Vzhledem k tomu, že trestní právo obvykle není vybaveno prostředky k ukládání nápravných opatření, je v oblasti ochrany a nápravy životního prostředí vhodné, aby tyto dvě kategorie odpovědnosti působily vedle sebe.

1.2.3 Správněprávní odpovědnost

Správněprávní (případně administrativněprávní, administrativní, přestupková) odpovědnost je v obecné rovině odpovědností za škodlivé protiprávní činy, které představují porušení správněprávních (administrativněprávních) norem. V zásadě se jedná o protiprávní jednání, která v sobě nesou nižší míru společenské škodlivosti než tzv. soudní delikty, tedy deliktní jednání postihovaná podle norem trestního práva. Z pohledu předmětu této práce je významné pokusit se vymezit hranici mezi administrativním deliktem (přestupkem) a soudním deliktem (trestným činem). Právě to, zda sankci ukládá některý orgán moci výkonné, nebo zda ji musí uložit soud, je obecně jedním z klíčových prvků, jak rozlišovat správní odpovědnost od trestní odpovědnosti.⁴² Jasně vymezení hranic mezi typy deliktů je mimo jiné také součástí zásady *nullum crimen sine lege certa*.⁴³

V českém právním řádu je přestupek definován jako *společensky škodlivý protiprávní čin, který je v zákoně za přestupek výslovně označen a který vykazuje znaky stanovené zákonem, nejde-li o trestný čin*.⁴⁴ Odpovědnost za přestupky by tedy měla být vyvozována v případech

⁴² ROSE, Gary. Forests, Fish and Filthy Lucre. In ROSE, Gary (ed.). *Following the Proceeds of Environmental Crime. Forests, Fish and Filthy Lucre*. New York: Routledge, 2014, s. 4–5. ISBN 978-0-203-70181-2.

⁴³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019, s. 35. ISBN 978-80-7502-380-3.

⁴⁴ Ustanovení § 5 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

typově méně závažných jednání s nižší společenskou škodlivostí, kde postačí vyvození odpovědnosti za přestupky. Odlišení od trestných činů je tak určeno negativní definicí, kdy určité jednání je přestupkem, pokud není trestným činem. Pokud by určité jednání naplnilo znaky jak přestupku, tak trestného činu, přednost by mělo mít vyvození trestněprávní odpovědnosti.⁴⁵

V jednotlivých státech se však rozlišení administrativních deliktů a soudních deliktů provádí obtížně, protože hranice mezi nimi je značně neostrá.⁴⁶ V české správněprávní nauce D. Hendrych vyvozuje kritéria *objektu deliktu*, kdy v případě správních deliktů by typicky mělo jít o nedostatečné plnění veřejnoprávních povinností, kdežto u deliktu soudního by mělo jít o ochranu základních hodnot. Jako další kritérium uvádí závažnost deliktu, dále *kritérium difamace*, které je právě u soudních deliktů výrazně silnější, a kritérium *stupně společenské škodlivosti*.⁴⁷ Vedle toho, že se v jednotlivých státech často liší právě kritérium rozlišení deliktů, liší se také míra uplatňování administrativněprávní odpovědnosti, přičemž, jak upozorňuje D. Hendrych, se zdá, že využívání forem správního trestání je v České republice ve srovnání s jinými evropskými státy výrazně častější.⁴⁸

Správní odpovědnost je určena k vyvozování odpovědnosti za méně škodlivá jednání. Oproti trestní odpovědnosti tak v sobě nenesou takovou míru společenského odsudku (kritérium difamace). Na rozdíl od trestní odpovědnosti funguje jako měřítko toho, co je ve společnosti správné jen v omezené míře. V případě některých činností tak nemusí být jejich označení za protiprávní pouze normami správního práva dostačující. Správní řízení je v obecné rovině o něco více vázáno na lokalitu, kde je škodlivá činnost provozována. V celoevropském měřítku lze s ohledem na správní odpovědnost vysledovat obavu, že stíhání správních deliktů (přestupků) je výrazně více vázáno na lokální úředníky, politiku, obchodní struktury, a je tedy náchylnější k ovlivňování než trestní řízení.⁴⁹ To je dalším důvodem, proč je pro závažnější jednání doporučováno spíše využití trestněprávních mechanismů. Na druhé straně, pro užití

⁴⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 153.

⁴⁶ HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo: obecná část*. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 293. ISBN 978-80-7400-624-1.

⁴⁷ Tamtéž, s. 294.

⁴⁸ Tamtéž, s. 293–294.

⁴⁹ European Union Action to Fight Environmental Crime (EFFACE). *Environmental Crime and the EU* [online]. Berlin, 2016, s. 30. [cit. 8. 2. 2020]. Dostupné z https://efface.eu/sites/default/files/publications/EFFACE_synthesis-report_final_online.pdf.

správní odpovědnosti hovoří rychlost řízení a jeho nižší náklady. Pozitivem správní odpovědnosti ve vztahu k životnímu prostředí je, že není založena striktně na principu odpovědnosti za zavinění, ale může být konstruována jako odpovědnost objektivní. V českém právním řádu se tak děje ve vztahu k právníkům osobám a podnikajícím fyzickým osobám.⁵⁰

V rámci správního řízení by měly být v zásadě ukládány méně citelné tresty než v rámci trestního řízení.⁵¹ V teoretické rovině to plyne z povahy správní odpovědnosti, která postihuje méně závažná škodlivá jednání než trestní právo, a uložené tresty by tomuto měly odpovídat. Pokud je tedy třeba uložit citelnější trest, mělo by se tak stát prostřednictvím trestního řízení. V praxi se tak ne vždy děje, protože zejména peněžité tresty lze často ve správním řízení uložit velmi citelný. V českém právním řádu je v oblasti ochrany životního prostředí toto velmi patrné, protože výše pokut může v některých případech dosahovat milionů korun.⁵² Z hlediska vymezení ostré a jasné hranice mezi méně závažným a škodlivějším jednáním však není překrývání trestů příliš vhodné. Na druhé straně, například ekonomická analýza práva se přiklání k názoru, že kde je možné uložit peněžité trest ve správním řízení namísto trestního, mělo by se tak dít, z důvodu nižších nákladů řízení. Kde je však třeba využít některou charakteristiku trestního práva (zejména jeho odrazující charakter), měla by být sankce ukládána v řízení trestním.⁵³

1.3 Trestní právo a ochrana životního prostředí

Poslední kategorií odpovědnosti uplatňovanou v ochraně životního prostředí je trestní odpovědnost. Vzhledem k tomu, že jedním z hlavních cílů této práce je analyzovat trestněprávní nástroje ochrany životního prostředí, je nutné nejprve podrobně charakterizovat trestní právo a jeho funkce a následně se zamyslet nad jeho rolí v ochraně životního prostředí i nad specifiky spojenými s trestněprávní normotvorbou a uplatňováním trestního práva v této oblasti.

⁵⁰ Srov. ustanovení § 20 a 22 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

⁵¹ Srov. FAURE, Michael G. a SVATIKOVA, Katarina. Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe. *Journal of Environmental Law*. 2012, 24(2), s. 258. ISSN 0952-8873.

⁵² FABŠÍKOVÁ, Tereza. Nový přestupkový zákon a ochrana životního prostředí. *České právo životního prostředí*. 2017, 3, 20. ISSN 1213-5542.

⁵³ FAURE, Michael G. Environmental Crime. In GAROUPA, Nuno (ed.). *Criminal Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2009, s. 324. ISBN 978-1847202758.

1.3.1 Trestní právo

Trestní právo a s ním spojené uplatňování trestní odpovědnosti je prostředkem, který postihuje nejškodlivější jednání ve společnosti. Uplatní se zásadně jako nástroj poslední instance, *ultima ratio*, tedy až tehdy, když nepostačuje vyvozování odpovědnosti podle jiného právního předpisu.⁵⁴ Svým uplatňováním jen v nezbytných případech trestní právo vlastně určuje, jaké zájmy jsou pro společnost významné a jaká jednání tyto zájmy ohrožují nebo poškozují. Význam trestního práva spočívá tedy především v tom, že určuje, „co je dobře a co špatně“, ve vymezení hranice toho, jaké jednání je ještě ve společnosti přípustné a jaké již nikoli. Spolu s tím vyvození trestní odpovědnosti a uložení trestu v sobě nese určitou míru společenského odsudku, a má tak výrazný odstrašující efekt, který jiné formy odpovědnosti postrádají.⁵⁵

Trestní právo upravuje pouze určité části společenských vztahů, má tedy fragmentární povahu.⁵⁶ Hodnoty chráněné trestním právem jsou těmi nejcennějšími právními statky⁵⁷ a současně činy postihované trestním právem jsou těmi nejškodlivějšími jednáními ohrožujícími nebo poškozujícími právem chráněné zájmy. Výběr zájmů chráněných trestním právem vychází z hodnotového nastavení společnosti⁵⁸ a v důsledku dynamiky změn ve společnosti není neměnný a vyvíjí se v čase. V trestním právu se neustále objevuje otázka, která jednání je třeba trestním právem postihovat a která nikoli. V současné době jsou tyto úvahy nejkomplicovanější v oblasti ekonomických vztahů, kde není zcela jasné, do jaké míry by trestní právo mělo do těchto obchodních záležitostí zasahovat a do jaké míry by měla být dána přednost jiným formám odpovědnosti.⁵⁹

Vzhledem k tomu, že ekologické ztráty vznikají často v důsledku hospodářské činnosti, objevuje se někdy tato otázka i v souvislosti s trestnými činy proti životnímu prostředí. Význam životního prostředí a následky jeho poškozování jsou však natolik závažné, že v současné době již panuje shoda, že zájem na ochraně životního prostředí je celospolečensky natolik významný, že musí být chráněn i prostředkem nejvyšší instance, tedy normami trestního práva. Přesto,

⁵⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 177.

⁵⁵ MÉGRET, Frédéric. The Case for a General International Crime against the Environment. In JODOIN Sébastien a CORDONIER SEGGER Marie-Claire (eds.). *Sustainable Development, International Criminal Justice, and Treaty Implementation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 53. ISBN 978-1107502758.

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 177.

⁵⁷ Tamtéž, s. 28.

⁵⁸ Tamtéž, s. 177.

⁵⁹ Tamtéž, s. 29.

že jednotlivá vymezení trestných činů se v jednotlivých právních řádech liší v závislosti na nejrůznějších skutečnostech (spíše antropocentrický nebo spíše ekocentrický náhled⁶⁰, řešení otázky provázanosti s ekonomickými vztahy), je ve své podstatě tento zájem na ochraně životního prostředí již v zásadě globálně nezpochybnitelný.

1.3.1.1 Funkce trestního práva

Základními funkcemi trestního práva rozeznávanými v trestněprávní teorii například J. Jelínkem jsou funkce ochranná, funkce preventivní, funkce represivní, případně funkce regulativní.⁶¹ Ochranná funkce je charakterizována tak, že trestní právo chrání určité významné zájmy před jejich ohrožením či poškozením. V souladu se zásadou trestního práva jako prostředku *ultima ratio* se jedná o ty nejvýznamnější hodnoty ve společnosti. Doplnuje ochranu v případech, kdy k tomuto účelu nepostačují prostředky jiné, zejména vyvození správněprávní a občanskoprávní odpovědnosti. Využívání trestního práva pouze v nezbytných případech je důležité i z důvodu neoslabování jeho funkcí. Trestněprávní ochrana tedy spočívá v tom, že trestní právo identifikuje jednání, která ohrožují nebo přímo poškozují chráněné zájmy, stanovuje, že taková jednání jsou trestným činem a určuje, jakou sankci je za ně možné uložit.⁶²

V rámci preventivní funkce je rozlišována tzv. prevence generální a prevence individuální.⁶³ Individuální prevence je zaměřena na konkrétního pachatele, aby se on sám trestné činnosti zdržel, rozmyslel si své rozhodnutí spáchat trestný čin. Generální prevence je pak zaměřena obecně do společnosti, na všechny potenciální pachatele trestných činů. Právě dobře nastavená preventivní funkce trestního práva může být v ochraně životního prostředí velmi přínosná a potřebná.⁶⁴ Represivní funkce představuje prvek přímého působení na pachatele trestného činu ve snaze zabránit mu v dalším páchání trestné činnosti a v dalším ohrožování či poškožování zájmů chráněných zákonem. Represivní funkce může správně působit a být účinná pouze za podmínky, že je za určité škodlivé jednání ukládán trest, který je

⁶⁰ Pojem je zde použit pouze v obecném smyslu v protikladu k antropocentrismu.

⁶¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 28.

⁶² Tamtéž, s. 28–29.

⁶³ Tamtéž, s. 29.

⁶⁴ Tamtéž, s. 29.

přiměřený.⁶⁵ Regulativní funkce spočívá v tom, že trestní právo přesně vymezuje hranice trestní odpovědnosti a podmínky ukládání trestních sankcí.⁶⁶

1.3.1.2 Trestní sankce

Specifickým prvkem trestního práva je možnost uložit trestněprávní sankci, tedy v případě fyzických osob trest. Trestem se rozumí zákonem stanovený právní následek za protiprávní jednání.⁶⁷ Jednou z charakteristik trestního práva je, že dovoluje ukládat citelné sankce lépe než správní právo. V průběhu trestního řízení by měly být důkazy sbírány s větší přesností a celé trestní řízení je lépe uzpůsobeno tomu, že jeho výsledkem může být uložení vysoce postihující sankce. V souladu se základní zásadou trestního práva *nulla poena sine lege* musí být trestním právem jasně vymezeno, jaký trest je možné uložit za jaké jednání. Současné trestní právo zná celou řadu trestů, jejich tradičním dělením je například klasifikace podle kritéria zájmu odsouzeného na tresty postihující svobodu, tresty majetkové a tresty na cti. Často se také objevuje pojem „alternativní tresty“, jimiž jsou veškeré tresty, které nejsou spojeny s nepodmíněným odnětím svobody.⁶⁸ Konkrétní systém trestů se liší v závislosti na systému trestního práva konkrétního státu.⁶⁹ Všem jednotlivým systémům je však společná alespoň možnost uložit trest odnětí svobody a peněžitý trest.

Účelem trestu je podle české trestněprávní teorie ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránění pachateli v páchání další trestné činnosti, výchova odsouzeného k tomu, aby vedl řádný život, a generálně preventivní účinek trestu.⁷⁰ Specifikem trestních sankcí je, že v sobě nesou prvek odstrašení, a tedy působí generálně preventivně.⁷¹ Trest může svůj účel plnit řádně, pouze pokud je správně a uvážlivě ukládán. To znamená, pokud je uložen

⁶⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 30.

⁶⁶ *Srov.* ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 7., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7, s. 36.

⁶⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 395.

⁶⁸ Tamtéž, s. 404.

⁶⁹ Například český trestní zákoník umožňuje uložit trest odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů a vojenských vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti, vyhoštění. Jako samostatný trest někdy bývá považován podmíněného odsouzení. *Srov.* ustanovení § 52 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

⁷⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 401.

⁷¹ Tamtéž, s. 402.

pouze v případě, kdy je to skutečně třeba, na základě zásady úměrnosti činu a trestu. Trest by měl být spravedlivý a při trestání by nikdy nemělo docházet k nahodilému či tzv. exemplárnímu trestání.⁷² Trest nesmí přinášet větší újmu, než je účelné.

1.3.2 Význam trestního práva v ochraně životního prostředí

V literatuře i v mezinárodních dokumentech je zdůrazňováno, že environmentální kriminalita musí být adresována a regulována vícero prostředky. V této souvislosti je zmiňován pojem tzv. „*tool box approach*“, kdy je ochrana životnímu prostředí poskytována prostřednictvím působení různých typů odpovědnosti současně.⁷³ Podstatou účinného využívání „*tool box*“ přístupu je, že se konkrétní druh odpovědnosti uplatňuje vždy v tom případě, ve kterém je nejvhodnější. Své nezastupitelné místo mají v ochraně životního prostředí i trestněprávní nástroje. Dokument zpracovávající Globální iniciativou proti transnacionálnímu organizovanému zločinu za spolupráce s Fondem ohrožených druhů v tomto kontextu řešil účinnost regulace prováděné normami práva životního prostředí, normami obchodního práva a normami trestního práva. Závěrem bylo, že samotné právo životního prostředí a obchodní právo, bez pomoci účinného odpovědnostního mechanismu, tedy trestního práva, není samo o sobě dostačující k naplnění cíle odvracení environmentální kriminality.⁷⁴

V souvislosti s uplatněním trestního práva v oblasti trestné činnosti proti životnímu prostředí je předmětem úvah, zda dostačující ochranu neposkytuje již možnost vyvození správněprávní odpovědnosti. Vedle obecné otázky, do jaké míry má trestní právo regulovat ekonomické vztahy, se v teorii uvádí především obavy z přehnané kriminalizace.⁷⁵ Ačkoli je tento argument poměrně častý, data z České republiky ani jiných evropských států však takovému trendu nenasvědčují.⁷⁶ Zcela opačným argumentem proti trestněprávní úpravě ochrany životního prostředí je, že tato ustanovení nebudou v praxi využívána, ať už z důvodu

⁷² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 30.

⁷³ FAURE, Michael G. The Development of Environmental Criminal Law in the EU and its Member States. *Review of European Community & International Environmental Law*. 2017, 26(139), s. 139. ISSN 2050-0386.

⁷⁴ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime* [online]. Duben 2015, s. 31. [cit. 1. 3. 2020]. https://www.unodc.org/documents/congress/background-information/NGO/GIATOC-Blackfish/GIATOC_-_Tightening_the_Net.pdf.

⁷⁵ Např. MÉGRET, Frédéric. The Case for a General International Crime against the Environment. op. cit., s. 55.

⁷⁶ Srov. Statistické listy – Přehled o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle paragrafů [online]. [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z <https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>.

častějšího využívání správní odpovědnosti, nedostatečnosti odbornosti na straně orgánů činných v trestním řízení nebo nedostatku finančních prostředků, a proto jsou v trestním právu nadbytečná. Lze se však domnívat, že obava z přehnaného nebo naopak nedostatečného využívání trestněprávních ustanovení k ochraně životního prostředí neospravedlňuje jakékoli snahy v zásadě tímto oslabit význam ochrany životního prostředí.

Z pohledu životního prostředí je nezanedbatelné silné preventivní působení trestního práva.⁷⁷ Jedním ze zcela základních principů práva životního prostředí je princip prevence, založený především na faktu, že následky jednání v podobě ekologické újmy mohou být závažné a velmi složitě odstranitelné. Proto je nutné vzniku ztrát na životním prostředí především předcházet. Za tímto účelem je nutné využívat všech možností, které přispívají k prevenci poškozování životního prostředí, a trestní právo je v tomto směru silným prostředkem.

Základní princip preventivního působení trestního práva je v obecné rovině zřejmý. Pokud pachatelé vědí, že jim hrozí trest, měli by se páčání trestné činnosti na základě své volby zdržet. Otázkou v trestním právu je, do jaké míry lze přistupovat k páčání trestné činnosti jako k racionální volbě pachatele. Vzhledem k tomu, že v případě trestné činnosti v oblasti životního prostředí je v zásadě možné vyloučit páčání trestné činnosti v afektu, domnívám se, že takto lze v případě environmentální kriminality uvažovat. Rozhodování pachatelů může ovlivňovat celá řada faktorů. Významnými faktory jsou druh a výše sankcí, které mohou být za jednání uloženy, zda se například jedná pouze o peněžité trest či i o trest odnětí svobody, případně o nějaký druh alternativního trestu. Bez významu není také typ pachatele, tedy jeho společenské postavení, ekonomická situace apod. Důležitým faktorem, který zdůrazňuje především ekonomická analýza práva, je pak i pravděpodobnost, se kterou bude trestný čin odhalen a trest uložen.

Vzhledem k tomu (jak bude popsáno dále v textu), že se environmentální kriminality kromě klasických organizovaných zločineckých skupin často dopouští legální ekonomické subjekty, obchodní korporace, je možné přinejmenším na tento úsek environmentální kriminality vztáhnout myšlenky ekonomické analýzy práva.⁷⁸ Ekonomická analýza práva vychází z principu, že pachatel se snaží neustále maximalizovat své zisky a zvažuje náklady na legální provedení určité činnosti a na uskutečnění trestného činu. Potenciální pachatel se

⁷⁷ SADELEER, Nicolas de. *Environmental principles: from political slogans to legal rules*, op. cit., s. 73.

⁷⁸ K tomuto tématu více: FAURE, Michael G. *Environmental Crime*. In GAROUPA, Nuno (ed.). *Criminal Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2009, s. 320–345. ISBN 978-1847202758.

tedy rozhodne spáchat trestný čin na základě rozhodnutí, zda se mu nelegální jednání ekonomicky vyplatí více než jednání po právu.⁷⁹ Ekonomická analýza práva považuje použití trestního práva za nákladné, jak z pohledu společnosti, tak z pohledu samotného pachatele, a proto jej vyhrazuje pouze pro ty případy, kdy neexistuje jakákoli jiná účelnější možnost.⁸⁰ Užití trestního práva doporučuje ekonomická analýza práva tam, kde je společenská újma velmi vysoká nebo je velmi vysoký zisk pachatele, pravděpodobnost odhalení je nízká a trestní právo plní morální a edukativní funkci.⁸¹

1.3.3 Trestní sankce a životní prostředí

Nespornou výhodou trestního práva je možnost ukládání trestněprávních sankcí. Evropská směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí⁸² uvádí, že trestní sankce vyjadřují nesouhlas kvalitativně jiné povahy ve srovnání se správními sankcemi a mechanismy náhrady škody podle občanského práva.⁸³ Silný odstrašující charakter trestněprávních sankcí může mít právě ve vztahu k ochraně životního prostředí výrazný efekt, ať již velkou mírou společenské difamace nebo citelným postihem, a může tak sehrát velmi významnou roli v preventivním působení trestního práva.⁸⁴

Jako nejvýznamnější se v tomto směru jeví trestnímu právu vlastní trest odnětí svobody. Právě trest odnětí svobody je pro fyzické osoby často z psychologického pohledu tím nejvýznamnějším, nejvíce odstrašujícím. Míra, kterou působí trest odnětí svobody preventivně, se pochopitelně různí v závislosti na různých typech pachatelů. Výstražnější bude pro osoby zvyklé na určitý životní standard, podmínky, rodinné vazby. Výrazná část škodlivých jednání proti životnímu prostředí je uskutečňována v prostředí nadnárodních korporací, v zásadě rozhodováním jejich představitelů či nastavením chodu společnosti. Právě reálná hrozba trestu

⁷⁹ MÉGRET, Frédéric. The Problem of an International Criminal Law of the Environment. *Columbia Journal of Environmental Law*. 2011, 36(2), s. 216. ISSN 0098-4582.

⁸⁰ FAURE Michael G. a SVATIKOVA, Katarina. Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe, op. cit., s. 254.

⁸¹ Srov. FAURE Michael G. a SVATIKOVA, Katarina. Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe, op. cit., s. 258.

⁸² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí.

⁸³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí, bod 3 odůvodnění.

⁸⁴ SADELEER, Nicolas de. *Environmental principles: from political slogans to legal rules*, op. cit., s. 73.

odnětí svobody může mít při volbě, zda určité škodlivé jednání učinit či neučinit, značný význam. V tomto kontextu je také upozorňováno na fakt, že se často jedná o osoby, které jsou výrazně závislé na reputaci a dobrém jménu a velmi silně by tak u nich mohl fungovat preventivní účinek trestního práva.⁸⁵ Zatímco tedy sankce peněžní povahy nemusí být vzhledem k dosaženému zisku korporace rozhodujícím faktorem, odnětí svobody tím rozhodujícím faktorem být může. V teorii neexistuje jednoznačná shoda, zda k odstrašení dochází v důsledku intenzity a citelnosti sankce, nebo spíše v důsledku určitého morálního a společenského odsudku, který v sobě trestní sankce nese.⁸⁶

Ekonomická analýza práva při posuzování vhodnosti a účinnosti trestních sankcí často vychází z tzv. Beckerova modelu.⁸⁷ Beckerův model je založen na tom, že rozhodování pachatelů spočívá na porovnání nákladů a výhod (*cost benefit analysis*). Vychází ze základního vzorce $ES = p \times S$, kde ES jsou předpokládané náklady porušení vyjádřené v „předpokládané sankci“, přičemž ta je součinem pravděpodobnosti odhalení a uložení trestu a přísnosti uložené sankce.⁸⁸ Výhody plynoucí z porušení určité normy jsou ekonomického charakteru. Tím, že dojde například k obejití regulace určené k ochraně životního prostředí, nepřistoupení k modernější technologii a podobně, dochází ke zvýšení zisku, respektive nedojde k vynaložení nákladů na dodržování environmentální regulace, a tím nedojde k jeho snížení. Beckerův model tedy počítá s tím, že aby byla sankce účinná, náklady porušení normy musí být vyšší než náklady na její dodržení.⁸⁹ V oblasti environmentální kriminality je pravděpodobnost odhalení tradičně velmi nízká, proto musí tato nízká pravděpodobnost odhalení být vyvážena výrazně citelnou trestní sankcí.⁹⁰

⁸⁵ DU RÉES, Helena. Can Criminal Law Protect the Environment? *Journal of Scandinavian Studies in Criminology*. 2001, 2(2), s. 111. ISSN 14043858.

⁸⁶ Srov. DIMENTO, Joseph F. Can Social Science Explain Organizational Noncompliance with Environmental Law? In HUTTER, Bridget M. (ed.). *A reader in environmental law*, s. 223. Oxford: Oxford University Press, 1999. ISBN 0-19-876549-5.

⁸⁷ Srov. FAURE Michael G. a SVATIKOVA, Katarina. Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe, op. cit., s. 257.

⁸⁸ FAURE Michael G. a SVATIKOVA, Katarina. Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe, op. cit., s. 257.

⁸⁹ FAURE, Michael G. Effective, Proportional and Dissuasive Penalties in the Implementation of the Environmental Crime and Ship-source Pollution Directives: Questions and Challenges. *European and Environmental Law Review*. 2010, 19(6), 260. ISSN 0966-1646.

⁹⁰ FAURE, Michael G. Environmental Crime, op. cit., s. 325.

V posledních letech se zdůrazňuje také role trestních sankcí přímo ve vztahu k životnímu prostředí, tedy při vytváření jejich katalogu dochází k přesunu pozornosti výhradně od pachatele směrem k životnímu prostředí jako takovému.⁹¹ Někdy je tento postup nazýván jako „orientovaný do budoucna“.⁹² R. White k tomu uvádí, že postupně se začínají uplatňovat sankce jako uložení obecně prospěšných prací zaměřených na životní prostředí, provedení environmentálního auditu či uložení peněžitého trestu, který bude účelově vázán na vytvořený fond životního prostředí.⁹³ Jako příklad uvádí Nový Jižní Wales, kde soudy začaly ukládat sankce, které spočívají v tom, aby sami pachatelé aktivně něco vykonali, namísto toho, aby byli jen pasivními recipienty uložených trestů.⁹⁴

Specifické je pak trestání právnických osob, protože není trestán jeden konkrétní člověk, ale trestána je entita. Odpadá tedy možnost uložit trest odnětí svobody, který jak bylo popsáno výše, může mít v oblasti environmentální trestné činnosti výrazný preventivní účinek, a je otázkou, jak ho nahradit. Nejčastějším trestem ukládaným právnickým osobám je peněžitý trest. Problematická je však ve vztahu k obchodním korporacím míra účinnosti uloženého peněžitého trestu. E. Carrabine upozorňuje, že peněžitý trest se často v nákladech korporace ztratí a v zásadě ji nepostihne, nebo přesune zátěž na zákazníky. V souvislosti s trestáním právnických osob akcentuje tresty, které představují ohrožení dobrého jména společnosti.⁹⁵ Tresty tohoto typu v sobě nesou poměrně výrazný preventivní prvek v podobě generální prevence, protože další obchodní korporace nechťejí být také takto postiženy. I tento efekt však má své limity, protože mnohé vlivné korporace dokáží své dobré jméno pomocí dalších vynaložených prostředků zachránit, a trest tedy opět není tak efektivní, jak by měl být.

⁹¹ WHITE, Rob. *Transnational Environmental Crime. Toward an eco-global economy*. New York: Routledge, 2011, s. 132. ISBN 978-1-84392-804-1.

⁹² WHITE, Rob. Sentencing environmental offenders. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, UHM, Daan van a HUISMAN, Wim (eds.). *Green Crimes and Dirty Money*. New York: Routledge, 2018, s. 260. ISBN 978-1-351-24574-6.

⁹³ WHITE, Rob. *Transnational Environmental Crime. Toward an eco-global economy*, op. cit., s. 133.

⁹⁴ WHITE, Rob. Sentencing environmental offenders, op. cit., s. 259–260.

⁹⁵ CARRABINE, Eamonn, COX, Pam, LEE, Maggy, PLUMMER, Ken a SOUTH, Nigel. *Criminology. A sociological introduction*. 2. vyd. London: Routledge, 2009, s. 397. ISBN 978-0-415-46450-5.

1.3.4 Principy práva životního prostředí a trestněprávní normy

Princip odpovědnosti státu z dikce Ústavy zavazuje stát, aby dbal šetrného využívání přírodních zdrojů.⁹⁶ Tento princip představuje závazek státu nepoškozovat životní prostředí a zároveň zakládá politickou odpovědnost státu za ochranu životního prostředí. Vyjadřuje fakt, že stát je územním suverénem a jako takový má jediný právo, ale i povinnost vytvářet přiměřenou regulaci a tu také vymáhat. Zahrnuje tak v sobě také odpovědnost státu za takovou právní regulaci, která bude chránit životní prostředí. Obsahem závazku k zajištění účinné regulace v oblasti ochrany životního prostředí je nepochybně i požadavek, aby takové normy byly dodržovány a v případě, že dodržovány nejsou a není podle nich postupováno, aby existovala možnost vyvození odpovědnosti.⁹⁷ Ve vztahu k trestnímu právu je role státu velmi silná, protože oblast trestního práva je vnímána jako tradiční výsostná oblast státního suveréna, do které by nemělo být zvnějšku příliš zasahováno. Odpovědnost státu je tak v podstatě o to vyšší a stát by tedy měl v normotvorbě reflektovat princip nejvyšší hodnoty životního prostředí a umožnit jeho ochranu také prostředky trestního práva.

Princip nejvyšší hodnoty vyjadřuje skutečnost, že životní prostředí je nenahraditelnou hodnotou, navíc významnou pro celou lidskou populaci.⁹⁸ Jako takovému je životnímu prostředí poskytována nejvyšší ochrana. Z toho plyne provázání s trestním právem jakožto prostředkem, který poskytuje ochranu těm nejcennějším hodnotám. V českém právním řádu jsou trestné činy proti životnímu prostředí obsaženy ve zcela samostatné hlavě zvláštní části trestního zákoníku. Tento způsob právní úpravy vyjadřuje, že životní prostředí je ve společnosti považováno za významnou hodnotu.

Jiným základním principem práva životního prostředí je princip odpovědnosti původce. Tento princip v obecné rovině představuje závazek subjektu, který znečišťuje životní prostředí nést za takovou činnost odpovědnost. Ve vztahu k ochraně životního prostředí znamená, že „každý odpovídá za svou činnost, kterou ohrožuje nebo zhoršuje životní prostředí.“⁹⁹ Zvláštním vyjádřením tohoto principu je pak princip znečišťovatel platí, který v sobě obsahuje prvek ekonomické stimulace. V souvislosti s tímto principem vyvstává celá řada otázek, které musí právní řády vyřešit regulací svých odpovědnostních mechanismů. Jedná se o otázku toho, kdo vůbec je „znečišťovatelem“ a za jakých okolností „platí“. Zejména je významné stanovení

⁹⁶ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 51.

⁹⁷ K principu odpovědnosti státu více DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 51.

⁹⁸ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 50.

⁹⁹ Tamtéž, s. 51.

míry znečištění, která vyžaduje vyvození odpovědnosti, a také, zda a do jaké míry nese znečišťovatel odpovědnost za negativní následky povolené činnosti. Princip odpovědnosti původce je pochopitelně obsažen v trestním právu tím, že trestní právo umožňuje vyvodit trestní odpovědnost za jednání, která vyústila v ekologickou újmu. Princip znečišťovatel platí, ve smyslu finanční náhrady za způsobenou ekologickou újmu, není v trestním právu zcela reflektován. Standardem je sice ukládání peněžitých trestů za trestné činy, na druhé straně zaplacené finanční prostředky nebývají vázány na financování nápravy konkrétní způsobené ekologické újmy nebo na obnovu životního prostředí obecně.

Zajímavým tématem v trestněprávní normotvorbě pak je, do jaké míry se v trestním právu uplatní princip prevence a princip předběžné opatrnosti. Princip prevence v zásadě vychází z premisy, že je vždy lepší předcházet poškození životního prostředí, jednat preventivně, než jednat až tehdy, když už k poškození dojde. Důsledky poškození životního prostředí jsou mnohdy nenapravitelné.¹⁰⁰ Otázkou je, do jaké míry dokáže tento přístup reflektovat trestní právo, které je tradičně orientováno spíše na určitý následek a jedná v zásadě do minulosti, tím, že potrestá pachatele za jednání, ke kterému již došlo.

Trestní právo zná institut tzv. ohrožovacích trestných činů,¹⁰¹ které jsou ve své podstatě trestněprávní reakcí na princip prevence. Na rozdíl od poruchových trestných činů, k tomu, aby byla naplněna určitá skutková podstata trestného činu, nemusí dojít přímo k poškození, tedy ke vzniku poruchy, postačí samotné ohrožení v míře předvídané zákonem. Odrazem principu prevence v trestněprávní normotvorbě týkající se ochrany životního prostředí jsou pak také skutkové podstaty trestných činů,¹⁰² které spočívají čistě v trestání provozování určité činnosti nebo zařízení bez příslušného administrativního povolení. Povolení slouží k ověření toho, že určitá činnost nebo zařízení, která by mohla představovat riziko pro životní prostředí, v daném konkrétním případě představuje pouze riziko, u něhož existuje společenská shoda na jeho únosnosti. Pokud není tato povinnost splněna, tak není ověřeno, že určitá činnost nebo zařízení nepředstavuje větší než únosné riziko pro životní prostředí.

Ještě obtížnější je pak nalézt v trestněprávní normotvorbě místo principu předběžné opatrnosti a otázkou je, do jaké míry je vůbec za takové jednání, které by spadalo pod princip předběžné opatrnosti, možné trestně stíhat. Stejně tak je otázkou, do jaké míry je trestní právo

¹⁰⁰ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 52.

¹⁰¹ *Srov. JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 194–195.

¹⁰² V teorii jsou tyto trestné činy popisovány jako skutkové podstaty tzv. abstraktního ohrožení. Více k tomu v podkapitole 1.3.5.

ve svých ustanoveních vůbec připraveno reagovat na princip předběžné opatrnosti.¹⁰³ Princip předběžné opatrnosti je v zásadě modifikovaným principem prevence v ochraně životního prostředí.¹⁰⁴ Od principu prevence je odlišen především prvkem nejistoty ve vztahu k následku. Regulace určitých činností za uplatnění principu předběžné opatrnosti je tak především předmětem společenské shody na nutnosti takové regulace. Obsahově princip předběžné opatrnosti představuje pravidlo, že určitá míra vědecké nejistoty o následku nemůže bránit vytváření právní regulace. Pokud je tedy možné určitou činnost právně upravit, vytvořit určitou regulaci a závazná pravidla, mělo by být možné tato pravidla právně vymáhat a za jejich porušení vyvodit určitý typ odpovědnosti.

Pokud se jedná o trestné činy, jejichž podstatou je porušení některé zvláštní normy (tedy trestné činy s blanketními skutkovými podstatami), je reakce na princip předběžné opatrnosti v zásadě snadná, protože jde o reakci na porušení již existující regulace založené na principu předběžné opatrnosti. Zde tedy je typickým příkladem regulace nakládání s geneticky modifikovanými organismy a odpovědnosti následek jejího nedodržování, který může být vyjádřen i v odpovědnosti trestněprávní.¹⁰⁵

Složitější by byla situace, kdy by se jednalo o trestný čin, který by nebyl vázán na rozpor s právní normou, tedy jednalo by se o poškození nebo ohrožení životního prostředí bez vazby na porušení zvláštního zákona nebo i o obecně aplikovatelný trestný čin obecného ohrožení. Zde pak vyvstává zejména otázka, zda je teoreticky možné vyvozovat trestní odpovědnost za jednání, které nemělo být uskutečněno z důvodu předběžné opatrnosti a za jakých okolností by bylo takové stíhání v rozporu s principem *nullum crimen sine lege certa*. Do určité míry je toto zřejmě možné na základě skutkových podstat typu obecné ohrožení, které s sebou přináší poměrně výraznou diskreční možnost soudu posoudit, zda určitý subjekt vyjadřoval lhostejnost k následku.¹⁰⁶ V tomto kontextu lze zejména uvažovat o principu předběžné opatrnosti v souvislosti s klimatickým inženýrstvím.

¹⁰³ Srov. např. BORGERS, Matthias a Van SLIEDREGT, Elies. The Meaning of the Precautionary Principle for the Assessment of Criminal Measures in the Fight Against Terrorism. *Erasmus Law Review*. 2009, 2(2), s. 194 až 195, kde je rozebrán vztah principu předběžné opatrnosti a protiteroristické trestněprávní legislativy.

¹⁰⁴ DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí.*, op. cit., s. 52.

¹⁰⁵ V českém právním řádu takový trestný čin není vytvořen, ale například slovenský trestní zákoník skutkovou podstatu takového trestného činu zná.

¹⁰⁶ Srov. SADELEER, Nicolas de. *Environmental principles: from political slogans to legal rules*, op. cit., s. 338.

Při pojednání o principu prevence a principu předběžné opatrnosti je vhodné v kontextu trestných činů proti životnímu prostředí připomenout sociologickou teorii¹⁰⁷ „společnosti rizika“. ¹⁰⁸ Ta popisuje situaci, kdy postmoderní společnost je vystavena stále většímu množství rizik vznikajících v důsledku ekonomické a industriální činnosti. Zatímco dříve byla společnost vystavována přírodním rizikům, dnes musí čelit rizikům vytvořeným člověkem a společností samou a s nimi se neumí vyrovnávat. Ekologické trestné činy jsou pak součástí těchto vytvořených rizik.¹⁰⁹ V souvislosti s ekologickou újmou se může jednat o produkci skleníkových plynů, porušování ozonosféry a další znečišťování.¹¹⁰ Je pak na rozhodnutí normotvůrců a celkové společenské shodě, jakou míru rizika je ještě možné a vhodné unést ve jménu hospodářského rozvoje a kdy je už nutné určitou činnost regulovat a za nedodržování těchto pravidel vyvozovat odpovědnost. U. Beck si v tomto kontextu klade otázky „*Má se například připustit možnost ekologické katastrofy, aby mohly být uspokojeny ekonomické zájmy? Co je nutnost, co je domnělá nutnost a co je nutnost, kterou je třeba změnit?*“¹¹¹ Do určité míry toto souvisí se zásadou únosného zatížení, kdy se převážně na základě vědeckých poznatků rozhoduje o tom, jaká činnost ještě nepoškozuje životní prostředí příliš. Obdobné je to s mírou rizika, ačkoli míra rizika, kterou je ještě společnost schopná a ochotná unést, je zčásti determinována vědeckými poznatky, převážně je ale otázkou společenské shody a politickou otázkou.

1.3.5 Normotvorba v oblasti trestněprávní ochrany životního prostředí

Normotvorba v souvislosti s odpovědností v oblasti životního prostředí je v mnoha ohledech komplikovaná a jako taková je po dlouhou dobu předmětem akademických diskuzí. Regulace

¹⁰⁷ Jedná se o sociologickou teorii vytvořenou U. Beckem, dalším výrazným představitelem tohoto myšlení je například A. Giddens.

¹⁰⁸ POTTER, Gary. The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a Green Perspective to Mainstream Criminology. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (ed.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 7. ISBN 878147242278.

¹⁰⁹ Srov. též CARRABINE, Eamonn, COX, Pam, LEE, Maggy, PLUMMER, Ken a SOUTH, Nigel. *Criminology. A sociological introduction*, op. cit., s. 386.

¹¹⁰ POTTER, Gary. The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a Green Perspective to Mainstream Criminology, op. cit., s. 7.

¹¹¹ BECK, Ulrich. *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, s. 38. ISBN 978-80-7419-047-6.

škodlivých jednání proti životnímu prostředí je často obtížná i proto, že se jedná o trestnou činnost, která je úzce spjatá s ekonomickou činností. Často vůbec vzniká v zásadě jako externalita jiné legální činnosti, která navíc může přinášet určité společenské benefity, a v mnohých případech je nakonec obtížné nalézt společenskou shodu na přísné regulaci některých činností. T. Mégret popisuje tento stav tak, že „*Ve světě, kde většina ekonomické činnosti je založena na destrukci přírodních zdrojů, je rozlišování mezi legálním a nelegálním obtížné.*“¹¹² V první řadě je nutné vůbec stanovit okruh jednání, která poškozují životní prostředí, a to v takové míře, která již je trestná. Klíčové je tedy rozhodnout, jaká míra poškozování či ohrožování životního prostředí již není únosná.

Ani samotné vymezení trestných jednání není snadné. Pokud je k tomuto přistupováno příliš kazuisticky, tak nejen, že tato metoda není v trestním právu považována za vhodnou, ale také hrozí vynechání některých škodlivých jednání. Pokud je naopak postupováno prostřednictvím širokých pojmů, nelze se zcela ubránit výše zmíněnému rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege certa*.¹¹³ Z povahy práva životního prostředí a otázek spojených s ekologickou újmou je však zřejmé, že veškeré případy možných škodlivých činností není možné popsat. Otázkou tedy spíše je, do jaké míry musí být ustanovení určitá, aby nevznikal rozpor se zásadou *nullum crimen sine lege certa* a trestní právo mohlo správně fungovat. Požadavek striktního dodržování zásady *nullum crimen sine lege certa*, tedy jasného vymezení skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí zdůrazňoval například také Mezinárodní trestní kongres, který v roce 1994 vytvořil doporučení a principy, kterými by se měla řídit účinná normotvorba v oblasti trestněprávní ochrany životního prostředí.

Problematika vymezení jednání, která mají být trestná, je často řešená odkazem nebo jiným napojením na normy práva životního prostředí. V teorii je toto popisováno jako „závislost trestního práva na administrativněprávních normách“ (*administrative dependence of environmental criminal law*).¹¹⁴ Určité vázanosti na normy práva životního prostředí zřejmě není možné se při vytváření trestněprávní regulace v této oblasti vyhnout. Do určité míry je toto řešení jediným možným, aby mohlo trestní právo v této oblasti úspěšně fungovat. Je možné se

¹¹² MÉGRET, Frédéric. The Problem of an International Criminal Law of the Environment, op. cit., s. 221.

¹¹³ FAURE, Michael G. Vague notions in environmental criminal law (part 1). *Environmental Liability*. 2010, 18(4), s. 120. ISSN 0966-2030.

¹¹⁴ FAURE, Michael G. Evolution of Environmental Criminal Law. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 272. ISBN 9781509914012.

tímto vyhnout příliš kazuistickému popisování jednání v trestněprávní normě a zároveň vysvětlení příliš širokých pojmů nezůstává pouze na trestním právu, ale ponechává se na vysvětlení normami práva životního prostředí, a nedochází tak k rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege certa*. Aby byly trestněprávní normy vykládány v souladu s regulací týkající se ochrany životního prostředí, je nepochybně nutné a vhodné i s ohledem na princip jednotnosti právního řádu.¹¹⁵ Zároveň s sebou ale toto řešení přináší řadu problémů.

Trestní právo je v důsledku administrativněprávní závislosti v této oblasti mnohdy vnímáno spíše jako rozšíření norem k ochraně životního prostředí, než jako jasná a svébytná součást trestního práva.¹¹⁶ V mnohých právních řádech je totiž trestněprávní ochrana životního prostředí vnímána pouze jako prodloužení norem práva životního prostředí, kdy se odkazuje na normu upravující ochranu určité složky životního prostředí a podmínkou potrestání je její porušení. Z hlediska utvoření opravdu stabilního odvětví trestního práva schopného efektivní ochrany životního prostředí by bylo vhodné, aby alespoň některé skutkové podstaty trestných činů byly vymezeny přímo v trestněprávní normě bez podmínky rozporu s jiným právním předpisem.

V zásadě je tak nyní postihováno buď provozování určité činnosti bez povolení striktně formálně, automaticky bez ohledu na způsobenou újmu, nebo je postihováno porušení normy či konkrétního ustanovení, která stanovuje určitou míru poškozování, tedy v zásadě se jedná o blanketní skutkovou podstatu.¹¹⁷ Podmínkou vyvození trestní odpovědnosti je tak obvykle rozpor s právní normou z oblasti práva životního prostředí.

V souvislosti s tím se objevuje problematika vyvozování trestní odpovědnosti v případě, že jednání bylo legální, tedy jednalo se o povolenou činnost, avšak přesto došlo k poškození životního prostředí nebo jeho složky. Opakovaně se objevuje názor, že výrazná poškození životního prostředí, kde jsou škodlivé následky neoddiskutovatelné a ve hře je například i lidské zdraví, by neměla být striktně vázána na požadavek rozporu s normami práva životního prostředí, jejichž předmětem je ochrana určité složky životního prostředí nebo regulace určité činnosti.¹¹⁸ Fakt, že určitá činnost je povolená by neměla znamenat absolutní vyloučení možnosti vyvodit odpovědnost za škodlivé následky takové činnosti. Argumentem proti tomuto

¹¹⁵ FAURE, Michael G. Evolution of Environmental Criminal Law, op. cit., s. 272.

¹¹⁶ MÉGRET, Frédéric. The Problem of an International Criminal Law of the Environment, op. cit., s. 200–201.

¹¹⁷ FAURE, Michael G. Evolution of Environmental Criminal Law, s. 271,

¹¹⁸ Tamtéž, s. 273.

přístupu je, že takové vymezení je příliš široké, a tedy nastává rozpor se zásadou *nullum crimen sine lege certa*.

Pokud je tato možnost úpravy srovnána se skutkovou podstatou trestného činu obecného ohrožení, lze dojít k jednoznačnému závěru, že obecné ohrožení není vázáno na protiprávnost a vztahuje se prostě k určitému stavu, který nastal. V tomto případě tedy není spatřován rozpor s principem *nullum crimen sine lege certa* tím, že obsah pojmu obecné ohrožení není jednoznačně právem vymezen. Není tedy důvod, aby podobným způsobem nemohl zůstat bez legální definice pojem poškození životního prostředí nebo ohrožení životního prostředí. Domnívám se, že je tedy možné učinit závěr, že oprostít se při vymezování trestněprávního obsahu od požadavku rozporu s jinou právní normou není nemožné a je v některých případech i žádoucí.

Vymezení trestných činů v trestněprávních normách by pro efektivní ochranu životního prostředí a co nejspravedlivější potrestání pachatelů mělo být zřejmě kombinací různých přístupů. Jak uvádí M. Faure,¹¹⁹ německá právní věda tradičně rozlišuje tři způsoby utváření trestněprávních norem stran zájmu na ochraně životního prostředí. Tyto způsoby odpovídají výše popsané tvorbě norem v oblasti trestněprávní ochrany životního prostředí. Jsou jimi tzv. abstraktní ohrožení (*abstract endangerment*), konkrétní ohrožení (*concrete endangerment*) a samostatný trestný čin pro znečištění životního prostředí s vážnými následky.

„Abstraktní ohrožení“ je situace, kdy není postihováno znečištění životního prostředí samo o sobě, tedy škodlivý následek, ale spíše pouze nedodržení administrativněprávních norem. Typicky se jedná o postihování provozování určité činnosti bez povolení, a to bez toho, aby v důsledku nepovolené činnosti došlo přímo k poškození životního prostředí. Tento způsob vymezení trestných činů proti životnímu prostředí je v mnoha státech západní Evropy tradiční. Zároveň se často v tomto směru objevuje výrazná kritika s ohledem na přehnanou formálnost takových trestných činů. Objevují se názory, že vhodnější je v těchto případech vyvozovat správní odpovědnost, nebo alespoň ukládat poměrně nízké tresty. Na druhé straně provozování určité činnosti bez povolení, když povolení má zajistit, že tato činnost životní prostředí nepoškozuje, lze samo o sobě považovat za ohrožení životního prostředí. Toto ohrožení je v zásadě abstraktní, respektive není zcela konkrétní a přímé. Do určité míry se však podle mého názoru i přes abstraktnost rizika jedná o trestné činy ohrožovací, a v některých případech

¹¹⁹ FAURE, Michael G. Evolution of Environmental Criminal Law, op. cit., s. 278–280.

je vyvozování trestní odpovědnosti vhodné. Zejména to platí pro oblast ochrany před zdroji ohrožení.

„Konkrétní ohrožení“ charakterizuje situace, kdy se již určitá míra ohrožení či poškození životního prostředí vyžaduje, ale ve skutkové podstatě trestného činu je stále obsažen požadavek rozporu s normou určenou k ochraně životního prostředí.¹²⁰ Nejedná se tedy již o ryze formální porušení administrativních norem, ale musí nastat určité nebezpečí ve formě ohrožení nebo poškození životního prostředí. Tento přístup k normotvorbě je vnímán jako modernější a v současné době skutkové podstaty tohoto typu obsahují trestněprávní normy již všech evropských států. Tuto situaci významně ovlivnila evropská směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí,¹²¹ které se práce podrobně věnuje v kapitole čtvrté.

Třetím případem jsou trestné činy, které přímo postihují velmi závažná znečištění zcela bez odkazu na normu práva životního prostředí. Tyto trestné činy jsou vymezeny v trestních zákonících stále jen sporadicky,¹²² avšak, jak bylo popsáno výše, jsou významné, protože dovolují potrestat subjekt, který způsobil poškození životního prostředí legální činností. Významné jsou tyto skutkové podstaty trestných činů i z teoretického pohledu jasného vymezení role trestního práva v ochraně životního prostředí. S tímto názorem se ztotožnil i Mezinárodní trestní kongres, který ve svých doporučeních vyslovil, že trestním právem by mělo být na jedné straně postihováno porušení environmentálních norem, tedy překročení standardů, které jsou jimi stanoveny, na druhé straně by však měly být postihovány i případy způsobení závažné ekologické újmy bez vazby na normy práva životního prostředí, a tedy požadavku protiprávnosti.¹²³ Tyto trestné činy byly označeny jako klíčové trestné činy (*core crimes*).¹²⁴ Jejich význam byl ještě zdůrazněn tím, že byl vysloven názor, že tyto klíčové trestné činy by měly být rozeznány a definovány mezinárodním trestním právem a považovány za konvencionální trestné činy (*srov.* kapitola třetí).¹²⁵ Mezinárodní trestní kongres ve svých doporučeních z roku 1994 v této souvislosti volal po rozrůznění trestů v oblasti ochrany

¹²⁰ FAURE, Michael G. *Evolution of Environmental Criminal Law*, op. cit., s. 276.

¹²¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí.

¹²² FAURE, Michael G. *Evolution of Environmental Criminal Law*. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*, op. cit., s. 280.

¹²³ CUESTA de la, José Luis a BLANCO CORDERO, Isidoro (eds.). *Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law*, op. cit., s. 373.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

životního prostředí, zejména striktně formální trestné činy měly být trestány méně přísně než trestné činy s konkrétním škodlivým následkem.¹²⁶

1.3.6 Pojem trestný čin

Pro další úvahy o tématu práce, kterým jsou trestněprávní nástroje v ochraně životního prostředí a jejich analýza, je nutné alespoň krátce charakterizovat také pojem trestný čin a jeho znaky.

1.3.6.1 Vymezení trestného činu

Aby jednání mohlo být posuzováno jako trestný čin, a tedy bylo možné za ně vyvodit trestní odpovědnost, musí vykazovat znaky trestného činu. U každého trestného činu je pak nutné zkoumat jeho skutkovou podstatu, tedy jeho objekt, objektivní stránku, pachatele a subjektivní stránku. V českém právním řádu je trestný čin definován jako *protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*.¹²⁷ Aby určité škodlivé jednání mohlo být trestným činem, musí být naplněny dvě obligatorní podmínky, a to protiprávnost a naplnění znaků uvedených v trestním zákoníku. Pojmovými znaky trestného činu v českém právním řádu jsou protiprávnost, typové znaky trestného činu (tj. znaky skutkové podstaty trestného činu) a obecné znaky uvedené v zákoně, jimiž jsou stanovený věk a přičetnost.¹²⁸

Protiprávností se rozumí rozpor s právní normou v rámci celého právního řádu¹²⁹ a je rozlišována jak v rovině materiální, tak v rovině formální. Formálně protiprávní je čin, který je v rozporu s právním řádem jako celkem, materiálně protiprávní je pak jednání, které je společensky škodlivé. V českém právním řádu tedy hovoříme o tzv. *formálním pojetí trestného činu*. Korektivem formálního pojetí je zásada subsidiarity trestní represe a v procesním trestním právu pak zásada oportunity. V souladu se zásadou subsidiarity trestní represe je tedy stíhání pouze těch jednání, která naplní znaky uvedené v trestním zákoně a jsou společensky škodlivá. Hlediskem k hodnocení společenské škodlivosti je především význam chráněného zájmu, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán či míra zavinění pachatele. Podmínkou pro užití trestního práva je tedy respektování zásady subsidiarity trestní

¹²⁶ CUESTA de la, José Louis a BLANCO CORDERO, Isidoro (eds.). Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law, op. cit., 371.

¹²⁷ Ustanovení § 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹²⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 144.

¹²⁹ Tamtéž, s. 136.

represe, tedy fakt, že nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Pokud tedy orgán činný v trestním řízení dojde k závěru, že postačí vyvození odpovědnosti podle jiného právního předpisu, nemusí dojít k vyvození trestní odpovědnosti.¹³⁰ Subsidiární použití trestní odpovědnosti však na druhé straně neznamená, že není možné nikdy využít trestní odpovědnost, pokud existuje způsob, jak vyvodit nějaký jiný druh odpovědnosti. Trestní odpovědnost nelze využít pouze, pokud je možné dosáhnout splnění všech funkcí jiným způsobem.¹³¹

1.3.6.2 Skutková podstata

Důležitým pojmem ve vztahu k trestnému činu je skutková podstata trestného činu. Skutková podstata je právní formou vyjadřující typové znaky trestného činu uvedené v trestním zákoně.¹³² Obligatorními znaky skutkové podstaty jsou objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka.

Objekt

Objektem trestného činu jsou společenské vztahy, zájmy a hodnoty chráněné trestním zákonem.¹³³ Podle obecnosti objektu je v trestněprávní teorii rozlišován objekt individuální, objekt druhový a objekt obecný (rodový).¹³⁴ Obecný objekt vyjadřuje veškeré zájmy chráněné trestním zákonem, jedná se tedy o souhrn těch nejvýznamnějších hodnot, které jsou v tom kterém státě trestním právem chráněny. Druhový objekt je objekt společný určité skupině trestných činů, má tedy společné rysy jednotlivých individuálních objektů jednotlivých trestných činů. Předmětem této práce jsou tak trestněprávní normy, jejichž druhovým objektem je zájem na ochraně životního prostředí. Individuálním objektem jsou pak konkrétní jednotlivé zájmy, k jejichž ochraně je určeno konkrétní ustanovení zákona.¹³⁵ Pro porušení nebo ohrožení objektu se užívá pojmu *následek* trestného činu. Příkladem tak může být zájem na ochraně vodního zdroje, zájem na ochraně lesa, zájem na ochraně volně žijících druhů. Některé skutkové

¹³⁰ K tomu více JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 140.

¹³¹ MUSIL, Jan. Trestní odpovědnost jako prostředek ultima ratio. *Kriminalistika*. 2012, 3, s. 165. ISSN 0323-0619.

¹³² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 168.

¹³³ Tamtéž, s. 176.

¹³⁴ Tamtéž, s. 178.

¹³⁵ Tamtéž, s. 181.

podstaty trestných činů mohou mít i více objektů, příkladem může být zájem na ochraně životního prostředí na jedné straně a zájem na ochraně lidského zdraví na straně druhé. Příkladem trestného činu z oblasti trestných činů proti životnímu prostředí s vícerymi objekty může být například trestný čin pytláctví.

Od pojmu objekt je nutné rozlišovat pojem předmět útoku. Předmětem útoku jsou lidé nebo věci, na něž pachatel bezprostředně útočí, a zasahuje tak objekt trestného činu.¹³⁶ Předmětem trestného činu tak může být konkrétní vodní zdroj, les, či jedinec volně žijícího druhu živočicha. Porušení předmětu trestného činu se nazývá *účinkem*. Některé trestné činy nemají vyjádřen předmět útoku, protože jsou tzv. formálními trestnými činy, spočívajícími v samotné činnosti nebo nečinnosti. Trestnými činy, které nemají předmět útoku, jsou v oblasti ochrany životního prostředí v zásadě ty trestné činy, které spočívají v abstraktním ohrožení chráněného zájmu. Příkladem může být například nedovolená přeprava odpadů bez příslušných právem vyžadovaných dokumentů, při nedodržení právem stanovených postupů apod.

Objektivní stránka

Objektivní stránka trestného činu je další z obligatorních znaků skutkové podstaty a je nutné se jí zabývat při analýze jakéhokoli trestného činu, ale i zločinu podle mezinárodního práva. Objektivní stránka charakterizuje způsob spáchání trestného činu a jeho následek. Znaky, které musí mít každá objektivní stránka, jsou jednání, následek a příčinná souvislost mezi jednáním a následkem.¹³⁷ Jednáním se pro účely trestního práva rozumí projev vůle ve vnějším světě, spojuje se v něm složka vnitřní, tedy vůle, se složkou vnější. Účinek může nastat jak konáním, tak opomenutím. V závislosti na tom, zda je objektivní stránka naplněna jednáním nebo opomenutím, jsou rozlišovány trestné činy komisivní a omisivní. Některé trestné činy jsou tzv. nepravé omisivní, pokud je možné jejich objektivní stránku naplnit jak opomenutím, tak jednáním.¹³⁸ Opomenutí může být rovněž nedbalostní.

Následkem je v případě některých trestných činů porucha, tedy přímé zasažení objektu, v případě jiných trestných činů je následkem samo ohrožení. V závislosti na tom se trestné činy rozdělují na poruchové a ohrožovací. V případě ohrožovacích trestných činů není nastalá porucha podmínkou dokonání trestného činu. Stejně rozlišení je možné nalézt v případě

¹³⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 183.

¹³⁷ Tamtéž, s. 185.

¹³⁸ Tamtéž, s. 187.

účinku. V některých případech je vyžadováno, aby byl předmět přímo poškozen, v jiných případech postačí možnost změny předmětu útoku. Mezi jednáním a následkem musí vždy existovat příčinný vztah, tedy kauzalita.¹³⁹ Právě dokazování příčinné souvislosti mezi jednáním a následkem je v případě environmentální kriminality mnohdy velmi obtížné (kapitola 2).

Pachatel

Pachatelem trestného činu je osoba, která spáchala trestný čin, tedy trestně odpovědná osoba, která naplnila svým jednáním znaky skutkové podstaty trestného činu. Obecně může být pachatelem trestného činu fyzická osoba a čím dál častěji rovněž právnická osoba. Česká trestněprávní nauka například uvádí, že pachatelem trestného činu je právnická osoba, které lze přičítat porušení nebo ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem způsobem uvedeným v tomto zákoně.¹⁴⁰ Pachatelem stran fyzické osoby je fyzická osoba, která trestný čin bezprostředně spáchala. Z důvodu rozsahu disertační práce se na tomto místě více nevěnuji charakteristice pachatele jakožto fyzické osoby a s ohledem na specifika environmentální kriminality se zaměřím na právnické osoby jakožto subjekt trestného činu.

S vývojem práva mohou být právnické osoby čím dál častěji rovněž trestně odpovědnými, a ačkoli má tato odpovědnost celou řadu aplikačních problémů, které se stále nepodařilo zcela vyřešit, je v současné době poměrně běžná. Zřejmě největším problémem stran trestní odpovědnosti právnických osob je fakt, že trestní právo je standardně postaveno na zásadě odpovědnosti za zavinění, která je ve vztahu k právnickým osobám problematická. Argumentem proti zavedení trestní odpovědnosti je tak obvykle, že právnická osoba je pouze fikcí a není způsobilá naplnit objektivní stránku trestného činu svým jednáním a že jakožto fikce není ani schopna jednat zaviněně.¹⁴¹

Argumenty pro zavedení trestní odpovědnosti jsou popsány odbornou literaturou v oblasti trestního práva i práva životního prostředí.¹⁴² Jedná se především o reálný faktický vliv právnických osob v současném světě, dále nemožnosti prosazení individuální trestní odpovědnosti v některých případech (reakce na složité kontrolní, pracovní a rozhodovací

¹³⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 207.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 376.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 376–379.

¹⁴² Více k argumentům pro a proti zavedení konceptu trestní odpovědnosti právnických osob například JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha: Linde, 2007, s. 81–106. ISBN 978-80-7201-683-9.

mechanismy), rovnováha práv a povinností a někdy se uvádí také nedokonalá úprava deliktů odpovědnosti právnických osob mimotrestními normami či nedostatečná propracovanost mimotrestních řízení. Ve vztahu k tématu práce je jistě zajímavé, že jako argument pro zavádění trestní odpovědnosti právnických osob je často uváděna právě potřeba ochrany životního prostředí.¹⁴³ J. Jelínek uvádí příklady ekologických katastrof, které vedly k úvahám o trestní odpovědnosti právnických osob jako vhodném nástroji k ochraně životního prostředí – jsou jimi havárie v Sevesu, v Bhópalu, v Černobyli či Fukušimě. Příčinou závažných ekologických havárií bývá často nedostatečná kontrola zařízení, nedostatečná proškolenost zaměstnanců také nesprávná reakce po haváriích.¹⁴⁴

Pokud není trestně odpovědná právnická osoba, je nutné dohledat přímo fyzickou osobu, která se jednání dopustila, nebo je vyvozována odpovědnost vyšších představitelů korporací (manažerů a ředitelů). V takovém postupu je ale někdy spatřována kolize s principem odpovědnosti za zavinění.¹⁴⁵

Subjektivní stránka

Subjektivní stránkou trestného činu je „*soubor znaků, které charakterizují psychiku pachatele ve vztahu k trestnému činu.*“¹⁴⁶ Obligatočním znakem subjektivní stránky trestného činu je pouze zavinění. Zavinění je z hlediska trestního práva velmi významnou skutečností, protože trestní odpovědnost je postavena na zásadě trestní odpovědnosti za zavinění. Zavinění je J. Jelínkem definováno jako „*vnitřní (psychický) vztah člověka k určitým skutečnostem, jež zakládají trestný čin, ať již vytvořených pachatelem nebo objektivně existujícím bez jeho přičinění v době činu.*“¹⁴⁷ Zavinění obsahuje vždy složku vědění a složku volní (chtění).

V rámci vědění pak existují různé stupně tohoto vědění, kdy lze rozlišovat, zda pachatel považuje určité skutečnosti za možné, pravděpodobné nebo jisté. V českém právním řádu je zavedena bipartice zavinění, tedy úmysl a nedbalost. Úmysl (*dolus*) je v českém právním řádu rozlišován ve dvou formách jako úmysl přímý (*dolus directus*) a úmysl nepřímý (*dolus eventualis*). K naplnění přímého úmyslu je nutné, aby pachatel chtěl způsobit porušení nebo

¹⁴³ V českém právním kontextu toto rozebírá J. Jelínek. JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. Praha: Leges, 2019, s. 50–55. ISBN 978-80-7502-351-3.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ FAURE, Michael G. *Evolution of Environmental Criminal Law*, op. cit., s. 281.

¹⁴⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 229.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 230.

ohrožení chráněného zájmu. Úmysl nepřímý je založen na konstrukci srozumění. K naplnění úmyslu nepřímého postačí, že je pachatel srozuměn s tím, že způsobí porušení nebo ohrožení chráněného zájmu. V případě srozumění pachatel sleduje nějaký jiný cíl, ale je srozuměn s tím, že realizace tohoto cíle předpokládá způsobení následku významného pro trestní právo.¹⁴⁸

Nedbalost (*culpa*) je druhou formou zavinění. Nedbalost je rozlišována na nedbalost vědomou a nevědomou. Zvláštní formou nedbalosti je pak hrubá nedbalost. Při vědomé nedbalosti pachatel ví o možnosti, že způsobí následek, při nevědomé nedbalosti pachatel, neví, že následek způsobí, ale vědět tuto skutečnost má a může. Problematickým aspektem stran nedbalosti je určení míry nedbalosti. Podle J. Jelínka kritériem nedbalosti je „...*zachovávání určité míry opatrnosti. Nedbalostně jedná, kdo: 1. nedodrží míru opatrnosti, ke které je v rámci okolností povinen, a 2. podle svých schopností je také schopen ji dodržovat.*“¹⁴⁹ Hrubá nedbalost je vyšším stupněm intenzity nedbalosti, na základě přístupu pachatele k požadavku náležité opatrnosti.¹⁵⁰ Přístup pachatele musí svědčit o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem.

Právě problematika zavinění má značný význam při úspěšnosti postihování jednání ohrožujících nebo poškozujících životní prostředí. V případech environmentální kriminality je totiž často velmi obtížné prokázat přímo úmyslné zavinění, avšak k poškozením či ohrožením životního prostředí dochází často zaviněně nedodržením nejrůznějších postupů, zanedbáním kontroly, používáním zastaralých technologií a podobně.

1.4 Shrnutí

Životní prostředí je společenskou hodnotou s mimořádným významem a jako takové musí být chráněno všemi dostupnými prostředky. Významným nástrojem při dosahování cíle ochrany životního prostředí jsou také odpovědnostní mechanismy. Jednotlivé kategorie ekologicko-právní odpovědnosti je nutné uplatňovat na základě zhodnocení, který druh odpovědnosti je v daném případě nejvhodnější (tzv. *toolbox* přístup).

Trestní právo a trestní odpovědnost mají v ochraně životního prostředí svůj nezastupitelný význam jakožto prostředky, které se uplatňují při postihování těch nejzávažnějších jednání, kdy nepostačí vyvození jiného druhu odpovědnosti, zejména

¹⁴⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 243.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 245.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 251.

odpovědnosti podle správních norem. Primární význam trestního práva je hodnotový a morální. Trestní právo identifikuje ty nejdůležitější hodnoty ve společnosti a popisuje jednání, která tyto hodnoty ohrožují nebo poškozují. Není možné, aby tak významný zájem, jakým je zájem na ochraně životního prostředí stál mimo rozsah trestního práva.

Specifikem trestního práva napříč právními řády je možnost ukládat citelné sankce. Vzhledem k tomu, že míra pravděpodobnosti odhalení trestných činů proti životnímu prostředí je nízká, je vhodné vyvážit nízkou míru rizika možností uložení citelné sankce. Nejdůležitějším nástrojem ve vztahu k fyzickým osobám je v tomto směru trest odnětí svobody. Trest odnětí svobody působí silným preventivním účinkem, zejména ve vztahu k určitému okruhu potenciálních pachatelů s dobrým socioekonomickým postavením. Právě určité oblasti trestné činnosti proti životnímu prostředí jsou úzce spjaty s korporátním prostředím, a proto míra odrazení od rozhodnutí páchat trestnou činnost může být, pokud jsou tresty skutečně ukládány, vysoká.

Trestněprávní normotvorba v oblasti ochrany životního prostředí je mimořádně obtížná. Jako každá normotvorba zahrnující ochranu životního prostředí se musí vypořádat s oblastí, která je závislá na vědeckých poznatcích, ale zároveň také na společenské shodě o přípustné míře rizika. Trestněprávní normy jsou tak obvykle konstruovány jako závislé na normě regulující konkrétní oblast ochrany životního prostředí. Administrativní závislost trestního práva v této oblasti je do určité míry nevyhnutelná a v zásadě vhodná z důvodu vyhnutí se příliš kazuistickému pojetí trestněprávních norem a zachování celistvosti právního systému (užívání jednotných pojmů, shodné chápání určitých institutů). Přesto by bylo vhodné, aby alespoň některá trestněprávní ustanovení tuto závislost opustila a vytvořila i skutkové podstaty trestných činů, které by dovolovaly postihovat některá jednání bez odkazu na jinou právní normu. Přispělo by to k vnímání trestního práva v ochraně životního prostředí jako svébytné oblasti trestního práva, nikoli pouze jako koncovky správní odpovědnosti. Navíc by takové pojetí umožnilo překonání některých mezer, zejména při postihování dovolených jednání, které však vyústí v závažnou ekologickou újmu. Vzhledem k potenciálnímu dopadu na ekonomickou sféru je však taková změna opět spíše otázkou společenského konsenzu.

2 Environmentální kriminalita

V předchozí kapitole byla rozebrána teoretická východiska pro vytváření trestněprávních norem v oblasti trestné činnosti proti životnímu prostředí a některé filozofické problémy a otázky spojené s určováním jednání, která by měla být právem regulována a která nikoli. Pro analýzu trestněprávních nástrojů v ochraně životního prostředí *de lege lata* a další právní úvahy o nich *de lege ferenda* je nutné charakterizovat trestnou činnost proti životnímu prostředí také z obsahového hlediska, tedy především vymežit, jaká jednání jsou v současné době předmětem úpravy trestněprávních norem a jaká by předmětem jejich úpravy měla být do budoucna. Bez pochopení fenoménu environmentální kriminality není možné posoudit vhodnost určité právní úpravy. V následujícím textu je tedy věnována pozornost definici environmentální kriminality, jejím společným znakům a rysům a jejímu obsahovému vymezení.

2.1 Pojem environmentální kriminality

Definovat environmentální kriminalitu nelze zcela jednoznačně, základním problematickým prvkem je, zda pod tento pojem zahrnovat pouze trestnou činnost, která ohrožuje nebo poškozuje životní prostředí, upravenou trestněprávními normami, nebo i jakákoli jednání, která ohrožují nebo poškozuji životní prostředí, bez ohledu na to, zda jsou vymezena právním řádem jako trestná. V zásadě je tak nutné rozlišovat mezi striktně právním pojetím environmentální kriminality a kriminologickým pohledem na tento fenomén. Kriminologický přístup je širší, sledovaný z více pohledů, kdežto legální přístup se soustředí na výsek škodlivých jednání rozeznávaných trestním právem.

Ani ryze legální definice environmentální kriminality není zcela závazně vymezená, nicméně z jednotlivých právních rádu a mezinárodních dokumentů lze environmentální trestný čin do jisté míry definovat. Základní podmínkou vyvození odpovědnosti za případy environmentální kriminality z právního hlediska je porušení zákonů, jejichž objektem je zájem na ochraně životního prostředí, lidského zdraví nebo obou těchto statků. Obecně tak lze trestný čin proti životnímu prostředí popsat jako *jednání, které porušuje některou trestněprávní normu, je tedy nelegální, a zároveň jeho následkem je způsobení ekologické újmy nebo její hrozba, případně rovněž poškození nebo ohrožení lidského zdraví a života.*¹⁵¹ V prvku poškození nebo

¹⁵¹ Srov. např. MELANGADI, Faisal. Environmental Crime and Victimization: A Green Criminological Analysis of the Endosulfan Disaster, Kasargod, Kerala. *International Annals of Criminology*. 2017, 55(2), s. 191. ISSN

ohrožení lidského zdraví nebo života se jednotlivé definice liší, kdy některé toto obsahují, jiné se soustředí pouze na ekologickou újmu.

Kriminologický přístup ke zkoumání environmentální kriminality pojem trestný čin (*crime*) používá pro jednání škodlivé pro společnost, které vede ke způsobení ekologické újmy nebo její hrozby, avšak nepodmiňuje jej formálním vymezením trestného činu v konkrétním právním řádu. Jakákoli ekologická újma je z tohoto pohledu trestným činem.¹⁵² Otázku trestných činů hodnotí z ryze materiálního hlediska, z pohledu způsobené újmy, a nesoustředí se tak pouze na formální definici určitého trestného činu proti životnímu prostředí.¹⁵³ Přínos kriminologického přístupu k environmentální kriminalitě tak spočívá především v podrobném popsání tohoto fenoménu, jeho příčin, stavu a vývoje. Kriminologický pohled má tedy velký význam z pohledu tvorby práva *de lege ferenda*.

Kriminologické hledisko vlastně umožňuje zachytit škodlivá jednání, která by měla být regulována, a jestliže lze některé aktivity považovat za delikty z kriminologického pohledu, jeví se jako pravděpodobné, že by toto měla určitým způsobem reflektovat i formální právní úprava. Výsledkem nemusí být pouze nová regulace trestněprávního charakteru, protože kriminologický výzkum může přinášet důležité poznatky o tom, co a jakým způsobem by bylo vhodné regulovat, nicméně předem neurčuje, že nejvhodnějším nástrojem je trestní právo. V některých případech může postačit doplnění administrativněprávní odpovědnosti, do určité míry může být také vodítkem, v jakých případech uplatňovat odpovědnost civilní. Význam navíc nespočívá pouze v návrzích na novou regulaci v oblasti odpovědnosti, ale i v oblasti práva životního prostředí jako celku. Například v oblasti regulace klimatické změny tak může pochopení jednání, které by bylo možné z kriminologického pohledu popsat jako environmentální kriminalitu spojenou s klimatickou změnou, přispět k utváření celého klimatického práva. Mnohá jednání, která jsou v zásadě legální a po právu, s sebou nesou následky, které jsou výrazně škodlivé.¹⁵⁴

0003-4452. Dále ROSE, Gary. Forests, Fish and Filthy Lucre. In ROSE, Gary (ed.). *Following the Proceeds of Environmental Crime*. Forests, Fish and Filthy Lucre, op. cit., s. 3. Též Evropská komise: *European Commission. Combating environmental crime* [online]. EC [cit. 23. 1. 2020]. Dostupné z https://ec.europa.eu/environment/legal/crime/docs_en.htm.

¹⁵² WHITE, Rob. *Transnational Environmental Crime. Toward an eco-global economy*, op. cit., s. 4.

¹⁵³ WHITE, Rob. Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful. *The University of Tasmania Law Review*. 2018, 37(2), s. 96–97. ISSN 0082-2108.

¹⁵⁴ PASSAS, Nikos. Lawful but awful: 'Legal Corporate Crimes'. *The Journal of Socio-Economics*. 2005, 34(6), s. 779. ISSN 1053-5357.

2.2 Charakteristika environmentální kriminality

Kategorie environmentální trestné činnosti zahrnuje celou řadu škodlivých jednání, a ačkoli se nejedná o zcela sourodou skupinu trestných činů, lze vysledovat některé společné rysy. Jednoznačně společným znakem, na jehož základě lze tuto skupinu vůbec vytvořit, je jejich objekt, tedy samotný zájem na ochraně životního prostředí. Vždy jde o jednání poškozující nebo ohrožující životní prostředí jako celek, jeho složky nebo některou ze složek. Dalším společným znakem je, že tyto trestné činy s sebou nesou prvek nutného napravování ekologické újmy a nahrazování škod na životním prostředí. To může být velmi finančně nákladné¹⁵⁵ a vedle toho, vyčíslení ekologické újmy je často obtížné, v plné šíři při zohledňování všech potenciálních následků takřka nemožné.

Environmentální kriminalita je popisována jako kriminalita s vysokými zisky a nízkým rizikem (*high profits, low risk*),¹⁵⁶ což vyjadřuje fakt, že je z důvodu jejího nedostatečného odhalování a nedostatečného stíhání velmi snadným způsobem, jak dosáhnout vysokého zisku při nízkém riziku potrestání. Této charakteristiky je využíváno zejména v souvislosti se snahou financovat některé další nelegální aktivity. Samotný fakt nízkého rizika odhalení je výrazným kriminogenním faktorem takřka ve všech oblastech trestné činnosti proti životnímu prostředí.

S poškozením životního prostředí souvisí i velké riziko ohrožení či poškození lidského zdraví a života, ať už přímo způsobené škodlivou činností nebo jejími bližšími či vzdálenějšími následky. Právě fakt, že stav životního prostředí má vliv na lidské zdraví a životy, byl na počátku snah o environmentální regulaci¹⁵⁷ a následek poškození lidského zdraví nebo života se objevuje v trestněprávních normách jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. V následujícím textu je trestná činnost proti životnímu prostředí charakterizována na základě jejích častých rysů.

Environmentálním trestným činům, zejména těm transnacionálního charakteru, je společná vysoká závažnost těchto jednání s ohledem na možný rozsah způsobené újmy. Nebezpečí spočívá zejména v tom, že i jednání, která se nezdají být tak závažná či natolik intenzivně škodlivá v době, kdy jsou prováděna, mohou mít velmi závažné následky v podobě

¹⁵⁵ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit., s. 7.

¹⁵⁶ INTERPOL-UN Environment. *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats*. Prosinec 2016, s. 61 [online]. [cit. 10. 7. 2019]. Dostupné z <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/17008>.

¹⁵⁷ SOUTH, Nigel. Green Criminology: Reflections, Connections, Horizons. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*. 2014, 3(2), s. 12. ISSN 2202-8005.

poškození velkého území nebo negativního dopadu na velké množství osob. Velké množství environmentální kriminality je svou povahou transnacionální, překonává hranice státu. Při geografické lokalizaci environmentálního zločinu je možné rozdělovat státy na původcovské, tranzitní a cílové.¹⁵⁸ V tomto kontextu se může jednat o nelegální transport odpadu, nelegální obchod s jaderným materiálem, nelegální nakládání s elektronickým odpadem, systematické nebo akcidentální znečišťování životního prostředí z průmyslové činnosti, nelegální obchod s rostlinnými a živočišnými druhy a výrobky z nich, nelegální rybaření, lov či těžbu dřeva.¹⁵⁹ R. White dále upozorňuje, že ekologická kriminalita často trpí „syndromem ne na mém dvoře“ („*not in my backyard syndrome*“).¹⁶⁰ Tím vyjadřuje skutečnost, že subjekty, které vytvoří určitou ekologickou zátěž, ji nechají „zmizet“ ze svého dosahu. Příkladem je zejména transport nebezpečného odpadu.¹⁶¹

2.2.1 Povaha ekologické újmy

Pro charakteristiku environmentální kriminality je v první řadě významné se zabývat specifickou povahou ekologické újmy. Ekologická újma může být různého stupně závažnosti a může se objevit na jednom konkrétním území, ale může zasáhnout i větší oblast či vícero různých území. V této souvislosti se v teorii objevuje termín *vícevrstevnost ekologické újmy*, který popisuje fakt, že ekologická újma se často může projevit ve více vrstvách, například na lokální úrovni, regionální úrovni či nadregionální úrovni. R. White v této souvislosti identifikuje ekologickou újmu na úrovni lokální, národní, regionální, globální a transnacionální.¹⁶² Bez ohledu na způsob dělení, významné je, že ekologická újma může nastat v jedné z vrstev, ale může zasáhnout i do úrovní jiných, nebo může v jedné vrstvě nastat jedním způsobem v podobě přímého poškození a v jiné vrstvě se projevit zcela jiným způsobem svými následky.

¹⁵⁸ WHITE, Rob. Transnational Environmental Crime. In NATARJAN, Mangai (ed.). *International Crime and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 194. ISBN 9780511762116.

¹⁵⁹ WHITE, Rob. The Foundations of Eco-global Criminology. In ELLEFSEN, Rune (ed.). *Eco-global Crimes: contemporary problems and future challenges*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 15. ISBN 978-1-4094-3492-4.

¹⁶⁰ WHITE, Rob. The Foundations of Eco-global Criminology, op. cit., s. 21. Dále CARRABINE, Eamonn, COX, Pam, LEE, Maggy, PLUMMER, Ken a SOUTH, Nigel. *Criminology. A sociological introduction*, op. cit., s. 398.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² WHITE, Rob. The Foundations of Eco-global Criminology, op. cit. s. 19.

Kromě faktu, že důsledky škodlivých jednání mohou nastat na enormně velkém území, je dalším znakem spojeným s trestnými činy proti životnímu prostředí tzv. *difuzní povaha* ekologické újmy. Difuzní povaha ekologické újmy je charakterizována vzdáleností mezi příčinou a následkem, a to ve smyslu teritoriálním i temporálním.¹⁶³ Příkladem teritoriální difuzní újmy je znečištění povrchové vody, které se projeví na zcela jiném místě, například kontaminací půdy. Tento jev je někdy popisován také jako *efekt motýlích křídel*, kdy určité jednání způsobí environmentální problémy na zcela jiném místě.¹⁶⁴ Extrémním příkladem temporální difuznosti jsou jednání přispívající ke klimatické změně, kdy jednání uskutečněná v současnosti, mohou mít následky pro příští generace. Lze nalézt ale i krátkodobější příklady časového odstupe mezi jednáním a následkem, charakterizované tak, že následek se neobjeví okamžitě, ale až po uplynutí určité doby, například po určitém působení látky v životním prostředí.¹⁶⁵ Příkladem může být znečištění vod v důsledku, kterého dojde ke snížení reprodukčních schopností některých druhů. Právě difuznost ekologické újmy je velkým problémem při vytváření účinné trestněprávní regulace i při prokazování kauzality v případech environmentální trestné činnosti v trestním řízení.

R. White v této souvislosti uvádí, že environmentální újma je svou povahou pohyblivá, tedy mobilní.¹⁶⁶ Právě fakt, že environmentální kriminalita je často svou povahou mobilní a transnacionální, vede k závěru, že alespoň určitá harmonizace odpovědnostních norem má velký význam a smysl. V zásadě je nutné snažit se sjednocovat úpravy v oblasti vymezení jednání, stanovení trestů a stran procesního postupu.¹⁶⁷ Pokud totiž existují v regionu významné rozdíly ve vymezení trestných činů, výši a typu trestních sankcí, ale i v pravděpodobnosti odhalení trestné činnosti, dochází ke zvýšení pravděpodobnosti výskytu tzv. vybírání fóra (*forum shopping*) nebo vybírání trhu (*market shopping*). Extrémně problematická je situace, pokud se jedná například přímo o sousední státy a překonání hranice je tak o to snazší.¹⁶⁸ Vybírání fóra a vybírání trhu je velmi nebezpečné v oblastech s určitým stupněm ekonomické integrace (př. EU, COMESA, ASEAN), kde je výrazně zjednodušen vnitřní pohyb zboží. Spolu

¹⁶³ MÉGRET, Frédéric. The Problem of an International Criminal Law of the Environment, op. cit., s. 222.

¹⁶⁴ WHITE, Rob. The Foundations of Eco-global Criminology, op. cit., s. 20.

¹⁶⁵ MÉGRET, Frédéric. The Problem of an International Criminal Law of the Environment, op. cit., s. 222.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime*, op. cit., s. 34.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 33.

s volným pohybem legálního zboží je tak zjednodušen i pohyb nelegálního zboží a zejména obchodníci s chráněnými druhy nebo jejich částmi mohou najít vhodný stát, kde uvést jejich produkty na trh.¹⁶⁹ Jak upozorňuje například N. Passas, rozdíly v regulaci nakládání s nebezpečným odpadem mezi jednotlivými státy USA vedly k přesouvání nebezpečného odpadu do států s nejnižším stupněm regulace.¹⁷⁰

Určité celosvětové sjednocení postupu v oblasti trestní odpovědnosti stran trestných činů proti životnímu je významné také pro možnost mezinárodní extradice.¹⁷¹

2.2.2 Organizovaná trestná činnost

Trestné jednání, které je páčáno organizovanými skupinami, představuje kvalitativně výrazně závažnější jednání než trestné činy v této souvislosti páchané jednotlivci. Environmentální kriminalita je specifická tím, že jsou do ní zapojeny různé typy organizovaných struktur, v závislosti na jejím konkrétním typu a regionu, kde je jednání uskutečňováno. Jedná se o (i.) typické organizované zločinecké skupiny, (ii.) zcela legální subjekty, tedy obchodní korporace, často zapojené do mezinárodního obchodu, (iii.) „pseudolegální subjekty“, to znamená subjekty vzniklé po právu, avšak přímo s úmyslem uskutečňování nelegální činnosti. Aby bylo možné hovořit o organizované činnosti, musí se jednat o vnitřně koherentní skupinu.

Problematika zapojení typických organizovaných zločineckých skupin je v teorii hojně popsána a upozorňují na ni rovněž dokumenty mezinárodních policejních organizací a jiných mezinárodních organizací.¹⁷² Závazné právní dokumenty však na tento fakt stále příliš nereagují, což je výrazným nedostatkem právní úpravy v této oblasti. Ustanovení zabývající se propojením organizovaného zločinu s ekologickými újmami neobsahuje Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (UNTOC), tato spojitost není nijak reflektována ani v závazném právním dokumentu v evropském právu. Zajímavým nezávazným dokumentem měkkého práva (*soft-law*) je Evropská agenda bezpečnosti, která environmentální kriminalitu

¹⁶⁹ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime*, op. cit., s. 33.

¹⁷⁰ PASSAS, Nikos. Lawful but awful: 'Legal Corporate Crimes'. *The Journal of Socio-Economics*, op. cit., s. 771 až 774.

¹⁷¹ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime*, op. cit., s. 33.

¹⁷² Tamtéž, s. 30–31.

v souvislosti s organizovaným zločinem rozeznává.¹⁷³ V důsledku zkušeností se zapojením mafie do nakládání s odpady, speciální ustanovení týkající se propojení organizované trestné činnosti a způsobení ekologické újmy obsahuje i italské trestní právo.¹⁷⁴ Úpravu související s organizovanou trestnou činností obsahuje například i český trestní zákoník, který spáchání trestného činu ve spojitosti s organizovanou skupinou považuje za okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby.

Italský příklad dokládá, že organizovaný zločin v oblasti environmentální kriminality je aktuálním tématem i v rámci Evropy, navíc přináší zajímavá fakta o genezi a vývoji tohoto druhu organizované zločinecké činnosti. V italském případě se jedná často o vytvoření pseudolegálních právnických osob, formálně se zabývajících nakládání s odpady, které jsou však reálně zaměřeny na páchání trestné činnosti, obvykle v souvislosti s činností místní mafie.¹⁷⁵ V tomto kontextu je poukazováno na celkové selhání lokálních úřadů, které zcela ztratily schopnost kontrolovat, jaké subjekty se na nakládání s odpady skutečně podílí.¹⁷⁶ V. Ruggiero a N. South ve své studii navíc upozorňují na nebezpečný trend, kdy se jednotlivé struktury od sebe vzájemně jednáni „učí“.¹⁷⁷ I skutečně legální právnické osoby se pod vlivem zločinných subjektů naučí, jak obcházet zákon, a na základě racionální volby nakonec rozhodnou, že nelegální jednání je výhodnější i pro ně. Tento příklad dokládá, že jakákoli tolerance nelegálních jednání v tomto směru není možná a přináší pouze neblahé důsledky pro ochranu životního prostředí.

¹⁷³ Evropská komise. Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Evropský program pro bezpečnost [online]. COM (2015) 185 final, s. 10, 18, 19. [cit. 10. 7. 2019]. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2015:0185:FIN:CS:PDF>. [cit. 10. 7. 2019].

¹⁷⁴ Jedná se především o čl. 260 TUA a o článek 452 zák. č. 68 z roku 2015. DE GIORGI, Federico. The case of „ECO-MAFIA“ explained: An Italian Legal Perspective. In: *siriusglobal.org* [online]. [cit. 27. 6. 2020]. Dostupné z <https://siriusglobal.org/the-environmental-organized-crime-and-the-ecomafia-an-italian-perspective/>.

¹⁷⁵ GRASSO, Giovanni. EU Harmonisation Competences in Criminal Matters and Environmental Crime. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael, VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 29. ISBN 9781509914012.

¹⁷⁶ FISHER, Elizabeth, LANGE Bettina a SCOTFORD Eloise. *Environmental law: text, cases, and materials*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2019, s. 129–130. ISBN 978-0-19-881107-7.

¹⁷⁷ RUGGIERO, Vincenzo a SOUTH Nigel. Green Criminology and Dirty Collar Crime. In BEARE, Margarete E. *Transnational Organized Crime*. London: Routledge, 2017, s. 258–259. ISBN 9781315084565.

Nejčastější oblastí, ve které dochází k organizované environmentální kriminalitě, je oblast nakládání s odpady a obchodování s chráněnými druhy.¹⁷⁸

2.2.3 Propojení trestné činnosti

Dalším jevem spojeným s environmentální kriminalitou, který souvisí i s organizovanou trestnou činností, je její navázání na další typy trestné činnosti a jejich vzájemné propojení, tzv. *konvergence trestné činnosti*.

Spojení environmentální kriminality s jinou trestnou činností vzniká z různých důvodů. V některých případech je další typ trestné činnosti součástí portfolia nelegální výdělečné aktivity určitého subjektu, kdy se například určitá organizovaná skupina zabývá nelegálním obchodem s chráněnými druhy a současně další trestnou činností. Běžné je tedy spojení s obchodem s drogami, zbraněmi,¹⁷⁹ případně lidmi, či s ilegální migrací. Propojení drogové kriminality a trestné činnosti ohrožující životní prostředí je možné doložit například na tzv. operaci Kobra, kdy spolu s kokainem z Kolumbie byla ve velkém pašována také exotická zvířata.¹⁸⁰ Ve specifickém obchodním prostředí může docházet také k propojení s finanční kriminalitou.¹⁸¹

Dále může být jiná trestná činnost pouze prostředkem k uskutečnění environmentální trestné činnosti. V tomto případě se jedná především o korupční trestné činy, padělání listin či různé typy podvodů. Náchylnost ke korupci v oblasti ochrany životního prostředí v mnohých státech je uváděna jako jeden z důvodů, proč je environmentální kriminalita enormně

¹⁷⁸ Srov. např. EUROPOL – SOCTA. European Union Serious and Organized Crime Threat Assessment Report, 2017, s. 41. Dostupné z <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017> [online]. [cit. 14. 5. 2020]. Stejně tak EUROPOL – SOCTA. European Union Serious and Organized Crime Threat Assessment Report, 2013, s. 30 [online]. [cit. 14. 5. 2020]. Dostupné z <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2013>.

¹⁷⁹ Ministerstvo vnitra ČR. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu do roku 2023*. Praha, únor 2018. Schválená usnesením vlády č. 325 ze dne 23. května 2018, s. 10 [online]. [cit. 15. 1. 2020]. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>.

¹⁸⁰ Více k tomu: UHM, Daan Van. Wildlife and laundering: Interaction between the under and upper world. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, UHM, Daan van a HUISMAN, Wim (eds.). *Green Crimes and Dirty Money*. New York: Routledge, 2018, s. 208. ISBN 978-1-351-24574-6.

¹⁸¹ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit., s. 64.

nebezpečná.¹⁸² Korupční jednání je často propojeno s trestnou činností proti životnímu prostředí zejména tam, kde se jedná o uplácení určitých úředních osob, které vydají falešná povolení, díky nimž je pak možné trestnou činnost vykonávat.¹⁸³ V souvislosti s trestnou činností spojenou s chráněnými druhy se ve státech jejich získávání objevuje i spojení s násilnými trestnými činy. K environmentální kriminalitě může dojít také ve snaze legalizovat výnosy z jiné trestné činnosti, například trestné činnosti drogové.¹⁸⁴

V jiných případech může být další trestná činnost naopak následkem primární trestné činnosti proti životnímu prostředí. Opět může docházet ke korupčním trestným činům a podvodům i legalizaci výnosů přímo z nelegální činnosti poškozující životní prostředí. Environmentální kriminalita mnohdy generuje vysoké zisky, které se pachatelé snaží určitým způsobem legalizovat. Obvyklé je zejména propojení nelegální těžby dřeva a následné snahy o legalizaci výnosů.¹⁸⁵ Environmentální kriminalita také často slouží jako výhodný způsob, jak zajistit finanční prostředky pro provozování další trestné činnosti nebo ozbrojených konfliktů. V této souvislosti se objevuje také spojitost s financováním terorismu, na kterou upozorňuje i rezoluce OSN.¹⁸⁶ V rezoluci je vyjádřena „obava, že teroristé v některých regionech profitují z transnacionálního organizovaného zločinu, zahrnujícího obchod se zbraněmi, lidmi, drogami a artefakty a z nelegálního obchodu s přírodními zdroji, včetně zlata a dalších drahých kovů, kamenů, minerálů, rostlinných a živočišných druhů, dřevěného uhlí a olejů...“¹⁸⁷

Propojení environmentální kriminality s další trestnou činností jen zvyšuje její společenskou škodlivost. Na druhé straně, v teorii se objevují doporučení, že pokud není z důvodu komplikací spojených se stíháním environmentální trestné činnosti, které jsou

¹⁸² MAVRELLIS, Channing. The Serious Impact of Fisheries Crime. In: gfintegrity.org [online]. 22. 10. 2018 [cit. 23. 6. 2020]. Dostupné z <https://gfintegrity.org/the-serious-impacts-of-fisheries-crime/>.

¹⁸³ BROOME, John. Laundering the Proceeds of Crime. A global overview. In ROSE, Gary (ed.). *Following the Proceeds of Environmental Crime. Forests Fish and Filthy Lucre*. New York: Routledge, 2014, s. 65. ISBN 978-0-203-70181-2.

¹⁸⁴ Zpráva UNEP a Interpol uvádí příklad Peru a Kolumbie a legalizaci výnosů z drogové trestné činnosti prostřednictvím nelegální těžby. UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit., s. 65.

¹⁸⁵ Pro více informací týkajících se způsobů „praní peněz“ v oblasti nelegální těžby dřeva: LEVI, Michael. Environmental Crimes and Black money. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, UHM, Daan van a HUISMAN, Wim (eds.). *Green Crimes and Dirty Money*. New York: Routledge, 2018, s. 179–196. ISBN 978-1-351-24574-6.

¹⁸⁶ Rezoluce OSN 2195 (2014), z 19. prosince 2014.

¹⁸⁷ Rezoluce OSN 2195 (2014), z 19. prosince 2014.

popsány dále v textu, možné úspěšně vyvodit odpovědnost podle trestněprávních ustanovení, jejichž objektem je přímo ochrana životního prostředí, je vhodné snažit se důsledně propojovat tuto konvergentní trestnou činnost s trestnými činy proti životnímu prostředí, a tím v zásadě zvyšovat pravděpodobnost odhalení i environmentálních trestných činů.¹⁸⁸

2.2.4 Zapojení ekonomických subjektů

Pro určité druhy environmentální kriminality je typické, že vznikají v rámci činnosti legálních ekonomických subjektů. V kriminologické teorii jsou pro propojení ekonomické sféry a environmentální kriminality používány termíny „*dirty collar crime*“ nebo „*green collar crime*“,¹⁸⁹ které značí, že některé environmentální trestné činy jsou blízké svou povahou zejména finanční kriminalitě, tedy tzv. „*kriminalitě bílých límečků*“. Tomu musí odpovídat i způsob analýzy těchto zločinů a přemýšlení o pachatelích a trestních sankcích.¹⁹⁰

Důvodů pro zapojení ekonomických subjektů do environmentální trestné činnosti lze vysledovat několik. Jedná se o situace, kdy se právnické osoby snaží dosáhnout větších zisků tím, že minimalizují náklady na dodržování environmentální regulace. Dále se jedná o situace, kdy celé hospodářské odvětví je zaměřeno na činnost, která přináší velmi negativní vlivy na životní prostředí, které by dosahovaly až intenzity trestného činu. Příkladem tohoto může být olejářský průmysl.¹⁹¹ Částečně s tím souvisí rovněž situace, kdy určité odvětví je již

¹⁸⁸ GALLMETZER, Reinhold, 2017. Prosecute climate crimes. *Our Planet – Environmental Crime: Tackling the Greatest Threats to Our Planet* [online], s. 26–27. UN environment: Our Planet, March 2017. [cit. 5. 2. 2020]. Dostupné z <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/20259/Our%20Planet%20March%202017.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

¹⁸⁹ Více k tomuto tématu například WOLF, Brian. ‘Green-Collar Crime’: Environmental Crime and Justice in the Sociological Perspective. *Sociology Compass*. 2011, 5(7), 499–511. ISSN 1751-9020.

¹⁹⁰ SPAPENS, Toine. The ‘Dieselagate’ scandal. A criminological perspective. In SPAPENS, Toine; WHITE, Rob; UHM, Daan van, HUISMAN, WIM (eds.). *Green Crimes and Dirty Money*. New York: Routledge, 2018, s. 198.

¹⁹¹ Příkladem havárie je havárie Deepwater Horizon. Někteří autoři upozorňují, že se v tomto kontextu nejednalo jen o ojedinělý incident způsobený nedostatkem kontroly společnosti BP, ale že se jedná o činnost, která je pro životní prostředí enormně riziková. Více k tomuto například: GULIJK Van, Coen. Oil Spills: A persistent problem. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 133–148. ISBN 878147242278.

natolik přivyklé na nedodržování určité regulace, že je jen velmi obtížné působit v tomto odvětví jinak.¹⁹²

Vyvozování jakékoli odpovědnosti je v této oblasti komplikované. Jedním důvodem je, že naráží na otázku společenské shody na postihování takových jednání, když hospodářské subjekty mohou zároveň přinášet pro společnost i určité užitky, a nejsou tedy zaměřeny výhradně na páchaní trestné činnosti. Dalším problémem je velmi složitá struktura těchto právnických osob, kdy řízení je často rozděleno do několika stupňů, navíc mnohdy i ve snaze „pojistit se“ proti možnému vyvození odpovědnosti.¹⁹³ R. White poukazuje na fakt, že například ve Spojených státech amerických praxe prokázala, že je výrazně snazší dovést odpovědnost v menších firmách než v těch větších, protože je snazší prokázat subjektivní stránku.¹⁹⁴

Obvyklé je, že právnické osoby mohou být trestně odpovědné za jednání nebo opomenutí těch, kteří jsou v řídicích nebo kontrolních pozicích. Ohledně odpovědnosti ředitelů a manažerů zpravidla platí, že tito mohou být trestně stíháni vedle právnické osoby, pokud je u nich možné dovést zavinění v požadované formě.¹⁹⁵ Z hlediska životního prostředí je někdy diskutováno zapojení tzv. *vicarious liability*,¹⁹⁶ tedy formy objektivní odpovědnosti, kdy určitá osoba odpovídá automaticky za jednání určitých jiných osob.¹⁹⁷ I zde je však nutné rozlišovat mezi situacemi, kdy je odpovědnost vyvozována přímo v důsledku jednání jiného a kdy se jedná o odpovědnost vyvozenou v důsledku porušení povinnosti (*personal duty*).¹⁹⁸ Ve Spojených státech amerických došlo v souvislosti s vyvozováním odpovědnosti u právnických osob a překonáním obtíží spojených s dokazováním zavinění obchodní korporace k vytvoření

¹⁹² SPAPENS, Toine. *The 'Dieselagate' scandal. A criminological perspective*. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, UHM, Daan van a HUISMAN, Wim (eds.). *Green Crimes and Dirty Money*. New York: Routledge, 2018, s. 91. ISBN 978-1-351-24574-6.

¹⁹³ SPAPENS, Toine. *The 'Dieselagate' scandal. A criminological perspective*, op. cit., s. 99.

¹⁹⁴ WHITE, Rob. *Transnational Environmental Crime. Toward an eco-global economy*, op. cit., s. 99.

¹⁹⁵ Srov. PINTO, Amanda a EVANS Martin. *Corporate criminal liability*. 3rd ed. London: Sweet and Maxwell, 2013, s. 69–70. ISBN 978-0-414-02758-9.

¹⁹⁶ Nutné je však poznamenat, že „*vicarious liability*“ není tradičním prostředkem trestního práva a uplatňuje se především v případě fyzických osob spíše v oblasti civilních deliktů (*torts*). V případě právnických osob je situace složitější, protože do určité míry se jedná o „*vicarious liability*“ vždy, protože právnická osoba je automaticky odpovědná za jednání určité fyzické osoby. Srov. SIMESTER, A. P. a SULLIVAN G. R.. *Criminal law: theory and doctrine*. 3rd ed. Oxford: Hart Publishing, 2007, s. 247. ISBN 978-1-84113-705-6.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ PINTO, Amanda a EVANS Martin. *Corporate criminal liability*, op. cit., s. 21–22.

tzv. doktríny *collective knowledge*¹⁹⁹ nebo teorie agregace (*the theory of aggregation*).²⁰⁰ Ta v zásadě spočívá v tom, že se určitá agregovaná subjektivní stránka přičítá rovnou celé společnosti bez nutnosti toho, aby byla nalezena jedna konkrétní osoba, která samostatně naplnila skutkovou podstatu trestného činu.²⁰¹

Problematické je pak při jakémkoli stíhání obchodních korporací také enormní množství finančních prostředků a často i vlivu, kterým tyto subjekty disponují, což činí jejich stíhání extrémně náročným.²⁰² Upozorňováno je na snahy ekonomických subjektů podlamovat legitimitu trestněprávních sankcí a snažit se uplatňovat politický vliv na jejich zmírňování nebo zabraňovat trestnímu řízení.²⁰³ V souvislosti s výrazně vlivnými korporacemi se navíc objevuje přístup „příliš velká, aby padla“.²⁰⁴

Otázka trestání právnických osob v oblasti environmentální kriminality je tak z výše popsaných důvodů poměrně komplikovaná. Na jedné straně, právnické osoby jsou častými pachateli trestné činnosti proti životnímu prostředí a kvůli velmi složité organizační struktuře korporací není často možné dohledat konkrétní osobu, které by bylo možné trestné jednání přičíst. Na druhé straně je však ve vztahu k odpovědnosti právnických osob velmi problematická otázka dokazování zavinění, což může vést k tomu, že za určité trestné jednání nakonec nebude vyvozena odpovědnost vůbec, a složitá je též otázka účinnosti trestu. I přes tyto komplikace se přikláním k tomu, že trestní odpovědnost právnických osob je pro ochranu životního prostředí přínosem, avšak vždy by měla být důsledně akcentována rovněž souběžná odpovědnost individuální, s využíváním možností liberace právnické osoby, aby ti, kdo rozhodují a nesou za poškozující jednání morální odpovědnost, nepředpokládali, že míra rizika v jejich trestné činnosti je natolik nízká, že trestnou činnost mohou bez postihu páchat.

¹⁹⁹ BRICKEY, Kathleen F. *Environmental Crime: law, policy, prosecution*. New York: Aspen Publishers, 2008, s. 49. ISBN 978-0-7355-6249-3.

²⁰⁰ SIMESTER, A. P. a SULLIVAN G. R.. *Criminal law: theory and doctrine*, op. cit., s. 264–266.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² SPAPENS, Toine. *Invisible Victims: the Problem of Policing Environmental Crime*. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (ed.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 228. ISBN 878147242278.

²⁰³ DIMENTO, Joseph F. *Can Social Science Explain Organizational Noncompliance with Environmental Law?*, op. cit., s. 224.

²⁰⁴ „*Too big to fail*.“ *Srov.* SPAPENS, Toine. *The 'Dieselagate' scandal. A criminological perspective*, op. cit., s. 107.

2.2.5 Trestné činy bez obětí

Environmentální trestné činy jsou často vnímány jako trestné činy bez obětí. Tento pohled plyne především z premisy, že obětí trestného činu proti životnímu prostředí je „pouze“ životní prostředí jako takové, jeho složky, ekosystémy, živočišné a rostlinné druhy...,²⁰⁵ a tedy není slyšet, nemůže svou újmu nahlásit, nemůže se domáhat svých práv. V důsledku této konstrukce se pak někdy jeví stíhání trestných činů proti životnímu prostředí jako odložitelné, ne tak významné jako stíhání trestných činů se „skutečnými“ oběťmi. Environmentální trestné činy jsou tak často upozadřovány, protože jejich stíhání a trestání není považováno za prioritu ve srovnání s trestnými činy proti životu a zdraví nebo proti majetku.

Primárním důvodem, proč je tento náhled nesprávný, je fakt, že příznivé životní prostředí je *podmínkou existence člověka* a jeho poškození nutně vede i k poškození lidské populace. Obětí poškozeného životního prostředí tak může být ve svém konečném důsledku celá řada. V teorii trestního práva a viktimologie se rozlišují oběti přímé a oběti nepřímé. I když je faktem, že poškození životního prostředí s sebou často nemusí přinášet přímé oběti (s výjimkou případů jako výbuch chemického závodu), může způsobit mnoho obětí a ztrát nepřímých.²⁰⁶ Faktem ale zůstává, že prvotní obětí ovlivněnou škodlivou činností je skutečně určitá složka životního prostředí, která sama o sobě nedokáže na svou újmu upozornit. Proto je nutné v kontextu jakékoli odpovědnosti v ochraně životního prostředí vytvářet alternativy, jakými je možné vyvodit odpovědnost i v případě, kdy neexistují přímé oběti.

S problematikou trestných činů bez obětí souvisí rovněž otázka nedostatečného rozpoznání, že se osoba stala obětí trestného činu, popsaná A. Pembertonem jako tzv. nedostatečná sebeviktimizace.²⁰⁷ V oblasti poškozování životního prostředí je toto snadno představitelným problémem, kdy se například v určité oblasti zvýší procento výskytu určitého onemocnění, avšak nedojde k nalezení souvislosti se znečištěním některé složky životního prostředí (vody, půdy). Jak uvádí N. South, určitá ekologická újma způsobí větší množství

²⁰⁵ WHITE, Rob. Eco-justice and Problem-solving Approaches to Environmental Crime and Victimisation. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 89. ISBN 878147242278.

²⁰⁶ *Více k tomu:* MELANGADI, Faisal. *Environmental Crime and Victimization: A Green Criminological Analysis of the Endosulfan Disaster, Kasargod, Kerala*, op. cit., s. 191.

²⁰⁷ PEMBERTON, A. Environmental Victims and Criminal Justice: Proceed with Caution. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 68n. ISBN 878147242278.

menších tragédií.²⁰⁸ V souvislosti s tímto jevem je také nutné rozšiřovat povědomí o ekologické trestné činnosti²⁰⁹ a informovanost ve společnosti. V tomto kontextu je vhodné zmínit také další problematický jev spojený s environmentální kriminalitou, a tím je nedostatečné oznamování trestných činů. Příslušné orgány se často ani nedozví, že se určitý čin stal.²¹⁰ To úzce souvisí právě s problematikou nedostatečného uvědomování si, že se osoba stala obětí trestného činu proti životnímu prostředí, a také s tím, že nejprve je ovlivněna určitá složka životního prostředí, která sama trestný čin oznámit nemůže.

2.2.6 Ohrožení sociální stability a míru

Přírodní zdroje jsou velmi významné pro každý stát, protože představují zdroj obživy pro jeho obyvatele a jsou také platformou pro ekonomický rozvoj.²¹¹ Jednotlivé státy jsou na svých přírodních zdrojích pochopitelně závislé v různé míře, v závislosti na struktuře svého hospodářství. Nelegální nakládání s přírodními zdroji a jejich poškozování může vést k sociální nestabilitě v určitých oblastech, zejména se jedná o situace, kdy jsou nelegálně nadměrně vytěžovány místní přírodní zdroje. Typickým případem tohoto je nelegální rybolov. FAO²¹² odhaduje, že v rybníkářství a akvakultuře je zaměstnáno asi 60 miliónů lidí, přičemž drobní rybáři nemohou organizovanému nelegálnímu rybolovu konkurovat.²¹³ Environmentální kriminalita, zejména některé její kategorie, mohou ve svých důsledcích vést až k ohrožení stability a míru v určitých regionech.²¹⁴ Tuto hrozbu rozeznává ve svých dokumentech Organizace spojených národů, podle zpráv Interpolu a UNEP je až 40 % vnitřních ozbrojených konfliktů spojeno

²⁰⁸ SOUTH, Nigel. Green Criminology: Reflections, Connections, Horizons. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, op. cit., s. 12.

²⁰⁹ WONG, Rebecca W. Y. Criminological perspectives on environmental crime. In MITSILEGAS, Valsamis, HUFNAGEL Saskia a MOISEIENKO Anton (eds.). *Research Handbook on Transnational Crime*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2019, s. 163. ISBN 9781784719432.

²¹⁰ WHITE, Rob. Eco-justice and Problem-solving Approaches to Environmental Crime and Vicitmisation, op. cit., s. 89. ISBN 878147242278.

²¹¹ INTERPOL-UN Environment. *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats*, op. cit. s. 59.

²¹² Organizace pro výživu a zemědělství – FAO. Dále jen „FAO“.

²¹³ MAVRELLIS, Channing. The Serious Impact of Fisheries Crime, op. cit. Dále *Food and Agriculture Organization of the United Nations. The State of World Fisheries and Aquaculture 2020*. Table 12 [online]. FAO [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z <http://www.fao.org/state-of-fisheries-aquaculture>.

²¹⁴ WHITE, Rob. *Transnational Environmental Crime*, op. cit., s. 196–197.

s přírodními zdroji.²¹⁵ V této souvislosti je možné upozornit zejména na konflikty vznikající v důsledku nedostatku vody.²¹⁶

2.2.7 Problematické aspekty prokazování environmentální kriminality

Stěžejní a velmi problematická je při stíhání environmentální kriminality otázka dokazování příčinné souvislosti. Jedním z důvodů komplikovanosti prokazování kauzality je difuzní povaha environmentální újmy. Pokud se následek projeví až po určité době nebo na vzdáleném místě, je již obtížné najít jeho příčinu, a i pokud se domnělou příčinu podaří nalézt, není snadné příčinnou souvislost v tomto vzdáleném vztahu prokázat. Klíčové je pro případy podezření na trestnou činnost týkající se životního prostředí především řádné shromáždění důkazů a posouzení kvality životního prostředí nebo jeho konkrétní složky před událostí a po ní. To je pochopitelně často obtížné, protože ne vždy existuje hmatatelný důkaz o tom, jaké životní prostředí bylo před událostí. Interpol k tomuto uvádí, že význam má zejména nalezení a zajištění důkazů, následně nakládání s nimi zcela v souladu s právem, utřídění důkazů a jejich předložení vhodným orgánům.²¹⁷

Ke vzniku ekologické újmy navíc nemusí dojít v důsledku jednání jediného subjektu, ale vzniklá újma může být výsledkem činnosti několika aktérů. Ekologická újma také mnohdy není způsobena osamoceným jednáním, ale spíše jednáním opakovaným. Může se jednat o situaci, kdy k ekologické újmě vede opakované jednání určitého typu, nebo k ní přispívá dokonce vícero různých jednání postupně. Pokud se jedná o opakovanou činnost shodného subjektu, lze tuto situaci zřejmě snadno postihnout institutem pokračujícího trestného činu. Pokud se však jedná o újmu, která vznikla postupnou činností více aktérů, je situace výrazně složitější.

V první řadě není jasné, jak výrazný podíl na výsledku nese ten který subjekt, a jednání každého z nich ani nemusí dosáhnout právem požadované intenzity pro vyvození trestní odpovědnosti (nebo odpovědnosti vůbec). Institut spolupachatelství v takovém případě navíc

²¹⁵ INTERPOL-UN Environment. *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats*, op. cit. s. 59.

²¹⁶ K tomuto například mapa konfliktů týkajících se vody. *Water conflict chronology* [online]. worldwater.org. [cit. 1. 7. 2020]. Dostupné z <http://www.worldwater.org/conflict/map/>.

²¹⁷ INTERPOL. Environmental Security Sub-Directorate. *Pollution Crime Forensic Investigation Manual* [online]. Volume I, 2014, s. 12. [cit. 6. 2. 2020]. Dostupné z <https://www.interpol.int/en/Crimes/Environmental-crime/Pollution-crime>.

spíše využít nelze, protože jeho podmínkou je společný úmysl, který však tyto subjekty nemají. Tradiční trestní právo, které klade důraz spíše na způsobený následek, si s těmito problémy nedokáže poradit.²¹⁸ Je tedy zřejmě nutné konstruovat alespoň některé trestné činy týkající se životního prostředí s větším důrazem na škodlivé jednání, ani to však nedokáže vyřešit situaci, kdy jednání jednotlivých subjektů nedosáhne intenzity trestním právem požadované.

Čím více aktérů se na následku může podílet, tím obtížnější je nalézt viníka, který by měl být skutečně potrestán. Identifikovat veškeré viníky je zřejmě zcela nemožné, i pokud by se je však nalézt podařilo, vystávaly by otázky nadbytečné kriminalizace. Pokud má být však za určitý následek potrestán jen určitý subjekt, musí být důsledně zvažováno který, aby nebyla spravedlnost uplatňována arbitrárně²¹⁹ nebo pouze exemplárně,²²⁰ protože takové uplatňování trestního práva by výrazně snižovalo jeho důvěryhodnost a váhu a ve výsledku by přinášelo pouze negativní jevy.

Jinou problematikou spojenou také s prokazováním trestné činnosti proti životnímu prostředí je problematika zavinění. V případech způsobení ekologické újmy je totiž často velmi obtížné dovést úmysl, byť v podobě úmyslu nepřímého.²²¹ Častější je jednání z nedbalosti nebo takové, které vzniklo v důsledku nedostatečné kontroly či nedostatku řádné péče. V mnoha případech tak může být obtížné dovést naplnění skutkové podstaty trestného činu, proto je pro účely ochrany životního prostředí nezbytné vytvářet trestné činy, jejichž subjektivní stránka vyžaduje zavinění ve formě nedbalosti, nikoli výhradně úmyslu. Problematika zavinění je podrobně rozebrána v dalších částech práce.

2.3 Kategorie environmentální kriminality

Kritéria, podle kterých rozdělovat environmentální kriminalitu tak, aby byl tento fenomén popsán co nejúplněji a nejkomplexněji, nejsou nijak závazně utvořena. Existují určité standardizované kategorie, které se opakují v teorii i v mezinárodních dokumentech pravidelně (příkladem je tzv. *wildlife crime* nebo tzv. *pollution crime*), celkové dělení však každý autor pojímá svým vlastním způsobem.

²¹⁸ MÉGRET, Frédéric. The Problem of an International Criminal Law of the Environment, op. cit., s. 222.

²¹⁹ Tamtéž, s. 223.

²²⁰ K tomu více: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 30 a 403.

²²¹ CARRABINE, Eamonn, COX, Pam, LEE, Maggy, PLUMMER, Ken a SOUTH, Nigel. *Criminology. A sociological introduction*, op. cit., s. 396.

Zajímavé a netradiční rozdělení založené na kriminologickém pohledu nabízí R. White, který environmentální kriminalitu rozlišuje na základě „čtyř provázaných sociálních procesů“.²²² Rozeznává tyto okruhy problémů: (i.) ničení přírodních zdrojů, (ii.) nakládání s odpady, (iii.) korporátní kolonizace přírody, (iv.) uhynutí druhů.²²³ Ničením přírodních zdrojů rozumí vytěžování neobnovitelných zdrojů a nadměrné zatěžování zdrojů obnovitelných, tedy zejména problematiku nadměrné těžby dřeva či nadměrného rybolovu. Veškeré problémy spojené s odpady, které vznikají ve všech fázích výroby i při následném nakládání s nimi, tvoří druhou kategorii. Velmi zajímavou skupinou je „korporátní kolonizace přírody“, kterou R. White rozumí využívání přírody pro potřeby korporací, tedy například se může jednat o nejrůznější genetické modifikace či nevhodné způsoby lesnictví, které snižují biodiverzitu. Pod čtvrtou kategorií řadí úhyn druhů v důsledku ničení jejich původních stanovišť, ale také v důsledku preferování jednoho druhu nad jiným z hospodářských důvodů.²²⁴

E. Carrabine rozděluje environmentální kriminalitu na přímou neboli primární, tedy takovou, která je spojená přímo s ničením nebo degradací přírodních zdrojů lidskou činností, a symbiotickou neboli sekundární, která je od přímé svým způsobem odvozenou, a subjekty²²⁵ se jí dopouští zejména porušováním norem na ochranu životního prostředí.²²⁶ Mezi primární trestné činy tak řadí znečišťování ovzduší, deforestaci, poškozování druhového bohatství, znečišťování vod a ničení zdrojů, mezi sekundární pak zejména nakládání s odpady a organizovaný zločin.²²⁷ G. Potter toto dělení rozšířil o terciální trestné činy, tedy trestné činy páchané oběťmi environmentální kriminality, v důsledku negativních vlivů způsobených

²²² WHITE, Rob. *Transnational Environmental Crime*, op. cit., s. 195.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ E. Carrabine ve své původní práci v této souvislosti zmiňuje výhradně vlády a obchodní korporace, v pracích dalších autorů (zejména R. Whitea či G. Pottera) pak však byla sekundární kriminalita rozšířena bez ohledu na subjekt a popisována jako jakákoli kriminalita, která vzniká v důsledku existence zákonů upravujících ochranu životního prostředí. *Srov.* CARRABINE, Eamonn, COX, Pam, LEE, Maggy, PLUMMER, Ken a SOUTH, Nigel. *Criminology. A sociological introduction*, op. cit., s. 394. Dále POTTER, Gary. *The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a Green Perspective to Mainstream Criminology*, op. cit., s. 10.

²²⁶ WHITE, Rob. *Crime against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice*. London: Willan, 2008, s. 92–93. ISBN 978-1-843-92362-6.

²²⁷ CARRABINE, Eamonn, COX, Pam, LEE, Maggy, PLUMMER, Ken a SOUTH, Nigel. *Criminology. A sociological introduction*, op. cit., s. 389–393, dále s. 395–396.

trestnou činností v oblasti životního prostředí.²²⁸ V této kategorii rozeznává trestnou činnost páchanou v důsledku umenšení zdrojů, v důsledku vystavení environmentálnímu trestnému činu a v souvislosti se změnou ekonomických nebo kulturních podmínek.²²⁹ Tyto trestné činy však již nejsou environmentálního charakteru, ale objevují se následkem negativního vlivu environmentální trestné činnosti na sociální stabilitu.

Jiným důležitým dělením, které se objevuje v kriminologické literatuře, je dělení z hlediska různého typu ekologické újmy. Jedná se o dělení na tzv. hnědá témata, zelená témata a bílá témata (*brown issues*, *green issues*, *white issues*). Hnědá témata jsou popisována ve vztahu k městskému znečištění (např. kvalita ovzduší), zelená témata jsou definována ve vztahu k divoké přírodě a bílá témata se vztahují k novým technologiím a laboratorním činnostem.²³⁰ Toto rozdělení je velmi zajímavé tím, že klade důraz na nová ohrožení, která plynou pro životní prostředí i pro člověka z rozvíjející se lidské činnosti.

J. Chmelík rozeznává, především ve středoevropském a českém kontextu, environmentální kriminalitu spojenou s odpady, a to zejména nebezpečnými, plošné kácení lesů, nelegální obchod s ohroženými a chráněnými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin a trestnou činnost spojenou se znečišťováním ovzduší, vod či drancování lokalit s výskytem vzácných paleontologických nálezů. Dále zdůrazňuje v českém kontextu trestnou činnost spojenou s nedovolenou těžbou vltavínů.²³¹

Mezinárodní platformy, které popisují fenomén environmentální kriminality spíše z praktického hlediska, se kloní spíše k dělení na základě ohrožovaného nebo poškozovaného předmětu trestného činu. Například Interpol rozeznává v rámci charakteristiky environmentální kriminality tradičnější kategorie, zejména rozlišuje zločiny spojené se znečišťováním (*pollution crime*), nelegální obchodování s živočišnými a rostlinnými druhy (*wildlife crime*), zločiny spojené s lesem a lesnictvím (*forestry crime*), zločiny spojené s rybolovem (*fisheries crime*)²³² a klimatické trestné činy (*climate crime*). Další dokumenty environmentální

²²⁸ POTTER, Gary. The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a Green Perspective to Mainstream Criminology, op. cit., s. 10.

²²⁹ Tamtéž, s. 12–16.

²³⁰ WHITE, Rob. *Crime against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice*, op. cit., s. 98–99. Též CECCATO, Vania a UITTENBOGAARD, Adriaan. Environmental and Wildlife Crime in Sweden. *International Journal of Rural Criminology*. 2013, 2(1), s. 27. e-ISSN 1835-6672.

²³¹ Podrobněji CHMELÍK, Jindřich a kol. *Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení*. Linde Praha, 2005, s. 18–24. ISBN 80-7201-543-5.

²³² Viz INTERPOL. *Fisheries crime* [online]. INTERPOL [cit. 15. 6. 2020]. Dostupné z

kriminalitu v souvislosti s organizovaným zločinem v zásadě rozdělují na dvě základní větve, a to na „*wildlife crime*“ a „*pollution crime*“, v závislosti na tom, jestli předmětem trestné činnosti je biotická složka životního prostředí nebo abiotická složka životního prostředí.²³³

Toto dělení, byť spíše teoretické, protože poškození abiotické složky ve výsledku povede k poškození biotických složek životního prostředí, se objevuje v mezinárodních dokumentech i v teoretických textech²³⁴ a budu z něj vycházet i v následující podkapitole, protože se mi jeví jako nejvhodnější pro popsání fenoménu environmentální kriminality z hlediska právní odpovědnosti. Pro její úplnou charakteristiku obsahují následující podkapitoly krátké popisy některých trestných činností páchaných v oblasti životního prostředí. Následující text je tedy zaměřen především na prvky, které jsou relevantní z hlediska trestněprávních norem.

2.3.1 Trestné činy, jejichž objektem je zájem na ochraně biotické složky životního prostředí

Velmi tradiční oblastí environmentální trestné činnosti, je trestná činnost, která je v mezinárodních dokumentech označovaná jako „*wildlife crime*“, tedy trestná činnost spojená s planě rostoucími rostlinnými druhy a volně žijícími živočišnými druhy.²³⁵ Zejména v kriminologické teorii se objevuje řada definic této části kriminality. Lze ji popsat například jako: „*jakékoli jednání, které úmyslně porušuje zákony vytvořené na ochranu divokých obnovitelných zdrojů, jako rostlin, savců, ptáků, hmyzu, plazů, obojživelníků, ryb a mušlí.*“²³⁶ Tuto oblast trestné činnosti lze vnímat buď v užším smyslu jako obchodování výhradně s chráněnými druhy (ať už v důsledku národních legislativ nebo Úmluvy CITES), nebo v širším významu, jakožto veškerá nelegální jednání týkající se rostlinných a živočišných druhů, tedy biotických složek životního prostředí, bez ohledu na to, zda jsou chráněné, či nikoli.²³⁷ Širší

<https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Fisheries-crime>.

²³³ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime*, op. cit., s. 16.

²³⁴ *Srov.* ROSE, Gary. *Forests, Fish and Filthy Lucre*, op. cit., s. 4.

²³⁵ V dalším textu bude použita zkratka trestné činy „spojené s rostlinnými a živočišnými druhy.“

²³⁶ MUTH, Robert M., BOWE, John F. Jr. *Illegal harvest of renewable resources in North America: Toward a typology of the motivations for poaching.* *Society & Natural Resources*. 2018, 11(1), s. 11. ISSN 0894-1920.

²³⁷ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime*, op. cit., s. 13. Na druhé straně podle jiného dělení

pojetí je v zásadě shodné s názvem této podkapitoly a jedná se tak o poškozování biotických složek životního prostředí, a zahrnuje tedy i nelegální těžbu dřeva a nelegální rybolov.²³⁸

Nejprve bude věnována pozornost trestné činnosti spojené s rostlinnými a živočišnými druhy v užším smyslu, tedy s těmi z určitého titulu chráněnými. Typově může tato trestná činnost spočívat v několika jednáních. Může jít o: (i.) nelegální získávání takových jedinců, tedy jejich odchyt a odběr, zahrnuto je tedy pytláctví, (ii.) jejich pašování a obchodování s nimi, k tomu je navázaná problematika přepravy a následného neoprávněného držení jedinců²³⁹ (iii.) produkci výrobků z jedinců a obchodování s nimi nebo s jejich částmi.

Spolu s odpadovými trestnými činy se jedná o jeden z nejběžnějších a nejzávažnějších typů environmentální kriminality s vysokými zisky odhadovanými mezi 7 až 23 miliardami dolarů ročně.²⁴⁰ Typický je transnacionální charakter této trestné činnosti a účast organizovaných skupin, navíc v kombinaci se značnou mírou korupce u místních orgánů. V některých afrických státech bohužel může docházet rovněž k propojení organizací, které by měly chránit přírodu a její druhové bohatství s organizovanou trestnou činností.²⁴¹ Ve státech, kde jsou jedinci získáváni pro obchod, je častá rovněž účast ozbrojených skupin, takže tato kriminalita představuje ohrožení pro bezpečí, mír i stabilitu v daných regionech.

V jednotlivých státech se tato trestná činnost liší podle toho, zda se jedná o stát původcovský, to znamená ten, na jehož území jsou jedinci odebíráni či odchytáváni, nebo o stát cílový, to znamená, o stát, kde je po takových jedincích nebo produktech poptávka. V některých případech se také může jednat spíše o stát, kde je takový jedinec nebo produkt uveden na trh, protože je to výhodnější z hlediska mírnější legislativy, pak je tedy cílovým ten, kde se uvádí

je možné tyto oblasti začlenit do skupiny „nadužívání přírodních zdrojů“ nebo, jak bylo popsáno výše v textu, může být tato oblast environmentální kriminality považována za zcela samostatnou.

²³⁸ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime*, op. cit., s. 13. Srov. CROW, Matthew S., O'CONNOR SHELLEY, Tara a STRETESKY, Paul B. Camouflage-Collar Crime: An Examination of Wildlife Crime and Characteristics of Offenders in Florida. *Deviant Behavior*. 2013, 34(8), s. 636–637.

²³⁹ CITES. *Wildlife Crime* [online]. CITES [cit. 16. 7. 2020]. Dostupné z <https://www.cites.org/prog/iccwc.php/Wildlife-Crime>.

²⁴⁰ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit. s. 41. Na enormní lukrativnost trestné činnosti v oblasti obchodování s druhy upozorňuje i Akční plan EU proti obchodování s chráněnými druhy. European Commission. *EU Action Plan against Wildlife Trafficking*, 2016 [online]. [cit. 9. 3. 2020]. Dostupné z https://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/WAP_EN_WEB.PDF.

²⁴¹ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit., s. 41.

na trh. Někdy jsou rozlišovány také tzv. tranzitní státy, to znamená ty, přes jejichž území nelegální transport probíhá.

Environmentální kriminalita v této oblasti představuje enormní hrozbu pro biodiverzitu. Předmětem tohoto typu kriminality je celá řada živočišných druhů – například sloni, nosorožci, tygři, želvy, zoborožci či plazi. Celosvětově nejpašovanějšími živočišnými druhy jsou různé druhy luskounů.²⁴² V důsledku tohoto faktu byli všichni luskouni přerazeni do přílohy I Úmluvy CITES. Nové nelegální trhy se objevují ve spojitosti se skleněnými úhoři.²⁴³

Jak uvádí R. Wongová, motivací a důvody pro nelegální obchod s druhy jsou, že (i) tyto jsou poptávány jako sběratelské kusy nebo, že (ii) jsou poptávány pro medicínské účely.²⁴⁴ Medicínské účely jsou tradičním důvodem zejména v Číně a ve Vietnamu. V současnosti se tato problematika týká například několika druhů luskounů, tedy konkrétně jejich šupin, které jsou využívány v tradiční asijské medicíně.²⁴⁵ Vedle těchto hlavních motivací existují i další důvody, nejnovější zpráva UNODC například zmiňuje, že krajty jsou poptávány do zájmových chovů, zároveň pro jejich kůži na výrobu doplňků, pro jejich maso i orgány pro medicínské účely.²⁴⁶

V České republice je tento typ environmentální kriminality rovněž rozšířen. J. Chmelík uvádí, že do České republiky se dováží zejména živé exempláře papoušků, dravých ptáků, exotického ptactva, suchozemských želv, ještěřů, hadů, opic, pavouků či motýlů, dále mrtvé exempláře motýlů, mořských korálů a měkkýšů a části exemplářů a výrobky z nich.²⁴⁷ Toto dokládají i statistiky České inspekce životního prostředí.²⁴⁸ Česká republika však není jen státem dovozním, jak dokládá i novější judikatura trestních soudů.²⁴⁹

²⁴² UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit., s. 8.

²⁴³ Pojem „skleněný úhoř“ se používá pro úhoří potěr, právě ten je předmětem nelegálního obchodu a oficiální zpráva World Wildlife Crime Report používá termín „*European Glass Eel*“. Pro více informací o nelegálním obchodu se skleněnými úhoři: UNODC. *World Wildlife Crime Report, 2020* [online]. Trafficking in Protected species. [cit. 31. 7. 2020]. Trafficking in Protected species, op. cit., s. 95–107.

²⁴⁴ WONG, Rebecca W. Y. Criminological perspectives on environmental crime, op. cit. s. 164.

²⁴⁵ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit., s. 45.

²⁴⁶ UNODC. *World Wildlife Crime Report, 2020*, op. cit., s. 10.

²⁴⁷ CHMELÍK, Jindřich a kol. *Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení*, op. cit., s. 50.

²⁴⁸ Česká inspekce životního prostředí. *Přehled odebraných/zabavených neživých živočichů a rostlin podle zákona č. 114/1992 Sb. a č. 100/2004 Sb. za období 1998 až 2018* [online]. [cit. 10. 5. 2020]. Dostupné z <http://www.cizp.cz/file/iP8/Prehled-nezivych-zabavenych98-19.pdf>.

²⁴⁹ *Srov.* Usnesení Nejvyššího soudu ve věci 4 Tdo 464/2019 ze dne 24. září 2019.

V souvislosti s pašováním živočišných druhů a jejich transportem i chovem v nevhodných podmínkách je upozorňováno také na rizika pro lidské zdraví, spočívající zejména v nedodržování veterinárních a hygienických standardů, tedy vysoké riziko nemocnosti jedinců a dalšího šíření nakažlivých chorob.²⁵⁰

Termín „*fisheries crime*“, tedy zločin spojený s rybolovem, je termín, který se používá v mezinárodních dokumentech pro označení celého spektra nelegálních aktivit spojených s rybolovem.²⁵¹ Jedná se tedy o samotný nelegální rybolov, který nadměrně zatěžuje přírodní zdroje a představuje rovněž ohrožení pro biodiverzitu, ale také o s ním spojené padělání dokumentů a navázané zločiny jako obchodování s drogami a legalizace výnosů z trestné činnosti.²⁵² Upozorňováno je i na dlouhodobé dopady této nelegální činnosti v podobě zhoršení sociálních problémů v oblastech, kde převažuje nelegální rybolov.²⁵³ Nelegální rybolov je specifický mimo jiné tím, že se odehrává ve vodách v oblastech spadajících pod některou národní jurisdikci, ale i v oblastech mimo národní jurisdikce.²⁵⁴ Představuje také hrozbu pro bezpečnost na mořích.

Nelegální těžba dřeva je další oblastí, jejíž podstatou je vytěžování přírodních biotických zdrojů. Jedná se o velmi lukrativní typ zločinné aktivity, která s sebou navíc přináší i jiné ekologické hrozby než je nadměrné zatížení přírodního zdroje. Představuje v některých případech ohrožení biodiverzity, zároveň znamená nebezpečí pro celé ekosystémy, protože nelegální těžba často slouží k získání půdy k dalšímu zemědělskému užívání.²⁵⁵ Nelegální těžba dřeva také přispívá ke klimatické změně.

Trestná činnost spočívá v nelegální těžbě a následném obchodu se vzácnými druhy dřeva či těžbě v chráněných územích. Typickým příkladem pašovaného dřeva je palisandr,

²⁵⁰ UNODC. *Wildlife Crime, Pangolin Scales, 2020*, s. 3 [online]. [cit. 20. 6. 2020]. Dostupné z https://www.unodc.org/documents/wwcr/2020/Wildlife_crime_Pangolin_UNODC.pdf.

²⁵¹ VRANCKEN, Patrick, WITBOOI, Emma a GLAZEWSKI, Jan. Introduction and Overview: Transnational Organised Fisheries Crime. *Marine Policy*. 2019, 105, s. 118. ISSN 1872-9460.

²⁵² *Srov. United Nations Office on Drugs. Fisheries crime* [online]. UNODC [cit. 24. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.unodc.org/unodc/about-unodc/campaigns/fisheriescrime.html>.

²⁵³ MAVRELLIS, Channing. The Serious Impact of Fisheries Crime, op. cit.

²⁵⁴ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit. s. 57.

²⁵⁵ V zahraniční teorii je používán pojem „*criminal land clearing*“. *Srov. INTERPOL. Forestry crime* [online]. INTERPOL [cit. 15. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.interpol.int/en/Crimes/Environmental-crime/Forestry-crime>.

jehož cílovou destinací je opět především Čína, kde se z něj vyrábí tzv. „Hongmu“ nábytek.²⁵⁶ Trestná činnost spojená s těžbou se objevuje ve všech fázích řetězce zpracování dřeva a ve všech fázích je také častá přítomnost korupčního jednání. Interpol uvádí, že korupce se objevuje při vydávání povolení, dále při kontrolách, kdy úředníci nezakročí proti nelegální těžbě, při přepravě dřeva, kdy jsou vytvářeny falešné dokumenty, při zpracovávání dřeva, kdy nelegálně vytěžené dřevo je smíšeno s legálně získaným, při vývozu dřeva, kdy jsou na vývozních dokumentech uvedeny nepravdivé údaje a následně i při prodeji dřeva.²⁵⁷ Objevují se případy, kdy se nelegálně vytěžené dřevo prodává pod ekoznačkou, a je tedy ve výsledku prodáváno za vyšší cenu.²⁵⁸

V souvislosti s nelegální těžbou se objevuje také určitý druh finanční kriminality, a to sice v rámci obchodování lesních certifikátů. Tyto certifikáty umožňují společnostem, aby se vyhnuly jejich povinnosti k obnově lesa tím, že zaplatí určitou částku, která má sloužit k obnově lesa v jiné lokalitě. Největším trhem je v tomto případě Brazílie.²⁵⁹

V českém prostředí popisuje kriminalitu spočívající v nelegální těžbě J. Chmelík, kdy tyto těžby probíhají při nedodržování zákonných povinností a při nerespektování těžebních možností porostů.²⁶⁰ Tím dochází k poškozování všech funkcí lesa, produkčních i mimoprodukčních.²⁶¹ Jako typické způsoby, jak k této kriminalitě dochází, v českém prostředí popisuje J. Chmelík situace, kdy je les odkoupen od původního vlastníka a následně vytěžen, přičemž v některých případech dochází k „řetězení vlastníků“, aby nebylo možné úspěšně zdokumentovat těžební aktivity jednotlivých subjektů.²⁶²

2.3.2 Trestné činy, jejichž objektem je zájem na ochraně abiotické složky životního prostředí

Kategorie trestných činů spojená s abiotickými částmi životního prostředí je kategorií trestné činnosti spočívající ve znečišťování životního prostředí jako celku nebo jeho složek. Kriminalita spojená s vnášením znečišťujících částic do různých složek životního prostředí

²⁵⁶ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit., s. 55.

²⁵⁷ Srov. INTERPOL. *Forestry crime*, op. cit.

²⁵⁸ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit., s. 65.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ CHMELÍK, Jindřich a kol. *Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení*, op. cit., s. 20.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Tamtéž, s. 30.

může mít rozličné podoby. Obecně lze tento typ zločinnosti, nazývané v zahraniční teorii jako *pollution crime*, popsat jako škodlivá jednání spočívající ve vypouštění škodlivých látek nebo jiných látek v nebezpečném množství do životního prostředí nebo jeho složek. Z hlediska chráněného předmětu jsou pak rozlišovány zločiny spočívající ve znečištění ovzduší (*air pollution crime*), zločiny spočívající ve znečištění vod (*water pollution crime*), zločiny spočívající ve znečištění půdy (*land and soil pollution crime*) či zločiny spočívající ve znečištění moří a mořských břehů (*marine and coastal pollution crime*). Typickým příkladem trestných činů spočívajících ve znečištění jsou úniky chemických látek či ropné havárie.

Při dělení v závislosti na zdrojích znečištění nebo ohrožení, spíše než na základě chráněného předmětu, se pak výrazně vyděluje problematika nakládání s odpady a v širším smyslu tedy i otázky spojené s jejich přepravou. V poslední době se také formuje oblast regulace jednání přispívajících ke klimatické změně. Tato oblast práva se dynamicky vyvíjí a je řešena i z pohledu právní odpovědnosti.

Výrazně lukrativní oblastí environmentální trestné činnosti je kriminalita spojená s odpady (*waste crime*). V nejširším významu tohoto pojmu se jedná o jakékoli činnosti, které porušují zákonem stanovená pravidla pro nakládání s odpady.²⁶³ V obecné rovině se může jednat o (i.) poškození nebo ohrožení životního prostředí přímo v místě, kde odpad vznikne, nebo o (ii.) nelegální přepravu odpadu. Mezi trestnou činností spojenou s odpady je možné řadit například nelegální provozování skládky, nelegální pálení odpadu, nelegální skládkování odpadu, úmyslně nesprávnou klasifikaci odpadu a podvod, závažné porušení podmínek povolení, nelegální vývoz odpadu,²⁶⁴ či vnášení odpadů do životního prostředí.

Dokument UNEP týkající se odpadové kriminality uvádí několik základních oblastí, ve kterých je v současné době páchána trestná činnost. Jsou jimi elektronický odpad, autovraky, smíšený odpad, baterie, pneumatiky, zařízení obsahující látky poškozující ozónovou vrstvu, lodě určené pro rozmontování, průmyslový odpad.²⁶⁵ Trestná činnost v souvislosti s odpady často spočívá ve falešném označování odpadů, kdy odpady, které jsou ve skutečnosti

²⁶³ ESAET. *Rethinking Waste Crime, 2017*, s. 4 [online]. [cit. 15. 8. 2019]. Dostupné z http://www.esauk.org/application/files/7515/3589/6448/20170502_Rethinking_Waste_Crime.pdf.

²⁶⁴ ESAET. *Rethinking Waste Crime, 2017*, op. cit., s. 7.

²⁶⁵ UNEP. *Waste Crime – Waste Risks. Gaps in Meeting the Global Waste Challenge, 2015*, s. 24 [online]. [cit. 10. 8. 2019]. http://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9648/Waste_crime_RRA.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

nebezpečné, jsou označeny jako odpady bez nebezpečných vlastností. Jindy jsou zase odpady předkládány jako produkty pro další zpracování.²⁶⁶ J. Chmelík taktéž upozorňuje, že tato kriminalita je páchána množstvím nejrůznějších způsobů, zejména falšováním exportních povolení, deklarováním nebezpečných odpadů jako zcela jiných látek nebo jejich mícháním s neškodnými příměsemi a uváděním důvodu transportu jako recyklace.²⁶⁷

I tato kriminalita má častý transnacionální charakter a vyznačuje se účastí organizovaných skupin, jak primárně zločinecké povahy,²⁶⁸ tak těch pseudolegálních či legálních. Trestná činnost spojená s odpady je charakteristická tím, že se obvykle v rámci řetězce legálních operací využívá nedostatečností v systému, zejména mezer v kontrolách a ověřování informací.²⁶⁹ Shodně jako v případě trestných činů spojených s rostlinnými a živočišnými druhy je možné i v případě trestných činů spojených s odpady popsat státy, které jsou jejich původci, státy, které jsou tranzitní, a státy, které jsou cílové. Jak uvádí E. Carrabine, od počátku tvorby environmentální regulace v evropských státech, docházelo k tomu, že odpady, které nebyly vhodné ke spalování v Evropě, především z důvodů nebezpečných vlastností, byly převáženy mimo Evropu, převážně do Asie.²⁷⁰ Toto se děje také ve vztahu k elektronickému odpadu či plastům.²⁷¹

V rámci Evropské unie je navíc upozorňováno na specifikum odpadových trestných činů, a to, že narušují celou hierarchii odpadového hospodářství a podlamují tak prosazující se koncept oběhového hospodářství. Právě v rámci podpory odpadového hospodářství je tak zdůrazňována nutnost boje s kriminalitou spojenou s odpady.²⁷²

²⁶⁶ UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, op. cit., s. 62.

²⁶⁷ CHMELÍK, Jindřich a kol. *Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení*, op. cit., s. 18

²⁶⁸ UNEP. *Waste Crime – Waste Risks. Gaps in Meeting the Global Waste Challenge*, op. cit., s. 31.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ CARRABINE, Eamonn, COX, Pam, LEE, Maggy, PLUMMER, Ken a SOUTH, Nigel. *Criminology. A sociological introduction*, op. cit., s. 398. K problematice přemístování elektronického odpadu více L. Bisschopová. BISSCHOP, Lieselot. *Illegal E-waste Transports: Exploring their Harmfulness, Scale, Social Organization and Governance*. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 171–184. ISBN 878147242278.

²⁷¹ UNEP. *Waste Crime – Waste Risks*, op. cit., s. 41.

²⁷² Srov. European Commission. *Environmental Compliance Assurance – EU Action Plan, 2018*, zejména s. 2 [online]. [cit. 18. 3. 2020]. Dostupné z https://ec.europa.eu/environment/pdf/factsheet_compliance_assurance_2018.pdf.

2.3.3 Klimatické trestné činy

Při vymezování trestných činů proti životnímu prostředí není možné opominout velmi aktuální otázku v právu životního prostředí, a to oblast klimatické změny.²⁷³ Dopady klimatické změny mohou být ve svých důsledcích velmi závažné až tragické.²⁷⁴ Právní regulace v oblasti klimatické změny je z důvodu mnoha faktorů, které přispívají k jejímu vzniku a prohlubování, enormně obtížná. Tématem klimatických trestných činů se tak zatím zabývá spíše kriminologická teorie a například R. White k tomuto uvádí, že současná jednání nebo opomenutí v případě klimatické změny budou v budoucnu konstituovat nejzávažnější environmentální trestné činy.²⁷⁵

Z kriminologického hlediska je popsání této oblasti snazší, protože samotný fakt klimatické změny považuje za ekologickou újmu, a přispění k ekologické újmě považuje za trestné. Z ryze legálního hlediska je však nutné se zabývat tím, jak tuto oblast vymezit v právu. Klimatické trestné činy lze charakterizovat jako škodlivá jednání, která mají určitou souvislost s klimatickou změnou. Ačkoli (shodně s environmentálními trestnými činy obecně) neexistuje přímo definice klimatické kriminality, je možné popsat určité její materiální znaky. Jedná se tedy o²⁷⁶, (i.) jednání, která porušují stávající právní předpisy, jejichž objektem je zájem na ochraně životního prostředí, (ii.) běžné trestné činy (jejichž objektem je zájem na ochraně jiného společenského statku, než životního prostředí), které však mohou mít spojitost s klimatickou změnou, (iii.) uhlíkové²⁷⁷ („karbonové“) trestné činy.

²⁷³ Tomuto tématu se autorka věnovala v článku: FABŠÍKOVÁ, Tereza. Prosecuting Climate Crime: a criminal law way to combat climate change. In *Adaptation to Climate Change from the Perspective of Law*. Praha: Eva Rozkotová, 2019, s. 107–115.

²⁷⁴ Srov. R. Kramer k tomuto uvádí, že dopady klimatické změny mohou být nejzásadnější po jaderné válce. KRAMER, Ronald. Climate Change: A State-corporate Crime Perspective. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 24. ISBN 878147242278.

²⁷⁵ WHITE, Rob. The Foundations of Eco-global Criminology, op. cit., s. 18n. ISBN 978-1-4094-3492-4. K tomuto názoru se přiklání také R. Kramer. KRAMER, Ronald. Climate Change: A State-corporate Crime Perspective, op. cit., s. 23.

²⁷⁶ GALLMETZER, Reinhold, Prosecute climate crimes, op. cit., s. 26–27.

²⁷⁷ Srov. Centre for Climate Crime Analysis. *Supporting judicial climate action* [online]. CCCA [cit. 14. 7. 2019]. Dostupné z <http://www.climatecrimeanalysis.org/>.

Uhlíkové trestné činy jsou spjaty s trhem s uhlíkovými povolenkami, a svou povahou se tak zcela odlišují od běžné environmentální trestné činnosti a více se přibližují kategorii tzv. kriminality bílých límečků. Jak uvádějí R. Walters a P. Martin, uhlík je v současné době obchodován jako jakákoli jiná komodita a znečišťování se stalo položkou pro mezinárodní obchod.²⁷⁸ Trh s uhlíkovými kredity je charakteristický tím, že dovoluje obchodovat finanční nástroj, který nepředstavuje určitou hmotnou věc, ale „povolení nebo spíše urovnání odpovědnosti“.²⁷⁹ Do uhlíkových trestných činů je možné zařadit celou řadu jednání jako uhlíkový podvod, podplácení úředníků, nakládání s falešnými povolenkami či vytváření falešných certifikátů.²⁸⁰ Hrozbu, kterou s sebou přináší tato trestná činnost, rozeznává například Interpol.²⁸¹

Klimatické trestné činy jsou diskutovány také ve vztahu k mezinárodnímu trestnímu právu. Na jedné straně se řeší otázka, zda by závažná jednání přispívající ke klimatické změně měla být předmětem mezinárodního trestního práva, o čemž bude pojednáno ve třetí kapitole. Na druhé straně se diskutuje o vhodných odpovědnostních mechanismech ve vztahu ke klimatickému inženýrství.²⁸² Klimatickým inženýrstvím jsou jakékoli intervence velkého rozsahu do klimatického systému Země za účelem zmírnění globálního oteplování.²⁸³ Vzhledem k tomu, že se mnohdy jedná o skutečně enormní zásahy do klimatického systému planety, panuje vědecká nejistota o následcích takových opatření. Je pochopitelné, že se v tomto kontextu významně uplatňuje výše popsaný princip předběžné opatrnosti, na druhé straně diskutována je právě i otázka odpovědnosti za případnou ekologickou újmu nebo jinou újmu

²⁷⁸ WALTERS, Reece. MARTIN, Peter. Trade in Dirty Air: Carbon Crime and the Politics of Pollution. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 121. ISBN 978147242278.

²⁷⁹ WALTERS, Reece. MARTIN, Peter. Trade in Dirty Air: Carbon Crime and the Politics of Pollution, op. cit., s. 122.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 127. K tomuto podrobně také zpráva Interpolu o uhlíkové kriminalitě: INTERPOL. Environmental Crime Programme. *Guide to Carbon Trading Crime* [online]. [cit. 15. 10. 2019]. 2013, s. 11–24. Dostupné například z <https://globalinitiative.net/interpol-guide-to-carbon-trading-crime/>, také prostřednictvím *interpol.int*.

²⁸¹ Srov. INTERPOL. Environmental Crime Programme. *Guide to Carbon Trading Crime*, op. cit., s. 11–24.

²⁸² Např. BYRNE, Mark. Can Responsibility for Climate Change Damage be Criminalised? *Carbon & Climate Law Review*. 2010, 4(3), 287–288. e-ISSN 2190-8230.

²⁸³ Jedná se o definici Royal Society (*royalsociety.org*), v překladu autorky. Srov. GERRARD, Michael B. *Climate Engineering and the Law*, s. 2. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. ISBN 9781316661864.

vzniklou právě nepředpokládanými následky zásahů klimatického inženýrství. Otázka vyvozování odpovědnosti v této oblasti je poměrně komplikovaná, protože se v ní objevují různí aktéři. Na jedné straně jsou to státy, které výzkum v tomto směru provádějí, na druhé straně jsou to soukromé subjekty. Ačkoli vyvozovat odpovědnost za zločiny spáchané státy je poměrně obtížné, zřejmě by bylo možné případně stíhat konkrétního představitele, který o věci rozhodl. Zejména v případě soukromých subjektů zapojených do tohoto odvětví se však domnívám, že trestní odpovědnost má svůj význam. Otázkou pak je, zda jsou postačující normy domácí, tedy konkrétních států, nebo zda by bylo vhodné právě pro tuto oblast umožnit stíhat závažná poškození životního prostředí jako zločiny podle mezinárodního práva.

2.4 Shrnutí

Environmentální kriminalitou je možné rozumět jakoukoli trestnou činnost, která ohrožuje nebo poškozuje životní prostředí a jeho složky. Tato oblast trestné činnosti je považována za snadný způsob, jak získat finanční prostředky při nízké pravděpodobnosti odhalení, obvykle je tak charakterizována jako kriminalita s vysokým ziskem a nízkým rizikem. Veškerá právní regulace, která je vytvářena s cílem odradit potenciální pachatele od páčání této trestné činnosti, musí být utvářena tak, aby se vyvážilo nízké riziko odhalení. Do budoucna je také pochopitelně nutné pravděpodobnost odhalení této trestné činnosti zvyšovat.

Z územního hlediska se environmentální kriminalita může objevovat lokálně či regionálně, častý je však její transnacionální charakter. Vhodné je tak posilování mezinárodní spolupráce v oblasti boje proti tomuto druhu kriminality a k zajištění lepšího postihu také sbližování jednotlivých trestněprávních úprav. Častá je také spojitost s činností organizovaných skupin a propojením s dalšími typy kriminality, velmi riziková je v této souvislosti značná náchylnost ke korupčnímu jednání souvisejícímu s povoláním škodlivých činností či přehlížením nedovolených aktivit.

Specifikem trestných činů proti životnímu prostředí je, že jsou často páčány v rámci jinak legálních aktivit nadnárodních korporací. V ochraně životního prostředí je tedy vhodné využívat možnost trestní odpovědnosti právnických osob, pokud je v určitém právním řádu zavedena. Uplatňována by měla být zejména souběžně, s odpovědností určité fyzické osoby, která poškození životního prostředí způsobila buď přímou aktivitou, nebo zanedbáním kontroly. Sama trestní odpovědnost právnických osob totiž v praxi naráží na řadu obtížně překonatelných překážek, zejména ve vztahu k reálné možnosti a pravděpodobnosti uložení trestu a k jeho účinkům, respektive skutečné citelnosti trestu.

V důsledku environmentální kriminality dochází ke vzniku ekologické újmy, a právě povaha ekologické újmy komplikuje vyvozování odpovědnosti za trestné činy proti životnímu prostředí. Ekologická újma je svou povahou často difuzní, a to jak v temporálním, tak v teritoriálním smyslu. S tímto faktem souvisí komplikace spojené s dokazováním trestní odpovědnosti. Vzdálenost mezi příčinou a následkem pak komplikuje nalezení trestně odpovědného subjektu. Jinou komplikací související s postihováním trestných činů proti životnímu prostředí je dovození subjektivní stránky trestného činu. Alespoň v této oblasti může přispět lepší ochraně životního prostředí vytvoření trestněprávních norem takovým způsobem, že bude subjektivní stránka vymezena v podobě nedbalosti.

Environmentální kriminalita zahrnuje široké spektrum škodlivých činností, a může tak být vnitřně rozčleněna podle rozličných kritérií. Základním způsobem může být dělení v závislosti na tom, jaká složka životního prostředí je jednáním přímo atakována, zda biotická nebo abiotická. Typickou trestnou činností z první kategorie je nedovolené obchodování s chráněnými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Zástupcem druhé kategorie je zejména nelegální nakládání s odpady či vnášení škodlivých látek do prostředí v ohrožujícím množství. Velmi zajímavou a postupně se etablující kategorií trestných činů jsou tzv. klimatické trestné činy.

3 Mezinárodní právo a poškození životního prostředí

Předchozí kapitola se zabývala povahou trestné činnosti proti životnímu prostředí. Významným rysem environmentální kriminality je její častý přeshraniční charakter, ať již spatřovaný v tom, že příčina a následek nemusí nastat ve stejném státu, v tom, že se následek nemusí projevit pouze na území jednoho státu, či v častém zapojení mezinárodních organizovaných skupin a nadnárodních korporací. Právě častý transnacionální charakter zvyšuje riziko ohrožení celé lidské populace. Na základě těchto charakteristik se jeví jako vhodné a nutné, aby existoval kvalitní mezinárodní rámec pro vyhledávání, stíhání a trestání trestných činů ohrožujících nebo poškozujících životní prostředí. V této kapitole jsou analyzovány možnosti, které poskytuje k dosažení tohoto účelu mezinárodní právo v současnosti, a je nastíněn a anticipován možný budoucí vývoj.

Analyzována je v první části především možnost stíhat závažné případy ekologické újmy jako zločiny podle mezinárodního práva. V textu je vycházeno z chápání pojmu „zločiny podle mezinárodního práva“ jako *zločinů, které jsou rozeznávány mezinárodním společenstvím a dopouští se jich jednotlivci*, tedy tak jak je v české právní vědě vymezuje P. Šturma.²⁸⁴ Trestní odpovědnost jednotlivců pak vzniká přímo na základě mezinárodního práva. Mezi hlavní, a jak uvádí P. Šturma,²⁸⁵ nesporné kategorie zločinů podle mezinárodního práva se řadí zločin genocidy či válečné zločiny.²⁸⁶ V následující kapitole je rozebrána otázka, zda rovněž jednání výrazně poškozující životní prostředí může být za určitých okolností takovým zločinem.

²⁸⁴ Terminologické rozdělení mezinárodních zločinů je jak v české, tak především v zahraniční teorii nevyhraněné. V českém právním kontextu se používá spíše dělení na zločiny podle mezinárodního práva a mezinárodní zločiny států a dále na konvencionální zločiny. Jak však upozorňuje V. Bílková, v zahraniční literatuře jsou často pojmy mezinárodní zločin a zločin podle mezinárodního práva používány jako synonyma. Důvody, proč tomu tak je, přesahují rozsah této práce, jedná se však zejména o nemožnost nalezení shody na znacích jednotlivých kategorií porušení. K tomuto více např. BÍLKOVÁ, Veronika. Co je mezinárodní zločin? In ŠTURMA, Pavel (ed.) a kol. *Odpověď mezinárodního práva na mezinárodní zločiny*. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2014, s. 34 až 36. ISBN 978-80-87975-16-9.

²⁸⁵ ŠTURMA, Pavel. *Metamorfózy mezinárodních zločinů: příběh s otevřeným koncem*. In ŠTURMA, Pavel (ed.) a kol. *Odpověď mezinárodního práva na mezinárodní zločiny*. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2014, s. 12. ISBN 978-80-87975-16-9.

²⁸⁶ Jedná se o genocidium, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a zločin agrese.

V druhé části této kapitoly jsou rozebrány tzv. konvencionální (transnacionální) zločiny,²⁸⁷ tedy takové zločiny, které jsou definovány mezinárodními smlouvami a smluvní strany se zaváží k jejich stíhání a trestání. Analyzováno je tak především využívání mnohostranných mezinárodních instrumentů k vyvozování trestní odpovědnosti za určitá jednání.

3.1 Poškození životního prostředí jako zločin podle mezinárodního práva

Jako zločiny podle mezinárodního práva jsou v teorii mezinárodního trestního práva označována nejzávažnější škodlivá jednání proti kogentním zákazům obsažených v mezinárodním právu, která jsou trestná přímo podle mezinárodního práva a kterých se dopouští jednotlivci, odpovědným tedy není přímo stát.²⁸⁸ Objektem zločinů podle mezinárodního práva jsou nejvyšší hodnoty ve společnosti, tedy ochrana míru a zcela nejzákladnějších lidských práv, především pak práva na život a lidskou důstojnost. Příslušnými k vyvozování odpovědnosti jsou národní soudy nebo mezinárodní soudy.

Pro úplnost lze na tomto místě zmínit rovněž odpovědnost států za závažná porušení kogentních norem mezinárodního práva, především proto, že v literatuře je možné se často setkat s termínem *mezinárodní zločin*, který by se měl vztahovat především k závažným porušením mezinárodního práva ze strany států. Tato odpovědnost však není trestněprávního (ani civilního) charakteru, jak je potvrzeno rovněž judikaturou mezinárodních soudů, je tzv. *mezinárodní povahy*.²⁸⁹ Jedná se o „*odpovědnost států za mezinárodní protiprávní jednání*“, P. Šturma v tomto kontextu uvádí pojem „mezinárodní zločiny států“. Pro tato jednání byl v mezinárodněprávním diskurzu používán pojem „zločin“, ačkoli se jedná o zcela odlišné „zločiny“ než ty páchané konkrétními jednotlivci. Toto označení bylo mnohokrát kritizováno a nakonec se neobjevilo ve finálním návrhu článků Komise pro mezinárodní právo, kde bylo nahrazeno pojmy „závažná porušení závazků vyplývajících z kogentních pravidel mezinárodního práva“, přesto se stále v právním diskurzu můžeme setkat s pojmem mezinárodní zločin i ve vztahu ke zločinům státu.²⁹⁰ Používání tohoto výrazu je ovšem

²⁸⁷ Autorka vychází z dělení zločinů v mezinárodním právu podle P. Šturmy. P. Šturma používá pojmy mezinárodní zločiny států, zločiny podle mezinárodního práva a transnacionální zločiny. *Srov. ŠTURMA, Pavel. Metamorfózy mezinárodních zločinů: příběh s otevřeným koncem*, op. cit., s. 9–11.

²⁸⁸ ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, op. cit., s. 505.

²⁸⁹ ŠTURMA, Pavel. *Metamorfózy mezinárodních zločinů: příběh s otevřeným koncem*, op. cit., s. 9.

²⁹⁰ *Více ŠTURMA, Pavel. Metamorfózy mezinárodních zločinů: příběh s otevřeným koncem*, op. cit., s. 10–11.

problematické, lze se ztotožnit s názorem P. Šturmy, že pojem „zločin“ by neměl vyjadřovat pouze zavrženíhodný charakter činu, ale i určitou formu odpovědnosti.²⁹¹

Odpovědností států ve vztahu k ekologické újmě se zabývala Komise pro mezinárodní právo v návrhu článků o odpovědnosti států. V raném návrhu mělo být jedním z mezinárodních zločinů států znečištění životního prostředí.²⁹² Tento zločin měl spočívat v „závažném porušení mezinárodních závazků, které mají zásadní význam pro ochranu a zachování lidského prostředí, například takových, které zakazují znečištění atmosféry nebo moří.“²⁹³ Tento zločin se ale nakonec v závěrečném návrhu článků neobjevil.²⁹⁴

3.1.1 Ochrana životního prostředí v ozbrojeném konfliktu

Vyvozování odpovědnosti za zločiny podle mezinárodního práva úzce souvisí s vývojem válečného práva a mezinárodního humanitárního práva. Životní prostředí bylo v době války poškozováno od nepaměti, zčásti jako externalita válečného boje, zčásti jako vojenská strategie. Jak uvádí B. Leebaw, již staří Římané posolili půdu Kartága, aby zcela zničili nepřítele.²⁹⁵ Poškození životního prostředí může být přímo válečným cílem, takové jednání nese vojenskou výhodu a někdy bývá využíváno jako vojenská strategie,²⁹⁶ může být „pouhým“ vedlejším efektem válečného konfliktu nebo může spočívat v nadužívání přírodních zdrojů, které jsou pak

²⁹¹ ŠTURMA, Pavel. *Metamorfózy mezinárodních zločinů: příběh s otevřeným koncem*, op. cit., s. 13.

²⁹² Komise OSN pro mezinárodní právo. *Návrh článků o odpovědnosti státu z ledna 1997* (Draft articles on state responsibility with commentaries thereto adopted by the International Law Commission on first reading) [online]. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_1996.pdf.

²⁹³ V překladu autorky. Srov. Komise OSN pro mezinárodní právo. *Návrh článků o odpovědnosti státu z ledna 1997*, op. cit., s. 106, čl. 19 bod 3 písm. d): „a serious breach of an international obligation of essential importance for the safeguarding and preservation of the human environment, such as those prohibiting massive pollution of the atmosphere or the seas.“

²⁹⁴ Srov. Komise OSN pro mezinárodní právo. *Návrh článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001, s komentáři* (Draft Articles on Responsibility of States for Intentionally Wrongful Acts, with commentaries 2001) [online]. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

²⁹⁵ LEEBAW, Bronwyn. *Scorched Earth: Environmental War Crimes and Environmental Justice. Perspectives on Politics*, 2014, 12(4), s. 770. ISSN 1537-5927.

²⁹⁶ DRUMBL, Mark A. *Waging War against the World: the Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes*. In AUSTIN Jay E., BRUCH, Carl E. *The Environmental Consequences of War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 620–621. ISBN 9780511522321.

používány k financování ozbrojeného konfliktu.²⁹⁷ Téměř každý válečný konflikt s sebou přináší i určité poškození životního prostředí, ne každé poškození je však mezinárodním společenstvím posuzováno jako v kontextu ozbrojeného konfliktu nelegální.

Prvními mezinárodněprávními dokumenty, které se zabývaly válečným právem, byly Haagské úmluvy válečného práva.²⁹⁸ Haagské úmluvy se snažily konvencionálně upravit způsoby boje, ochrana životního prostředí v nich však explicitně zakotvena nebyla. Po první světové válce, v roce 1929, došlo k přijetí Ženevských úmluv a začalo se utvářet humanitární (tzv. „ženevské“) právo. Pro humanitární právo bylo později významné jejich prohloubení Ženevskými úmluvami o ochraně obětí ozbrojených konfliktů v roce 1949. Žádná z Ženevských úmluv neobsahuje požadavek ochrany životního prostředí, avšak významný je z tohoto pohledu jejich Dodatkový protokol I, který reaguje především na poškození životního prostředí ve válce ve Vietnamu, a ochranu životního prostředí při vedení válečného konfliktu tak explicitně zakotvuje.²⁹⁹ Dodatkový protokol I se však vztahuje pouze na mezinárodní ozbrojené konflikty, do Dodatkového protokolu II týkajícího se vnitřních ozbrojených konfliktů již ochrana životního prostředí začleněna není.

Jedná se tak především o články 36 odst. 2 a 55, které jsou v této souvislosti relevantní. V článku 36, v ustanoveních týkajících se základních pravidel války, je stanoveno, že: „...je zakázáno používat způsobů nebo prostředků vedení války, jejichž cílem je způsobit, nebo u nichž se dá očekávat, že mohou způsobit **rozsáhlé, dlouhodobé a vážné škody na životním prostředí**.“ Článek 55 pak uvádí: „Při vedení vojenských akcí je třeba dbát o ochranu životního prostředí před **rozsáhlými, dlouhodobými a vážnými škodami**. Tato ochrana zahrnuje zákaz používání způsobů nebo prostředků vedení války, jejichž cílem je způsobit takové škody na životním prostředí, nebo u nichž se dá očekávat způsobení takových škod, že tím ohrozí zdraví nebo přežití obyvatelstva.“

Dodatkový protokol I tedy užívá pojem **rozsáhlé, dlouhodobé a vážné škody** na životním prostředí, tedy stanovuje kumulativní podmínky, za kterých je poškození životního

²⁹⁷ RAUXLOH, Regina. The Role of International Criminal Law in Environmental Protection. In BOTCHWAY, Francis N. (ed.). *Natural Resource Investment and Africa's Development*. (New Horizons in Environmental and Energy Law). Cheltenham: Edward Elgar, 2011, s. 426. ISBN 978-1848446793.

²⁹⁸ Haagské úmluvy z roku 1899 a 1907.

²⁹⁹ Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, 1977.

prostředí v mezinárodním ozbrojeném konfliktu porušením mezinárodního práva. Toto pojetí později převzal rovněž Římský statut Mezinárodního trestního soudu.³⁰⁰

Jiným mezinárodněprávním dokumentem, který se alespoň částečně zabývá otázkou ochrany životního prostředí v ozbrojených konfliktech, je Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (ENMOD)³⁰¹. Rovněž tato úmluva se vztahuje pouze na období válečného konfliktu, nejedná se tedy o celkový zákaz používání prostředků měnících životní prostředí.

Článek 1 Úmluvy ENMOD stanovuje, že: „*každý smluvní stát této úmluvy se zavazuje neuchylovat se k vojenskému nebo jakémukoliv jinému nepřátelskému použití prostředků měnících životní prostředí, které mají rozsáhlé, dlouhodobé nebo vážné následky, jako prostředků ničení, způsobení škody nebo újmy kterémukoliv jinému smluvnímu státu.*“ Pojem „*prostředky měnící životní prostředí*“ Úmluva ENMOD vymezuje jako: „*všechny prostředky vyvolávání změn - pomocí záměrného řízení přírodních procesů - dynamiky, složení nebo struktury Země, včetně její bioty, litosféry, hydrosféry, atmosféry nebo kosmického prostoru.*“ Úmluva ENMOD opět používá slovní spojení „*rozsáhlé, dlouhodobé, vážné*“ ve vztahu ke způsobenému negativnímu následku na životním prostředí, nicméně na rozdíl Dodatkového protokolu stanovuje kritéria pro zakázané následky alternativně – aby byl následek nelegální, může být rozsáhlý nebo dlouhodobý nebo vážný. Vyvozování odpovědnosti by tak bylo umožněno již při určitém nižším stupni závažnosti ztráty způsobené na životním prostředí. Právě alternativnost podmínek vyjádřená v Úmluvě ENMOD může být argumentem pro změny v Římském statutu, o kterých je pojednáno níže.

Lze tedy konstatovat, že tradičně je závažné poškozování životního prostředí porušením mezinárodního práva, pokud se tak děje v kontextu válečného konfliktu, který nadto musí být mezinárodní povahy (nemůže se jednat o občanskou válku). V právní teorii v průběhu let vyvstávají úvahy, zda by nebylo vhodné poskytovat shodnou ochranu životnímu prostředí i v případě ozbrojeného konfliktu bez mezinárodního prvku. I konflikty, které nejsou mezinárodní povahy, mohou mít významné následky pro životní prostředí.³⁰² Na druhé straně,

³⁰⁰ Římský statut Mezinárodního trestního soudu, dále jen „Římský statut“.

³⁰¹ Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques – ENMOD), 1977. Dále jen „Úmluva ENMOD“.

³⁰² DRUMBL, Mark A. Waging War against the World: the Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes., op. cit., s. 631.

státy jsou výrazně váhavější s mezinárodním trestáním takovýchto jednání, pokud se jedná o konflikt, který je lokalizovaný pouze na území jednoho státu.

Objevují se také pokusy o vytvoření tzv. páté ženevské konvence či obsahově obdobného dokumentu zaměřeného na ochranu životního prostředí v době války, která by se navíc nevztahovala pouze na mezinárodní válečné konflikty, ale rovněž na vnitřní ozbrojené konflikty.³⁰³

V současnosti je otázka ochrany životního prostředí v době válečného konfliktu předmětem jednání Komise pro mezinárodní právo³⁰⁴ a je vytvořen návrh principů týkajících se takové ochrany životního prostředí. Návrh zakotvuje ochranu životního prostředí v době před vypuknutím ozbrojeného konfliktu, v jeho průběhu i po jeho skončení.³⁰⁵ Za tímto účelem je v něm stanovena povinnost států k preventivním a nápravným opatřením.³⁰⁶ Jedním z nepochybně zajímavých a pro životní prostředí příznivých opatření je, že by státy na svém území měly určit zóny, které jsou nejvýznamnější z hlediska životního prostředí a kulturního dědictví (*major environmental and cultural importance*). Těmto zónám by pak byla v rámci ozbrojeného konfliktu poskytována zvýšená ochrana.³⁰⁷ Významný je také požadavek návrhu na začlenění ustanovení týkajících se ochrany životního prostředí do smluv upravujících přítomnost vojenských sil na daném území.³⁰⁸ Ochrana životního prostředí se navíc musí vztahovat rovněž na mírové mise.³⁰⁹

Velmi progresivní jsou navrhované principy týkající se činnosti právnických osob při ozbrojeném konfliktu. Podle navrhovaného principu 10 musí státy přijmout přiměřená legislativní a jiná opatření, aby korporace, které operují na jejich území nebo z jejich území, vykonávaly řádnou péči (*due diligence*) ve vztahu k životnímu prostředí, včetně lidského

³⁰³ *Srov.* Stop military conflicts from trashing environment – open letter [online]. A correspondence published in *Nature* 571, 478 (2019). [cit. 10. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.nature.com/articles/d41586-019-02248-6>.

³⁰⁴ Komise OSN pro mezinárodní právo. Ochrana životního prostředí v souvislosti s ozbrojenými konflikty, 2019. Text navrhovaných principů přijatých Návrhovou komisí na prvním čtení. (Protection of the environment in relation to armed conflicts. Text and titles of the draft principles provisionally adopted by the Drafting Committee on first reading) [online]. [cit. 5. 4. 2020]. Dostupné z <https://legal.un.org/docs/index.asp?symbol=A/CN.4/L.937>.

³⁰⁵ Navrhovaný princip 1.

³⁰⁶ Navrhovaný princip 2.

³⁰⁷ Navrhovaný princip 4.

³⁰⁸ Navrhovaný princip 6.

³⁰⁹ Navrhovaný princip 7.

zdraví, pokud vykonávají svou činnost za válečné situace nebo v době po ukončení válečného konfliktu. Výslovně je uvedeno, že tato opatření se vztahují k zajištění toho, že přírodní zdroje jsou získávány a obchodovány způsobem, který je z hlediska životního prostředí udržitelným (*environmentally sustainable manner*). Obdobně formulovaná je pak povinnost států zajistit, aby právnické osoby operující na území daného státu nebo z území daného státu, nesly odpovědnost za ekologickou újmu způsobenou jejich činností. Výslovně je také vyjádřena nutnost, aby za ekologickou újmu nesly odpovědnost i společnosti dceřiného charakteru operující na jiném území než společnost mateřská.³¹⁰ Do návrhu je na závěr zahrnuta Martensova klauzule v dikci: „*v případech neupravených mezinárodní smlouvou je životní prostředí pod ochranou a autoritou mezinárodního práva odvozeného z mezinárodního obyčeje, principů humanity a veřejného svědomí.*“³¹¹

Kromě psaného práva je možné se zamýšlet i nad tím, zda určité jednání již není pokryto mezinárodním obyčejem. Co se týče pravidel války, v obyčejovém mezinárodním právu je uznáváno, že způsobení újmy civilistům nebo civilním objektům je zločinem nejen v případě přeshraničního ozbrojeného konfliktu, ale i v případě konfliktu interního. V otázce životního prostředí však v obyčejovém právu stále spíše platí, že poškození životního prostředí je zločinem pouze v mezinárodním ozbrojeném konfliktu.³¹² I. Detterová v této souvislosti uvádí příklad poškození životního prostředí Irákem v Kuvajtu, kdy Irák byl povinen kompenzovat vzniklou újmu právě na základě mezinárodního obyčejového práva.³¹³ Někteří autoři se však pomalu přiklání k názoru, že zákaz použití metod války, které působí závažné škody životnímu prostředí, může být s určitou pravděpodobností považován za součást mezinárodního obyčejového práva i v domácím konfliktu.³¹⁴

³¹⁰ Navrhovaný princip 11.

³¹¹ Navrhovaný princip 12: „*In cases not covered by international agreements, the environment remains under the protection and authority of the principles of international law derived from established custom, from the principles of humanity and from the dictates of public conscience*“.

³¹² WERLE, Gerhard. *Principles of international criminal law*. Hague: Asser Press, 2005, s. 352 a 350. ISBN 90-6704-202-1.

³¹³ DETTER, Ingrid. *The law of war*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 272. ISBN 0-521-78775-0.

³¹⁴ CLAPHAM, Andrew a GAETA, Paolo (eds.). *The Oxford Handbook of International Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press, s. 479. ISBN 9780199559695.

3.1.1.1 Mezinárodní trestní tribunály a poškození životního prostředí

K prvnímu institucionalizovanému trestání zločinů podle mezinárodního práva došlo po druhé světové válce. Před ustavením Mezinárodního trestního soudu v roce 1998 se nejprve jednalo o Norimberský tribunál a dále v 90. letech byly vytvořeny dva *ad hoc* tribunály pro stíhání zločinů podle mezinárodního práva, ke kterým došlo na určitých územích, pro které byly tribunály zřízeny. V roce 1993 byl Radou bezpečnosti OSN zřízen Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii a v roce 1994 byl stejným způsobem utvořen Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu. Přestože, jak je popsáno výše, životní prostředí bylo zmíněno v některých mezinárodních úmluvách haagského a ženevského práva, tribunály vzniklé před ustavením Mezinárodního trestního soudu se poškozením životního prostředí zabývaly jen výjimečně.

V rámci tzv. navazujících norimberských procesů byla vznesena dvě obvinění proti L. Rendulicovi za prosazování vojenské taktiky spálené země, která způsobila výrazné poškození životního prostředí norské provincie Finnmark. Obvinění byla vznesena na základě článku 23 písm. g) Haagské úmluvy (IV) z roku 1907, který se týká destrukce majetku nepřítele. L. Rendulic byl nakonec těchto obvinění zproštěn na základě toho, že podle názoru tribunálu se skutečně domníval, že jeho jednání je v souladu se zásadou vojenské přiměřenosti.³¹⁵ Jakkoli se soudní proces s L. Rendulicem v teorii uvádí jako příklad první ekologické újmy stíhané před mezinárodní platformou, jednalo se spíše o způsob vedení války a posuzování válečné nezbytnosti, nežli o ochranu životního prostředí za doby války.³¹⁶

Statuty obou *ad hoc* tribunálů ustanovení, která by umožňovala stíhat poškození životního prostředí, neobsahovaly. Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii však učinil určité kroky k prošetřování poškození životního prostředí.³¹⁷ Přestože se tedy nejednalo o řízení týkající se válečných zločinů spočívajících v poškození životního prostředí, mají jeho závěry určitý význam pro výklad Dodatkového protokolu I Ženevských úmluv a v zásadě tedy i Římského statutu.

³¹⁵ LEEBAW, Bronwyn. *Scorched Earth: Environmental War Crimes and Environmental Justice*, op. cit., s. 773 až 774.

³¹⁶ Proces s L. Rendulicem: Rozsudek Amerického vojenského tribunálu v Norimberku [online]. 19. února 1948. Hostage Case. Dostupné z <http://werle.rewi.hu-berlin.de/Hostage%20Case090901mit%20deckblatt.pdf> [cit. 22. 3. 2020], zejména bod 1295n.

³¹⁷ *Srov.* Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia [online]. [cit. 10. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal#IVA1>. Dále jen „závěrečná zpráva“.

Závěrečná zpráva Komise Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii k prošetření bombardování ze strany NATO se zabývala možností aplikace článku 55 Dodatkového protokolu I na jednání NATO, která měla vyústit v poškození životního prostředí na území bývalé Jugoslávie. USA ani Francie nebyly smluvní stranou protokolu, avšak závěrečná zpráva přesto posuzovala tuto situaci, protože zákaz obsažený v článku 55 Dodatkového protokolu I se již mohl stát součástí mezinárodního obyčeje.³¹⁸ Závěrečná práva konstatovala, že k poškození životního prostředí v průběhu akce NATO došlo, a to například bombardováním chemických závodů. Každé poškození životního prostředí v ozbrojeném konfliktu však není porušením mezinárodního práva, při posuzování záleží na několika faktorech. Předmětem posouzení ze strany Komise tedy bylo především určení míry, kterou Dodatek I vyžaduje, aby se jednalo o porušení mezinárodního práva. K časové podmínce „dlouhodobé“ újmy závěrečná zpráva uvádí, že se musí jednat o dobu spíše v řádu let nežli v řádu měsíců a nemá se jednat o běžné poškození životního prostředí na „bitevním poli“.

Závěrečná zpráva dále zdůraznila, že poškození životního prostředí lze ve válečném právu ospravedlnit vojenským významem, za předpokladu že takové jednání není k získané vojenské výhodě neproporcionální. Zpráva uvádí, že: *„I když cílem mají být vojenské objekty, je nutné se vyhnout dlouhodobému poškození ekonomické infrastruktury a přírodního prostředí s následným nepříznivým dopadem na civilní obyvatelstvo. Vojenské cíle by neměly být zasaženy, pokud útok pravděpodobně způsobí kolaterální ekologickou újmu, která by byla nepřiměřená očekávané přímé vojenské výhodě, kterou má útok přinést; v případě, že je cíl dostatečně důležitý, může jím být ospravedlněno i větší riziko ve vztahu k životnímu prostředí.“*³¹⁹ Navíc zpráva poukazovala na problematiku naplnění požadavku úmyslného zavinění, protože pokud vojenský představitel má za to, že jeho jednání je ospravedlnitelné vojenskou výhodou, není v zásadě podle standardních pravidel válečného práva možné dovodit jeho úmyslné zavinění.³²⁰

V kontextu stanovování určitých mezí poškozování životního prostředí je zajímavá rovněž judikatura Mezinárodního soudního dvora, který se zabýval otázkou, zda je použití jaderných zbraní v sebeobraně v rámci ozbrojeného konfliktu vždy v rozporu s mezinárodním právem. Jedním z argumentů bylo, že jejich použití vždy způsobuje závažnou a dlouhodobou

³¹⁸ Bod 2 závěrečné zprávy.

³¹⁹ Bod 18 závěrečné zprávy.

³²⁰ Bod 23 závěrečné zprávy. *Srov. též výše zmíněný proces s L. Rendulicem.*

ekologickou újmu.³²¹ Mezinárodní soudní dvůr se vyjádřil tak, že existence obecného závazku států zajistit, aby aktivity v jejich jurisdikci a pod jejich kontrolou respektovaly životní prostředí jiných států a oblastí mimo národní jurisdikce, je již základem mezinárodního práva ve vztahu k životnímu prostředí (*corpus of international law*). Dále Mezinárodní soudní dvůr formuloval předmětnou otázku tak, zda zákazy vyplývající z mezinárodních smluv znamenají naprostý zákaz použití jaderných zbraní.³²² Soud dospěl k závěru, že smlouvy neměly za cíl zbavit stát možnosti sebeobrany kvůli ochraně životního prostředí, na druhé straně však „*státy musí brát v potaz životní prostředí, když se rozhodují, co je nezbytné a přiměřené při dosahování vojenských cílů.*“³²³ Respekt k životnímu prostředí je nezbytnou součástí posuzování vojenské nezbytnosti a přiměřenosti.³²⁴

3.1.1.2 Poškození životního prostředí jako válečný zločin

Jak bylo popsáno výše, do vzniku Mezinárodního trestního soudu neměla žádná platforma v jurisdikci zločiny spočívající v poškození životního prostředí, a to ani v kontextu válečného konfliktu. Římský statut tuto možnost poprvé institucionálně zakotvil, což je z hlediska životního prostředí nepochybně významné. Jak bylo popsáno výše, Římský statut upravil ve svých ustanoveních to, co již v mezinárodním právu existovalo a co bylo pravděpodobně považováno dokonce za mezinárodní obyčej.

Římský statut zohledňuje životní prostředí v ustanovení článku 8, ve kterém je vymezena objektivní stránka válečných zločinů. Pod písmenem b) se uvádí, že válečným zločinem je mimo jiné „**úmyslné zahájení útoku s vědomím, že v souvislosti s takovým útokem dojde ke ztrátám na životech nebo zranění civilních osob či poškození civilních objektů nebo k rozsáhlým a závažným škodám na životním prostředí, které budou zjevně nepřiměřené v poměru k očekávané konkrétní a přímé celkové vojenské výhodě.**“

Aby v těchto případech mohla být nakonec skutečně vyvozena trestněprávní odpovědnost, musí být splněny podmínky „*rozsáhlosti a závažnosti škod na životním prostředí*“. V této souvislosti je však třeba upozornit, že česká jazyková verze Římského statutu

³²¹ Mezinárodní soudní dvůr. *Legálnost hrozby nebo použití jaderných zbraní*. Poradní stanovisko, 8. června 1996, s. 24, body 30 a 31 [cit. 11. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>.

³²² Bod 30 poradního stanoviska.

³²³ Tamtéž

³²⁴ Tamtéž.

uverejňena ve sbírce mezinárodních smluv obsahuje pouze dvě podmínky,³²⁵ zatímco v originální anglické verzi se jedná o podmínky tři, shodující se s Dodatkovým protokolem I a Úmluvou ENMOD. V originální jazykové verzi ustanovení článku 8 odst. 2 bodu 4 Římského statutu jsou podmínky vymezeny jako „*widespread, long-term and severe damage to the natural environment*“. Vzhledem k historickému kontextu, ale i k úvahám *de lege ferenda* je nutné v dalším textu vycházet z těchto tří podmínek.

První podmínka „*widespread*“, tedy v českém překladu „*rozsáhlých*“ škod se váže k územnímu rozsahu poškození životního prostředí, tedy k tomu, jak velké území je škodlivým jednáním zasaženo. Podmínka „*severe*“, tedy „*závažných*“ škod se váže k intenzitě ekologické újmy utrpěné daným jednáním. Prostřední podmínka „*long-term*“, která by mohla být přeložena jako „*dlouhodobých*“³²⁶ se pak váže k temporálnímu charakteru ekologické újmy, tedy k tomu, jaké časové období bude zapotřebí, dokud nedojde k její nápravě.³²⁷ V Římském statutu tedy byla zvolena kumulativní verze vymezení podmínek, přejatá z Dodatkového protokolu I.

Toto je v teorii mnohdy kritizováno jako příliš přísné a v důsledku téměř znemožňující skutečně odpovědnost za poškození životního prostředí vyvodit. Často se tak objevují návrhy na změkčení této podmínky obdobným způsobem jako je stanovena v Úmluvě ENMOD, tedy alternativním vymezením. Kumulativně splněné podmínky představují velmi obtížně naplnitelný požadavek z hlediska objektivní stránky tohoto zločinu a spolu s požadavkem úmyslného zavinění, o němž je pojednáno níže, činí tuto skutkovou podstatu jen stěží využitelnou.³²⁸

V návrhu Statutu Mezinárodního trestního soudu byly zvažovány čtyři možnosti, jak by mohl znít článek 8 odst. 2 písm. b) bod iv.³²⁹ První možnost byla nakonec přijata, a tedy Římský statut zakotvuje kumulativně formulovanou podmínku. Druhá navrhovaná verze zahrnovala

³²⁵ *Srov.* Sdělení č. 84/2009 Sb. m. s., sdělení ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu, s. 4201.

³²⁶ Tento překlad odpovídá českému překladu Dodatkového protokolu. V této souvislosti by bylo vhodné, aby oba dokumenty byly překládány shodným způsobem a i ve vztahu k podmínce závažnosti škod bylo používáno buď termínu „závažný“, nebo „vážný“.

³²⁷ DRUMBL, Mark A. *Waging War against the World: the Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes.*, op. cit., s. 624–625.

³²⁸ Tamtéž, s. 626.

³²⁹ *Srov.* Návrh Statutu Mezinárodního trestního soudu, 1998 [online]. [cit. 12. 4. 2020]. Dostupné z <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/101/05/PDF/N9810105.pdf?OpenElement>.

alternativně formulovanou podmínku, třetí navrhovaná verze obsahovala kumulativně formulovanou podmínku, avšak zcela byla vypuštěna podmínka vojenské nepřiměřenosti a čtvrtou možností bylo poškození životního prostředí do finálního Římského statutu vůbec nezačlenit. Zvolená verze je tedy pro životní prostředí příznivá v tom smyslu, že se životnímu prostředí vůbec dostává ochrana před mezinárodní soudní platformou, na druhé straně však intenzita poškození musí být velmi vysoká.

Aby mohla být vyvozena trestní odpovědnost za válečné poškození životního prostředí, musí být tedy splněna také podmínka „*vojenské nepřiměřenosti*“, tedy musí být prokázáno, že poškození životního prostředí je přehnané ve srovnání s přímou vojenskou výhodou. G. Werle konstatuje, že pro válečný konflikt je určitá míra poškození životního prostředí imanentní, a bylo tedy třeba stanovit míru, která již bude považována za přesahující běžný chod válečných událostí. Pro Římský statut tak nakonec byla zvolena metoda kombinace požadavků z Dodatkového protokolu I s principem proporcionality.³³⁰ Zároveň lze souhlasit s názorem G. Werleho, že je však diskutabilní, zda tak intenzivní poškození životního prostředí, které by naplnilo kumulativní podmínku, je vůbec možné vojenskou výhodou vyvážit.³³¹

Výše tedy byla popsána mezinárodně trestněprávní ochrana životního prostředí v ozbrojeném konfliktu. Otázkou je, zda stále existuje důvod k tomu, aby shodná ochrana nebyla životnímu prostředí poskytována rovněž v době míru, zda jsou skutečně významnější okolnosti, za kterých ke škodlivému následku dojde a zda by právě spíše škodlivé následky v podobě ekologické újmy neměly být tím, co je rozhodné při určování, co je ještě legální a co už nikoli.³³² Pro možnost vyvozování trestní odpovědnosti na mezinárodní úrovni, a tedy i pro možnost stíhání nejzávažnějších případů ekologické újmy na mezinárodní institucionalizované úrovni, je dnes významná zejména jurisdikce Mezinárodního trestního soudu. Z hlediska právního dokumentu je tak pro tyto účely nutné se zabývat především Římským statutem Mezinárodního trestního soudu v současném znění i jeho vývojem.

³³⁰ WERLE, Gerhard. *Principles of international criminal law*, op. cit., s. 351.

³³¹ Tamtéž.

³³² MÉGRET, Frédéric. *The Case for a General International Crime against the Environment*. op. cit., s. 56.

3.1.2 Mezinárodní trestní soud

Mezinárodní trestní soud je vytvořen jako stálý soud určený ke stíhání a trestání nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva.³³³ Východiskem pro jeho ustavení byla snaha o vznik platformy, která by umožnila efektivní vyvozování odpovědnosti ve vztahu k ochraně lidských práv.³³⁴ Po dlouholetých diskuzích a vytvoření výše popsaných *ad hoc* tribunálů byl Mezinárodní trestní soud nakonec vytvořen v roce 2002. Základním právním dokumentem, kterým byl Mezinárodní trestní soud ustaven a kterým řídí jeho činnost, je Římský statut Mezinárodního trestního soudu (dále jen „Římský statut“).

3.1.2.1 Jurisdikce Mezinárodního trestního soudu

Jurisdikce Mezinárodního trestního soudu je ve vztahu k národním trestním jurisdikcím založena na principu komplementarity, tedy je doplňková.³³⁵ Na rozdíl od dřívějších *ad hoc* tribunálů, nepřebírá Mezinárodní trestní soud jurisdikci nad zločiny vymezenými v jeho statutu. Pokud by tedy řízení o jednání, které by spadalo do jurisdikce Mezinárodního trestního soudu, již vedl stát, který je smluvní stranou Římského statutu, musel by v případě návrhu na takové řízení Mezinárodní trestní soud rozhodnout o nepřipustnosti takového řízení.³³⁶ Výjimkou by byla pouze situace, kdy by stát, který by měl řízení vést, byl neochoten nebo neschopen skutečně vést vyšetřování nebo stíhání.³³⁷ Jak uvádí Č. Čepelka a P. Šturma, pokud však územní suverén neprovede postih, je Mezinárodní trestní soud přímo povolán tento trestní postih vykonat.³³⁸

Časová jurisdikce (jurisdikce *ratione temporis*) je konstruována tak, že Mezinárodní trestní soud může stíhat pouze takové zločiny, které byly spáchány poté, co vešel Římský statut v platnost.³³⁹ Není tedy možné, aby došlo k potrestání zločinů, ke kterým došlo dříve než 1. července 2002. V případě, že se stát stane smluvní stranou později, Mezinárodní trestní soud vykonává jurisdikci až poté, co Římský statut vstoupí v platnost pro tento stát, přičemž nová

³³³ Srov. *International Criminal Court. About* [online]. ICC [cit. 15. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.icc-cpi.int/about>.

³³⁴ ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, op. cit., s. 505.

³³⁵ Článek 1 Římského statutu.

³³⁶ Článek 1, článek 17 odst. 1 písm. a) Římského statutu.

³³⁷ Článek 17 odst. 1 písm. a) Římského statutu.

³³⁸ ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, op. cit., s. 514.

³³⁹ Článek 11 odst. 1 Římského statutu.

smluvní strana může případně dovolit jurisdikci i pro činy spáchané před tímto datem na základě prohlášení.³⁴⁰ Některé případy závažných poškození životního prostředí jsou tak z jurisdikce této mezinárodní platformy zcela vyloučeny.

K otázce územní jurisdikce článek 4 Římského statutu stanovuje, že „*Soud může vykonávat své funkce a pravomoci stanovené tímto Statutem na území kterékoli smluvní strany a, na základě zvláštní dohody, na území kteréhokoli jiného státu.*“³⁴¹ Mezinárodní trestní soud tedy může vykonávat svou jurisdikci, pokud stát, na jehož území došlo k jednání nebo jehož občanem je obviněná osoba, je smluvní stranou Římského statutu. Významné i s ohledem na potenciální stíhání nejzávažnější environmentální kriminality je, že jurisdikci Mezinárodního trestního soudu je možné založit i v případech, že ke škodlivému jednání dojde na území smluvní strany občanem jiného státu. Je tedy teoreticky možné zahájit takto stíhání občana státu, který není smluvní stranou Římského statutu. K tomuto je však nutné zmínit článek 98 odst. 2 Římského statutu, jehož extenzivní výklad³⁴² umožňuje uzavírat bilaterální smlouvy o vynětí z jurisdikce, takže fakticky je nakonec v současné praxi možné jurisdikci v takových případech vyloučit.³⁴³ K otázce územní jurisdikce je nutné doplnit, že v případě, že by mělo k prošetřování určitých jednání dojít z iniciativy Rady bezpečnosti OSN v souladu s kapitolou VII. Charty OSN, potom by Mezinárodní trestní soud měl příslušnost i na území nesmluvních stran.³⁴⁴

Věcnou jurisdikci vykonává Mezinárodní trestní soud výhradně pro *nejvýznamnější zločiny podle mezinárodního práva, kterými je dotčeno mezinárodní společenství jako celek a které jsou vymezeny v Římském statutu.*³⁴⁵

³⁴⁰ Článek 11 odst. 2, čl. 12 odst. 3 Římského statutu.

³⁴¹ Článek 4 odst. 2 Římského statutu.

³⁴² ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, op. cit., s. 515.

³⁴³ Právě o extenzivní výklad článku 98 odst. 2 se opírají bilaterální dohody o vynětí z jurisdikce Mezinárodního trestního soudu uzavírané USA v případě vojenského angažmá na území jiného státu. Více k tomu: ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, op. cit., s. 515.

³⁴⁴ Zločiny jsou jinak vyšetřovány na základě oznámení smluvní strany nebo z vlastní iniciativy žalobce. *Srov.* článek 12 odst. 2, článek 13 písm. a) a c) Římského statutu.

³⁴⁵ Článek 1.

3.1.2.2 Zločiny podle článku 5 Římského statutu

Římský statut obsahuje v článku 5 taxativní výčet čtyř základních skutkových podstat nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva spadajících do jurisdikce Mezinárodního trestního soudu. Jsou jimi: (a) zločin genocidy (b) zločiny proti lidskosti, (c) válečné zločiny a (d) zločin agrese. Zločiny podle článku 5 Římského statutu jsou nepromlčitelné.

Jurisdikce Mezinárodního trestního soudu je založena na principu individuální trestní odpovědnosti.³⁴⁶ Subjektem těchto zločinů tedy může být pouze fyzická osoba, přičemž v řízení platí zákaz zohledňování veřejných funkcí a vyloučeno je rovněž uplatnění imunit a zvláštních procesních pravidel podle vnitrostátního nebo mezinárodního práva.³⁴⁷ Trestní odpovědnost právnických osob byla před přijetím Římského statutu zvažována, ale nakonec byla odmítnuta, mimo jiné proto, aby bylo usnadněno přijetí Římského statutu a nevznikaly zbytečné spory.³⁴⁸ Trestní odpovědnost právnických osob nebyla v době přijímání Římského statutu ještě v mnohých státech uplatňována,³⁴⁹ a nekorespondovala tak s principem komplementární jurisdikce. O více než dvacet let později je trestní odpovědnost právnických osob konceptem, který sice není zcela dořešen, ale je součástí právních systémů mnohých států. Problém s komplementární jurisdikcí by tedy možná bylo možné vyřešit snáze.³⁵⁰

K otázce subjektivní stránky Římský statut stanovuje, že objektivní stránka trestného činu musí být naplněna úmyslně a vědomě,³⁵¹ přičemž úmysl je definován ve vztahu k jednání i k následku.³⁵² Ve vztahu k jednání tak, že *osoba má v úmyslu se určitého jednání dopustit*, a pokud jde o následek tak, že *osoba má v úmyslu způsobit určitý následek nebo si je vědoma, že za obvyklého sledu událostí dojde k takovému následku*. Ve vztahu k jednání je tedy vyžadován přímý úmysl a ve vztahu k následku alespoň úmysl nepřímý. Zcela vyloučen z jurisdikce Mezinárodního trestního soudu je zločin spáchaný nedbalostně. Pokud osoba spáchala zločin na základě vydání rozkazu vydaného vládou nebo vojenským či civilním nadřízeným nezbavuje to tuto osobu odpovědnosti, ledaže tato osoba byla ze zákona povinna

³⁴⁶ Článek 25.

³⁴⁷ Článek 27 odst. 2.

³⁴⁸ MÉGRET, Frédéric. The Problem of an International Criminal Law of the Environment, op. cit., s. 225.

³⁴⁹ SCHEFFER, David. Corporate liability under the Rome Statute. *Harvard International Law Journal*. Online Symposium. 2016, 57, s. 39. ISSN 2153-2494.

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Článek 30 odst. 1.

³⁵² Článek 30 odst. 2.

takový rozkaz uposlechnout nebo si nebyla vědoma, že je takový rozkaz protiprávní nebo rozkaz nebyl zjevně protiprávní.³⁵³

Objektem zločinů podle mezinárodního práva vymezených v čl. 5 Římského statutu je zájem na ochraně míru a nejzákladnějších lidských práv, především ochrana života, zdraví a lidské důstojnosti, včetně zájmu na zachování zásady humanity v době ozbrojeného konfliktu.³⁵⁴ Objektivní stránky těchto zločinů jsou velmi podrobně vymezeny v člancích 6 až 8 Římského statutu. Přesné vymezení jednání naplňujících danou skutkovou podstatu nejzávažnějšího zločinu je významné zejména s ohledem na obecnou zásadu trestního práva *nullum crimen sine lege*. Vzhledem k tomu, že předmětem této práce jsou možnosti trestněprávního postihu environmentálních trestných činů, jsou objektivní stránky zločinů podle čl. 5 Římského statutu rozebrány níže přímo ve vztahu k poškození životního prostředí.

3.1.3 Mezinárodní trestní soud a poškození životního prostředí

Jak bylo zmíněno již výše, v článku 5 Římského statutu není vymezena skutková podstata, která by byla přímo zaměřena na jednání proti životnímu prostředí mimo mezinárodní válečný konflikt. V průběhu úvah o vytváření platformy pro stíhání nejzávažnějších zločinů podle mezinárodního práva byla tato možnost zvažována.

Komise pro mezinárodní právo vytvořila návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva.³⁵⁵ Tento návrh v původní verzi³⁵⁶ obsahoval dvanáct zločinů, mezi nimi rovněž zločin spočívající v poškození životního prostředí, nazvaný „úmyslné a závažné poškození životního prostředí“. V navrhovaném článku 26 byl tento zločin charakterizován tak, že trestné by mělo být jednání, kterým jakákoli fyzická osoba způsobí rozsáhlou, dlouhodobou a vážnou škodu na životním prostředí nebo takové jednání přikáže.³⁵⁷ V roce 1995 pak byla vytvořena pracovní

³⁵³ Článek 33.

³⁵⁴ Srov. ŠTURMA, Pavel. Metamorfózy mezinárodních zločinů: příběh s otevřeným koncem. In ŠTURMA, Pavel (ed.) a kol. *Odpověď mezinárodního práva na mezinárodní zločiny*, op. cit., s. 12.

³⁵⁵ Návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva (Draft Code against Peace and Security of Mankind), 1996 [online]. [cit. 25. 5. 2020]. Dostupné z https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1_996.pdf.

³⁵⁶ Srov. Návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva, 1991 [online]. Ročenka Komise pro mezinárodní právo. Yearbook of the International Law Commission 1991 (Yearbook of the International Law Commission 1991). Volume II. [cit. 25. 5. 2020]. Dostupné z <https://www.legal-tools.org/doc/251704/pdf/>.

³⁵⁷ Srov. Článek 26 v originálním znění: „*An individual who wilfully causes or orders the causing of widespread, long-term and severe damage to the natural environment shall, on conviction thereof, be sentenced [to. . .].*“

skupina, která měla posoudit, jakým způsobem by mělo být poškození životního prostředí do návrhu začleněno. Jednou možností bylo vytvořit samostatný trestný čin (jak tomu bylo v návrhu z roku 1991), další možností bylo začlenit závažné poškození životního prostředí do zločinů proti lidskosti, a třetí možností bylo ponechat poškození životního prostředí pouze jako válečný zločin.³⁵⁸

V roce 1996, než bylo odsouhlaseno finální znění Kodexu, však článek 26 původního návrhu již z nového návrhu zcela vymizel. Důvod tohoto rozhodnutí není zcela jasný, ale je možné, že důvodem byla neochota některých vlád tento článek akceptovat z důvodu problematiky použití jaderných zbraní, zejména jejich testování za doby míru, a tedy obava, že testování jaderných zbraní by mohlo samo o sobě naplnit skutkovou podstatu takového zločinu.³⁵⁹ Úmyslné a závažné poškození životního prostředí se tak v návrhu Kodexu nestalo ani zločinem proti lidskosti³⁶⁰ a v textu se objevilo pouze tradičně, v kontextu válečného konfliktu.

Římský statut byl později vypracován částečně i na základě návrhu Kodexu, a ochranu životního prostředí tedy ve svých ustanoveních obsahuje také pouze za válečného konfliktu. Ve svém článku 5 nakonec obsahuje pouze vymezení tzv. hlavních zločinů, v zahraniční literatuře často označovaných jako „*core crimes*“. Jak je znatelné i z výše popsaného historického vývoje, koncept mezinárodních zločinů není neměnný,³⁶¹ naopak, v posledních letech se dynamicky rozvíjí. V zásadě veškeré trestné činy dnes uznávané jako hlavní zločiny podle mezinárodního práva bývaly v době svého utváření v zásadě zločiny

³⁵⁸ Pro více informací na toto téma: *International Law Commission. Summaries of the Work of the International Law Commission* [online]. ILC, 4. 12. 2017. [cit. 20. 4. 2020]. Dostupné z https://legal.un.org/ilc/summaries/7_4.shtml.

³⁵⁹ Srov. například GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative? *Fordham Environmental Law Review*. 2019, 30(3), s. 16. ISSN 1559-4785.

³⁶⁰ GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, op. cit., s. 18.

³⁶¹ Vývoj pochopitelně může probíhat oběma směry. Zajímavé je v souvislosti s volným mořem a v předchozí kapitole popsanou trestnou činností spojenou s rybolovem zmínit trestný čin pirátství. Trestný čin pirátství byl považován za typický zločin podle mezinárodního práva, avšak v současnosti zcela jistě není kandidátem na zařazení mezi zločiny podle Římského statutu. Více k tomuto: ONDŘEJ, Jan. Pirátství jako zločin podle mezinárodního práva? In ŠTURMA, Pavel (ed.) a kol. *Odpověď mezinárodního práva na mezinárodní zločiny*. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2014, 68–81. ISBN 978-80-87975-16-9.

konvencionálními.³⁶² P. Šturma k tomu uvádí, že kategorie zločinů podle mezinárodního práva a konvencionálních zločinů se začínají přibližovat a překrývat a tento vývoj lze očekávat i do budoucna.³⁶³ Jednoznačné indicie jsou například ve vztahu ke konvencionálnímu zločinu terorismu, kdy Zvláštní tribunál pro Libanon vyjádřil názor, že teroristický čin spáchaný v době míru, obyčejové mezinárodní právo považuje za trestný čin, a tedy jedná se v zásadě o zločin podle mezinárodního práva.³⁶⁴ Není tedy důvod, aby obdobný vývoj nenastal i ve vztahu k trestnosti poškození životního prostředí v době mírové.

C. Stahnová k tomuto uvádí, že vedle hlavních zločinů (*core crimes*) existují i tzv. vedlejší zločiny (*sideline crimes*). Mezi tyto řadí zejména organizovanou ekonomickou kriminalitu a právě zločin proti životnímu prostředí. Zároveň upozorňuje, že v minulosti byla přílišná pozornost věnována právě hlavním zločinům, přitom ale i vedlejší zločiny mohou přinášet velmi negativní následky.³⁶⁵ Za výrazný zlom v pojetí závažných poškození životního prostředí jako zločinu podle mezinárodního práva může být považováno interní sdělení Mezinárodního trestního soudu z roku 2016.³⁶⁶

3.1.3.1 Výběr a prioritizace případů

V roce 2016 ve svém interním sdělení Mezinárodní trestní soud vyjádřil vůli zabývat se environmentálními aspekty při posuzování přípustnosti návrhů na projednávání zločinů před Mezinárodním trestním soudem.³⁶⁷ Mezinárodní trestní soud v tomto sdělení mimo jiné uvádí,

³⁶² Srov. BÍLKOVÁ, Veronika. Co je mezinárodní zločin?, op. cit., s. 40.

³⁶³ ŠTURMA, Pavel. Metamorfózy mezinárodních zločinů: příběh s otevřeným koncem, op. cit., s. 12.

³⁶⁴ Na tomto místě je vhodné poznamenat, že ve výkladu opět vycházím z pojetí P. Šturmy. Někteří autoři řadí terorismus rovněž mezi hlavní zločiny, ačkoli tyto nejsou vyjádřeny v Římském statutu. Jedná se však o názory v mezinárodněprávním diskurzu menšinové, v textu práce vycházím především z pojetí většinového. K terminologii více: BÍLKOVÁ, Veronika. Co je mezinárodní zločin?, op. cit., s. 38–39.

³⁶⁵ STAHN, Carsten. *A critical introduction to international criminal law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 105. ISBN 978-1-108-43639-7.

³⁶⁶ Jedná se o interní sdělení Mezinárodního trestního soudu uveřejněné dne 15. září 2016. International Criminal Court, the Office of the Prosecutor. *Policy paper on case selection and prioritisation, 2016* [online]. [cit. 14. 1. 2020]. Dostupné z https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf.

³⁶⁷ Jedná se o sdělení ze dne 15. září 2016 publikované žalobkyní Mezinárodního trestního soudu Fatouou Bensoudouovou. International Criminal Court, the Office of the Prosecutor. *Policy paper on case selection and prioritisation*, op. cit., s. 14, bod 41.

že „...bude věnovat pozornost stíhání zločinů podle Římského statutu, které jsou spáchány takovým způsobem, že dojde k poškození životního prostředí, protiprávnímu vytěžení přírodních zdrojů nebo protiprávnímu záboru půdy, nebo které vyústí v tyto následky.“³⁶⁸ Zároveň je v textu vyjádřena vůle pomáhat státům, které budou vyšetřovat závažné trestné činy podle národního práva, mezi nimi i *nelegální využívání přírodních zdrojů*.

Kapitola pátá sdělení obsahuje kritéria, podle jakých bude prováděn výběr případů, kterými se Mezinárodní trestní soud bude zabývat. Těmito kritérii jsou závažnost zločinu, stupeň odpovědnosti pachatele a předpokládaná obvinění. V rámci hodnocení závažnosti zločinu Mezinárodní trestní soud posuzuje mimo jiné způsob spáchání zločinu a jeho následky. Na základě interního sdělení tak bude možné environmentální újmu začlenit do posuzování závažnosti zločinu podle článku 5.³⁶⁹

Toto sdělení tedy sice přímo neumožňuje postihovat závažné případy ekologické újmy jako zločiny podle mezinárodního práva, znamená však, že environmentální újma bude posuzována jako vodítko při rozhodování o přípustnosti určité kauzy před Mezinárodním trestním soudem a že případy závažného poškození životního prostředí se zřejmě mohou objevovat před Mezinárodním trestním soudem, i když prozatím pouze v souvislosti se spácháním zločinu podle článku 5.³⁷⁰ Ačkoli reálný význam tohoto sdělení zatím není zcela jasný, představuje tento způsob výběru a prioritizace případů, které budou řešeny před Mezinárodním trestním soudem výrazný posun³⁷¹ ve vnímání těchto nejzávažnějších jednání ve společnosti.³⁷²

³⁶⁸ V překladu autorky. Oficiální znění: „...the Office will give particular consideration to prosecuting Rome Statute crimes that are committed by means of, or that result in, inter alia, the destruction of the environment, the illegal exploitation of natural resources or the illegal dispossession of land.“

³⁶⁹ Srov. GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, op. cit., s. 23.

³⁷⁰ Srov. International Criminal Court, the Office of the Prosecutor. *Policy paper on case selection and prioritisation*, op. cit., s. 14, bod 41. [14. 1. 2020].

³⁷¹ DURNEY, Jessica. Crafting a Standard: Environmental Crimes as Crimes against Humanity under the International Criminal Code. *Hastings Environmental Law Journal*. 2018, 24(2), s. 414. ISSN 1080-0735.

³⁷² Jak uvádí Greeneová, význam lze spatřovat už jen v tom, že sdělení o prioritizaci nevydává Mezinárodní trestní soud často – od jeho vytvoření je to teprve pátý takový dokument. GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, op. cit., s. 25.

3.1.3.2 Možnosti Římského statutu ve vztahu k poškození životního prostředí

Již před uveřejněním tohoto sdělení, a o to výrazněji po něm, se v teorii objevuje otázka, zda by Mezinárodní trestní soud mohl a byl ochoten stíhat některé nejzávažnější případy ekologické újmy již nyní, zda tedy současné znění Římského statutu umožňuje stíhání a trestání takových nejzávažnějších jednání.³⁷³

V této souvislosti je možné se zabývat několika možnostmi. První z nich je rozšíření článku 5 o novou skutkovou podstatu zločinu, který by spočíval ve zvláště škodlivém jednání proti životnímu prostředí. Jinou možností je rozšíření některé ze skutkových podstat již existujících o jednání spočívající v závažném poškození životního prostředí. Dále je možné zvážit, zda by bylo možné podřadit závažná poškození životního prostředí pod některou z již existujících skutkových podstat bez jakékoli její změny. V úvahu tedy připadá:

- (i) rozšíření čl. 5 Římského statutu,
- (ii) subsumpce poškození životního prostředí pod stávající skutkové podstaty podle čl. 5 Římského statutu,
- (iii) rozšíření znaků některé ze skutkových podstat zločinů podle čl. 5 Římského statutu.

(i) rozšíření čl. 5 Římského statutu

Jak bylo pojednáno výše, Mezinárodní trestní soud se může zabývat pouze zločiny, které jsou vyjádřeny v článku 5 Římského statutu. Pokud by došlo ke shodě ohledně potřeby postihování nejzávažnějších poškození životního prostředí jako zločinů podle mezinárodního práva, možností, která by zřejmě nejvíce vyhovovala zásadě *nullum crimen sine lege* by bylo rozšíření článku 5 přímo o nový zločin spočívající v nejzávažnějším jednání proti životnímu prostředí a následně tedy vložení článku, který by jednoznačně popisoval objektivní stránku tohoto zločinu.

Změna článku 5 je možná, postup je Římským statutem předvídaný. Při jakýchkoli změnách Římského statutu je preferován konsenzus, nelze-li však dosáhnout konsenzu, musí být změna přijata dvoutřetinovou většinou hlasů smluvních stran.³⁷⁴ Pokud však dochází ke změně čl. 5, 6, 7, nebo 8 (tedy těch vymezujících skutkové podstaty zločinů) vstoupí tato

³⁷³ Část textu se v upravené formě objeví ve Sborníku z mezinárodní vědecké konference Bratislavské právnické fórum 2020.

³⁷⁴ Článek 121 odst. 3.

změna v platnost jen pro ty smluvní strany, které tuto změnu výslovně přijaly.³⁷⁵ Změnu Římského statutu může navrhnout kterákoli ze smluvních stran a návrhem se musí shromáždění smluvních stran zabývat. Ze zakotveného procesu změn Římského statutu je zřejmé, že Římský statut nebyl zamýšlen jako rigidní neměnná norma.³⁷⁶

Jak bylo popsáno v předchozím textu, Komise pro mezinárodní právo používala pro zločin spočívající v závažném poškození životního prostředí termín „úmyslné a vážné poškození životního prostředí“. Zároveň se však od 70. let 20. století poměrně často objevuje v právní teorii i v politickém diskurzu pojem zločinu ekocidy (případně také geocidy).³⁷⁷

Vymezení obsahu pojmu ekocida není jednoznačné, a pokud by mělo být vloženo do textu Římského statutu, bylo by zřejmě předmětem složitých vyjednávání.³⁷⁸ R. White uvádí, že pojem ekocidy je používán pro různé závažné negativní vlivy na životní prostředí, a to v době míru i za válečného stavu.³⁷⁹ M. A. Drumbl uvádí, že základním teoretickým východiskem ekocidy je, že každé závažné poškození životního prostředí je porušením povinnosti péče, a jako takové je tedy civilním deliktem nebo deliktem podle trestních norem. Pokud je jednáno v úmyslu či nedbalosti, zakládá takové jednání, trestný čin.³⁸⁰

Poprvé se myšlenka konstituování zločinu ekocidy objevila v souvislosti s válkou ve Vietnamu a použitím prostředku Agent Orange.³⁸¹ A. Galston tehdy formuloval názor, že stejně jako po II. světové válce svět jasně vymezil jednání, která jsou zločiny proti lidskosti, nyní po Vietnamské válce by měla být jasně popsána a vymezena jednání, která představují zločin ekocidy.³⁸² V roce 1972 pak s myšlenkou trestání zločinu ekocidy vystoupil O. Palme

³⁷⁵ Článek 121 odst. 5.

³⁷⁶ Srov. LAMBERT, Caitlin. Environmental Destruction in Ecuador: Crimes Against Humanity under the Rome Statute? *Leiden Journal of International Law*. 2017, 30(3), s. 729. ISSN 0922-1565.

³⁷⁷ MÉGRET, Frédéric. The Case for a General International Crime against the Environment. op. cit., s. 50.

³⁷⁸ SMITH, Tara. Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law. In SCHABAS, William, McDERMOTT, Yvonne, HAYES, Niamh a VARAKI, Maria (eds.). *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law: Critical Perspectives*. Surrey, UK England: Ashgate, 2013, s. 61. ISBN 9781315613062.

³⁷⁹ WHITE, Rob. Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful, op. cit., s. 101.

³⁸⁰ DRUMBL, Mark A. Waging War against the World: the Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes, op. cit., s. 636.

³⁸¹ GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, op. cit., s. 8.

³⁸² LEEBAW, Bronwyn. Scorched Earth: Environmental War Crimes and Environmental Justice, op. cit., s. 777.

a výsledkem paralelních jednání na Stockholmské konferenci byl v roce 1973 návrh Úmluvy o ekocidě, který byl následně předložen OSN.

Pokud bych se podržela dikce Římského statutu³⁸³ a mezinárodního obyčejového práva, bylo by zřejmě ekocidu možné definovat jako závažnou, dlouhodobou a rozsáhlou škodu na životním prostředí, případně v mírnější modifikované podobě s alternativním vymezením podmínek (tedy jako závažnou, dlouhodobou nebo rozsáhlou škodu na životním prostředí).³⁸⁴

Mírně odlišně definoval ekocidu návrh P. Higginsové, který byl v roce 2015 předložen OSN.³⁸⁵ Z hlediska legislativní techniky se návrh shodoval s výše popsáním postupem, do článku 5 Římského statutu bylo navrhováno vložení písm. e), tedy zločin ekocidy. Dále bylo navrhováno vložení článku 8 *ter*, který popisoval objektivní stránku zločinu ekocidy. Jeho navrhované znění vymezovalo ekocidní jednání takto: „*Pro účely tohoto Statutu se osoba dopustí ekocidy, pokud způsobí závažnou škodu: a) jakékoli části nebo celému systému společného všem, b) ekologickému systému Země. Pojem „způsobí“ byl v návrhu charakterizován jako komisivní i omisivní, to znamená, že škodu by mělo být možné způsobit jak jednáním, tak opomenutím jednání.*

Aktuálně je otázka rozšíření článku 5 Římského statutu diskutována zejména v souvislosti s klimatickou změnou. Zejména přímořské státy, které se obávají dopadů klimatické změny, se výrazně staví pro přijetí takové změny.³⁸⁶ Mezi nimi například zástupce maledivského parlamentu³⁸⁷ či vládní vyslanec Vanuatu na Shromáždění smluvních stran MTS v roce 2019.³⁸⁸

³⁸³ Srov. článek 8 Římského statutu.

³⁸⁴ Srov. též LEEBAW, Bronwyn. *Scorched Earth: Environmental War Crimes and Environmental Justice*, op. cit., s. 771.

³⁸⁵ Jednalo se o návrh Polly Higginsové z dubna 2010. HIGGINS, Polly. *Ecocide Amendment Proposal*, 2010 [online]. [cit. 18. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.endecocide.org/wp-content/uploads/2016/10/ICC-Amendments-Ecocide-ENG-Sept-2016.pdf>.

³⁸⁶ Srov. KAMINSKI, Isabella. *Vulnerable Nations Call for Ecocide to Be Recognized as an International Crime*. In: *climatedocket.com* [online]. 6. 12. 2019. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.climatedocket.com2019/12/06/ecocide-international-criminal-court-vanuatu/>.

³⁸⁷ *Written Statement of the Republic of Maldives* [online]. 3. 12. 2019. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné z https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP18/GD.MDV.3.12.pdf.

³⁸⁸ *Vanuatu calls for International Criminal Court to seriously consider recognizing crime of ecocide*. In: *dailypost.vu* [online]. 5. 12. 2019. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné z <https://dailypost.vu/news/vanuatu-calls-for->

(ii) subsumpce poškození životního prostředí pod stávající skutkové podstaty

Jakákoli změna Římského statutu týkající se skutkových podstat zločinů vyžaduje souhlas dvou třetinové většiny smluvních stran, a navíc dále platí pouze pro ty smluvní strany, které se změnou vyjádřily souhlas. Nejedná se tedy o snadný proces. V další části jsou analyzovány možnosti, kterými by mohly nejzávažnější případy poškození životního prostředí být postihovány již v současném znění Římského statutu, tedy možnosti, jakými interpretovat současné znění Římského statutu „zeleným způsobem“.³⁸⁹ Především je možné zvážit toto ve vztahu ke zločinům proti lidskosti a zejména v historickém kontextu rovněž ve vztahu ke zločinu genocidy. Naopak využití zločinu agrese je pro tyto účely v zásadě nepředstavitelné.³⁹⁰ Zároveň je však vhodné poznamenat, že existují i obavy, že by takový postup mohl být v rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege*. Při interpretaci ustanovení Římského statutu by tedy muselo být postupováno velmi opatrně, aby nedošlo k situaci, kdy by nastala nejistota, zda určité jednání může založit zločin podle Římského statutu.³⁹¹

Nejpravděpodobnější možností se v tomto smyslu jeví **zločiny proti lidskosti**.³⁹² Objektivní stránka zločinu proti lidskosti ve smyslu článku 5 Římského statutu je naplněna některým z jednání vymezených v článku 7, a to za podmínky naplnění obecných požadavků (tzv. *chapeau*) zločinů proti lidskosti. Těmi jsou, že je čin spáchán v rámci *rozsáhlého nebo systematického útoku* zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu při vědomí existence takového útoku. Pro vyvozování mezinárodní trestní odpovědnosti v environmentální oblasti by tak bylo nutné se vypořádat s podmínkou „*rozsáhlého nebo systematického útoku*“.

Pojem útok Římský statut vymezuje jako „*útok zaměřený proti civilnímu obyvatelstvu*“ jako „*jednání spočívající v opakovaném páčání činů uvedených v odstavci 1 proti civilnímu obyvatelstvu v souladu s politickou linií státu nebo organizace směřující k provedení takového útoku nebo s úmyslem napomáhat uplatňování takové politické linie.*“ Nesmí se tedy jednat

[international-criminal-court-to-seriously-consider-recognizing/article_7530f548-16e2-11ea-a143-970c8bf787bc.html](https://www.ictj.org/glossary/international-criminal-court-to-seriously-consider-recognizing/article_7530f548-16e2-11ea-a143-970c8bf787bc.html).

³⁸⁹ SMITH, Tara. Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law, op. cit., s. 47.

³⁹⁰ *Srov.* SMITH, Tara. Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law., op. cit., s. 57.

³⁹¹ RAUXLOH, Regina. The Role of International Criminal Law in Environmental Protection, op. cit., s. 446.

³⁹² *Srov.* DURNEY, Jessica. Crafting a Standard: Environmental Crimes as Crimes against Humanity under the International Criminal Code, op. cit. s. 415.

pouze o jeden osamocený útok, může se však jednat o opakované jednání stejného druhu³⁹³ a zřejmě nemusí jít ani o páchání jednání stejného druhu, může jít o jejich kombinaci. C. Lambertová v této souvislosti uvádí, že dokonce i vícenásobná smrt nebo újma na zdraví by mohla naplnit tuto podmínku, protože by se jednalo o vícenásobné páchání ublížení na zdraví či usmrcení.³⁹⁴

Nejtěžší by pak zřejmě bylo vypořádat se s podmínkou „*v souladu s politickou linií státu nebo organizace*“. Vzhledem k dikci této podmínky je vůbec předmětem diskuzí, zda je tento článek možné vztahovat i na nestátní aktéry a pokud ano, tak do jaké míry. Současný výklad čl. 7 Římského statutu je však ve prospěch toho, že se vztahuje rovněž na nestátní aktéry, kteří jsou schopni určité míry organizovanosti.³⁹⁵

Činy vymezenými v čl. 7 pak jsou: (a) vražda, (b) vyhlazování, (c) zotročování, (d) deportace nebo násilný přesun obyvatelstva, (e) věznění nebo jiné formy zbavení osobní svobody v rozporu se základními pravidly mezinárodního práva, (f) mučení, (g) znásilnění, sexuální otroctví, nucená prostituce, nucené těhotenství, nucená sterilizace nebo jiné formy sexuálního násilí srovnatelné závažnosti, (h) persekuce jakékoli identifikovatelné skupiny nebo kolektivu z důvodů politických, rasových, národnostních, etnických, kulturních či náboženských nebo z důvodu pohlaví či z jiných důvodů, jež jsou podle mezinárodního práva všeobecně považovány za nepřipustné, (i) nedobrovolné zmizení osob, (j) zločin apartheidu, (k) jiné nelidské činy podobné povahy spočívající v úmyslném způsobení velkých útrap nebo těžké újmy na zdraví či poruchy duševního nebo tělesného zdraví. V souvislosti s nejzávažnějšími environmentálními trestnými činy přichází z povahy věci do úvahy jednání pod písmenem (b), (c), tedy *vyhlazování*, jednání spočívající v *násilném přesunu obyvatelstva*, pokud by poškození životního prostředí bylo zároveň prostředkem k některému z těchto cílů. Na další případy ekologické újmy by se mohlo vztahovat písmeno (k), tedy *jiné nelidské činy podobné povahy spočívající v úmyslném způsobení velkých útrap nebo těžké újmy na zdraví či poruchy duševního nebo tělesného zdraví*. Je nepochybné, že by v takových případech muselo být na poškození životního prostředí nahlíženo především jako na podmínku existence lidského života.

³⁹³ LAMBERT, Caitlin. Environmental Destruction in Ecuador: Crimes Against Humanity under the Rome Statute?, op. cit., s. 720.

³⁹⁴ Tamtéž.

³⁹⁵ Tamtéž.

O argumentaci poškození životního prostředí jako zločinu proti lidskosti se opíral v roce 2014 tzv. „případ Lago Agrio“. Ten je významný proto, že se jednalo o první snahu přivést případ závažné ekologické újmy před Mezinárodní trestní soud a posuzovat jej jako zločin podle mezinárodního práva.³⁹⁶ V kauze se jednalo o poškození životního prostředí v oblasti Lago Agrio v Ekvádoru společností Texaco, později Chevron. K poškozování životního prostředí mělo docházet po mnoho let. Zástupci Lago Agrio postavili svou žádost o zahájení vyšetřování Mezinárodním trestním soudem na tvrzení, že jednání společnosti Texaco/Chevron v Ekvádoru naplnilo znaky zločinu podle článku 7 Římského statutu, tedy zločinů proti lidskosti, a ve své žádosti uváděli demonstrativní výčet jednání, kterých se měla společnost Chevron dopustit také po roce 2002, tedy po účinnosti Římského statutu, na území Ekvádoru. Bohužel více však argumentaci nerozváděli³⁹⁷ a ani ze strany Mezinárodního trestního soudu nepřinesl případ vodítka ve vztahu k vůli Mezinárodního trestního soudu zabývat se případy závažných poškození životního prostředí jako zločiny proti lidskosti. Mezinárodní trestní soud se totiž odmítl případem zabývat, zčásti proto, že některá jednání popsaná zástupci Lago Agrio nespádala do časové působnosti vymezené Římským statutem, zčásti proto, že některá jednání nedosahovala takové závažnosti, aby spadala do věcné působnosti soudu.³⁹⁸

Zločin **genocidy** je podle dikce Římského statutu naplněn mimo jiné jednáním, které spočívá v *úmyslném uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají*

³⁹⁶ Zajímavé jsou rovněž důvody, pro které se zástupci Lago Agrio rozhodli obrátit na Mezinárodní trestní soud. V roce 2003 byla v Ekvádoru vznesena skupinová žaloba proti společnosti Texaco/Chevron z důvodu významné environmentální újmy způsobené aktivitami společnosti. Žalobci vedle poškození životního prostředí argumentovali rovněž újmou na zdraví a zhoršeným zdravotním stavem obyvatel oblasti Lago Agrio. Po zdoluhavém procesu bylo nakonec dosaženo rozsudku, který požadoval po společnosti Texaco/Chevron zaplatit náhradu škody. Rozhodnutí se v zásadě podařilo zvrátit společnosti Chevron v řízení u Stálého rozhodčího soudu, který rozhodl, že Ekvádor odpíral společnosti Chevron přístup ke spravedlnosti, a v důsledku toho by rozhodnutí Ekvádorského soudu nemělo být vymahatelné ve kterémkoli státu. Jakékoli pokusy vymoci náhradu škody po společnosti Texaco/Chevron nebyly úspěšné, a proto se zástupci Lago Agrio pokusili obrátit na Mezinárodní trestní soud jakožto garanta mezinárodní spravedlnosti. Více informací o případu „Lago Agrio“ Texaco/Chevron lawsuits (re Ecuador). In: *business-humanrights.org* [online]. 21. 8. 2020. [cit. 27. 8. 2020]. Dostupné z <https://www.business-humanrights.org/en/texacochevron-lawsuits-re-ecuador>.

³⁹⁷ Communication Situation in Ecuador [online], s. 40–41. [cit. 25. 1. 2020]. Dostupné z <https://opiniojuris.org/wp-content/uploads/2014-icc-complaint.pdf>.

³⁹⁸ Odpověď Mezinárodního trestního soudu v případě Lago Agrio z 16. 3. 2015 [online]. [cit. 25. 1. 2020]. Dostupné z <https://freebeacon.com/wp-content/uploads/2015/04/ICC-letter.pdf>. Srov. též LAMBERT, Caitlin. Environmental Destruction in Ecuador: Crimes Against Humanity under the Rome Statute?, op. cit., s. 707–729.

*přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení.*³⁹⁹ Je teoreticky možné uvažovat, že některé případy environmentálních zločinů, zejména těch týkajících se půdy, by mohly představovat ohrožení existence pro část obyvatelstva. Pro vyvození odpovědnosti za zločin genocidy však musí být zároveň naplněna podmínka, že některý z činů vymezených v čl. 6 je spáchán *v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou*. Jednání tedy musí být spáchána v úmyslu dopustit se genocidy, proto pravděpodobně není možné případy závažných jednání proti životnímu prostředí pod tuto skutkovou podstatu v současné době podřadit a odpovědnost vyvodit.⁴⁰⁰

V historickém kontextu se však nezdá být možnost pod zločinem genocidy rozumět i některá jednání spjatá se ztrátami na životním prostředí zcela vyloučená. Je v tomto kontextu nutné zejména vzpomenout Úmluvu o genocidii, která se později stala základem pro právní úpravu zločinu genocidy v Římském statutu. V průběhu 80. let se totiž objevovaly návrhy začlenění významného poškození životního prostředí do Úmluvy o genocidii jakožto jednoho z typů genocidy.⁴⁰¹ B. Whitaker tak v roce 1985 zmiňoval možnost začlenění „*nepříznivé, často nenapravitelné, změny životního prostředí, která ohrožují existenci populací*“ do textu, přičemž jako příklady jednání, schopných naplnit znaky skutkové podstaty ekocidy, uváděl jaderné výbuchy, chemické zbraně, závažné znečišťování a kyselé deště či kácení deštných pralesů. B. Whitaker si byl vědom obtížnosti dovozování úmyslu při spáchání zločinů tohoto typu a v otázce subjektivní stránky navrhoval vyvozovat odpovědnost i za nedbalostní formu tohoto jednání.⁴⁰²

(iii) rozšíření znaků některé ze skutkových podstat zločinů podle čl. 5 Římského statutu

V případě rozšíření znaků některé ze skutkových podstat přichází do úvahy zejména rozšíření článku 7, tedy zločinů proti lidskosti o zločin spočívající v závažném poškození životního prostředí. Toto řešení by zřejmě bylo v souladu se zásadou *nullum crimen sine lege*, nicméně stále by se potýkalo s podmínkou systematického útoku.

³⁹⁹ Článek 6 písm. c) Římského statutu.

⁴⁰⁰ SMITH, Tara. Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law, op. cit., s. 49.

⁴⁰¹ WHITAKER, Benjamin. *Revised and updated report on the question of the prevention and punishment of the crime of genocide* (Whitaker Report), 1985 [online]. [cit. 15. 1. 2020]. Dostupné z <https://digitallibrary.un.org/record/108352>.

⁴⁰² Tamtéž, s. 17.

3.1.3.3 Další aspekty možného stíhání závažného poškození životního prostředí podle Římského statutu

Výše byly z hlediska materiálních znaků zločinů podle mezinárodního práva nastíněny způsoby, jakými by mohlo být umožněno stíhání nejzávažnějších poškození životního prostředí před Mezinárodním trestním soudem. I pokud by byla nalezena vůle mezinárodního společenství k některé ze změn a Římský statut by určitým způsobem umožňoval postihovat také zločiny spočívající v závažném poškození životního prostředí, pravděpodobně by bylo i nadále z mnoha důvodů obtížné za takové zločiny skutečně vyvodit odpovědnost a potrestat pachatele. Některé z problematických prvků Římského statutu ve vztahu k ochraně životního prostředí byly popsány již v podkapitole týkající se ochrany životního prostředí ve válečném konfliktu, na tomto místě budou však rozebrány podrobněji.

Jedním z problematických prvků je požadavek úmyslného zavinění, a to ve vztahu k jednání i k následku. Zejména úmysl ke způsobení škodlivého následku stran životního prostředí by v praxi bylo asi výrazně složitě dovodit. Soudní praxe Mezinárodního trestního soudu zatím nedává vodítka k posouzení toho, za jakých okolností by bylo skutečně možné dovodit úmysl ve vztahu k následku – před Mezinárodním trestním soudem bohužel nebyl takový případ řešen ani v kontextu válečných zločinů. V teorii se však naprostá většina autorů přiklání k názoru, že beze změny požadovaného zavinění by bylo dovozování odpovědnosti obtížné. Některé formulované návrhy, které směřovaly k zavedení zločinu spočívajícího v poškození životního prostředí (zejména ve vztahu ke zločinu ekocidy) dokonce vůbec nepočítaly s určením formy zavinění, mělo jít o určité formy objektivní odpovědnosti, a forma zavinění měla být pouze svého druhu přitěžující nebo polehčující okolností. Domnívám se, že vyvození mezinárodně trestní odpovědnosti by se však mělo podržet zásady odpovědnosti za zavinění. Z hlediska ochrany životního prostředí by však bylo vhodné vyžadovat takový stupeň zavinění, aby bylo možné postihovat jednání, která spočívají v nedostatku kontroly či lhostejnosti k následku.

Další otázkou, která vyvstává v souvislosti s možnostmi stíhání závažných případů poškození životního prostředí před Mezinárodním trestním soudem, je jeho jurisdikce pouze nad fyzickými osobami. Vzhledem k častému zapojení právnických osob do této trestné činnosti, by možnost vyvozovat odpovědnost i v případě právnických osob byla pro ochranu životního prostředí zřejmě příznivá. V případě zločinů spáchaných právnickou osobou pochopitelně může dojít ke stíhání jejich představitelů podle standardního postupu stanoveného Římským statutem, to však může být často složité až neuskutečnitelné (problémy spojené

se stíháním právnických osob byly podrobně rozebrány v předchozí kapitole). Navíc dosavadní soudní praxe dokazuje, že v průběhu let bylo mezinárodní společenství spíše váhavé ve vztahu k trestání zástupců ekonomických subjektů zapojených do válečných konfliktů a je tedy otázkou, zda by v tomto případě byla k takovému vyvozování odpovědnosti vůle větší.⁴⁰³ Otázka mezinárodně trestní odpovědnosti právnických osob je však vysoce aktuální a do budoucna je pravděpodobné, že k určitým změnám dojde. Z pohledu ochrany životního prostředí by to bylo jen přínosné.

Naopak pozitivním prvkem Římského statutu pro ochranu životního prostředí by mohla být jurisdikce Mezinárodního trestního soudu založená na principu teritoriality, tedy především možnost postihovat pachatele jednání, ke kterému dojde na území smluvní strany, i pokud sám není občanem státu smluvní strany. Tento způsob vymezení jurisdikce totiž dovoluje řešit i situaci, kdy by určité smluvní strany rozšíření Římského statutu přijaly a jiné, u kterých by bylo pravděpodobné, že by jejich občané mohli být stíháni za environmentální zločiny, by změnu nepřijaly. V takovém případě by sice rozšířená jurisdikce Mezinárodního trestního soudu platila pouze pro smluvní strany, které ji přijaly, ale k vyvození odpovědnosti by stačilo, kdyby právě to byly státy, ve kterých určitým jednáním ke vzniku ekologické újmy došlo. Částečným argumentem proti je však výše popsaná zavedená praxe uzavírání dohod o vynětí z jurisdikce Mezinárodního soudního dvora. Lze si tak představit situaci, kdy by nadnárodní korporace podmiňovaly své působení na území států bilaterálními smlouvami o vynětí z jurisdikce Mezinárodního trestního soudu stran zločinu poškození životního prostředí.

3.1.4 Možnost vzniku nové platformy

Jedním z nejvýraznějších argumentů pro začlenění možnosti postihování závažných poškození životního prostředí do jurisdikce Mezinárodního trestního soudu je, že neexistuje žádný způsob, jak v oblasti mezinárodního trestního práva postihovat nejzávažnější jednání proti životnímu prostředí. Jedinou stálou platformou, která v tuto chvíli může něco takového alespoň teoreticky umožnit je právě Mezinárodní trestní soud.⁴⁰⁴ Na druhé straně, Římský statut s touto možností nepočítal, a pokud by Mezinárodní trestní soud měl být do budoucna platformou k postihování

⁴⁰³ PLOMP, Caspar. Aiding and Abetting: The Responsibility of Business Leaders under the Rome Statute of the International Criminal Court. *Utrecht Journal of International and European Law*. 2014, 30(79), 4–5. ISSN 2053-5341.

⁴⁰⁴ *Srov.* GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, *op. cit.*, s. 29 až 30.

škodlivých jednání proti životnímu prostředí, muselo by dojít k určitým změnám, které byly rozebrány výše.

V teorii se tak objevují rovněž argumenty, proč by Mezinárodní trestní soud neměl rozšiřovat svou jurisdikci o zločiny proti životnímu prostředí. Primární argument proti spočívá v tom, že východiska Římského statutu jsou značně antropocentrická, zaměřená čistě na ochranu nejzákladnějších lidských práv, a tedy není vhodné začleňovat do jurisdikce Mezinárodního trestního soudu zločin, který může být považován za spíše ekocentrický.⁴⁰⁵ Proti tomuto však lze namítat, že právo na příznivé životní prostředí je součástí katalogu lidských práv a jakýkoli významný zásah do tohoto práva tak člověka výrazně ovlivňuje a poškozuje.⁴⁰⁶ Dalším argumentem proti je, že Římský statut v době svého přijetí nevytvořil nové skutkové podstaty zločinů, pouze poskytl platformu pro stíhání zločinů již tradičně mezinárodním právem uznávaným. Jak však bylo popsáno výše, výčet zločinů podle mezinárodního práva není neměnný. Je navíc otázkou, do jaké míry je ochrana životního prostředí již součástí kogentních norem mezinárodního práva. Pokud by například byla přijata pátá ženevská konvence týkající se ochrany životního prostředí, domnívám se, že takové rozšíření ženevského práva by mělo vést i k revizi Římského statutu. Například M. A. Drumbl dále uvádí, že by se environmentální zločiny mohly ztratit mezi ostatním nápadem,⁴⁰⁷ přičemž jako příklad uvádí konflikt ve Rwandě, kdy, přestože docházelo k významným poškozením životního prostředí, nebyla tato jednání před Tribunálem vůbec řešena. Nelze však podle mého názoru na základě jedné situace vyvozovat, že by se žádná mezinárodní trestní platforma nikdy mezi ostatními zločiny nezabývala rovněž zločiny proti životnímu prostředí. Nakonec interním sdělením z roku 2016 se Mezinárodní trestní soud přímo přihlašuje k tomu, že se bude závažnými případy ekologické újmy zabývat.

Dalším obvyklým argumentem proti začleňování závažného poškození životního prostředí do jurisdikce Mezinárodního trestního soudu je, že soudci a soudní personál nejsou

⁴⁰⁵ GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, op. cit., s. 44.

⁴⁰⁶ K právu na příznivé životní prostředí jako samostatného lidského práva lze odkázat na práce H. Müllerové. MÜLLEROVÁ, Hana. Např. Aktuální otázky zakotvení lidského práva na životní prostředí v mezinárodním právu. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2011, 3, s. 21n.

⁴⁰⁷ DRUMBL, Mark A. Waging War against the World: the Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes, op. cit., s. 638–639.

v této oblasti odborníky a pokud by měli být v této problematice proškoleni,⁴⁰⁸ vyžádalo by si to značné finanční náklady.⁴⁰⁹ Domnívám se však, že by nebylo obtížné, aby se skladba soudců Mezinárodního trestního soudu přizpůsobila celé šíři jeho věcné jurisdikce. Případné odborné proškolení by jistě určité náklady vyžadovalo, na druhé straně vytvoření zcela nového tribunálu (o kterém je pojednáno dále v textu) by jistě vyžadovalo značné náklady také.⁴¹⁰

V případě Mezinárodního trestního soudu je také často uváděn argument nedostatečnosti trestních sankcí, respektive jejich nevhodnosti pro případy ekologické újmy, které Římský statut zakotvuje. Sankce, které může Mezinárodní trestní soud ukládat, skutečně nejsou uzpůsobené pro tyto případy, na druhé straně je však obecným problémem trestního práva, že obvykle neposkytuje prostor pro nápravu environmentální újmy. Na tomto místě je vhodné zmínit, že Římský statut již v současnosti obsahuje článek 79, který umožňuje vytvářet fond pro oběti zločinů, není však pravděpodobné, že by v současné podobě bylo možné takový fond využít i na obnovu životního prostředí.

Ze všech výše popsaných důvodů se objevuje v teorii rovněž myšlenka, zda by nebylo vhodné a přínosné, nebo i přínosnější, než využívat Mezinárodní trestní soud pro vyvozování odpovědnosti za významné environmentální újmy, vytvoření nového tribunálu.⁴¹¹ Nová platforma by byla jednoznačně zaměřena na ochranu ekosystému Země, a tedy nebylo by pochyb o jejím ideovém východisku, byť pochopitelně i v tomto případě by zřejmě vyvstala teoretická otázka, zda chránit zemský ekosystém ryze jako environmentální hodnotu nebo optikou podmínky přežití lidského druhu. Následně by bylo nutné vymezit určitý zločin nebo zločiny, kterými by se takový nově vzniklý tribunál měl zabývat. Zde by se opět jednalo o řešení

⁴⁰⁸ DRUMBL, Mark A. International human rights, international humanitarian law, and environmental security: Can the International Criminal Court bridge the gaps?, op. cit., s. 326–331.

⁴⁰⁹ DRUMBL, Mark A. Waging War against the World: the Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes, op. cit., s. 640. Obdobné argumenty jako M. A. Drumbl uvádí například A. Greeneová: GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, op. cit., s. 38–40.

⁴¹⁰ RAUXLOH, Regina. The Role of International Criminal Law in Environmental Protection, op. cit., s. 445.

⁴¹¹ *Srov.* SCOTT, Shirley. Should An International Climate Crimes Tribunal Be Established? In: *oxfordresearchgroup.org.uk* [online]. 30. 1. 2019. [cit. 4. 2. 2020]. Dostupné z <https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/blog/should-an-international-climate-crimes-tribunal-be-established>. Též GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, op. cit., s. 44. Též DRUMBL, Mark A. International human rights, international humanitarian law, and environmental security: Can the International Criminal Court bridge the gaps?, op. cit., s. 323.

otázky, v jaké intenzitě již je poškození životního prostředí zločinem podle mezinárodního práva, zda vytvořit pouze trestný čin závažného poškození životního prostředí nebo před nově vzniklou soudní platformou vyvozovat i odpovědnost za některé další konvencionální zločiny. Další otázkou, na jejímž řešení nepanuje shoda, je, jestli by případný nový environmentální tribunál měl řešit skutečně pouze trestněprávní kauzy nebo vyvozovat i odpovědnost civilní (to by ovšem kladlo další výrazné požadavky na personál soudu).

Pro utvoření takové nové platformy se nabízí dvě základní možnosti, a to vznik nového stálého soudu nebo vznik *ad hoc* tribunálu podle kapitoly VII. Charty OSN.⁴¹² Problematickým bodem při vytváření nového tribunálu je nepochybně fakt, že se musí nalézt vůle států takový tribunál vytvořit a podrobit se jeho jurisdikci. Taková vůle musí být projevována nejspíše na mezinárodní diplomatické konferenci a zřejmě vyjádřena smluvně. Stejně jako v případě rozšíření Římského statutu, nelze však nejspíš očekávat, že státy, jejichž občanům by hrozilo před takovým tribunálem řízení za způsobení environmentální újmy, by projevovaly silnou vůli takový soud vytvořit. Možnost zřídit *ad hoc* tribunál k řešení závažných jednání týkajících se poškození životního prostředí pak vychází z využívaného postupu zakládání *ad hoc* tribunálů pro válečné konflikty.⁴¹³ Kapitola VII. Charty OSN se však váže k ohrožení bezpečnosti a je otázkou, do jaké míry by byl nalezen potřebný vztah mezi poškozením životního prostředí a ohrožením bezpečnosti. Pokud by se jednalo o konkrétní případ určité závažné ekologické újmy, bylo by možné se inspirovat při jeho vzniku také způsobem vzniku Zvláštního tribunálu pro Libanon. V tomto případě nepanuje shoda, zda k jeho vytvoření došlo přímo na základě rezoluce OSN, na základě mezinárodní smlouvy nebo kombinací obou přístupů.⁴¹⁴ Nový environmentální tribunál by pak pochopitelně nemusel být globálního charakteru, ale mohlo by jít jen o případy regionální spolupráce a regionální shody na vytvoření takového soudu.⁴¹⁵

Jiným způsobem, jak dosáhnout širokého postihování závažného poškození životního prostředí, je, aby se takové jednání stalo konvencionálním zločinem, a tedy příslušnými k jeho

⁴¹² DRUMBL, Mark A. *Waging War against the World: the Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes*, op. cit., s. 641.

⁴¹³ Tamtéž.

⁴¹⁴ *Srov.* JANKŮ, Linda. Právní základ zřízení Zvláštního tribunálu pro Libanon. In: ŽATECKÁ, E., KOVÁČOVÁ, L., HRADECKÝ, J., VOMÁČKA, V. *Cofola: The Conference Proceedings*. Brno: Brno, Prf MU, 2011 [online]. ISBN 978-80-210-5582-7. [cit. 13. 7. 2020]. Dostupné z https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Janku_Linda_1853.pdf.

⁴¹⁵ DRUMBL, Mark A. *International human rights, international humanitarian law, and environmental security: Can the International Criminal Court bridge the gaps?* op. cit., s. 324.

postihování byly domácí soudy smluvních stran.⁴¹⁶ Takový způsob je, jak je popsáno níže, uplatňován v případě nelegálního obchodování s živočišnými a rostlinnými druhy či v případě nelegálního přepravy odpadů.

3.2 Poškození životního prostředí jako konvencionální zločin

Mezinárodní smlouva, ať již multilaterální nebo bilaterální, je významným instrumentem v ochraně životního prostředí obecně, a to především proto, že mnohá ohrožení či poškození životního prostředí nebo jeho složek přesahují hranice států. Výrazná je tak funkce mezinárodních smluv zejména v ochraně těch oblastí životního prostředí, ve kterých je transnacionální aspekt významný. Konvencionální zločiny jsou mezinárodní zločiny definované mezinárodními smlouvami, které v sobě obsahují závazek smluvních stran ke kriminalizaci určitých jednání.⁴¹⁷ Významnými prvky těchto smluv bývají také požadavky univerzální jurisdikce, vzájemné spolupráce a extradičních závazků.⁴¹⁸ Některé mezinárodní smlouvy ve svých ustanoveních obsahují pouze požadavek vyvození určitého typu odpovědnosti v případě jednotlivců, kteří poruší obsah takové smlouvy, jiné mezinárodní smlouvy obsahují přímo závazek k vyvození trestní odpovědnosti, respektive k „trestání“ porušení ustanovení smlouvy. Předmětem této práce jsou trestněprávní nástroje ochrany životního prostředí, další text je tak zaměřen na analýzu vícestranných mezinárodních dokumentů týkajících se trestní odpovědnosti ve vztahu k životnímu prostředí.

3.2.1 Mezinárodněprávní úmluvy s trestněprávním závazkem

Přímý požadavek využívání trestněprávních sankcí nebývá v mezinárodních smlouvách obvykle obsažen. Výjimkou jsou smlouvy týkající se přepravy odpadů a do určité míry též Úmluva CITES. Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (dále jen „Úmluva CITES“) je významnou úmluvou, ve které je obsažen požadavek sankcionování jednání v rozporu se smlouvou. Úmluva CITES

⁴¹⁶ GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, op. cit., s. 44.

⁴¹⁷ ŠTURMA, Pavel. Metamorfózy mezinárodních zločinů: Příběh s otevřeným koncem, op. cit., s. 12.

⁴¹⁸ BÍLKOVÁ, Veronika. Co je mezinárodní zločin?, op. cit. s. 40.

v článku VIII stanovuje závazek států penalizovat obchod nebo držení druhů podle Úmluvy CITES nebo penalizovat obchod i držení takových druhů.⁴¹⁹

Český překlad úmluvy uvádí v článku VIII, že „*Strany učiní veškerá opatření, aby ustanovení této Úmluvy uvedly v život a znemožnily takové obchodování s exempláři, které by ji porušovalo. Budou v nich obsažena zejména opatření: a) k pokutování obchodu s takovými exempláři nebo jejich držby, případně obojího...*“⁴²⁰ V textu tedy uvádí pouze pokutování, což však není přesný překlad originálních verzí Úmluvy CITES. V anglickém originále se uvádí závazek „*to penalize trade in, or possession of, such specimens or both*“, nikoli „*punish*“. Francouzský originál⁴²¹ uvádí závazek „*des sanctions pénales frappant soit les commerce, soit la détention de tels spécimens, ou les doux*“ a poslední autentický španělský originál uvádí závazek „*sanctionar el comercio o la posesión de tales especímenes, o ambos*“. Z výše uvedeného lze usuzovat, že se jedná skutečně o závazek k trestněprávním sankcím.

Na druhé straně význam použití slova „*penal*“ není v mezinárodních úmluvách zcela jednoznačně vyjasněn.⁴²² Vzhledem k tomu, že se však v případě otázek upravených Úmluvou CITES jedná o vysoce nebezpečnou oblast kriminality, lze se přiklonit k trestněprávnímu výkladu tohoto ustanovení.⁴²³ Jako argument pro tento výklad je možné uvést, že se trestný čin spočívající v nelegálním obchodu s chráněnými druhy v určité podobě objevuje v trestních zákonících napříč celým světem a tresty, které je za něj možné uložit jsou poměrně přísné. Závazek trestně postihovat taková jednání v sobě obsahuje i evropská směrnice o ochraně životního prostředí prostředky trestního práva, tedy obsah Úmluvy CITES je v unijním právu vykládán v zásadě trestněprávním způsobem.

⁴¹⁹ The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, also known as the Washington Convention (CITES Convention) – originální anglická jazyková verze [online]. [cit. 2. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.cites.org/eng/disc/text.php>.

⁴²⁰ Sdělení č. 572 Sb. m. s., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin.

⁴²¹ Convention sur le commerce international des espèces de faune et de flore sauvages menacées d'extinction (CITES Convention) – originální francouzská jazyková verze [online]. [cit. 2. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.cites.org/fra/disc/text.php#XVII>.

⁴²² BYUNG-SUN, Cho. Emergence of an International Environmental Law? *UCLA Journal of Environmental Law and Policy*. 2000, 19(1), s. 22. e-ISSN 1942-8553.

⁴²³ Mezi trestněprávní řadí tuto úmluvu také například B. Zagaris. ZAGARIS, Bruce. *International White Collar Crime: Cases and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 254n, dále s. 259. ISBN 978-1-10751-972-5.

Za konvencionální zločin lze jednoznačně označit nelegální přepravu nebezpečných odpadů. Basilejská úmluva o přeshraniční přepravě odpadů⁴²⁴ v sobě obsahuje přímo závazek kriminalizace jednání proti životnímu prostředí.⁴²⁵ V článku 4 odst. 3 uvádí, že „*Smluvní strany považují nedovolenou přepravu nebezpečných odpadů nebo jiných odpadů za trestný čin.*“⁴²⁶ Zároveň článek 9 odst. 5 obsahuje závazek smluvních stran zavést vhodnou domácí legislativu, za účelem prevence a potrestání nelegálního obchodu.⁴²⁷ Poměrně velmi silný důraz na aplikaci trestního práva klade Úmluva z Bamaka. Ve svém článku 4 stanovuje, že dovoz nebezpečného odpadu do Afriky ze všech nesmluvních stran má být považován za zločinný (*criminal*).⁴²⁸ Další trestněprávní ustanovení obsahuje článek 9, který se týká nelegálních dovozů nebezpečného odpadu. V odstavci druhém se stanovuje, že veškeré osoby, které plánovaly, samy se dopustily, nebo pomáhaly při nelegálním dovozu, mají být potrestány trestními sankcemi. Zároveň se uvádí, že tyto tresty mají být dostatečně vysoké, aby jednání potrestaly i odradily od jeho dalšího páchání.⁴²⁹

3.2.2 Možný budoucí vývoj

Dále jsou popsány možnosti, jakými by se do budoucna mohlo vyvinout mezinárodní trestní právo prováděné mezinárodními smlouvami ve vztahu k trestněprávní ochraně životního prostředí.

⁴²⁴ Sdělení č. 6/2015 Sb. m. s., sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Basilejské úmluvy o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování.

⁴²⁵ Srov. též STAHN, Carsten. *A critical introduction to international criminal law*, op. cit., s. 108.

⁴²⁶ Článek 4 odst. 3: „*The Parties consider that illegal traffic in hazardous wastes or other wastes is criminal.*“

⁴²⁷ Článek 9 odst. 5: „*Each Party shall introduce appropriate national/domestic legislation to prevent and punish illegal traffic*“.

⁴²⁸ Článek 4 odst. 1: „*All Parties shall take appropriate legal, administrative and other measures within the area under their jurisdiction to prohibit the import of all hazardous wastes, for any reason, into Africa from non-Contracting Parties. Such import shall be deemed illegal and a criminal act...*“.

⁴²⁹ Článek 9 odst. 2: „*Each Party shall introduce appropriate national legislation for imposing criminal penalties on all persons who have planned, committed, or assisted in such illegal imports. Such penalties shall be sufficiently high to both punish and deter such conduct.*“.

3.2.2.1 Úmluvy týkající se organizovaného zločinu ve spojitosti s environmentální kriminalitou

Nikoli z pohledu konstituování nových skutkových podstat konvencionálních zločinů, ale přesto významné, je zabývat se v souvislosti s environmentálními trestnými činy také úmluvami upravujícími otázku stíhání organizovaného zločinu. Úmluva Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (UNTOC)⁴³⁰ neobsahuje žádné ustanovení týkající se organizované trestné činnosti v oblasti životního prostředí.

Úmluva UNTOC by však mohla být využitelná i v oblasti environmentální trestné činnosti, problematickým prvkem však je, že se vztahuje pouze na „trestné činy vymezené Úmluvou UNTOC“ a na „závažné trestné činy“,⁴³¹ za předpokladu, že je jednání transnacionální povahy a zahrnuje účast organizované skupiny. Zločiny podle Úmluvy UNTOC jsou účast v organizované zločinecké skupině,⁴³² legalizace výnosů z trestné činnosti,⁴³³ korupce⁴³⁴ a maření výkonu spravedlnosti⁴³⁵, zároveň ty které jsou uvedeny v Úmluvě UNTOC protokolech, a těmi jsou obchodování s lidmi, pašování migrantů a související trestné činy a nezákonná výroba zbraní a související trestné činy.⁴³⁶ „Závažné trestné činy“, na které se vztahuje Úmluva UNTOC jsou takové trestné činy, za které je možné uložit trest odnětí svobody v délce nejméně čtyř let.⁴³⁷ Rozlišení, zda se jedná o závažný trestný čin podle Úmluvy UNTOC závisí na konkrétních právních rádech stran Úmluvy. Kriminalizace trestných činů proti životnímu prostředí se však v různých státech liší.⁴³⁸ Pokud by všechny smluvní strany Úmluvy UNTOC postihovaly alespoň ty trestné činy proti životnímu prostředí, které jsou nejvíce propojeny s organizovaným zločinem, Úmluva by na environmentální kriminalitu dopadala tak, jako na ostatní typy organizované kriminality.

⁴³⁰ Dále v textu jen „Úmluva UNTOC“.

⁴³¹ Článek 3 odst. 1.

⁴³² Článek 5.

⁴³³ Článek 6.

⁴³⁴ Článek 8.

⁴³⁵ Článek 23.

⁴³⁶ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime*, op. cit., s. 30.

⁴³⁷ Článek 2 písm. b.

⁴³⁸ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime*, op. cit., s. 30.

Do budoucna by bylo dobrým řešením, kdyby byl přijat nový protokol k úmluvě UNTOC, který by zahrnoval i nejběžnější organizovaná trestná jednání proti životnímu prostředí.

3.2.2.2 Úmluva o ekocidě

O myšlence zločinu ekocidy bylo pojednáno výše v textu ve vztahu k jurisdikci Mezinárodního trestního soudu. O ekocidě je však možné uvažovat rovněž jako o konvencionálním zločinu případně mezinárodním zločinu v širším smyslu. Výše bylo zmíněno, že myšlenka trestání ekocidy sahá do 70. let 20. století, kdy se objevila především jako reakce na poškození životního prostředí ve válce ve Vietnamu. V roce 1972 pak s myšlenkou trestání zločinu ekocidy vystoupil O. Palme a výsledkem paralelních jednání na Stockholmské konferenci byl v roce 1973 návrh Úmluvy o ekocidě, který byl následně předložen OSN. Ke shodě na mezinárodní konvenci, která by upravovala zločin ekocidy, však dosud nedošlo. Vzhledem k tomu, že existují trestněprávní úmluvy, jejichž předmětem je ochrana životního prostředí před odpady, a Úmluva CITES, která pokrývá oblast nelegálního obchodování s druhy, je nedostatkem mezinárodně trestněprávní úpravy, že taková úmluva, která by zavazovala státy trestat závažná poškození životního prostředí, přičemž by se nemuselo jednat výslovně o zločin ekocidy, dosud neexistuje.

Zločin ekocidy obsahují trestní zákoníky některých států. Prvním státem, který tento zločin ve svém trestním zákoníku zakotvil, byl Vietnam.⁴³⁹ Zločin ekocidy v současnosti obsahují trestní zákoníky mimo jiné i Ruska⁴⁴⁰ či Brazílie.⁴⁴¹ Občanská iniciativa týkající se tohoto zločinu vznikla i v Evropské unii.⁴⁴² Zřejmě posledním evropským příkladem, kde byl předložen návrh trestného činu ekocidy (*crime d'écocide*) k začlenění do trestního zákoníku,

⁴³⁹ GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?, s. 19. *Ecocide Law. Existing ecocide laws* [online]. EcocideLaw [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné z <https://ecocidelaw.com/the-law/existing-ecocide-laws/>.

⁴⁴⁰ *Ecocide Law. Existing ecocide laws*, op. cit.

⁴⁴¹ Bill No. 2,787/19: Elements of the crime of ecocide. In: *machadomeyer.com.br* [online]. 20. 9. 2019. [cit. 15. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.machadomeyer.com.br/en/recent-publications/publications/environmental/bill-no-2-787-19-elements-of-the-crime-of-ecocide>.

⁴⁴² https://europa.eu/citizens-initiative/initiatives/details/2012/000012_cs. Prostřednictvím Ref. Ares(2020)2456473 - 08/05/2020.

je Francie.⁴⁴³ Ekocida jím byla definována jako „*jakékoli koordinované a úmyslné jednání, které má tendenci přímo způsobovat rozsáhlé, nezvratné a nenapravitelné poškození ekosystému, spáchané se znalostí následků.*“⁴⁴⁴ V této souvislosti je však nutné poznamenat, že zřejmě není natolik významné, jak je trestný čin pojmenován, ale spíše jak je obsahově vymezen. Domnívám se, že jakýkoli trestný čin spočívající v závažném poškození životního prostředí bez nutné vazby na porušení konkrétního zákona určeného k ochraně životního prostředí je dostatečným obsahovým ekvivalentem zločinu ekocidy. V mezinárodním trestním právu by však podle mého názoru bylo vhodné uvažovat o vzniku mezinárodní dohody, která by zastřešovala boj s nejzávažnější environmentální kriminalitou spočívající ve vážném poškození životního prostředí.⁴⁴⁵

3.3 Shrnutí

Mezinárodní trestní právo poskytuje tradičně ochranu životnímu prostředí pouze v rámci mezinárodního ozbrojeného konfliktu. Vyvodit tuto odpovědnost v praxi však je navíc přes přísnou kumulativně formulovanou podmínku, kritérium zavinění a proporcionality ve vztahu k získané vojenské výhodě, téměř nemožné. Fakt, že ochrana životního prostředí není mezinárodním trestním právem upravena pro případ ozbrojeného konfliktu bez přeshraničního prvku, a především pro dobu míru, je výrazným problémem současného právního stavu.

Nejvýznamnější platformou k postihování nejzávažnějších jednání je Mezinárodní trestní soud, jehož význam spočívá v možnosti potrestat výjimečně závažná jednání rozeznávaná společenstvím národů v případě, že je stát, který je k tomu příslušný sám nepotrestá. Možným způsobem, jak v současné době zakotvit trestání nejzávažnějších případů způsobení ekologické újmy je tedy změna či rozšíření Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. Jednou možností je rozšířit výčet zločinů v jeho jurisdikci o zcela nový

⁴⁴³ Návrh však na konci roku 2019 nebyl přijat. *Srov.* Nouveau rejet d'une proposition de loi reconnaissant l'écocide. In: *journaldelenvironnement.net*. 28. 11. 2019 [cit. 8. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.journaldelenvironnement.net/article/nouveau-rejet-d-une-proposition-de-loi-reconnaissant-l-ecocide,101376>.

⁴⁴⁴ Definice: „*toute action concertée et délibérée tendant à causer directement des dommages étendus, irréversibles et irréparables à un écosystème, commise en connaissance des conséquences*“

⁴⁴⁵ Pro srovnání, obdobný názor vyjádřila například G. Roseová. ROSE, Gary. Combating Transnational Environmental Crime. Future directions. In ROSE, Gary (ed.). *Following the Proceeds of Environmental Crime. Forests Fish and Filthy Lucre*. New York: Routledge, 2014, s. 243. ISBN 978-0-203-70181-2.

spočívající v poškození životního prostředí. Druhou možností je i s ohledem na pojetí práva na příznivé životní prostředí jako základního lidského práva podřadit případy způsobení závažných ekologických ztrát mezi skutkové podstaty zločinů proti lidskosti. V souladu se zásadou *nullum crimen sine lege* by se tak mělo stát spíše explicitním rozšířením než pouze výkladem. Změna Římského statutu týkající se věcné jurisdikce však s sebou přináší nutnost jejího přijetí dvou třetinovou většinou smluvních stran a vstoupí v platnost pouze pro ty strany, které se změnou souhlasí.

Problematickým prvkem Římského statutu v souvislosti se zločiny proti životnímu prostředí je požadavek úmyslného zavinění ve vztahu k jednání i k následku. V případě způsobení závažných ekologických ztrát se jedná spíše o nedbalostní jednání. Podle Římského statutu také není možné vyvodit odpovědnost právnické osoby, což by v oblasti poškozování životního prostředí bylo přínosné. Vzhledem k tomu, že trestní odpovědnost právnických osob není akceptována zcela globálně, vyvstává zde problém s principem komplementarity, na kterém je jurisdikce Mezinárodního trestního soudu založena.

Jinou alternativou je vytvoření zvláštního soudu zaměřeného na obecné ekologicko-právní odpovědnostní následky, nebo platformy výhradně trestní, zaměřené na zločiny proti životnímu prostředí. Možnost vytvoření stálé soudní platformy vedle Mezinárodního trestního soudu však v současné době zřejmě není pravděpodobná. Představitelná je však alternativa vytvoření *ad hoc* tribunálu k určité závažné ekologické havárii, která by mohla mít i trestněprávní konotace.

Ani právní úprava konvencionálních zločinů proti životnímu prostředí není příliš častá. Výjimkou jsou v tomto směru úmluvy zabývající se nakládáním s odpady, které ve svých ustanoveních obsahují přímo požadavek trestních sankcí, a lze tedy konstatovat, že nelegální přeprava odpadů je v současné době konvencionálním zločinem podle mezinárodního práva. Za konvencionální zločin lze považovat i obchodování s chráněnými rostlinnými a živočišnými druhy. Přínosem by však bylo vytvoření mezinárodní úmluvy, která by ukotvila povinnost smluvních stran zakotvit v národních právních rádech obecně koncipovaný trestný čin spočívající v závažném ohrožení a poškození životního prostředí. S ohledem na transnacionální charakter ekologické kriminality by takové řešení znamenalo přiblížení právních řádů, a tedy omezení možnosti přesouvání trestné činnosti do států, které mají méně přísnou legislativu

4 Trestné činy proti životnímu prostředí v evropském kontextu

Tato kapitola se věnuje tématice trestněprávních nástrojů ochrany životního prostředí v evropských souvislostech. Právní dokumenty a právní normy jsou v evropském kontextu mimo domácí právní řády států vytvářeny zčásti na půdě Rady Evropy, významně pak v rámci Evropské unie.⁴⁴⁶ Na půdě Rady Evropy se objevovaly vůbec první snahy o sblížení právních úprav týkajících se ochrany životního prostředí trestním právem, později bylo v tomto úsilí pokračováno v Evropské unii. Tradičním limitem při vytváření trestněprávních norem na úrovni jiné než domácích právních řádů jednotlivých států je princip suverenity státu a s tím spojený fakt, že trestní právo je tradičně vnímáno jako výsostné pole státu a státního zákonodárství. Jakákoli ingerence do záležitostí trestního práva byla vnímána jako narušení výsostných práv náležejících státu.⁴⁴⁷ Nadnárodní právní řešení na tomto poli jsou tak vždy kompromisem mezi nutným společným bojem mezi stále organizovanější, sofistikovanější kriminalitou, často s množstvím přeshraničních prvků, a mezi státní suverenitou.

Na úrovni Evropské unie i z tohoto důvodu neexistuje žádná společná komplexní trestněprávní úprava (Evropský trestní zákoník), ale upraveny jsou jen některé oblasti, jejichž okruh se postupně rozšiřuje. Jednou z těchto oblastí je i environmentální kriminalita, která je upravena směrnicemi stanovujícími minimální standardy a ponechávajícími členským státům poměrně široký prostor pro vyjádření jejich vlastní vůle. Zcela zásadním právním instrumentem je v této oblasti směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí, směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 (dále jen „směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí“). Dalším právním nástrojem upravujícím speciální oblast je Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/35/ES ze dne 7. září 2005 o znečištění z lodí a o zavedení sankcí za protiprávní jednání (dále jen „směrnice o znečištění z lodí“).

4.1 Úmluva o trestněprávní ochraně životního prostředí

Nejprve bude pozornost věnována vývoji trestněprávních nástrojů na mezistátní úrovni, tedy především na půdě Rady Evropy.

⁴⁴⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 100–101.

⁴⁴⁷ Srov. např. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 170–171. Těž KMEC, Jiří. *Evropské trestní právo: mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva*. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-535-6.

4.1.1 Vývoj trestněprávních nástrojů ochrany životního prostředí

Poprvé se snahy upravit ochranu životního prostředí skrze trestní právo objevily v Evropě v 70. letech 20. století, do té doby nebyla tato oblast v trestním právu ještě jasně popsána a vyčleněna.⁴⁴⁸ Z počátku byla problematika ochrany životního prostředí v trestním právu vnímána spíše jako prodloužení administrativněprávní odpovědnosti než jako jeho svébytná součást. Závislost na administrativněprávních normách byla také příčinou, proč toto téma dlouhou dobu nebylo v centru pozornosti. Postavení trestněprávní odpovědnosti v otázkách životního prostředí však bylo poměrně specifické, protože v některých státech byla trestní odpovědnost naopak využívána téměř výhradně, protože neměly dostatečně upravené vyvozování odpovědnosti administrativní a trestní právo bylo vnímáno jako tradiční nástroj státu k vymáhání odpovědnosti.⁴⁴⁹ Toto řešení nebylo zcela správné především proto, že nereflektovalo zásadu subsidiarity trestní represe a také intenzity sankce na základě míry poškození. Způsob, jakým se má uplatňovat trestní právo v ochraně životního prostředí tak nebyl jednoznačně vymezen.

Platformou, kde se odehrávaly diskuze o vývoji trestního práva v Evropě v souvislosti s životním prostředím, byla v 70. letech Rada Evropy. V rámci Rady Evropy je k mezinárodněprávní úpravě přistupováno tradičním způsobem, tedy základními právními nástroji jsou smlouvy (úmluvy), rezoluce a doporučení.⁴⁵⁰ Povaha dokumentů přijímaných Radou Evropy je často spíše doporučující a obecná, což je dáno snahou dosáhnout konsenzu smluvních stran.⁴⁵¹ V roce 1978 tak vznikla, právě na půdě Rady Evropy, rezoluce Výboru ministrů (77) 28 o přispění trestního práva k ochraně životního prostředí.⁴⁵² Tato rezoluce byla v mnoha ohledech přelomová, když v evropském kontextu v zásadě poprvé vymezila objekt trestných činů proti životnímu prostředí, způsoby, jakými v industriální společnosti dochází

⁴⁴⁸ FAURE, Michael G. *The Development of Environmental Criminal Law in the EU and its Member States*, op. cit. s. 140.

⁴⁴⁹ Tamtéž.

⁴⁵⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 103.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 102.

⁴⁵² Rezoluce Výboru ministrů Rady Evropy č. (77) 28 z 28. září 1977. Dostupné z <https://rm.coe.int/16804efa66>. Dále v textu kapitoly 4 jen „rezoluce“.

k trestnému jednání, a způsob, jakým se bude trestní právo v oblasti ochrany životního prostředí do budoucna uplatňovat.⁴⁵³

Rezoluce ve svém textu odůvodňovala potřebu sblížit trestněprávní úpravu ochrany životního prostředí rozvíjející se industriální společnosti, která s sebou ze své podstaty přináší znečištění v intenzitě, která je ohrožující pro životní prostředí i pro ni samu. Zdůrazňovala, že lidský život a zdraví, ale i živočichové, rostliny a krásy přírodní krajiny musí být chráněny všemi možnými prostředky. Rezoluce vymezovala úlohu trestního práva jako prostředku poslední instance a zároveň v případech, kdy jiná opatření nejsou dodržována, uplatňována nebo nemohou být efektivní, jeho využití akcentovala a doporučovala.

Rezoluce navrhovala některá opatření, která by mohla být členskými státy Rady Evropy zohledněna ve vztahu k efektivnímu trestněprávnímu postihu jednání škodlivých pro životní prostředí. V souvislosti s trestními sankcemi bylo doporučováno jejich přehodnocení, a sice ponechání tradičně uplatňovaných trestů odnětí svobody a peněžitého trestu, ale zvážení některých dalších trestů a opatření. V souvislosti s peněžitým trestem bylo doporučeno ukládání pokut v denních sazbách, které lépe zohledňují finanční situaci pachatele trestného činu, a jsou tedy účinnější.⁴⁵⁴ Dále měla být zvážena možnost, aby finanční prostředky získané zaplacením peněžitého trestu byly alokovány zásadně na ochranu a nápravu životního prostředí.⁴⁵⁵ Další opatření směřovala k akcentování ochrany životního prostředí v rámci uloženého trestu. Opatřeními tak měla být možnost navrácení do původního stavu, tedy obnovy poškozeného životního prostředí, ve spojení s podmíněným trestem odnětí svobody či veřejně prospěšnými pracemi.⁴⁵⁶

Poměrně progresivním doporučením bylo přezkoumání principů trestní odpovědnosti, s výhledem možnosti vyvozování trestní odpovědnosti rovněž v případě právnických osob soukromého i veřejného práva.⁴⁵⁷

⁴⁵³ VERCHER, Antonio. The Use of Criminal Law for the Protection of the Environment in Europe: Council of Europe Resolution (77) 28, *Northwestern Journal of International Law & Business*. 1990, 10(3), s. 445–446. ISSN 0196-3228.

⁴⁵⁴ Bod 1. písm. a) rezoluce.

⁴⁵⁵ Bod 1. písm. b) rezoluce.

⁴⁵⁶ Bod 1. písm. c) rezoluce.

⁴⁵⁷ Bod 2 rezoluce.

Dále se doporučovalo zvážit možnost kriminalizování takových konání nebo opomenutí, které zaviněně úmyslně nebo nedbalostně vystavují riziku lidský život nebo zdraví nebo majetek významné hodnoty (*substantial value*).⁴⁵⁸

Čtvrtý bod doporučení se zabýval otázkami trestního procesu v případě trestných činů proti životnímu prostředí. Prvním doporučením bylo vytvoření specializovaných soudů a specializovaných prokurátorů, kteří by byli proškoleni v problematice ochrany životního prostředí.⁴⁵⁹ Dalším bodem bylo umožnění osobám nebo jejich uskupením, aby v trestním řízení hájily zájmy komunity (společnosti).⁴⁶⁰ Bod c. obsahoval doporučení k vytvoření zvláštního rejstříku pro osoby odsouzené za znečištění životního prostředí, který by existoval vedle běžného rejstříku trestů. Posledním doporučujícím bodem bylo zvážení možnosti, aby závažné případy poškození životního prostředí nebylo možné zahrnout do amnestie.⁴⁶¹

Z textu rezoluce je patrné, že měla sloužit především k iniciování úvah o tématu ochrany životního prostředí prostředky trestního práva a jako podklad pro budoucí snahy v oblasti případné harmonizace této části trestního práva. Její význam ale nepochybně spočívá v tom, že vymezila určité prvky, které jsou významné pro dosažení cíle efektivní ochrany životního prostředí prostředky trestního práva. Tyto prvky jsou až na výjimky platné dodnes a ne všechny našly své vyjádření v závazných právních textech.

4.1.2 Úmluva Rady Evropy o trestněprávní ochraně životního prostředí

Významným právním dokumentem, který po dvaceti letech navázal na snahy vyjádřené rezolucí (77) 28, je Úmluva Rady Evropy o trestněprávní ochraně životního prostředí. Tento dokument představoval alespoň zčásti nalezenou shodu, jak by měla vypadat trestněprávní úprava ochrany životního prostředí v evropských státech, a ovlivnil rovněž budoucí podobu směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí. Úmluva Rady Evropy o trestněprávní ochraně životního prostředí byla přijata ve Štrasburku 4. listopadu 1998.⁴⁶²

⁴⁵⁸ Bod 3 rezoluce.

⁴⁵⁹ Bod 4 písm. a) rezoluce.

⁴⁶⁰ Bod 4 písm. b) rezoluce.

⁴⁶¹ Bod 4 písm. d) rezoluce.

⁴⁶² Dále v textu disertační práce jen „Úmluva Rady Evropy“, v textu kapitoly 4.1.2 jen „Úmluva“.

Obsah Úmluvy

Účelem Úmluvy vyjádřeným v její preambuli je ochrana lidského zdraví, života, životního prostředí a rostlinstva a živočišstva. V preambuli je vyjádřeno přesvědčení, že ochrana životního prostředí sice musí být primárně zajišťována prostřednictvím jiných opatření než ustanoveními trestního práva, avšak zároveň je zdůrazněno, že trestní právo má v ochraně životního prostředí své nezastupitelné místo. Úmluva se tak jasně hlásí k tzv. *toolbox* přístupu k uplatňování různých kategorií odpovědnosti v oblasti ochrany životního prostředí.

Ačkoli je Úmluva svým názvem zaměřena na ochranu životního prostředí prostředky trestního práva, v souladu s její preambulí, a tedy *toolbox* přístupem, obsahuje také ustanovení týkající se administrativních deliktů. V článku 2 jsou nejprve vymezena jednání, která mají smluvní strany povinnost považovat za trestné činy. Jimi jsou:

- a) vypouštění množství látek nebo emise ionizujícího záření do vzduchu, vody nebo půdy s následkem smrti nebo závažného zranění osoby nebo představující riziko následku smrti nebo závažného zranění osoby,
- b) neoprávněné vypouštění množství látek nebo emise ionizujícího záření do vzduchu, vody nebo půdy, jež může způsobit úpadek těchto složek nebo smrt nebo závažné zranění osoby nebo závažnou škodu (*substantial damage*) na památkách nebo jiných chráněných objektech, majetku, zvířatech nebo rostlinách,
- c) neoprávněné nakládání s odpadem, které má za následek nebo může způsobit následek smrti nebo závažného zranění osobě nebo závažnou škodu na kvalitě vzduchu, vody, půdy, živočichů, rostlin,
- d) neoprávněné provozování zařízení, ve kterém je provozována nebezpečná činnost, která způsobí nebo může způsobit smrt nebo vážné zranění osobě nebo závažnou škodu na kvalitě vzduchu, vody, půdy, živočichů, rostlin,
- e) neoprávněné nakládání s jaderným materiálem nebo jinou nebezpečnou radioaktivní látkou, která způsobí nebo může způsobit smrt nebo vážné zranění osobě nebo závažnou škodu na kvalitě vzduchu, vody, půdy, živočichů, rostlin.

Z hlediska vymezení skutkových podstat trestných činů je toto ustanovení značně progresivní, protože vedle trestných činů spočívajících v konkrétním ohrožení, tedy těch vázaných na porušení normy práva životního prostředí, obsahuje rovněž skutkovou podstatu trestného

činu, u něhož není podmínkou neoprávněnost, tedy rozpor s právní normou.⁴⁶³ Vymezené trestné činy jsou svou povahou poruchové i ohrožovací.

Konstrukce ustanovení týkajících se subjektivní stránky popsanych trestných činů je v Úmluvě značně komplikovaná. Přímo v článku 2 je uvedeno, že vymezená jednání musí být trestná ve formě úmyslu. Článek 3 však předchází článek rozšiřuje, když stanovuje, že jednání pod písmeny a) až e) mají být trestná již při zavinění ve formě nedbalosti, ale v dalším ustanovení je zároveň dána možnost smluvním stranám toto vyloučit a za trestnou považovat pouze hrubou nedbalost (*gross negligence*). Trestné by mělo být v těchto případech rovněž účastenství v podobě návodu nebo pomoci (*aiding and abetting*). V případě skutkových podstat trestných činů pod písmenem a) v bodě ii a pod písmenem b) ve vztahu k chráněným objektům nebo majetku je pak založena možnost trestání nedbalostních trestných činů vyloučit.⁴⁶⁴

V článku 4 Úmluvy jsou vymezena jednání, která mají být trestným činem nebo správním deliktem. Jedná se o:

- a) neoprávněné vypuštění množství látek nebo ionizujícího záření do vzduchu, vody nebo půdy,
- b) neoprávněné vytváření hluku,
- c) neoprávněné nakládání s odpadem,
- d) neoprávněné provozování zařízení,
- e) neoprávněnou výrobu a nakládání s nukleárním materiálem, jiným radioaktivním materiálem nebo nebezpečnými chemickými látkami,
- f) neoprávněnou změnu významných částí národního parku, národní přírodní rezervace, ochranného pásma vod nebo jiného chráněného území,
- g) neoprávněné nakládání s chráněnými druhy rostlin a živočichů.

Tato jednání by tedy měla být považována za deliktní vždy, pokud jsou prováděna neoprávněně, tedy v rozporu s právní normou. Vyvozena by za ně měla být trestní nebo správní odpovědnost a sankcí by měl být trest nebo jiný druh „opatření“ (*measure*). Pravděpodobně proto, že je smluvním stranám ponechána možnost volby, zda jednání budou považovat za správní delikt

⁴⁶³ Článek 2 písm odst. 1 písm. a) Úmluvy.

⁴⁶⁴ Článek 3 odst. 3 Úmluvy.

nebo trestný čin Úmluva v otázce subjektivní stránky v tomto případě jednoznačně uvádí zavinění nedbalostní.

Úmluva se v článku 6 zabývá otázkou sankcionování jednání proti životnímu prostředí obsažených v člancích 2 a 3, kde stanovuje, že smluvní strany učiní veškerá opatření, aby za popsaná jednání mohla být uložena trestní sankce. Při ukládání sankce má být přihlédnuto k povaze škodlivého jednání. Úmluva uvádí požadavek toho, aby výčet sankcí obsahoval trest odnětí svobody, peněžitý trest a také obnovu poškozeného životního prostředí. Uvedení obnovy životního prostředí do tohoto ustanovení je vedeno správnou myšlenkou, že účelem sankce musí být také odstranění následků škodlivého jednání a spolu s tím i fungování preventivního účinku sankce. Tento závazek však opět není pro smluvní strany obligatorní, podle článku 8 se k němu mohou kdykoli přihlásit. V souvislosti se sankcionováním je významný také článek 7, který stanovuje povinnost zakotvit možnost propadnutí majetku nabytého deliktními činnostmi vymezenými v Úmluvě. Ani tento závazek není zcela jednoznačný, protože smluvním stranám je dovoleno upřesnit, jaký majetek bude možné v této spojitosti zabavit.⁴⁶⁵

Z hlediska subjektu, který se může jednání vymezených v Úmluvě dopustit, Úmluva výslovně zavádí odpovědnost právnických osob. Zcela v souladu s obdobím vytváření tohoto návrhu však pro právnické osoby nevyžaduje trestní odpovědnost, postačí odpovědnost administrativní a uložení správních trestů nebo jiných opatření. Smluvní strany však mohou jako v mnoha jiných případech učinit prohlášení, že článek týkající se odpovědnosti právnických osob pro ně nebude účinný.⁴⁶⁶

Význam Úmluvy

Vzhledem k tomu, že Úmluva nikdy nevstoupila v platnost, spočívá význam Úmluvy především v tom, že jasně obrací pozornost k tématice environmentální trestné činnosti a jednoznačně se vyjadřuje k tomu, jakým způsobem by mělo probíhat vyvozování odpovědnosti v oblasti životního prostředí, aby efektivně přispívalo k jeho ochraně. Zakotvuje roli trestního práva, tedy, že by mělo postihovat ta nejškodlivější jednání a v takových případech být důsledně uplatňováno. Celkově je možné z dikce směrnice vysledovat snahu, aby za škodlivá jednání proti životnímu prostředí byla vyvozována odpovědnost v závislosti

⁴⁶⁵ Článek 7 odst. 2 Úmluvy.

⁴⁶⁶ Článek 9 Úmluvy.

na míře a intenzitě poškození nebo ohrožení ve formě odpovědnosti trestní a administrativní, tedy méně závažná jednání by měla být postihována podle administrativněprávních norem a ta závažnější podle trestněprávních norem. V mnohých právních řádech nebylo toto rozlišení řádně dodržováno, přitom je pro správné působení deliktivní odpovědnosti nutné.

Úmluva pochopitelně představovala předobraz pro vznik právní úpravy této oblasti v rámci Evropské Unie,⁴⁶⁷ ale zanedbatelný není ani její význam ve vztahu k dalším regionálním snahám o právní regulaci environmentální kriminality. Tento význam zmiňuje ve svém dokumentu i Globální iniciativa proti transnacionálnímu organizovanému zločinu, když říká, že Úmluva představuje ukázkou toho, jak po prvotních neúspěšných pokusech může nakonec vzniknout úspěšný právní rámec.⁴⁶⁸

Nepochybným přínosem Úmluvy je, že výslovně zmiňuje opatření ve vztahu k nápravě poškozeného životního prostředí a možnost propadnutí majetku spojeného s činností proti životnímu prostředí.

Velmi opatrné jsou však požadavky na zavinění, kde v případě závažnějších jednání je v zásadě možné, aby smluvní strany vyloučily jejich postihování, pokud by se jednalo o zavinění ve formě nedbalosti. Možnost smluvních stran vyloučit množství článků z účinnosti a obsahově ji tak velmi zúžit je obecně problematickým aspektem Úmluvy, který je sice pochopitelný, avšak význam Úmluvy oslabuje. Jiným nedostatkem Úmluvy je, že neobsahuje ustanovení týkající se zvláštního trestání organizované trestné činnosti a výslovně se také nevěnuje obligatornímu trestání vývojových stadií trestných činů, zejména pokusu.

Pozitivním a progresivním prvkem Úmluvy je, že ani po využití všech možností nepřistoupení k ustanovením by nebylo možné nevyvozovat odpovědnost za trestný čin spočívající v poškození životního prostředí se závažným následkem i bez požadavku rozporu s jinou právní normou. Samotný fakt, že toto ustanovení bylo do Úmluvy začleněno, je přínosný, protože se jím překonává administrativní závislost trestního práva v této oblasti a zejména proto, že obligatorní začlenění takového trestného činu do trestních zákoníků smluvních stran by znamenalo další posun v možnostech vyvozování odpovědnosti za způsobení ekologické újmy.

⁴⁶⁷ TICHÁ, Tereza. Trestněprávní ochrana životního prostředí – zásadní vývoj v evropském právním prostředí. *České právo životního prostředí*. 2005, 2, s. 10. ISSN 1213-5542.

⁴⁶⁸ The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime*, op. cit., s. 29.

Otázkou je, zda by se Úmluva mohla stát v budoucnu za určitých okolností ještě účinnou. Domnívám se, že k tomu by mohlo dojít, pokud by byla nalezena politická shoda na vytvoření evropského tribunálu, který by se zabýval závažnými případy poškození životního prostředí. Potom by se mohla stát základní úmluvou, podle které by byly takové případy postihovány.

4.2 Směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí a související předpisy

Nástrojem využívaným pro sblížení právních předpisů v Evropské unii jsou v současné době v obecné rovině nařízení a směrnice. Směrnice zavazují členské státy, pokud jde o výsledek,⁴⁶⁹ zatímco nařízení jsou přímo závazná v celém rozsahu, s obecnou působností, a podrobně upravují konkrétní oblast.⁴⁷⁰ V právu životního prostředí se objevují obě formy úpravy, jak směrnice, tak nařízení, v trestním právu pak významně převažují směrnice. Závazný je tedy výsledek určité jednání kriminalizovat, způsob však závisí na členských státech a státům je tak ponechána určitá volnost v konkrétním provedení.

Životní prostředí bylo již na přelomu tisíciletí také předpisy Evropské unie považováno za významnou hodnotu, kterou je třeba chránit. Evropská komise se snažila prosadit jeho ochranu rovněž prostředky trestního práva, a to v podobě stanovení minimálních požadavků na trestněprávní úpravu této oblasti v právních rádech členských států. Vznik směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí však nebyl přímočarý, vznikala totiž ještě v období tzv. třípilířové struktury Evropské unie, kdy nebylo zcela jasné, jakým způsobem je možné v oblasti trestního práva sblížit právní úpravy. Způsob trestněprávní úpravy této oblasti, značně ovlivněný také judikaturou Evropského soudního dvora, představoval poměrně výrazný milník v harmonizaci trestněprávních úprav napříč trestním právem.

⁴⁶⁹ Srov. SVOBODA, Pavel. *Úvod do evropského práva*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice, s. 127. ISBN 978-80-7400-752-1. P. Svoboda v tomto kontextu uvádí rozsudek C-14/83 von Colson, bod 26: „Povinnost členských států, vyplývající ze směrnice, dosáhnout ji sledovaného výsledku, jakož i jejich povinnost přijmout veškerá vhodná obecná i zvláštní opatření k zajištění splnění této povinnosti, jsou uloženy všem orgánům členských států, včetně soudních orgánů, v rozsahu jejich pravomoci.“ Též TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, MALENOVSKÝ, Jiří et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017, s. 77. ISBN 978-80-7502-184-7.

⁴⁷⁰ Srov. SVOBODA, Pavel. *Úvod do evropského práva*, op. cit., s. 125.

4.2.1 Vývoj

V současné době, po přijetí Lisabonské smlouvy, je základem evropské úpravy trestněprávní oblasti článek 83 SFEU. Došlo k odstranění předchozí pilířové struktury Evropské unie a byl vytvořen tzv. „prostor, svobody, bezpečnosti a práva“.⁴⁷¹ V době snah o sblížení trestněprávních úprav v oblasti životního prostředí však pilířová struktura Evropské unie existovala. Sjednávání trestněprávních úprav bylo v zásadě podřazeno pod třetí mezivládní pilíř Evropské unie, a nebylo tak možné, aby byly v této oblasti využívány nástroje, které by měly v členských státech bezprostřední účinky.⁴⁷² Základními právními instrumenty třetího pilíře byly společné postoje, úmluvy, rámcová rozhodnutí a rozhodnutí, nikoli směrnice.⁴⁷³ První pilíř byl pak vyhrazen pro otázky společného zájmu v celém Společenství, přičemž však členské státy zastávaly názor, že oblast trestního práva není možné harmonizovat postupem podle prvního pilíře.

Prvním impulsem k vytvoření trestněprávní úpravy v oblasti životního prostředí byly v roce 1999 závěry ze zasedání Evropské rady v Tampere.⁴⁷⁴ V části týkající se vzájemné spolupráce v boji proti zločinu bylo vyjádřeno přesvědčení, že pro určité oblasti trestné činnosti by měla být nalezena shoda na společných definicích, deliktech (porušeních) a sankcích.⁴⁷⁵ Bylo stanoveno, že nejprve by se mělo jednat pouze o některé oblasti a vedle finanční kriminality, obchodování s drogami a obchodování s lidmi, byla ve výčtu uvedena rovněž environmentální kriminalita.⁴⁷⁶ Jednalo se tedy o oblasti, ve kterých je častá organizovaná nebo transnacionální kriminalita.⁴⁷⁷ K vývoji trestněprávní úpravy lze připomenout také Šestý akční

⁴⁷¹ K vývoji evropské integrace blíže: TICHÝ, Luboš, ARNOLD, Rainer, ZEMÁNEK, Jiří, KRÁL, Richard a DUMBROVSKÝ Tomáš. *Evropské právo*. 5. přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 15-30. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-546-6. Dále TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, MALENOVSKÝ, Jiří et al. *Právo Evropské unie*, op. cit., s. 55–57.

⁴⁷² JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 111.

⁴⁷³ Rámcová rozhodnutí a rozhodnutí byla přidána Amsterodamskou smlouvou.

⁴⁷⁴ Závěry ze Zasedání Evropské rady, Tampere, 15. a 16. října 1999 [online]. [cit. 16. 4. 2020]. Dostupné z https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#c. Dále jen „Závěry z Tampere“.

⁴⁷⁵ Část IX. „Stepping up co-operation against crime“ Závěrů z Tampere.

⁴⁷⁶ Bod 48 Závěrů z Tampere.

⁴⁷⁷ *Srov.* též bod 40 Závěrů z Tampere.

program pro životní prostředí, který zdůrazňoval nutnost přijetí právní úpravy ekologicko-právní odpovědnosti a vyzýval k boji s ekologickou kriminalitou.⁴⁷⁸

V návaznosti na závěry z Tampere, v roce 2000 Dánsko předložilo iniciativu, jejímž cílem bylo přijetí rámcového rozhodnutí Rady k boji proti závažným environmentálním problémům.⁴⁷⁹ Tato iniciativa byla založena na článku 31 a článku 34 odst. 2 písm. b) SEU, tedy v rámci třetího pilíře. Tento návrh byl obsahově založen zejména na Úmluvě Rady Evropy⁴⁸⁰ a obsahoval v sobě i závazek ratifikace Úmluvy Rady Evropy členskými státy.⁴⁸¹ Shodně jako Úmluva Rady Evropy tak návrh rámcového rozhodnutí obsahoval závazek, aby podle domácích právních řádů bylo možné uložit propadnutí majetku nabytého v souvislosti s environmentálním trestným činem.⁴⁸²

Návrh rámcového rozhodnutí obsahoval poměrně komplikovanou definici environmentálního trestného činu, který měl být definován jako konání nebo opomenutí porušující domácí environmentální legislativy za podmínky naplnění určité „přítěžující okolnosti.“⁴⁸³ Trestné jednání mělo spočívat v: (a) znečištění ovzduší, vody nebo půdy s následkem závažné škody (*substantial damage*) nebo jejího zjevného rizika (*obvious risk*) nebo (b) skladování nebo nakládání s odpadem nebo s obdobnou substancí s následkem závažné škody na životním prostředí nebo jejího zjevného rizika. Pojem „přítěžující okolnost“ byl vymezen tak, že (a) konání nebo opomenutí nemůže být považováno za běžnou každodenní součást legální aktivity; (b) trestný čin je velkého rozsahu; nebo (c) trestným činem byl sledován nebo získán finanční prospěch. Významný je jinak fakt, že návrh rámcového

⁴⁷⁸ JELÍNEK, Jiří, Tomáš GŘIVNA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Sergej ROMŽA, Jiří HERCZEG, Katarína DANKOVÁ, Vladimír PELC a Anna SYKOVÁ. *Trestní právo Evropské unie*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9, s. 222.

⁴⁷⁹ „Initiative of the Kingdom of Denmark with a view to adopting a Council framework Decision on combating serious environmental crime“ [online]. Úř. věst. C 39, 11. 2. 2000, s. 4–7. [cit. 6. 4. 2020]. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000Y0211%2802%29>. Dále jen „dánská iniciativa“.

⁴⁸⁰ *Srov.* Commission of the European Communities. Commission Staff Working Paper: Establishment of an *acquis* on criminal sanctions against environmental offences [online]. Brusel, 7. 2. 2001. SEC(2001)227. [cit. 18. 4. 2020]. Dostupné z <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/2/2001/EN/2-2001-227-EN-1-0.Pdf>.

⁴⁸¹ Článek 14 návrhu rámcového rozhodnutí.

⁴⁸² Článek 2 písm. a) návrhu rámcového rozhodnutí.

⁴⁸³ Článek 1 návrhu rámcového rozhodnutí.

rozhodnutí obsahoval závazek trestní odpovědnosti právnických osob pro závažné trestné činy proti životnímu prostředí.⁴⁸⁴

Evropská komise však nesouhlasila s tím, že by harmonizační opatření k řešení kriminality mělo být přijímáno na základě třetího pilíře a trvala na tom, že správný postup je upravování těchto otázek v rámci prvního pilíře.⁴⁸⁵ V roce 2001 předložila vlastní návrh směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí,⁴⁸⁶ jejímž právním základem byl článek 175 SES, a byla by tak přijata podle prvního pilíře.

Návrh směrnice již neobsahoval definici trestného činu proti životnímu prostředí, ale obsahoval výčet jednání, která měla být považována za trestný čin, pokud jednáními došlo k porušení komunitárního práva z oblasti životního prostředí vymezeného v příloze. Směrnice tedy měla za cíl posílit uplatňování právních předpisů z oblasti životního prostředí, a to stanovením minimálního okruhu trestných činů, které mají být stíhány ve všech členských státech.⁴⁸⁷ Právě začlenění porušení komunitárního práva do textu návrhu směrnice bylo jedním z cílů Evropské komise.⁴⁸⁸ V otázce zavinění byla vyžadována alespoň nedbalost. V článku 4 byl uveden požadavek efektivních, přiměřených a odrazujících sankcí (*effective, proportionate and dissuasive*).⁴⁸⁹ Do návrhu směrnice nebyl začleněn požadavek výhradně trestní odpovědnosti právnických osob. Svě vyjádření nenalezl ani závazek extradice, který byl obvyklým nástrojem třetího pilíře.⁴⁹⁰

Výsledkem tedy byly dva předložené návrhy, z nichž jeden z nich byl rámcovým rozhodnutím vytvořeným na základě článku 31 a 34 odst. 2 SEU, druhý byl směrnicí založenou na článku 175 SES. Toto vyvolalo kompetenční spor mezi Radou Evropy a Evropskou komisí, jehož předmětem bylo, zda úprava trestněprávní problematiky náleží do výlučné kompetence

⁴⁸⁴ Článek 2 návrhu rámcového rozhodnutí.

⁴⁸⁵ Srov. též *European Commission. Combating environmental crime*, op. cit.

⁴⁸⁶ „Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment through Criminal Law“. Úř. věst. C 180E, 2001, s. 238–243.

⁴⁸⁷ Srov. JELÍNEK, Jiří, Tomáš GRIVNA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Sergej ROMŽA, Jiří HERCZEG, Katarína DANKOVÁ, Vladimír PELC a Anna SYKOVÁ. *Trestní právo Evropské unie.*, op. cit., s. 222.

⁴⁸⁸ Commission of the European Communities. Commission Staff Working Paper: Establishment of an *acquis* on criminal sanctions against environmental offences, op. cit., s. 2.

⁴⁸⁹ Toto slovní spojení se objevuje poprvé v tomto návrhu, návrh rámcového rozhodnutí závazky států ve vztahu k trestání vymezoval jinak. Srov. článek 2 odst. 2 návrhu rámcového rozhodnutí.

⁴⁹⁰ Srov. článek 2 bod 1 písm. a) návrhu rámcového rozhodnutí.

členských států nebo zda náleží do kompetence Společenství.⁴⁹¹ Členské státy odmítaly přijmout fakt, že by trestněprávní otázky měly být upravovány podle prvního pilíře, a Radě Evropy se tak podařilo prosadit návrh rámcového rozhodnutí. Roku 2003 bylo Rámcové rozhodnutí Rady o trestněprávní ochraně životního prostředí 2003/80/SVV přijato.⁴⁹²

Přijaté rámcové rozhodnutí se však lišilo od původního návrhu, některé jeho části do finálního znění začleněny nebyly, naopak zakomponovány byly některé prvky směrnice. Nahrazena byla například velmi komplikovaná definice trestného činu proti životnímu prostředí a v otázce právnických osob se již nevyžadovala možnost vyvození výslovně trestní odpovědnosti, ale pouze některé kategorie odpovědnosti obecně. V otázce trestních sankcí byla do finálního znění rámcového rozhodnutí zavedena formulace požadavku *přiměřených, efektivních a odrazujících* trestních sankcí, ale bylo navíc stanoveno, že tyto mají v závažných případech zahrnovat možnost uložení trestu odnětí svobody, které by rovněž dávalo možnost extradice.

Po přijetí rámcového rozhodnutí jej Komise napadla u Evropského soudního dvora⁴⁹³ a s žalobou uspěla. ESD ve věci Komise vs. Rada rámcové rozhodnutí zrušil svým rozhodnutím C-176/03.⁴⁹⁴ Komise v žalobě namítala chybný právní základ a měla za to, že: „*se při zpracování tohoto právního aktu mělo vycházet ze Smlouvy o Evropském společenství a že neměl být založen, jak bylo učiněno, na hlavě IV Smlouvy o Evropské unii.*“⁴⁹⁵ Odůvodněno bylo toto rozhodnutí tím, že rámcové rozhodnutí zasahuje do oblasti životního prostředí, která byla svěřena Společenstvím. M. Tomášek v tomto kontextu uvádí, že rozhodnutí zohledňovalo fakt, že trestní právo má v právních řádech členských států sekundární povahu, tedy chrání společenské hodnoty již upravené jinými právními odvětvími. Pokud je tedy určitá právní oblast harmonizována, je trestní právo v této oblasti závislé na právu Evropských Společenství.⁴⁹⁶

⁴⁹¹ K historii např. AGHENITEI, Mihaela a BOBOC, Luciana. *Environment Criminal Law in European Union. Jurnalul de Studii Juridice*. 2011, 6(1-2), s. 103–105. e-ISSN 2067-8509.

⁴⁹² Rámcové rozhodnutí Rady 2003/80/SVV ze dne 27. ledna 2003 o trestněprávní ochraně životního prostředí.

⁴⁹³ Evropský soudní dvůr, dále v textu „ESD“.

⁴⁹⁴ Rozsudek ESD ze dne 13. září. 2005, *Komise vs. Rada* (C-176/03, ECLI:EU:C:2005:542).

⁴⁹⁵ Rozhodnutí ESD, bod 1.

⁴⁹⁶ TOMÁŠEK, Michal, FENYK, Jaroslav, GRIVNA, Tomáš a HERCZEG, Jiří. SCHEU, Harald Christian, ed. *Europeizace trestního práva*, s. 78–79. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-737-9.

V roce 2007 byl vytvořen nový návrh směrnice a později byla přijata směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí,⁴⁹⁷ opět na základě článku 175 odst. 1 Smlouvy o Evropských společenstvích. J. Tlapák Navrátilová v této souvislosti upozorňuje, že v této době došlo ve Francii k odsouzení společnosti Total SA za ekologickou újmu způsobenou havárií tankeru Erika, což mělo velký celoevropský význam, a otázky odpovědnosti za poškození životního prostředí se tak dostaly do popředí zájmu.⁴⁹⁸

Komplikovaný byl i proces přijímání druhé směrnice týkající se otázek trestněprávní ochrany životního prostředí, směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2005/35/ES ze dne 7. září 2005 o znečištění z lodí a o zavedení sankcí za protiprávní jednání a s ní spojeného rámcového rozhodnutí Rady č. 2005/667/SVV ze dne 12. července 2005 k posílení rámce trestního práva pro boj se znečištěním z lodí. Rámcové rozhodnutí bylo zrušeno rozhodnutím ESD C-440/05.⁴⁹⁹ Vedle požadavku účinných, přiměřených a odrazujících trestních sankcí toto rámcové rozhodnutí obsahovalo i vymezení konkrétního druhu a výše sankcí ve vztahu k trestným činům vymezeným rozhodnutím. ESD se vyjádřil, že na rozdíl od možnosti požadovat přiměřené, odrazující a účinné trestní sankce, není možné přijmout taková ustanovení, která upravují druh a výši použitelných trestních sankcí. Později tedy byla přijata nová směrnice 2005/35/ES o znečištění z lodí a o zavedení sankcí za protiprávní jednání.⁵⁰⁰

4.2.2 Směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí – současný stav

Po výše popsanych komplikacích došlo nakonec k přijetí směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí v navrhovaném znění a v současné době se jedná o nejvýznamnější právní nástroj Evropské unie upravující tyto otázky.

Směrnice ve svém textu nevymezuje pojem trestný čin proti životnímu prostředí, ani žádný obdobný pojem, který by byl analogický například pojmu „*environmental crime*“

⁴⁹⁷ Dále v textu disertační práce „směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí“, v této kapitole též „trestněprávní směrnice“, pokud je rozebírán její obsah nebo je srovnávána s evropskými předpisy, které nejsou trestněprávního charakteru.

⁴⁹⁸ JELÍNEK, Jiří, Tomáš GŘIVNA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Sergej ROMŽA, Jiří HERCZEG, Katarína DANKOVÁ, Vladimír PELC a Anna SYKOVÁ. *Trestní právo Evropské unie*, op. cit., s. 224.

⁴⁹⁹ Rozsudek SDEU ze dne 23. října. 2007, *Komise vs. Rada* (C-440/05, ECLI:EU:C:2007:625).

⁵⁰⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/35/ES ze dne 7. září 2005 o znečištění z lodí a o zavedení sankcí za protiprávní jednání.

používanému v dokumentech Evropské unie. Směrnice stanovuje okruh jednání, která mají být členskými státy Evropské unie stíhána a sankcionována jako trestné činy, pokud jsou protiprávní a byla spáchána úmyslně nebo přinejmenším z hrubé nedbalosti.⁵⁰¹ Protiprávnost je přitom definována jako rozpor s vymezenými právními předpisy,⁵⁰² jejichž výčet je obsažen v přílohách k trestněprávní směrnici, nebo právními předpisy nebo rozhodnutími příslušného orgánu členského státu, které uvádějí v účinnost vymezené předpisy. Příloha A obsahuje výčet relevantních předpisů přijatých na základě Smlouvy o ES, příloha B potom obsahuje výčet relevantních předpisů přijatých na základě Smlouvy o Euratomu. Výčet neobsahuje žádné předpisy přijaté po roce 2008.

V preambuli směrnice je zdůrazňována vysoká úroveň ochrany životního prostředí jakožto významný cíl společenství zakotvený v čl. 174 odst. 2 SES.⁵⁰³ Jedním z cílů směrnice je tak nepochybně přispět k vysoké úrovni ochrany životního prostředí. Směrnice dále uvádí, že zkušenosti ukázaly, že *stávající systémy sankcí k dosažení úplného dodržování zákonů o ochraně životního prostředí nedostačují*. Jako cíl směrnice je tak v teorii často uváděno rovněž zajišťování dodržování předpisů v oblasti ochrany životního prostředí v rámci EU. Například M. Faure však upozorňuje, že tento cíl směrnice sama o sobě neplní, protože nezaručuje, že to, co je v ní formálně uvedeno, bude také skutečně vymáháno.

Jednání

Směrnice v zásadě sama nevytváří nové trestné činy,⁵⁰⁴ ale popisuje jednání, která musí být stíhána jako trestný čin. Konkrétní pojmenování a vymezení tedy ponechává na členských státech.⁵⁰⁵ Jedná se zejména o ochranu jednotlivých složek životního prostředí. Vymezeno je:⁵⁰⁶

- a) vypouštění, emise nebo uvolňování množství materiálu nebo ionizujícího záření do ovzduší, půdy nebo vody, které způsobují nebo mohou způsobit smrt nebo těžkou

⁵⁰¹ Článek 3.

⁵⁰² Článek 2 písm. a).

⁵⁰³ Smlouva o založení Evropského společenství. Dále jen zkratka „SES“.

⁵⁰⁴ Tomuto slovnímu spojení se na rozdíl od předchozího návrhu směrnice vyhýbá.

⁵⁰⁵ *Srov.* Protection of Environment Through Criminal Law. Workshop on EU Legislation Protection of Environment through Criminal Law. In: *ec.europa.eu* [online], 2013. [cit. 24. 3. 2020]. Dostupné z <https://ec.europa.eu/environment/legal/law/pdf/ECD%20Directive.pdf>.

⁵⁰⁶ Článek 3 směrnice.

újmou na zdraví osob, podstatné zhoršení kvality ovzduší, kvality půdy či kvality vody nebo podstatnou škodu na živočiších nebo rostlinách;

(b) sběr, přeprava, zpracování nebo odstraňování odpadů, včetně provozního dohledu nad těmito postupy a následné péče o zařízení pro odstraňování a včetně úkonů, jež přebírají obchodníci nebo zprostředkovatelé (nakládání s odpady), které způsobují nebo mohou způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví osob, podstatné zhoršení kvality ovzduší, kvality půdy či kvality vody nebo podstatnou škodu na živočiších nebo rostlinách;

(c) přeprava odpadu, pokud tato činnost spadá do oblasti působnosti čl. 2 bodu 35 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1013/2006 ze dne 14. června 2006 o přepravě odpadů a probíhá v množství jiném než zanedbatelném, ať již je provedena jednorázově nebo v několika zásilkách, které spolu zřejmě souvisejí;

(d) provozování zařízení, ve kterém je prováděna nebezpečná činnost nebo v němž se skladují nebo používají nebezpečné látky či přípravky a které mimo samostatné zařízení způsobuje nebo může způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví osob, podstatné zhoršení kvality ovzduší, kvality půdy či kvality vody nebo podstatnou škodu na živočiších či rostlinách;

(e) výroba, zpracování, manipulace, použití, držení, skladování, přeprava, dovoz, vývoz nebo ukládání jaderných materiálů nebo jiných radioaktivních látek, které způsobují nebo mohou způsobit smrt nebo těžkou újmu na zdraví osob, podstatné zhoršení kvality ovzduší, kvality půdy či kvality vody nebo podstatnou škodu na živočiších či rostlinách;

(f) usmrcování, ničení, držení nebo odchyt jedinců chráněných druhů volně žijících živočichů nebo planě rostoucích rostlin, kromě případů, kdy se toto jednání týká zanedbatelného množství jedinců těchto druhů a má zanedbatelný dopad na stav daných jedinců z hlediska ochrany;

(g) obchodování s jedinci zvláště chráněných druhů volně žijících živočichů nebo planě rostoucích rostlin nebo s jejich částmi nebo odvozeninami, kromě případů, kdy se toto jednání týká zanedbatelného množství jedinců těchto druhů a má zanedbatelný dopad na stav daných jedinců z hlediska ochrany;

(h) každé jednání, které způsobí významné poškození stanoviště v chráněné lokalitě;

(i) výroba, dovoz, vývoz, uvádění na trh nebo používání látek poškozujících ozonovou vrstvu.

Směrnice tedy obsahuje v zásadě obecnou ochranu složek životního prostředí a lidského zdraví před jednáními spočívajícími v ohrožování nebo poškozování životního prostředí vnášením škodlivého materiálu nebo záření. Složkové ochraně životního prostředí se směrnice zvláště věnuje pouze stran druhové ochrany, té ale věnuje tři okruhy trestných jednání. Pojem „chráněné druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin“ směrnice přímo vymezuje, a to v závislosti na okruhu trestných jednání.

Pro účely písmene f), tedy usmrcování, ničení držení nebo odchyty jedinců se jím rozumí veškeré druhy uvedené v příloze IV směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin⁵⁰⁷ a v příloze I, na kterou se odkazuje v článku 4 odst. 2, směrnice Rady 79/409/EHS ze dne 2. dubna 1979 o ochraně volně žijících ptáků.⁵⁰⁸ Pro účely písmene g) jsou to pak druhy, které jsou uvedeny v příloze A nebo B nařízení Rady (ES) č. 338/97 ze dne 9. prosince 2016 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi. Směrnice pak definuje i pojem „stanoviště v chráněné lokalitě“. Tím se rozumí jakékoli stanoviště druhů, pro které je určitá oblast označena jako zvláště chráněná v souladu s článkem 4 odst. 2 směrnice 79/409/EHS, či jakékoli přírodní stanoviště nebo stanoviště druhů, pro které je určitá lokalita označena jako zvláště chráněná. J. Zicha v této souvislosti upozorňuje, vymezení ve směrnici není zcela úplné. Trestněprávní směrnice odkazuje přímo na přílohu IV směrnice o stanovištích, tedy na taxativní výčet druhů, které vyžadují přísnou ochranu. V případě směrnice o ochraně volně žijících ptáků je však odkazováno jednak na přílohu I, poskytující přímo ochranu vybraným ptačím druhům, zároveň však i na článek 4 odstavec 2 směrnice o ochraně volně žijících ptáků, který stanovuje přijmout opatření, včetně ochrany zimovišť, míst, kde se tažné druhy rozmnožují, mokřadů a podobně. Trestněprávní směrnice tak ale vypouští ochranu druhů, které jsou chráněny podle přílohy II směrnice o stanovištích, přičemž tyto seznamy se nepřekrývají.⁵⁰⁹

Dále se směrnice soustředí na ochranu před zdroji ohrožení, a to před odpady, jaderným materiálem a jinými radioaktivními látkami a látkami poškozujícími ozonovou vrstvu Země. Směrnice naopak neobsahuje výslovný závazek považovat za trestná jednání spočívající v ohrožení životního prostředí chemickými látkami a geneticky modifikovanými organismy.

⁵⁰⁷ Dále jen „směrnice o stanovištích“.

⁵⁰⁸ Dále jen „směrnice o ochraně volně žijících ptáků“.

⁵⁰⁹ J. Zicha uvádí, že překryv je asi 45%. ZICHA, Jiří. Evaluation of Implementation of the Environmental Crime Directive in Relation to Wildlife Crime. *Prague Lawyer Quarterly*. 2019, 9(3), s. 213–227. ISSN 1805-8396.

Ochrana před těmito zdroji ohrožení je ve směrnici poskytována pouze podle obecného trestného jednání uvedeného pod písmenem a) a částečně také podle jednání uvedeného pod písmenem d), tedy v případě provozování zařízení, ve kterém je prováděna nebezpečná činnost nebo v němž se skladují nebo používají nebezpečné látky či přípravky.

Pachatel

Pachatelem trestného činu podle směrnice může být fyzická osoba i právnická osoba, ovšem pouze v případě osoby fyzické je požadováno vyvození trestní odpovědnosti, respektive tedy v textu směrnice uložení trestních sankcí.⁵¹⁰ Výslovně je uvedeno, že souběžná trestní odpovědnost fyzické a právnické osoby není vyloučena.⁵¹¹ Trestné má být také účastenství v podobě organizátorství a návodu.⁵¹²

Pojem „právnická osoba“ je dalším pojmem, který je ve směrnici přímo definován, a to jako jakýkoli právní subjekt, jemuž takový status náleží podle použitelného vnitrostátního práva, kromě států nebo veřejných subjektů při výkonu státní moci a veřejných mezinárodních organizací. Směrnice obsahuje požadavek odpovědnosti právnických osob za vypočtená jednání, ovšem ne přímo trestní, či alespoň deliktní. Odpovědnostní mechanismy, kterými se bude vyvozovat odpovědnost stran právnických osob, jsou ponechány na rozhodnutí členských států. Tento fakt je dán z velké části tím, že trestní odpovědnost právnických osob nebyla v době přijetí směrnice ještě běžnou a požadavek jejího obsažení by způsobil, že by směrnice nemusela být vůbec přijata. V mnohých státech se teprve vedly diskuze o tom, zda a jak upravovat trestní odpovědnost pro právnické osoby, a tato varianta tak byla přijatelnější. Je však podle mého názoru vhodné, aby v případech těch členských států, které ve svých právních řádech obsahují možnost sankcionovat právnické osoby podle norem trestního práva, byla tato možnost využívána.

Odpovědnost právnických osob za vyjmenovaná jednání je podle směrnice založena na principu přičitatelnosti. Minimální okruh osob, jejichž protiprávní jednání má být přičitatelné právnické osobě, vymezuje jako *jakoukoli osobu, jež v právnické osobě působí ve vedoucím postavení, jednající samostatně nebo jako člen orgánu této právnické osoby na základě a) oprávnění zastupovat tuto právnickou osobu, b) pravomoci činit rozhodnutí jménem této právnické osoby nebo c) pravomoci vykonávat kontrolu v rámci této právnické*

⁵¹⁰ Článek 7.

⁵¹¹ Článek 6 odst. 4.

⁵¹² Článek 4.

osoby. Členské státy se zavazují ke stíhání právnických osob v případě, že spáchání činu umožnil nedostatek kontroly nebo dohledu. Směrnice dále konkrétně zmiňuje, že odpovědnost právnických osob za vyjmenovaná jednání nevyklučuje vedení trestního řízení proti fyzickým osobám.⁵¹³

V otázce subjektivní stránky trestných činů se směrnice přiklonila k mírnějšímu řešení, tedy jednání musí být naplněna úmyslně nebo alespoň z hrubé nedbalosti.⁵¹⁴ Trestněprávní směrnice tak tedy opět neobsahuje požadavek stíhání nedbalostních trestných činů. Vzhledem k tomu, že se jedná pouze o minimální standardy, není toto zřejmě tak významným problémem jako v případě mezinárodního práva, nicméně značně se tím zúžuje okruh jednání, za která bude skutečně nutné trestní odpovědnost vyvodit.

Účinné, přiměřené a odrazující sankce

Směrnice stanovuje požadavek účinných, přiměřených a odrazujících sankcí, v případě fyzických osob se přitom musí jednat o sankce trestní. Požadavek účinných, přiměřených a odrazujících sankcí se objevuje v evropských směrnicích běžně, avšak častěji než ve spojitosti přímo s „trestními sankcemi“ spíše ve spojitosti se „sankcemi“ obecně.⁵¹⁵ Sousloví účinné, přiměřené a odrazující trestní sankce je ve své podstatě velmi neurčité a je možné si pod ním představit různé obsahy. Právě to je jeden z důvodů, proč se často otevírá diskuze o dalším sbližování trestních sankcí v této oblasti, o němž je pojednáno dále v kapitole.

Účinná trestní sankce by měla být zřejmě taková, která dokáže odradit potenciálního pachatele od porušení zákona a spáchání trestné činnosti.⁵¹⁶ Ve vztahu k životnímu prostředí je zejména prvek odrazení od škodlivého jednání velmi významný vzhledem k tomu, že ztráty na životním prostředí jsou často nenapravitelné. Účinná trestní sankce ve vztahu k životnímu prostředí by tak měla být nastavená tak, aby měla silný preventivní účinek. Například M. Faure hodnotí účinnost trestních sankcí ukládaných za trestné činy proti životnímu prostředí z pohledu pachatele, ale i životního prostředí. Účinná sankce by tak podle něho měla být taková,

⁵¹³ Článek 6 odst. 3.

⁵¹⁴ Srov. bod 7 odůvodnění směrnice.

⁵¹⁵ Srov. např. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1013/2006 ze dne 14. června 2006 o přepravě odpadů, čl. 50, dále Směrnice Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 98/2008 ze dne 19. listopadu o odpadech a zrušení některých směrnice, čl. 36 odst. 2.

⁵¹⁶ *K tomu také:* FAURE, Michael G. Effective, Proportional and Dissuasive Penalties in the Implementation of the Environmental Crime and Ship-source Pollution Directives: Questions and Challenges, op. cit., s. 259.

kteřá kromě potrestání pachatele směřuje také k nápravě způsobené újmy. Pokud tak například bude pachatel potrestán trestem odnětí svobody, ale odpad zůstane na místě, z hlediska životního prostředí je otázkou, zda je možné takovou sankci hodnotit jako efektivní.⁵¹⁷

Význam směrnice

Význam směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí spočívá především v tom, že jednoznačně obrátila pozornost k ochraně životního prostředí a spojeným odpovědnostním otázkám. Nutnost implementovat směrnici do právních řádů byla nepochybně příležitostí pro přehodnocení domácí legislativy ve vztahu k trestným činům proti životnímu prostředí. Význam trestněprávní směrnice spočívá mimo jiné v tom, že státy, které neměly tak rozvinutou trestněprávní legislativu v této oblasti, musely svou legislativu přizpůsobit unijním požadavkům, v mnoha případech směrnice vedla k rozšíření katalogu trestných činů v právních řádech.⁵¹⁸ Striktními požadavky na vymezení trestných činů, které nejsou pouze formálního charakteru (ve smyslu trestání provádění určitých činností bez povolení) právní řády členských států obohatila. V době svého vzniku navíc představovala nový pohled na trestněprávní normotvorbu v rámci Evropské unie.⁵¹⁹

4.2.3 Problematické prvky a budoucí vývoj směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí

Výše byla popsána současná podoba směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí. V následujícím textu jsou rozebrány některé její problematické prvky a nastíněn její budoucí možný vývoj.

⁵¹⁷ FAURE, Michael G. *Evolution of Environmental Criminal Law*, op. cit., s. 309.

⁵¹⁸ Příkladem může být španělský trestní zákoník. *Srov.* FUENTES OSORIO, Jean Luis. *Environmental Criminal Law in Spain*. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 194. ISBN 9781509914012.

⁵¹⁹ *Více* FAURE, Michael G. a LEGER, Claire. *The Directive on Criminal Sanctions for Market Abuse: A Move Towards Harmonization of Insider Trading Criminal Law at the EU level?* *Brooklyn Journal of Corporate, Financial and Commercial Law*. 2015, 9(2), s. 387. ISSN 1934-2497.

4.2.3.1 Příliš široké pojmy

Směrnici je v teorii často vytýkáno, že ve svém textu obsahuje přílišné množství neurčitých a příliš širokých pojmů, které nejsou ve směrnici ani v unijním právu nijak vymezeny.⁵²⁰ V této souvislosti se objevují pochybnosti o stupni právní jistoty poskytované trestněprávní směrnici a o tom, zda neurčité pojmy nejsou v rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege certa*.⁵²¹ Dále vyvstává otázka, zda při takové míře využívání širokých pojmů je možné implementovat směrnici správně, a dále, zda se v důsledku toho vlastně nepodrývají harmonizační snahy.⁵²² Argumentem pro zachování širokých pojmů je však fakt, že trestní právo členských států se od sebe liší, v některých zemích je tradice podrobnějšího vymezení, v některých zase širších pojmů, a je tak otázkou, zda by vůbec bylo správné, aby směrnice pojmy podrobně vymezovala.

Směrnice tak v první řadě nijak nedefinuje, co se rozumí pojmem *trestný čin proti životnímu prostředí* a konkrétní vymezení tohoto klíčového pojmu ponechává na členských státech. Absence definic některých pojmů však nemusí být vždy negativní. Obecně platí, že použití neurčitých či nedefinovaných pojmů umožňuje členským státům, aby samy transponovaly směrnice takovým způsobem, který nejlépe zapadá do jejich právních ráďů. Na druhé straně však musí být směrnice ve výsledku dostatečně určitá, aby nedocházelo k podlomení cíle harmonizace trestných činů v určité oblasti.

Trestněprávní směrnice přímo ve svém textu operuje s množstvím neurčitých pojmů, které označují například intenzitu určité újmy, ale nejsou přitom nijak konkrétně definovány.⁵²³ Příkladem je možné uvést například pojem „*podstatná škoda*“ (*substantial damage*), „*těžká újma*“ (*serious injury*) či „*zanedbatelný dopad*“ (*negligible impact*).

Otázkou příliš širokých pojmů užívaných v textu směrnic se zabýval ESD ve věci *Intertanko*,⁵²⁴ a to v souvislosti se směrnicí o znečištění z lodí. V rámci této věci byla vznesena

⁵²⁰ Např. VAGLIASINDI, Grazia Maria. The EU Environmental Crime Directive. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael, VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 47. ISBN 9781509914012.

⁵²¹ European Union Action to Fight Environmental Crime (EFFACE). *Environmental Crime and the EU*, op. cit., s. 29.

⁵²² FAURE, Michael G. Vague notions in environmental criminal law (part 1), op. cit., s. 120.

⁵²³ O tomto problému více například: Council of the European Union. *EU environmental criminal law – Presidency report* [online]. Brusel, 4. října 2019. [cit. 8. 6. 2020]. Dostupné z <https://rm.coe.int/eu-environmental-criminal-law-presidency-doc-st-12801-2019-init-en/1680986332>.

⁵²⁴ Rozsudek ESD ze dne 3. června 2008, *Intertanko* (C-308/06, ECLI:EU:C:2008:312).

předběžná otázka, zda článek 4 směrnice není neplatný z důvodu, že použití výrazu „*hrubá nedbalost*“ je v rozporu s principem právní jistoty. Tento princip vyžaduje, aby právní úprava byla „*jasná a přesná, aby jednotlivci mohli jednoznačně rozpoznat svá práva a povinnosti a postupovat podle toho*“.⁵²⁵ Podstatou předběžné otázky tedy bylo, zda směrnice sama musí nějakým způsobem definovat pojmy, které jsou sice neurčité, na druhé straně však mají svá vyjádření v právních řádech členských států. Tedy, zda taková úprava, která ponechává definici pojmů na domácích právních řádech, je dostatečně určitá.

ESD ve svých závěrech nejprve upozornil, že vzhledem k tomu, že směrnice obsahuje také požadavek trestních sankcí, musí právní úprava vyhovět nejen obecné zásadě právní jistoty, ale i pravidlům uplatňujícím se při vyvozování deliktní odpovědnosti, tedy také zásadě legality deliktů a trestů.⁵²⁶ K tomuto požadavku uvádí, že: „*Tato podmínka je splněna, pokud jednotlivec má možnost se z textu příslušného ustanovení – a v případě potřeby z výkladu, který k němu podaly soudy – dozvědět, za jaká konání a opomenutí mu vzniká trestněprávní odpovědnost.*“⁵²⁷ V otázce příliš širokých pojmů dospěl ESD k závěru, že použití pojmu „*hrubá nedbalost*“ není v rozporu s výše popsány právními principy, protože tyto pojmy jsou plně integrovány a používají se v právních řádech členských států. Veškeré právní řády členských států pracují s pojmem „*nedbalost*“ a mnohé i s pojmem „*hrubá nedbalost*“, který vztahují na závažné porušení řádné péče.⁵²⁸ ESD tak na závěr konstatoval, že nebyla odhalena žádná skutečnost, která by vedla k tomu, že by článek 4 měl být neplatný z důvodu rozporu s principem právní jistoty. Ačkoli se tato judikatura vztahovala ke směrnici o znečištění z lodí a pojmu „*hrubá nedbalost*“, závěry lze zobecnit. V rozporu s požadavkem právní jistoty není, když směrnice sama určitý pojem nedefinuje, jestliže v členských státech je jeho obsah dostatečně určitý.

Jiný prvek nejistoty může být spatřován v tom, že trestnost je vyvozována z porušení dalších předpisů Evropské unie, které jsou přijaty za účelem ochrany životního prostředí. Směrnice tak v zásadě váže v jednotlivých členských státech vymezení trestné činnosti proti životnímu prostředí na porušení těch předpisů, které transponovaly příslušné směrnice.⁵²⁹

⁵²⁵ Bod 67, 68.

⁵²⁶ Bod 70.

⁵²⁷ Bod 71.

⁵²⁸ Body 70–80.

⁵²⁹ *Srov. European Union Action to Fight Environmental Crime (EFFACE). Environmental Crime and the EU*, op. cit., s. 29.

Směrnice však mohou být v jednotlivých členských státech provedeny odlišným způsobem, a mohou tak vzniknout odlišnosti mezi tím, co se rozumí určitým trestným činem v jednom členském státě a tím formálně stejným trestným činem v členském státě druhém. Navíc i směrnice zaměřené na ochranu životního prostředí samy často obsahují neurčité právní pojmy, které jsou v různých státech vykládány různě, nebo jsou směrnice přímo nesprávně transponované.

Rovněž této problematice se dotklo stanovisko generální advokátky ve výše zmiňované věci *Intertanko*,⁵³⁰ které se zabývalo otázkou, zda riziko, že členské státy určitý pojem nevykládají jednotně, je z hlediska právní jistoty nepřijatelné.⁵³¹ Ve stanovisku se k tomu uvádí, že: „*Pokud nejsou ustanovení směrnice dostatečně přesná, aby splnila požadavky legality, je věcí vnitrostátního zákonodárce, aby to při jejím provedení napravil a zohlednil přitom zvláštnosti vnitrostátního právního řádu. Platnost směrnice tím není zpochybněna, nanejvýš její harmonizační účinek.*“⁵³² Pokud tedy směrnice nejsou ve všech členských státech vykládány shodně, nemělo by toto zakládat rozpor s právní jistotou. Garantem právní jistoty na svém území je stát. S ohledem na zachování principu *nullum crimen sine lege certa* v členských státech je vhodné a nutné, aby neurčité právní pojmy byly jednoznačně vymezeny v právním řádu členských států.⁵³³ Pokud je postupováno v souladu se zásadou legality v členském státě, není tímto nijak podlomena legálnost směrnice. Taková situace však pochopitelně může vést k nižšímu stupni harmonizace, než bylo směrnicí zamýšleno.

Zajímavé je v této souvislosti také stanovisko ve věci *Tronex*.⁵³⁴ Generální advokátka se ve stanovisku⁵³⁵ zabývala mimo jiné otázkou, zda je pojem odpad v konkrétním kontextu (tedy ve vztahu k přepravě vadných nebo nedostatečně zabalených přístrojů), dostatečně vyjasněn alespoň judikaturou SDEU, když evropské právo v tomto kontextu neobsahuje jeho

⁵³⁰ Stanovisko generální advokátky J. Kokott ze dne 20. listopadu 2007, *Intertanko* (C-624/17, ECLI:EU:C:2007:689).

⁵³¹ Bod 139 stanoviska.

⁵³² Bod 144 stanoviska.

⁵³³ Handbook on the Implementation of EC Environmental Legislation [online]. Regional Environmental Center, 2007, s. 195. [cit. 20. 4. 2020]. Dostupné z <https://ec.europa.eu/environment/archives/enlarg/handbook/handbook.pdf>.

⁵³⁴ Rozsudek SDEU ze dne 4. 7. 2019, *Tronex* (C-624/17, ECLI:EU:C:2019:564).

⁵³⁵ Stanovisko generální advokátky J. Kokott ze dne 28. 2. 2019, *Tronex* (C-624/17, ECLI:EU:C:2019:150). Dále „stanovisko“.

legální definici.⁵³⁶ Ve stanovisku se konkrétně uvádí, že: „*Lze ovšem pochybovat o tom, zda je definice odpadu natolik určitá, aby v projednávané věci mohla být uložena trestněprávní sankce. Předvídatelnost a určitost, jakožto požadavky vyplývající ze zásady legality v souvislosti s trestnými činy a tresty (nullum crimen, nulla poena sine lege), mají totiž podle čl. 49 odst. 1 věty první Listiny základních práv zásadní význam nejen v právním řádu Evropské unie, ale i v právních řádech členských států.*“⁵³⁷ Problematikou nejasného vymezení pojmů zabýval SDEU taktéž ve věci C-477/19,⁵³⁸ kde se jednalo o trestněprávní následky navázané na výklad pojmů vymezených ve směrnici o stanovištích.⁵³⁹ Obecně pro výklad platí, že pokud unijní právo některý pojem nedefinuje, ani není vyjasněn judikaturou, určuje se jeho význam v souladu s jeho obvyklým smyslem v běžném jazyce, v kontextu, ve kterém je použit, a vzhledem k cílům právní úpravy.⁵⁴⁰

Není bez zajímavosti, že dotazník Evropské komise pro evaluaci směrnice se neurčitými pojmy rovněž zabýval, přičemž otázka byla položena tak, že *pokud neurčité pojmy ovlivňují účinné působení směrnice, jakým způsobem by bylo vhodné tuto situaci řešit*. Mezi navrhovanými řešeními bylo především jejich přesné vymezení ve směrnici, přesné vymezení až na úrovni legislativy členských států, judikatorní výklad na úrovni členských států nebo vytvoření právně nezávazných směrnic (*guidelines*) na unijní úrovni při zohlednění právní tradice a judikatury.⁵⁴¹ Z hlediska budoucího vývoje směrnice se však nedomnívám, že bude v tomto ohledu docházet k jakýmkoli změnám, vyjma možného sbližování trestních sankcí, a tedy vytvoření určitého společného obsahu sousloví *přiměřené, účinné a odrazující trestní sankce*.

⁵³⁶ Body 53 a 54 stanoviska.

⁵³⁷ Bod 51 stanoviska.

⁵³⁸ Rozsudek SDEU ze dne 2. července 2020, *Magistrat der Stadt Wien* (C-477/19, ECLI:EU:C:2020:517).

⁵³⁹ Čl. 12 odst. 1 písm. d) směrnice o stanovištích

⁵⁴⁰ *Srov. VOMÁČKA, Vojtěch. Požadavky práva EU na účinné trestání v ochraně životního prostředí. České právo životního prostředí. 2019, 3, 139. ISSN 1213-5542.*

⁵⁴¹ Evaluation of the Directive 2008/99/EC on the protection of environment through criminal law (Environmental Crime Directive) [online]. Summary report – public consultation, s. 6. [cit. 20. 6. 2020]. Dostupné z <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1930-Environmental-Crime-Directive-Evaluation/public-consultation>.

4.2.3.2 Rozsah kriminalizace jednání

V otázce vymezení trestných jednání je možné očekávat v budoucnu určitý vývoj. Na jedné straně lze uvažovat o rozšíření směrnice na shodném principu, jako funguje dosud, tedy na principu vyvozování trestnosti na základě porušení evropského předpisu. V odůvodnění směrnice⁵⁴² je uvedeno, že při přijímání nových předpisů v oblasti ochrany životního prostředí by vždy mělo být uvedeno, zda se na ně směrnice vztahuje, či nikoli, a bude-li to třeba, má být rozšířen článek 3 směrnice. K žádnému rozšíření článku 3 však za deset let účinnosti směrnice nedošlo, a nově přijímané předpisy se k vztahu ke směrnici o trestněprávní ochraně životního prostředí vyjadřují jen velmi výjimečně.

Konkrétně se jedná o článek 30 odst. 1 nařízení Evropského Parlamentu a Rady (EU) č. 1257/2013 ze dne 20. listopadu 2013 o recyklaci lodí,⁵⁴³ kde se uvádí, že Komise posoudí, která porušení nařízení by měla být začleněna do oblasti působnosti směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí. Dále se o směrnici zmiňuje článek 39 odst. 3 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/30/EU ze dne 12. června 2013 o bezpečnosti činností v odvětví ropy a zemního plynu v moři,⁵⁴⁴ který stanovuje, že Komise posoudí, zda je vhodné zařadit určité jednání vedoucí k závažným haváriím do oblasti působnosti směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí. Tyto možnosti měly být posouzeny do konce roku 2014 a k žádné změně směrnice tedy v důsledku těchto ustanovení nedošlo. Je velkým nedostatkem trestněprávní ochrany životního prostředí na unijní úrovni, že po přijetí směrnice již není věnována pozornost jejím dalším možným změnám v důsledku vývoje právních předpisů i společnosti.

Domnívám se, že ke zvážení je rozšířit rozsah kriminalizace výslovně o jednání spočívající v nakládání s chemickými látkami v rozporu s unijními předpisy a o nakládání s geneticky modifikovanými organismy v rozporu s unijními předpisy. Obě tyto oblasti jsou v unijním právu upraveny mnohými nařízeními a směrnicemi. Z oblasti ochrany před chemickými látkami se jedná zejména o nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1907/2006 ze dne 18. prosince 2006 o registraci, hodnocení, povolování a omezování

⁵⁴² Bod 15 odůvodnění směrnice.

⁵⁴³ Nařízení Evropského Parlamentu a Rady (EU) č. 1257/2013 ze dne 20. listopadu 2013 o recyklaci lodí a o změně nařízení (ES) č. 1013/2006 a směrnice 2009/16/ES.

⁵⁴⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/30/EU ze dne 12. června 2013 o bezpečnosti činností v odvětví ropy a zemního plynu v moři.

chemických látek⁵⁴⁵ a o nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1272/2008 ze dne 16. prosince 2008 o klasifikaci, označování a balení látek a směsí.⁵⁴⁶ V oblasti ochrany před ohrožením geneticky modifikovanými organismy se jedná zejména o směrnici Evropského parlamentu a Rady č. 2001/18/ES ze dne 12. března 2001 o záměrném uvolňování geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí⁵⁴⁷ či o směrnici Evropského parlamentu a Rady 2009/41/ES ze dne 6. května 2009 o uzavřeném nakládání s geneticky modifikovanými mikroorganismy.⁵⁴⁸ Směrnice o záměrném uvolňování geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a předchůdkyně směrnice o uzavřeném nakládání s geneticky modifikovanými mikroorganismy⁵⁴⁹ jsou dokonce obsaženy v Příloze A směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí. Vzhledem k tomu, že v článku 3 směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí je výslovně uvedena nad rámec obecného trestného jednání pod písmenem a) ochrana před odpady, látkami poškozujícími ozonovou vrstvu a jaderným materiálem a radioaktivními látkami, domnívám se, že takové rozšíření článku 3 směrnice by nebylo nekoncepční.

V rámci finského předsednictví byl členským státům předložen dotazník týkající se environmentální kriminality.⁵⁵⁰ Z diskuze vyplynulo, že za zvláště závažné oblasti kriminality jsou považovány zejména nelegální obchodování s druhy, nelegální přeprava odpadů, znečišťování moří a lesní požáry.⁵⁵¹ Závažnost spočívala jak v újmě způsobené životnímu prostředí nebo lidskému zdraví, tak v zapojení organizovaných zločineckých skupin. Ochranu

⁵⁴⁵ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1907/2006 ze dne 18. prosince 2006 o registraci, hodnocení, povolování a omezování chemických látek, o zřízení Evropské agentury pro chemické látky, o změně směrnice 1999/45/ES a o zrušení nařízení Rady (EHS) č. 793/93, nařízení Komise (ES) č. 1488/94, směrnice Rady 76/769/EHS a směrnice Komise 91/155/EHS, 93/67/EHS, 93/105/ES a 2000/21/ES

⁵⁴⁶ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1272/2008 ze dne 16. prosince 2008 o klasifikaci, označování a balení látek a směsí, o změně a zrušení směrnic 67/548/EHS a 1999/45/ES a o změně nařízení (ES) č. 1907/2006.

⁵⁴⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/18/ES ze dne 12. března 2001 o záměrném uvolňování geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a o zrušení směrnice Rady 90/220/EHS.

⁵⁴⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/41/ES ze dne 6. května 2009 o uzavřeném nakládání s geneticky modifikovanými mikroorganismy.

⁵⁴⁹ Směrnice Rady 90/219/EHS ze dne 23. dubna 1990 o uzavřeném nakládání s geneticky modifikovanými mikroorganismy.

⁵⁵⁰ Council of the European Union. *EU environmental criminal law – Presidency report*, op. cit, s. 9n.

⁵⁵¹ Tamtéž, s. 9.

před požáry je však v současné koncepci směrnice, kdy by jednání mělo porušovat určitý unijní předpis, do textu začlenit obtížné.

Do budoucna je také možné uvažovat o rozšíření směrnice o trestněprávní ochranu před klimatickou změnou, takové rozšíření by však bylo komplikované, protože by muselo být vymezeno, které předpisy jsou z hlediska zabránění prohlubování klimatické změny natolik významné, aby v důsledku jejich nedodržování měla být vyvozována trestní odpovědnost.

Jinou alternativou, jak rozšířit směrnici, by bylo začlenit do textu směrnice závazek trestně postihovat jednání spočívající v závažném poškození životního prostředí bez ohledu na porušení jiného právního předpisu. Takovou možnost obsahovala například Úmluva Rady Evropy.⁵⁵² V její vysvětlující zprávě bylo k tomuto uvedeno, že „*dodržování environmentální legislativy nemůže vždy vyloučit trestní odpovědnost. Povolení může určitá jednání legalizovat, nicméně nemůže udělit znečišťovateli absolutní práva.*“⁵⁵³ Právě tato myšlenka je podle mého názoru výchozím bodem pro budoucí rozšíření směrnice tímto směrem.

4.2.3.3 Přílišné soustředění na trestní právo a administrativněprávní závislost

Směrnici je v literatuře někdy kritizována za přehnané soustředění na trestní právo a naprosté vynechání vazby na správní a civilní odpovědnost.⁵⁵⁴ Na jedné straně tento fakt nemusí být v trestněprávní směrnici problematický, protože se jedná o předpis týkající se trestního práva, na druhé straně je pravdou, že dokumenty, které byly ideovými zdroji této směrnice, se o použití dalších odpovědnostních prostředků vedle trestního práva zmiňují a akcentují tzv. *toolbox* přístup. Pokud bylo cílem této úpravy skutečně akcentovat trestní právo, není však podle mého názoru chybou, že ve směrnici jeho použití akcentováno je.

Směrnici je také vytýkána přehnaná administrativněprávní závislost, tedy vázanost trestnosti na porušení určitého právního předpisu. V případě snah o překonání závislosti trestního práva na normách práva životního prostředí je však nebezpečí buď přehnané širokosti vymezení, nebo naopak přílišné kazuistiky. Tuto obavu vyjádřila mimo jiné i Evropská komise při přípravě návrhu směrnice, kdy konstatovala, že návrh Úmluvy Rady Evropy i návrh

⁵⁵² Článek 2 odst. 1 písm. a).

⁵⁵³ Council of Europe. *Explanatory Report to the Convention on the Protection of Environment through Criminal Law* [online], Štrasburk 1998, s. 3. [cit. 4. 4. 2020]. Dostupné z <https://rm.coe.int/16800cce43>.

⁵⁵⁴ FAURE, Michael G. *Evolution of Environmental Criminal Law*, op. cit., s. 316.

rámcového rozhodnutí dovolovaly upravit tuto oblast s tím, že není nutné se detailně zabývat administrativními normami, protože na ně je možné pouze odkázat.⁵⁵⁵

4.2.3.4 Trestní sankce

Výše bylo popsáno, že cesta k přijetí směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí nebyla snadná. To bylo způsobeno jednak kompetenčním sporem mezi evropskými orgány, jednak obavou členských států o přílišné zásahy do jejich státní suverenity, pokud bude sblížována trestněprávní úprava. V současné době již je překonána otázka kompetencí v této oblasti, avšak obavy o státní suverenitu stran harmonizace trestního práva přetrvávají a budou zřejmě přetrvávat i nadále. Je tedy nutné počítat s tím, že každá snaha o další prohlubování úpravy této oblasti v evropském právu bude přijímána váhavě. Po přijetí Lisabonské smlouvy se v evropském právu otevřely nové možnosti harmonizace, zejména ve vztahu k určování druhu a výše trestních sankcí. Z tohoto důvodu se otevírá diskuze o vývoji směrnice tímto směrem, tedy k dalšímu sblížování trestních sankcí. Důvodem pro je především obava, že výrazné rozdíly ve výši i typu trestních sankcí v rámci evropských států mohou vést k vybírání fóra (*forum shopping*), což pochopitelně může k neefektivnímu boji s environmentální kriminalitou.⁵⁵⁶

Sblížování trestních sankcí – právní základ

Základem evropské úpravy vybraných trestněprávních oblastí je v současné době článek 83 SFEU. Článek 83 SFEU je tak v současnosti základním nástrojem pro sblížování trestního práva hmotného v členských státech. Nejedná se však i nadále o přímou pravomoc vytvářet trestní právo hmotné, které by bylo přímo aplikovatelné v členských státech, sblížování trestněprávních předpisů je i nadále dosahováno prostřednictvím směrnic.

Článek 83 odst. 1 SFEU nově vytvořil možnost stanovit formou směrnic minimální pravidla týkající se vymezení trestných činů a sankcí v oblastech mimořádně závažné trestné činnosti s přeshraničním rozměrem z důvodu povahy nebo dopadu těchto trestných činů nebo kvůli zvláštní potřebě potírat je na společném základě. Tyto oblasti dále vymezuje jako terorismus, obchod s lidmi a sexuální vykořisťování žen a dětí, nedovolený obchod s drogami,

⁵⁵⁵ Commission of the European Communities. *Commission Staff Working Paper: Establishment of an acquis on criminal sanctions against environmental offences*, op. cit., s. 2.

⁵⁵⁶ GRASSO, Giovanni. *EU Harmonisation Competences in Criminal Matters and Environmental Crime*, op. cit., s. 28.

nedovolený obchod se zbraněmi, praní peněz, korupci, padělání prostředků a trestnou činnost v oblasti výpočetní techniky a organizovanou trestnou činnost. Tyto oblasti kriminality bývají označovány jako tzv. euro-zločiny.⁵⁵⁷

Jak je patrné ze znění směrnice, oblast environmentální kriminality není zahrnuta do článku 83 odst. 1 SFEU, a tedy na základě tohoto odstavce není zřejmě možné trestní sankce v této oblasti sbližovat. Oblast environmentální kriminality však zřejmě není v odstavci prvním obsažena proto, že již byla dříve harmonizovaná v první vlně harmonizace. V článku 83 odst. 1 je sice předvídána také možnost Rady přijmout rozhodnutí určující další oblasti trestné činnosti, které splňují kritéria pro jejich společnou úpravu, podmínkou je, aby se jednalo o *mimořádně závažnou činnost s přeshraničním rozměrem*, vzhledem ke schvalovacímu procesu se však jako flexibilnější v tomto případě jeví využití článku 83 odst. 2.⁵⁵⁸ K využití postupu podle článku 83 odst. 2 by mělo docházet přednostně a teprve, pokud to není možné, mělo by být zvažováno rozšíření článku 83 odst. 1.⁵⁵⁹

Relevantní možností sbližování trestních sankcí je tedy činit tak postupem podle článku 83 odst. 2, kde je tato možnost upravena pro případy, kdy je sbližování trestněprávních předpisů nezbytné pro zajištění účinného provádění politiky Unie v oblasti, která byla předmětem harmonizačního opatření. I pro tyto případy je možné stanovit minimální pravidla pro vymezení trestných činů a sankcí v dané oblasti. Na další sbližování trestních sankcí v oblasti environmentální kriminality by se tak měl vztahovat postup podle druhého odstavce.⁵⁶⁰ Jedná se o oblast, která již je právem v rámci EU významně upravována⁵⁶¹ a pro postup podle článku 83 odst. 2 nadto hovoří i fakt, že zájem na ochraně životního prostředí lze nepochybně podřadit pod tento odstavec, což prokazoval i právě rozsudek ve věci C-176/03. Postup podle tohoto ustanovení byl využit již v případě směrnice o zneužívání trhu⁵⁶² či směrnice o boji vedeném

⁵⁵⁷ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 25.

⁵⁵⁸ Council of the European Union. *The future of EU substantive criminal law – Presidency report* [online]. Brusel, 28. května 2019, s. 10. [cit. 8. 6. 2020]. Dostupné z <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9726-2019-INIT/en/pdf>.

⁵⁵⁹ Tamtéž, s. 10.

⁵⁶⁰ *Srov.* GRASSO, Giovanni. *EU Harmonisation Competences in Criminal Matters and Environmental Crime*, op. cit., s. 22.

⁵⁶¹ Více k tomu GRASSO, Giovanni. *EU Harmonisation Competences in Criminal Matters and Environmental Crime*, op. cit., s. 21.

⁵⁶² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/57/EU ze dne 16. dubna 2014 o trestních sankcích za zneužívání trhu (směrnice o zneužívání trhu).

trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Evropské unie.⁵⁶³ Do jaké míry je toto ustanovení využitelné i v oblastech, ve kterých dosud harmonizace neproběhla, je nejasné.⁵⁶⁴

Posledních několik let se nejen v literatuře, ale i na půdě Evropské unie objevovaly úvahy ohledně dalšího prohlubování harmonizace v oblasti environmentální kriminality poměrně často. Ze závěrů Rady Evropy o vývoji hmotného trestního práva vyjádřených v květnu 2019 vplynuly oblasti, ve kterých by mělo být zvažováno sblížení trestních sankcí. Mezi ně byla výslovně zařazena oblast trestných činů proti životnímu prostředí, včetně znečišťování moří, půdy a ovzduší.⁵⁶⁵ V závěrech je dále konstatováno⁵⁶⁶, že je vhodné, aby bylo dále pokračováno ve sblížení trestních sankcí stanovením minimálních pravidel v souladu s článkem 83, přičemž by mělo být dbáno zásady užití trestního práva jako prostředku *ultima ratio*, principu subsidiarity a principu proporcionality.

Sblížení trestních sankcí – možnosti

Při sblížení trestních sankcí je primární obtížnou otázkou, jakým způsobem k němu přistoupit, aby byla respektována trestněprávní tradice členských států a zachována vnitřní soudržnost jejich systému trestního práva a zároveň byl dosažen cíl určitého stupně sblížení trestních sankcí, již jen proto, aby se zabránilo negativnímu jevu vybírání fóra.⁵⁶⁷ Možné je zvažovat jednak sblížení výměr trestních sankcí na jedné straně a jejich druhy na straně druhé. Určení druhů sankcí vhodných k harmonizaci je komplikováno i tím, že v každém členském státě existuje mírně odlišný katalog sankcí. Na druhé straně, již rezoluce Rady Evropy konstatovala, že trestnímu právu jsou vlastní trest odnětí svobody a peněžitý trest. Rovněž v komparativní teorii je konstatováno, že členským státům je přinejmenším pro nejzávažnější

⁵⁶³ Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1731 ze dne 5. července 2017 o boji vedeném trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Evropské unie.

⁵⁶⁴ Více k tomu SUMMERS, Sarah J., SCHWARZENEGGER Christian, EGE Gian a YOUNG Finlay. *The emergence of EU criminal law: cyber crime and the regulation of the information society*. Oxford: Hart Publishing, 2014. Studies in international and comparative criminal law, s. 49, též s. 73–74. ISBN 978-1-84113-727-8.

⁵⁶⁵ Council of the European Union. *The future of EU substantive criminal law – Presidency report*, op. cit., s. 9.

⁵⁶⁶ Tamtéž, s. 8.

⁵⁶⁷ Problematiky cíle sblížení trestních sankcí na straně jedné a nenarušování systému trestání v jednotlivých členských státech si je vědoma i Rada Evropy. *Srov.* Council of the European Union. *The future of EU substantive criminal law – Presidency report*, op. cit., s. 7.

jednání společný trest kustodiální, tedy odnětí svobody, a trest peněžítý.⁵⁶⁸ V úvahách o sblížení sankcí je tedy možné začít právě těmito dvěma tresty.

Harmonizaci trestních sankcí je možné provést několika způsoby, zejména stanovením buď minimálních sankcí, nebo stanovení minimálních maximálních sankcí.⁵⁶⁹ Tradičně je upozorňováno na fakt, že to, že jsou tresty formálně zavedeny, ještě neznamená, že budou i v praxi aplikovány a že v případě, že orgánům činným v trestním řízení začnou připadat právem požadované sankce příliš přísné ve srovnání s jinými trestnými činy, budou se snažit jejich ukládání spíše vyhýbat, a větší množství trestných činů tak zůstane nepotrestáno. Z tohoto důvodu se jako vhodnější metoda harmonizace jeví stanovení nejnižší možné maximální výše trestní sazby, kterou musí být možné za daný trestný čin v právních řádech členských států uložit. Takovou metodu nakonec zvolila i výše zmiňovaná směrnice o zneužívání trhu. V článku 7 vyžaduje na některé trestné činy zakotvené směrnicí horní hranici nejméně čtyř let, na jiné horní hranici nejméně dvou let. Metodu určení minimální horní hranice trestní sazby zvolila také směrnice o boji vedeném trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Unie, v kombinaci s kritériem značné škody nebo značného prospěchu, přičemž tyto pojmy jsou směrnicí přímo definovány.⁵⁷⁰ Není tedy důvod, proč v případě environmentální kriminality by mělo být postupováno odlišně. Shodnou metodu navíc volilo také původní rámcové rozhodnutí pro boj se znečištěním z moří.⁵⁷¹ V tomto případě by navíc bylo vhodné zohlednit v případě jednání s častým zapojením organizovaných skupin také požadavky Úmluvy OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu.

Domnívám se, že k harmonizaci je vhodný především trest odnětí svobody, protože svoboda jedince má napříč členskými státy shodnou váhu. Nemusí být samozřejmě stejně významná pro jednotlivé skupiny pachatelů či konkrétní pachatele, avšak mezi jednotlivými státy je tento trest souměřitelný. V případě harmonizace peněžitého trestu metodou stanovení určité obligatorní hranice jeho výměry však vyvstává významný problém spočívající v tom, že fakticky bude mít každá určená hranice zcela jinou váhu ve státě bohatém a ve státě chudším. Ve výsledku by pak buď byl peněžítý trest v chudších státech velmi přísný, nebo naopak

⁵⁶⁸ FAURE, Michael G. *Evolution of Environmental Criminal Law*, op. cit., s. 310.

⁵⁶⁹ European Union Action to Fight Environmental Crime (EFFACE). *Policy Brief 17: Pros and cons of harmonising criminal sanctions on environmental crime*, 2016, s. 2 [online]. [cit. 1. 6. 2020]. Dostupné z <https://efface.eu/sites/default/files/publications/EFFACE%20Policy%20Brief%2017.pdf>.

⁵⁷⁰ Článek 7 bod 3.

⁵⁷¹ *Srov.* Kapitola 4.2.4.

v bohatších státech velmi mírný. Ani výše zmiňované směrnice přijaté na základě článku 83 odst. 2 SFEU se nepokusily takovým způsobem peněžité trest harmonizovat, byť tedy směrnice o boji vedeném trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Unie obsahuje určené peněžní kritérium ve vztahu ke značné škodě a značnému zisku. Ačkoli i toto kritérium má v jednotlivých státech fakticky jinou váhu, domnívám se, že je méně problematické, protože předmětem úpravy je zájem na ochraně finančních zájmů Evropské unie, a lze jej tedy dovést z objemu finančních prostředků, se kterými Evropská unie nakládá. Domnívám se tedy, že směrnice může určovat, že za daná jednání musí být možné uložit peněžité trest, ale nikoli hranice jeho výměry. Dále je možné, aby směrnice požadovala jeho výpočet na základě výpočtu denních sazeb. Tato metoda je v souvislosti s ochranou životního prostředí dlouhodobě doporučována, protože nejlépe zohledňuje závažnost činu a majetkové poměry pachatele.⁵⁷²

S potenciální harmonizací peněžitého trestu přímo souvisí významná otázka, zda do směrnice nezačlenit také požadavek, aby prostředky ze zaplacených peněžitých trestů za trestná jednání podle směrnice, byly alespoň zčásti vázány na nápravu ekologické újmy a uvedení do původního stavu nebo alespoň na účely obnovy životního prostředí obecně. Tato myšlenka je ve vztahu k životnímu prostředí opakovaně formulována, avšak zatím nenalezla své vyjádření v závazném evropském dokumentu.

Samostatnou otázkou je harmonizace sankcí ukládaných právníkům osobám. První otázkou je, zda vůbec zachovávat do budoucna kritérium toho, že sankce ukládané právníkům osobám nemusí být svou povahou trestními sankcemi. Ačkoli je trestní odpovědnost právníků osob již velmi rozšířena, již jen krátký vhled do právních řádů některých evropských států ukazuje, že není ve všech státech zakotveným konceptem. Závazek přímo formálně k trestním sankcím tak zřejmě nemůže být ve směrnici obsažen. Na druhé straně, i státy, které nemají v právních rádech zakotven přímo koncept trestní odpovědnosti právníků osob, jsou schopné i za jednání právníků osob odpovědnost vyvodit. Domnívám se, že v případě trestněprávní směrnice by se vždy mělo jednat o určitý typ deliktů odpovědnosti. Řešením, které se nabízí pro tuto situaci, je tedy obsahové vymezení druhu sankcí bez ohledu na to, v jakém řízení jsou ukládány.

Obě výše srovnávané směrnice se pokusily upravit také sankcionování právníků osob. Jako obligatorní sankci zvolily možnost uložení pokuty trestní či jiné povahy a dále v sobě

⁵⁷² FAURE, Michael G. *Evolution of Environmental Criminal Law*, op. cit., s. 311.

obsahují demonstrativní výčet fakultativních sankcí, které mohou být také právníkům osobám uloženy. Mezi nimi jsou zbavení nároku pobírat veřejné výhody nebo podpory, dočasný nebo trvalý zákaz vykonávat obchodní činnost, uložení soudního dohledu, zrušení rozhodnutím soudu, dočasné nebo trvalé uzavření provozoven použitých ke spáchání trestného činu. Pokud by tedy došlo k revizi směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí, lze očekávat, že by do ní bylo začleněno obdobné ustanovení, byť jeho reálný význam je velmi malý, protože nezakotvuje téměř žádné obligatorní požadavky. Pro srovnání, zrušené rámcové rozhodnutí pro boj se znečištěním z moří původně obsahovalo také obdobně formulovaný výčet trestních sankcí, přičemž obsahovalo ještě sankci spočívající v povinnosti přijmout zvláštní opatření k zamezení důsledků podobného jednání, které založilo trestní odpovědnost, tedy sankci zaměřenou poměrně specificky na ochranu životního prostředí.

V této souvislosti je ve vztahu k trestněprávní ochraně životního prostředí a trestní odpovědnosti jak fyzických, tak právníků osob diskutována otázka, jestli by nebylo vhodné využít příležitosti revize směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí k zavedení určitých komplementárních sankcí zohledňujících fakt, že se jedná o trestné činy proti životnímu prostředí.⁵⁷³ Tato otázka souvisí i s výše předloženou úvahou nad tím, jaká sankce je v ochraně životního prostředí účinná. Ke zvážení je zejména uložení sankce, která by spočívala v nápravě způsobené ekologické újmy, určitém druhu obecně prospěšných prací, ztráty licence a podobně. Nelze však očekávat, že by byla nalezena vůle, aby takové sankce byly skutečně obligatorním závazkem, domnívám se, že v první fázi by se jednalo o konstrukci obdobnou jako v případě právníků osob, kdy by tyto sankce byly ve směrnici zmíněny, ale pouze demonstrativně a fakultativně. Obligatorně lze však uvažovat o povinné možnosti konfiskace výnosů z environmentálních trestných činů. Takový požadavek obsahuje směrnice proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Evropské unie.⁵⁷⁴

Závěrem lze uvést, že pokud by se nakonec nenašla vůle k dalšímu prohloubení sbližování trestních sankcí ve směrnici, bylo by možná vhodné vytvořit alespoň určité metodické materiály či metodické pokyny (*guidelines*).⁵⁷⁵

⁵⁷³ FAURE, Michael G. *Evolution of Environmental Criminal Law*, op. cit., s. 314.

⁵⁷⁴ Článek 10 směrnice proti podvodům.

⁵⁷⁵ FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria. *Environmental Crime in Europe: State of Affairs and Future Perspectives*. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 321. ISBN 9781509914012.

Sbližování trestních sankcí – související otázky

V souvislosti se změnami týkajícími se trestních sankcí je dále možné zmínit, že ve směrnici chybí ustanovení, které by zohledňovalo fakt, že environmentální kriminalita je často propojena s organizovaným zločinem. Směrnice by *de lege ferenda* měla požadovat, aby alespoň v případě některých jednání popsanych směrnici, byla účast v organizované skupině okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby nebo přitěžující okolností.⁵⁷⁶ Pro srovnání, směrnice proti podvodům takto činí. Ve svém textu uvádí, že státy přijmou nezbytná opatření k tomu, aby spáchání trestného činu v rámci zločinného spolčení bylo považováno za přitěžující okolnost.

Posledním bodem souvisejícím s trestáním je výslovné zakotvení trestnosti pokusu. Směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí tento požadavek neobsahuje, výše zmíněné směrnice přijaté na základě článku 83 odst. 2 SFEU tak však již činí. V rámci revidovaného znění směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí by tak bylo vhodné rozšířit její článek 4 o trestnost pokusu.

4.2.4 Směrnice o znečištění z lodí

V závěru této podkapitoly je vhodné krátce zmínit také směrnici o znečištění z lodí,⁵⁷⁷ jelikož v sobě obsahuje určitá trestněprávní ustanovení a protože, jak bylo pojednáno výše, její vývoj sahá do stejné doby jako vývoj směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí a v průběhu svého vzniku se potýkala s obdobnými obtížemi. Navíc, právě v souvislosti s přijímáním legislativy v této oblasti došlo k významné judikatuře v oblasti trestních sankcí. Sama směrnice bez zrušeného rámcového rozhodnutí⁵⁷⁸ však není ryze trestněprávní, protože v oblasti sankcí nakonec obsahuje požadavek účinných, přiměřených a odrazujících trestních nebo správních sankcí.

⁵⁷⁶ Obdobný názor vyslovil například G. Grasso. GRASSO, Giovanni. EU Harmonisation Competences in Criminal Matters and Environmental Crime, op. cit., s. 29. Také FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria. Environmental Crime in Europe: State of Affairs and Future Perspectives, op. cit., s. 321.

⁵⁷⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/35/ES ze dne 7. září 2005 o znečištění z lodí a o zavedení sankcí za protiprávní jednání (dále jen „směrnice o znečištění z moří“).

⁵⁷⁸ Rámcové rozhodnutí Rady č. 2005/667/SVV ze dne 12. července 2005 k posílení rámce trestního práva pro boj se znečištěním z lodí. Dále v této podkapitole jen „rámcové rozhodnutí“, dále v textu „rámcové rozhodnutí pro boj se znečištěním z moří“.

Směrnice o znečištění z lodí obsahuje článek 8, který stanovuje požadavek přijetí nezbytných opatření k zajištění toho, aby protiprávní jednání podle směrnice o znečištění z lodí podléhala účinným, přiměřeným a odrazujícím trestním sankcím. Jednání, které je podle směrnice trestné, je vymezeno v článku 4 jako jakékoli vypouštění znečišťujících látek ve Směrnici vyjmenované oblasti, pokud je spácháno úmyslně nebo alespoň z hrubé nedbalosti. Oblasti, které jsou vymezeny ve směrnici, jsou vnitřní vody členského státu, včetně přístavů, v míře, v jaké je použitelný režim Úmluvy Marpol, dále teritoriální vody členského státu, průlivy používané pro mezinárodní plavbu podle tranzitního režimu, dále výlučná hospodářská zóna nebo rovnocenná zóna členského státu a volné moře.⁵⁷⁹ Směrnice se vztahuje na jakékoli lodi plující pod jakoukoli vlajkou, s výjimkou válečných lodí, pomocných válečných plavidel nebo jiných lodí v majetku státu nebo jím provozovaných a nevyužívaných pro obchodní účely.

Původní rámcové rozhodnutí bylo ve vymezení trestních sankcí poměrně podrobné. V článku 4 odst. 4 bylo například stanoveno, že členské státy mají povinnost přijmout nezbytná opatření, aby se na úmyslný trestný čin podle článku 2 rámcového rozhodnutí vztahoval trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně pět až deset let, pokud by jeho následkem bylo závažné a rozsáhlé poškození jakosti vody, živočišných nebo rostlinných druhů nebo jejich části a smrt nebo vážné zranění osob.⁵⁸⁰ Taková harmonizace trestu odnětí svobody by v současné době již byla možná provést přímo ve směrnici.

4.3 Vybrané právní úpravy v evropských státech

Na následujícím vhledu do právních úprav evropských států jsou ilustrovány rozdíly mezi jednotlivými evropskými úpravami trestněprávních nástrojů ochrany životního prostředí. Pro tento účel byly zvoleny státy, které mají shodný přístup k trestněprávní normotvorbě jako Česká republika, tedy veškeré trestné činy zahrnuté do trestního zákoníku, i státy, které přistupují k normotvorbě v této oblasti odlišně a trestné činy proti životnímu prostředí vymezují ve správněprávních normách. V české literatuře se tématu charakterizování evropských trestněprávních norem na ochranu životního prostředí věnoval zejména V. Stejskal. Krátký vhled je zaměřen především na otázky trestního práva hmotného a má ilustrovat především rozličnost přístupů k trestněprávní ochraně životního prostředí. Zároveň by měl sloužit

⁵⁷⁹ Článek 3.

⁵⁸⁰ Další požadavky na určení horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody byly stanoveny v článku 4 odst. 5 až 7.

i k vytvoření některých návrhů *de lege ferenda*, jak na úrovni evropské, tak na úrovni českého právního řádu.

4.3.1 Francie

Francouzské trestní právo je převážně vtěleno do trestního zákoníku (*Code pénal*),⁵⁸¹ avšak skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí jsou obsaženy spíše v jiných zákonech, zejména v „environmentálním zákoníku“ (*Code environnementale*).⁵⁸² Je nutné konstatovat, že environmentální zákoník je norma, která sice kodifikuje celou oblast ochrany životního prostředí a jeho složek, na druhé straně je ale velmi obsáhlá mírně na úkor její přehlednosti.

Trestní zákoník v „ideovém“ ustanovení čl. 410-1 stanovuje, že základním zájmem národa je mimo jiné i *zachování rovnováhy přírodního prostředí i zachování životního prostředí*.⁵⁸³ Jediný trestný čin týkající se životního prostředí, který je vymezen přímo v trestním zákoníku, je však trestný čin „ekologického terorismu“ („*terrorisme écologique*“).⁵⁸⁴ Jedná se o skutkovou podstatu trestného činu, jehož objektem je zájem na ochraně společnosti před teroristickými útoky spáchanými prostřednictvím složek životního prostředí.⁵⁸⁵ Trestné jednání spočívá v úmyslném zavádění látky, která by mohla ohrozit zdraví lidí, zvířat nebo přírodní prostředí, do složek životního prostředí, jmenovitě do atmosféry, půdy a podloží nebo vody, s cílem zastrasování nebo teroru.⁵⁸⁶ Nejedná se tedy o trestný čin, jehož objektem by byl primárně zájem na ochraně životního prostředí, ale jeho objektem je spíše zájem na ochraně zdraví a životů lidí. Jak bylo popsáno výše v textu v souvislosti s mezinárodním konvencionálním právem, v roce 2019 bylo navrhováno vtělení trestného činu ekocidy

⁵⁸¹ Francouzský trestní zákoník. Code pénal. Dostupné z <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf>.

⁵⁸² Vedle toho i v některých dalších zákonech upravujících určitou problematiku, jako například rurální zákon, lesní zákon a podobně. K tomuto též STEJSKAL, V., op. cit., s. 216.

⁵⁸³ „*Les intérêts fondamentaux de la nation... ...de l'équilibre de son milieu naturel et de son environnement et des éléments essentiels de son potentiel scientifique et économique et de son patrimoine culturel.*“

⁵⁸⁴ Ustanovení čl. 421-2 Code pénal.

⁵⁸⁵ *Constitue également un acte de terrorisme, lorsqu'il est intentionnellement en relation avec une entreprise individuelle ou collective ayant pour but de troubler gravement l'ordre public par l'intimidation ou la terreur, le fait d'introduire dans l'atmosphère, sur le sol, dans le sous-sol, dans les aliments ou les composants alimentaires ou dans les eaux, y compris celles de la mer territoriale, une substance de nature à mettre en péril la santé de l'homme ou des animaux ou le milieu naturel.*

⁵⁸⁶ Dále také do potravin a jejich komponentů.

do francouzského trestního zákoníku, avšak tento návrh nakonec nenalezl potřebnou politickou podporu.

Vymezení trestných jednání zejména v administrativněprávní normě s sebou může přinášet určité upozadění významu této trestné činnosti. Takové názory se objevují i ve francouzské právní teorii, nicméně trestní zákoník dosud nedoznal změn. V průběhu let se ve Francii objevovaly snahy vnést do trestního zákoníku přímo trestný čin, který by spočíval v ohrožení nebo poškození životního prostředí, avšak tyto pokusy nebyly úspěšné.⁵⁸⁷ V rámci trestního zákoníku je doporučováno postupovat podle jiných skutkových podstat trestných činů, jejichž objektem není přímo ochrana životního prostředí.

Environmentální zákoník⁵⁸⁸ obsahuje úpravu jednotlivých oblastí v ochraně životního prostředí, přičemž na závěr každé hlavy jsou ustanovení věnovaná porušením a sankcím. Environmentální zákoník tak neobsahuje žádný trestný čin, který by spočíval v ohrožení nebo poškození životního prostředí jako celku, ochrana životního prostředí je prováděna prostřednictvím ochrany jeho složek. Zakotvena je tak trestněprávní ochrana ovzduší,⁵⁸⁹ vod⁵⁹⁰ a volně žijících živočišných druhů a planě rostoucích rostlin.⁵⁹¹ Dále je v environmentálním zákoníku upravena ochrana před zdroji ohrožení životního prostředí, a to před odpady,⁵⁹² před jaderným materiálem,⁵⁹³ před látkami poškozujícími ozonovou vrstvu⁵⁹⁴ a před geneticky modifikovanými organismy⁵⁹⁵ a hlukem.⁵⁹⁶ Trestněprávní ochrana před geneticky modifikovanými organismy je založena na formálních kritériích provozování zařízení bez náležitého povolení a provozování zařízení v rozporu s relevantními ustanoveními

⁵⁸⁷ Pro více informací o těchto snahách: BIANCO, Floriana, LUCIFORA, Annalisa a VAGLIASINDI, Grazia Maria. *Fighting environmental crime in France: A country report* [online]. Study in the framework of the EFFACE research project, 2015, s. 10n. [cit. 20. 5. 2020]. Dostupné z https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20France.pdf. [cit. 20. 5. 2020].

⁵⁸⁸ Francouzský environmentální zákoník. Code de l'environnement. [cit. 20. 5. 2020]. Dostupné z <http://codes.droit.org/CodV3/environnement.pdf>.

⁵⁸⁹ Ustanovení čl. L 226-9 Code de l'environnement.

⁵⁹⁰ Ustanovení čl. L 216-6 a 218-11 Code de l'environnement.

⁵⁹¹ Ustanovení čl. L 411-2 Code de l'environnement.

⁵⁹² Ustanovení čl. L 541-46 Code de l'environnement.

⁵⁹³ Ustanovení čl. L 596-27 Code de l'environnement.

⁵⁹⁴ Ustanovení čl. L 521-21 Code de l'environnement.

⁵⁹⁵ Ustanovení čl. L 536-3 až 536-5 Code de l'environnement.

⁵⁹⁶ Ustanovení čl. L 173-1 ve spojitosti s článkem 571-2 a 571-6 Code de l'environnement.

environmentálního zákoníku, následek v podobě způsobené újmy na životním prostředí ani lidském zdraví není vyžadován.

Tresty, které mohou být ukládány fyzickým osobám za trestné činy proti životnímu prostředí, jsou peněžitý trest a trest odnětí svobody. Trest odnětí svobody se pohybuje v maximální výši dvou let, jakýkoli vyšší trest ukládaný za trestné činy proti životnímu prostředí je považován za příliš vysoký.⁵⁹⁷

Subjektem trestných činů podle francouzského trestního zákoníku mohou být fyzické i právnické osoby. Právnické osoby mohou být ve Francii v současné době trestně odpovědné za veškeré trestné činy podle francouzského práva.

4.3.2 Švédsko

Zajímavý pro evropské srovnání je jistě právní řád Švédska, které je státem s dlouhou tradicí ochrany životního prostředí. Z koncepčního hlediska ukotvení trestných činů je shodným případem jako Francie. Základní normou vymezující trestné činy je trestní zákoník (*Brottsbalken*), skutkové podstaty trestných činů však mohou být obsaženy i v dalších normách.⁵⁹⁸ Základním zdrojem trestných činů proti životnímu prostředí je tak v současné době environmentální zákoník (*Miljöbalken*),⁵⁹⁹ který ve své části 29 obsahuje vymezení trestných činů proti životnímu prostředí.⁶⁰⁰ Vývoj úpravy byl však odlišný než ve francouzském prostředí, trestné činy proti životnímu prostředí byly původně obsaženy v trestním zákoníku, po přijetí environmentálního zákoníku však byly všechny klíčové skutkové podstaty trestných činů přesunuty do environmentálního zákoníku.⁶⁰¹ Veškeré skutkové podstaty ze všech

⁵⁹⁷ Srov. BIANCO, Floriana a LUCIFORA, Annalisa. *Environmental Crime in France*. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 88–89. ISBN 9781509914012.

⁵⁹⁸ Švédský trestní zákoník. [cit. 1. 6. 2020]. V anglickém jazyce dostupný na <https://www.government.se/government-policy/judicial-system/the-swedish-criminal-code/>.

⁵⁹⁹ Švédský environmentální zákoník. [cit. 1. 6. 2020]. V anglickém jazyce dostupný na <https://www.government.se/legal-documents/2000/08/ds-200061/>.

⁶⁰⁰ Srov. FAURE, Michael, PHILIPSEN, Niels. *Environmental Criminal Law in Sweden*. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 222. ISBN 9781509914012.

⁶⁰¹ Srov. Swedish Environmental Protection Agency. *Swedish Environmental Law. An introduction to the Swedish legal system for environmental protection*, 2017, s. 34 [online]. [cit. 15. 6. 2020]. Dostupné z <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6790-8.pdf?pid=21184>

sektorových legislativ se však do environmentálního zákoníku převést nepodařilo, a trestní odpovědnost tak stále umožňují vyvodit i některé další zákony, zejména zákon o vodách a zákon o lovu zvěře.⁶⁰²

Základní skutková podstata je obsažena v článku prvním environmentálního zákoníku a je zaměřena na obecné poškození složek životního prostředí, v anglickém překladu nazývaná jako „*environmental offence*“ („*miljöbrott*“).⁶⁰³ Objektem tohoto trestného činu je půda, voda a ovzduší, přičemž intenzita jednání musí být taková, že představuje riziko pro lidské zdraví nebo dochází k nezanedbatelnému poškození fauny a flory. Shodný trestný čin je vymezen i v nedbalostní formě.

Zajímavé je, že dále řazené skutkové podstaty trestných činů se využívají subsidiárně, pokud není naplněna skutková podstata obecného *environmentálního trestného činu*. Jedná se o trestné činy, které postihují formální nedodržení zákona a nevyžadují tedy přímo poškození životního prostředí. První z těchto trestných činů se zaměřuje na ochranu před chemickými látkami, druhý postihuje neoprávněné provozování činnosti. *Rizikového nakládání s chemickými látkami* se může dopustit kdokoli, kdo úmyslně nebo z hrubé nedbalosti, nakládá s chemickou látkou nebo chemickým produktem bez jakýchkoli ochranných opatření, zvážení alternativ nebo bez náležité opatrnosti ve vztahu k charakteristikám chemické látky. *Neoprávněné environmentální činnosti* se může dopustit kdokoli, kdo provozuje určitou činnost bez vyžadovaného povolení nebo za nedodržení podmínek provozování určité činnosti. Poměrně netypické jsou trestné činy *obstrukcí při environmentální kontrole a neúplných*

⁶⁰² PHILIPSEN, Niels a FAURE, Michael. *Fighting environmental crime in Sweden: A country report* [online]. Study in the framework of the EFFACE research project, 2015. [cit. 8. 6. 2020]. Dostupné z https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20Sweden.pdf.

⁶⁰³ „*Any person who deliberately: 1. pollutes land, water or air in a manner which involves or is liable to involve risks for human health or detriment to flora and fauna that are not inconsiderable or other significant detriment to the environment; 2. stores waste or other matter in a manner which may give rise to health risks, damage or other detriment referred to in point 1 as a result of pollution; or 3. causes substantial detriment to the environment as a result of noise, vibration or radiation shall, unless a competent authority has permitted the practice or it is generally accepted, be liable to a fine or a term of imprisonment not exceeding two years for environmental offence. If the offence is serious, the penalty shall be a term of imprisonment of not less than six months nor more than six years. When the seriousness of the offence is considered, special attention shall be paid to whether it caused, or might have caused, lasting damage on a large scale or whether the act was otherwise of a particularly dangerous nature. If the act may be deemed to be justifiable in view of the circumstances, no penalty shall be imposed pursuant to this section.*“

environmentálních informací. Popsaná jednání se jeví svým charakterem spíše jako vhodná k postihování administrativněprávní odpovědnosti, švédský trestní zákoník však na ně stanoví tresty odnětí svobody až na dva roky, respektive na jeden rok v případě posledně zmíněného.

Zajímavým podnětem ve vztahu k odpadovým deliktům, které jsou upravovány spíše skrze administrativněprávní odpovědnost, je poslední skutková podstata trestného činu vymezená bez odkazu na jiné ustanovení environmentálního trestního zákoníku. Ta spočívá v odkládání odpadu mimo vymezená místa. Subjektem tohoto trestného činu může být kdokoli, přičemž může být potrestán pokutou nebo trestem odnětí svobody až na jeden rok.

Další skutkové podstaty jsou vymezeny vždy odkazem na příslušené ustanovení environmentálního zákoníku, případně jiného švédského právního předpisu nebo evropského nařízení, a jsou tedy výslovně závislé na znění ustanovení týkající se ochrany jednotlivých složek životního prostředí. Článek 8 tak obsahuje pestrou škálu trestných činů, jejichž objektem jsou zájmy na ochraně volně žijících druhů živočichů a planě rostoucích rostlin, zvláště chráněných území, vodních zdrojů či obecně životního prostředí před ohrožením odpady, biotechnickými organismy nebo látkami poškozujícími ozónovou vrstvu a které mohou být trestány pokutou nebo opět trestem odnětí svobody až na dva roky. I tyto skutkové podstaty se aplikují pouze subsidiárně, pokud nedojde k naplnění skutkové podstaty základního trestného činu. Je tedy zjevné, že švédský environmentální zákoník pojímá trestněprávní ochranu životního prostředí odlišně od českého trestního zákoníku. Nevymezuje obecnou skutkovou podstatu a k ní celou řadu zvláštních skutkových podstat trestných činů, ale obecný *environmentální trestný čin* považuje za klíčovou skutkovou podstatu, podle níž by měla být jednání proti životnímu prostředí postihována.

Základními uplatňovanými tresty jsou peněžitý trest a trest odnětí svobody, jehož nejčastější výměra je s maximální horní sazbou dva roky. Pouze v případě environmentálního trestného činu jeho maximální výměra činí v základní sazbě dva roky, pokud se však jedná o závažné jednání, ukládá se trest v rámci výměry šest měsíců až šest let. Švédský právní řád nezná žádnou specifickou environmentálně zaměřenou trestní sankci. Část 12 environmentálního zákoníku však dává poměrně širokou pravomoc zabavení majetku souvisejícího s činem (živočichů, rostlin, produktů z živočichů či rostlin, biotechnických organismů a produktů, které obsahují chemické látky nebo geneticky modifikované organismy) a také zabavení výnosů z environmentální trestné činnosti.

Švédský právní řád v zásadě nezná trestní odpovědnost právnických osob, pouze odpovědnost administrativněprávní, subjektem veškerých trestných činů proti životnímu

prostředí tak může být pouze fyzická osoba, ať již jako přímý pachatel, nebo zástupce právnické osoby. Pokud je však možné nalézt alespoň u určité osoby trestné zavinění, je zároveň možné právnickou osobu zvláště „sankcionovat“ propadnutím majetku nebo korporátní pokutou.⁶⁰⁴ Trestný čin však musí být spáchán (a) osobou ve vedoucí pozici, která právnickou osobu reprezentuje nebo za ni činí rozhodnutí, (b) osobou, která má určitou kontrolní pravomoc v právnické osobě. Tyto „sankce“ je možné uložit právnickým osobám za jakýkoli trestný čin vymezený švédským trestním právem, pokud byl spáchán v rámci obchodní činnosti, veřejné činnosti, která je srovnatelná s obchodní činností, nebo v rámci jiných aktivit srovnatelných s obchodními aktivitami. Zároveň je možné uložit pokutu pouze, pokud není naplněn liberační důvod spočívající v tom, že právnická osoba učinila vše, co bylo možné na ní rozumně požadovat, aby trestnému činu předešla.

Korporátní pokuty jsou ukládány na základě kapitoly 7 části 36 švédského trestního zákoníku. Korporátní pokuta může být uložena i v případě, že se jedná o nedostatečnou prevenci vzniku určitého trestného činu či zanedbání kontroly. Propadnutí majetku podle části 36 odstavce 4 může být uloženo, pokud právnická osoba získala trestnou činností určitý nelegální zisk. Ani švédský systém trestního práva však neobsahuje zvláštní ustanovení týkající se trestní odpovědnosti ředitelů a manažerů ve vztahu k životnímu prostředí. Environmentální zákoník sám obsahuje ještě možnost zvláštních „sankcí“ postihujících právnickou osobu v podobě *sankčních environmentálních poplatků*.⁶⁰⁵ Jak uvádí M. Faure a N. Philipsen, sankce, které je možné uložit právnickým osobám, však nejsou často hodnoceny jako dostatečně odrazující, a stejný problém je v zásadě spatřován i stran pachatelů fyzických osob.⁶⁰⁶

4.3.3 Španělsko

Španělský právní řád je příkladem státu, v němž jediným pramenem trestního práva je přímo trestní zákoník (*código penal*).⁶⁰⁷ Trestné činy proti životnímu prostředí jsou shrnuty do jedné

⁶⁰⁴ Swedish Environmental Protection Agency. *Swedish Environmental Law. An introduction to the Swedish legal system for environmental protection*, op. cit., s. 36.

⁶⁰⁵ Kapitola 33 švédského environmentálního zákoníku.

⁶⁰⁶ FAURE, Michael, PHILIPSEN, Niels. Environmental Criminal Law in Sweden. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 242. ISBN 9781509914012.

⁶⁰⁷ Španělský trestní zákoník [cit. 15. 6. 2020]. V anglickém jazyce dostupný z https://www.legislationline.org/download/id/6443/file/Spain_CC_am2013_en.pdf.

hlavy trestního zákoníku nazvané „*trestné činy týkající se území, městského plánování, ochrany historického dědictví a přírody*“.⁶⁰⁸ Jak upozorňuje J. L. Fuentes Osorio,⁶⁰⁹ ve španělské teorii je někdy kritizováno, že kvůli tomuto systému dochází k překryvu skutkových podstat administrativních deliktů a trestných činů. Hlava XVI., ale i některé další části trestního zákoníku, obsahují velmi zajímavé skutkové podstaty trestných činů, zejména z pohledu věcného okruhu kriminalizovaných jednání.

Kapitola třetí se pak věnuje trestným činům proti přírodním zdrojům a životnímu prostředí. Trestní zákoník obsahuje v článku 325 velmi široce vymezenou obecnou skutkovou podstatu trestného činu určeného k ochraně životního prostředí, jejíž objektivní stránkou je celá řada jednání, která jsou v rozporu s právní normou určenou k ochraně životního prostředí. Jedná se o nejobecnější trestný čin proti životnímu prostředí, který v sobě zahrnuje také ochranu před hlukem a vibracemi. Trestného činu se může dopustit jak fyzická osoba, tak právnická osoba. Trestem může být v případě fyzických osob trest odnětí svobody v sazbě dvě léta až pět let, peněžitý trest nebo ztráta licence na jeden rok až tři roky. Pokud dojde popsáním jednáním k závažnému ohrožení lidského zdraví, obligatorně se trest ukládá v horní polovině trestní sazby. Dále je v kapitole třetí upravena trestněprávní ochrana životního prostředí před odpady a zvláštní ochrana zvláště chráněných území.⁶¹⁰ Do trestního zákoníku je dále začleněn trestný čin, který postihuje korupční jednání úředníků ve vztahu k záležitostem ochrany životního prostředí. Jak bylo popsáno výše v kapitole druhé, propojení environmentální kriminality s korupčním jednáním je velmi častým jevem, proto může být existence takové skutkové podstaty celoevropsky inspirativní. Kapitola čtvrtá se poměrně podrobně zabývá trestnými činy, jejichž objektem je zájem na ochraně rostlin a živočichů (§ 332 až 336).

Vedle těchto skutkových podstat obsahuje španělský trestní zákoník i další skutkové podstaty trestných činů, které jsou provázány s životním prostředím. Jedná se především o zvýšenou ochranu lesa i dalších území před požáry. Kdokoli založí lesní požár, může být podle článku 352 trestního zákoníku potrestán trestem odnětí svobody na jeden rok až pět let nebo peněžitým trestem. Způsobení požáru mimo lesní území je pak podle článku 356 trestního zákoníku trestáno trestem odnětí svobody na šest měsíců až dva roky. Jak bylo zmíněno výše

⁶⁰⁸ V překladu autorky.

⁶⁰⁹ FUENTES OSORIO, Jean Luis. Environmental Criminal Law in Spain. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 192. ISBN 9781509914012.

⁶¹⁰ FUENTES OSORIO, Jean Luis. Environmental Criminal Law in Spain, op. cit., s. 193.

ochrana před požáry je vnímána jako jedna z možných úloh, kterou může plnit v ochraně životního prostředí i trestní právo. V článku 341 je pak upraven trestný čin, jehož objektem je zájem na ochraně před jadernou energií a ionisujícím zářením.

Velmi zajímavé jsou také trestné činy proti územnímu plánování. Článek 319 trestního zákoníku zakotvuje trestný čin spočívající v nedovolené výstavbě na území, jehož funkční využití není z různých důvodů stavební. Mezi těmito důvody je zmíněno, že se jedná o parkovou zónu, veřejný majetek, území, které má krajinnou, ekologickou nebo jinou hodnotu nebo je z jiného důvodu chráněno. Kdo se takového činu dopustí, může být potrestán odnětím svobody na jeden rok a šest měsíců až čtyři léta a mimo jiné také zákazem výkonu své profese na dobu jednoho roku a šesti měsíců až čtyř let. Soudem může být také nařízeno odstranění stavby a navrácení do původního stavu.

Veškeré trestné činy ve španělském trestním zákoníku vyžadují porušení jiné právní normy, i v případech, kdy podmínka neoprávněnosti není vymezena přímo v textu ustanovení trestního zákoníku. Jakákoli jednání, která nepřekračují intenzitu stanovenou administrativním právním předpisem, představují pro životní prostředí dovolené riziko.⁶¹¹

Trestem, který může být uložen fyzické osobě za trestné činy proti životnímu prostředí je peněžité trest, trest odnětí svobody nebo trest postihující další práva jako zákaz výkonu funkce nebo určité profese či odebrání licence. Trestní sazby v případě trestu odnětí svobody nejsou příliš vysoké a pohybují se až na výjimky okolo horní hranice trestní sazby ve výši dvou let. Ani stran právnických osob španělský trestní zákoník neobsahuje zvláštní typ sankce ukládaný za trestné činy proti životnímu prostředí a nejčastěji ukládanou sankcí je peněžité trest.⁶¹²

Ve Španělsku existuje trestní odpovědnost právnických osob na základě výčtu trestných činů, již se mohou právnické osoby dopustit (*numerus clausus*).⁶¹³ Právnické osoby tak mohou být odpovědné za ty nejzávažnější trestné činy proti životnímu prostředí podle článků 319, 325, 328, tedy za obecné trestné činy týkající se ochrany životního prostředí před jeho poškozováním a před nedovolenou výstavbou a trestný čin, jehož objektem je zájem na ochraně životního prostředí před ohrožením odpady. Trestně odpovědné mohou být také za trestné činy související

⁶¹¹ FUENTES OSORIO, Jean Luis. Environmental Criminal Law in Spain, op. cit., s. 198.

⁶¹² *Srov.* FUENTES OSORIO, Jean Luis. Environmental Criminal Law in Spain, op. cit., s. 214–215.

⁶¹³ Ustanovení § 31 španělského trestního zákoníku.

s ionizujícím zařením a látkami poškozujícími ozonovou vrstvu. Nemohou však být trestně odpovědné za trestné činy, jejichž objektem je zájem na ochraně rostlin a živočichů.⁶¹⁴

4.3.4 Estonsko

Estonský trestní zákoník (*karistusseadustik*) obsahuje samostatnou hlavu týkající se trestných činů proti životnímu prostředí, která obsahuje poměrně značné množství rozličných skutkových podstat.⁶¹⁵ Ačkoli se trestné činy mohou jevit jako poměrně podrobné, v estonském právním řádu existuje také správněprávní odpovědnost za administrativní delikty, a tedy zákonodárce rozlišuje mezi jednáními, pro které je vhodné využít trestní odpovědnost a pro které administrativněprávní odpovědnost.⁶¹⁶ Trestní zákoník obsahuje jak skutkové podstaty závažných trestných činů, tak méně závažných trestních deliktů.⁶¹⁷

Nejobecnějším trestným činem je úmyslný trestný čin *znečištění životního prostředí* (§ 364), který spočívá v neoprávněném uvádění látek, energií nebo odpadu do prostředí, ale také ve způsobování hluku přesahujícího hlukové limity za předpokladu, že tím dojde k ohrožení lidského zdraví nebo života nebo způsobení rizika závažné újmy na kvalitě vody, půdy nebo ovzduší nebo živočišných nebo rostlinných druhích. Jedná se tedy o další právní řád, který zakotvuje trestněprávní ochranu před hlukem. Trestem v základní skutkové podstatě může být peněžité trest a trest odnětí svobody až na jeden rok. V závislosti na intenzitě způsobené škody se pak maximální hranice horní trestní sazby zvyšuje na tři roky, respektive pět let. Trestný čin je upraven také v nedbalostní alternativě, kde trestem v základní skutkové podstatě je peněžité trest a nikoli trest odnětí svobody, v případě kvalifikovaných skutkových podstat pak trest odnětí svobody až na jeden rok, respektive až na tři roky.

⁶¹⁴ Články 343 a 348 španělského trestního zákoníku. *Srov též*: FAJARDO del CASTILLO, Teresa, FUNETES OSORIO, Juan, RAMOS TAPIA, Inmaculada a VERZÚ BAEZA, Jesús. *Fighting environmental crime in Spain: A country report* [online]. Study in the framework of the EFFACE research project, 2015, s. 52–53. [cit. 5. 6. 2020]. Dostupné z https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20Spain.pdf

⁶¹⁵ *Srov*. Hlava 20 estonského trestního zákoníku. Estonský trestní zákoník. [cit. 10. 6. 2020]. V anglickém jazyce dostupný z <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide>.

⁶¹⁶ EU Forum of Judges for the Environment (EUFJE). Protection of the environment through criminal law: the implementation and application of the Eco-crime Directive in the EU Member States. Answers to Questionnaire – Estonia. 2015, s. 1 [online]. [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné <https://www.eufje.org/images/docConf/bol2015/EE%20bol2015.pdf>.

⁶¹⁷ V následujícím textu bude jako společný nadřazený termín užit termín „trestný čin“.

Dále je v estonském trestním zákoníku obsažena celá řada trestných činů, jejichž objektem je zájem na ochraně složek a jednotlivých prvků životního prostředí, jmenovitě přírody, rostlin, dřevin, chráněných přírodních objektů, krajiny, volně žijících živočichů a vod, a zájem na ochraně životního prostředí před zdroji ohrožení, zejména před odpady, chemickými látkami, ale také požáry či povodněmi.

Trestný čin způsobení *rizika požáru v přírodě* (§ 352) spočívá ve vytvoření rizika požáru nebo v porušení pravidel určených k prevenci vzniku požárů. Trestný čin *činnosti nebezpečných pro rostlinstvo* (§ 353) směřuje k zájmu na ochraně flóry před poškozením a spočívá ve vjíždění motorových vozidel do oblastí, kam je vjezd motorových vozidel zakázán nebo není umožněn bez povolení, a také v šíření nemocí rostlin v důsledku nedodržení povinných opatření k zabránění takovým následkům. Objektem trestných činů zakotvených v ustanoveních § 354, 355 a 356 je zájem na ochraně dřevin před jejich úmyslným a nedbalostním poškozováním a nelegální těžbou. Trestné činy upravené v § 357 až 360 se týkají úmyslného i nedbalostního poškozování chráněných přírodních objektů a krajinného rázu. Dále jsou řazeny trestné činy *poškozování volně žijících živočišných druhů* (§ 361) a *porušení podmínek pro přepravu, skladování a zpracovávání přírodních produktů* (§ 362) zcela odkazující na právní úpravu jiným právním předpisem. Na základě ustanovení § 363 je postihováno provozování určité činnosti bez povolení nebo nedodržování podmínek povolení, pokud dojde ke způsobení rizika pro lidský život nebo zdraví nebo závažné škody na životním prostředí. Ustanovení § 365 odráží požadavky směrnice o znečištění z lodí a zakotvuje trestný čin porušení *zákazu vypouštění znečišťujících látek do moře* v úmyslné i nedbalostní formě. Trestněprávní ochranu před zdroji ohrožení obsahuje estonský trestní zákoník v ustanoveních § 367 a 368, kde je zakotvena ochrana před nedovoleným nakládáním s chemickými látkami, odpady a látkami poškozujícími ozonovou vrstvu. Zajímavé jsou skutkové podstaty trestných činů zakotvených v ustanoveních § 369 a 370, a to trestný čin způsobení povodně, paludifikace nebo nedovoleného snížení množství vody v úmyslné i nedbalostní formě. Kdo způsobí povodeň, paludifikaci nebo snížení množství vody ve vodním tělese nebo vodonosné vrstvě, může být v případě úmyslného trestného činu potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem.⁶¹⁸

Tresty, které je možné za environmentální trestné činy uložit fyzickým osobám, jsou peněžitý trest a ve většině případů také trest odnětí svobody. Trestní sazby nejsou v případě

⁶¹⁸ V případě nedbalostního trestného činu v § 370 pouze peněžitým trestem.

trestných činů podle hlavy 20 nijak vysoké. Nejběžnější jsou horní hranice trestní sazby ve výši jeden rok, dva roky a tři léta. Nejvyšším možným trestem je trest odnětí svobody až na pět let v případě *porušení předpisů určených k ochraně přírodních objektů* (§ 357) a *znečišťování životního prostředí* (§ 364).

Subjektem trestných činů mohou být jak fyzické osoby, tak právnické osoby. Právnické osoby mohou být trestně odpovědné, pokud je toto výslovně stanoveno u vymezení skutkové podstaty trestného činu. Jedná se tedy v zásadě o *numerus clausus*, nicméně rozšířený na téměř veškeré trestné činy.⁶¹⁹ Subjektem všech trestných činů proti životnímu prostředí tak může být také právnická osoba.⁶²⁰ Estonské trestní právo však neobsahuje příliš širokou paletu sankcí ukládaných právnickým osobám, když zná pouze peněžitý trest a trest zrušení právnické osoby.⁶²¹ V případě všech trestných činů proti životnímu prostředí je možné uložit pouze peněžitý trest.⁶²²

Některé trestné činy, které se částečně týkají ochrany životního prostředí, je možné nalézt i na jiných místech estonského trestního zákoníku. Zejména se jedná o hlavu 22 obsahující trestné činy obecně nebezpečné, zvláště pak o část třetí týkající se trestných činů, jejichž objektem je zájem na ochraně před ionizujícím zářením. Estonský trestní zákoník, podobně jako francouzská právní úprava, navíc v § 237 obsahuje trestný čin terorismu, který zahrnuje i jednání zaměřené proti životnímu prostředí. Vedle toho obsahuje v § 403 také trestný čin *způsobení otravy*, který se týká ochrany společnosti před kontaminací složek životního prostředí.

V § 104 trestní zákoník vymezuje ještě další trestný čin, jehož objektem je zájem na ochraně životního prostředí, a tím je způsobení *poškození životního prostředí jako metoda války*. Estonský trestní zákoník tak výslovně zakotvuje toto mezinárodněprávní pravidlo. V otázce zavinění se drží podmínky úmyslného zavinění, ale subjektem tohoto trestného činu může být jak fyzická osoba, tak právnická osoba. V mezinárodněprávních souvislostech, estonský trestní zákoník pak v § 103 zakotvuje také trestný čin *použití zakázaných zbraní*,

⁶¹⁹ EU Forum of Judges for the Environment (EUFJE). Protection of the environment through criminal law: the implementation and application of the Eco-crime Directive in the EU Member States. Answers to Questionnaire – Estonia. 2015, op. cit.

⁶²⁰ *Srov.* Ustanovení § 352 až 371 estonského trestního zákoníku, op. cit.

⁶²¹ *Srov.* GINTER, Jaan. Criminal Liability of Legal Persons in Estonia. In: *uridicainternational.eu* [online]. [cit. 27. 6. 2020]. Dostupné z https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf.

⁶²² *Srov.* Ustanovení § 352 až 371 estonského trestního zákoníku, op. cit.

kterým se zakazuje použití určitých druhů zbraní, pokud vojenský cíl nemůže být jednoznačně oddělen od lidské populace, jakéhokoli civilního cíle nebo od okolního prostředí.

4.4 Shrnutí

Diskuze o sbližování trestněprávních úprav v ochraně životního prostředí začaly v 70. letech 20. století, kdy byla také vytvořena první rezoluce týkající se ochrany životního prostředí prostředky trestního práva. Na tyto snahy navázala až o tři desetiletí později Úmluva Rady Evropy o trestněprávní ochraně životního prostředí, která však nikdy nevstoupila v platnost. Úmluva obsahovala mnoho zajímavých myšlenek, na druhé straně její konstrukce byla natolik opatrná, že dovolovala státům, které by byly její smluvní stranou, množství ustanovení vyloučit z účinnosti, a sblížení trestního práva výrazně omezit. Ke zvážení do budoucna je, zda by Úmluva Rady Evropy o trestněprávní ochraně životního prostředí mohla být ještě využita, pokud by byla nalezena politická vůle k vytvoření evropské soudní platformy pro životní prostředí, která by fungovala při Radě Evropy.

Na vývoj na půdě Rady Evropy pak navázal vývoj v Evropské unii, kdy po složitém procesu byla nakonec přijata směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí. Výsledné znění směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí je nakonec také poměrně opatrné s velmi důsledným respektováním principu subsidiarity a státní suverenity v oblasti trestního práva. V podstatě lze konstatovat, že členskými státy neukládá žádné povinnosti, které by byly jakkoli kontroverzní, a v případě možných sporných otázek vždy volí obecně přijatelnější řešení, ať už se to týká otázky odpovědnosti právnických osob nebo otázky zavinění.

Po přijetí Lisabonské smlouvy je možné zvažovat hlubší sbližování právních řádů, než tomu bylo doposud, tedy nad rámec přiměřených, odrazujících a účinných trestních sankcí. Této možnosti by bylo vhodné využít pro vytvoření určité hladiny výše trestu v celé Evropské unii, především proto, aby se zabránilo přesouvání trestné činnosti do státu s méně citelnými trestními sankcemi, přičemž takový pohyb kriminality je v evropském prostoru v zásadě snadné uskutečnit. Domnívám se, že sbližování trestních sankcí by bylo vhodné zejména v případě trestu odnětí svobody. Sbližování trestních sankcí je obtížné, protože každý trestněprávní systém je nastaven mírně odlišným způsobem a tresty by neměly působit v trestních zákonících nekoncepčně, na druhé straně by mělo být docíleno hlubší harmonizace. Nejvhodnější metodou je tak zřejmě stanovení minimální výše horní hranice trestní sazby. Nastavení minimální výše dolní sazby trestu odnětí svobody by totiž mohlo vést k nestíhání trestných činů, pokud by bylo příliš vysoké. Další možností, kde by bylo vhodné možnosti harmonizace využít, je požadavek

zakotvení některých environmentálně zaměřených trestních sankcí, zde je ke zvážení zejména určitá povinnost k nápravě způsobené újmy. Peněžitý trest se mi nejeví k harmonizaci jako vhodný, vzhledem k tomu, že z důvodu odlišné síly měny v jednotlivých členských státech, fakticky nelze cíle harmonizace docílit. Nastavená výše trestu by byla buď v chudších státech, příliš vysoká, nebo v bohatších státech příliš nízká. V souvislosti s peněžitým trestem by však bylo vhodné vznést požadavek, aby finanční částky ze splacených peněžitých trestů byly vázány na nápravu způsobené ekologické újmy, případně subsidiárně na obnovu životního prostředí obecně. Peněžitý trest by tak plnil také reparační úlohu, kterou by účinný trest za environmentální trestné činy plnit měl.

Z krátkého vhledu do evropských právních řádů vyplynulo, že jednotlivé evropské státy přistupují k trestněprávní ochraně životního prostředí rozdílně. Základním zjevným rozdílem je to, zda jsou skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí vymezeny přímo v trestním zákoníku, nebo zda jsou vymezeny v jiné normě, která obsahuje tato trestněprávní ustanovení. Srovnání dále potvrdilo, že nalézt určitý společný stupeň právní úpravy napříč členskými státy Evropské unie není jednoduchý úkol. Právní úpravy se od sebe navzájem odlišují rozsahem kriminalizace, strukturou skutkových podstat (zda jsou pojaty obecněji či naopak jsou spíše kazuistické), vztahem k trestní odpovědnosti právnických osob, způsobem sankcionování, výší trestních sankcí i způsobem, jakým je k trestněprávní normotvorbě vůbec přistupováno.

5 Trestné činy proti životnímu prostředí v českém právním řádu

V předchozích kapitolách byly charakterizovány trestněprávní nástroje ochrany životního prostředí na různých stupních právní úpravy a tato oblast byla rozebrána také v právních řádech některých evropských států. V následující kapitole je i v návaznosti na předchozí poznatky analyzován český právní řád a jeho přístup k ochraně životního prostředí nástroji trestního práva.

5.1 Trestněprávní východiska

Pro následný rozbor trestněprávní ochrany životního prostředí v českém právním řádu je nutné nejprve charakterizovat některé základní instituty trestního práva, které jsou relevantní z pohledu trestných činů proti životnímu prostředí. Z důvodu omezeného rozsahu práce se jedná výhradně o vybrané instituty, které považuji za nejvýznamnější ve vztahu k jejímu obsahu.

5.1.1 Základní zásady trestního práva

Mnohé základní zásady, kterými se řídí trestní právo, jsou globálně společné a v textu již o nich bylo pojednáno. Základní zásady trestního práva jsou především ty právní principy, vůdčí ideje, na nichž je trestní právo založeno.⁶²³ Zásady trestního práva, které jsou rozeznávány v české trestněprávní teorii, vycházejí z principu právního státu, jakožto základního principu, na němž je založeno demokratické fungování České republiky.

Mezi významné zásady relevantní také pro oblast trestněprávní ochrany životního prostředí patří zásada subsidiarity trestní represe, zásady *nullum crimen sine lege* a *nulla poena sine lege*, z hlediska pachatele potom zásada individuální trestní odpovědnosti fyzických osob za trestné činy, trestní odpovědnosti právnických osob při splnění zákonem stanovených podmínek, souběžné trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob a zásada přechodu trestní odpovědnosti na nástupce v případě právnických osob. Stran subjektivní stránky trestného činu je významná zásada odpovědnosti za zavinění. Celým trestním právem prostupuje také zásada humanity.⁶²⁴ O významu zásady subsidiarity trestní represe bylo pojednáno v kapitole první. J. Jelínek uvádí, že tato zásada je „*hmotněprávním korektivem*

⁶²³ JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 30.

⁶²⁴ Více k zásadám trestního práva: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 33–47.

rozsahu trestního bezprávi“⁶²⁵ a spolu s procesní zásadou oportunity změkčuje přísnost potrestání v případech, které by z důvodu nízkého stupně společenské škodlivosti neměly být trestány.

Zásadu *nullum crimen sine lege* je možné rozlišovat ve čtyřech základních rovinách. Jednak představuje požadavek zákonné formy na právní předpis (*nullum crimen sine lege scripta*), trestný čin musí být vymezen zákonným způsobem. Dále představuje požadavek určitosti trestněprávní normy (*nullum crimen sine lege certa*), trestněprávní norma by neměla být neurčitá, neměla by obsahovat „bílá místa“, obsah by nemělo být možné pochopit vícero způsoby. Skutkové podstaty trestných činů však není nikdy možné vymezit zcela určitě, jedná se spíše o ideální požadavek. I současná právní úprava obsahuje celou řadu pojmů, které nejsou jasně vymezeny, či odkazy na jiné normy. Zásada *nullum crimen sine lege stricta* představuje zákaz analogie v neprospěch pachatele a zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele je představován zásadou *nullum crimen sine praevia*.⁶²⁶ Zásada *nullum crimen sine lege praevia* byla popsána ve vztahu k mezinárodnímu zločinu. Tato zásada znamená, že nikdo nemůže být postižen za čin, který nebyl trestný v době, kdy byl spáchán. Představuje závazek, že nikdo nebude trestán za jednání, u něhož nebylo výslovně prohlášeno, že je trestné.⁶²⁷

Zásadou *nullum crimen sine lege certa* v souvislosti s blanketními skutkovými podstatami trestných činů se zabýval Ústavní soud. Vzhledem k tomu, že skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí jsou obvykle konstruovány jako blanketní, má tato judikatura význam i z pohledu ochrany životního prostředí. Pokud by tyto obsahovaly odkaz na prameny práva nižší než je zákon nebo mezinárodní smlouva, byly by pravděpodobně ve světle judikátu Ústavního soudu Pl. ÚS 13/12 v rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege scripta*.⁶²⁸ Pokud navíc dochází k odsuzování za trestný čin s blanketní dispozicí, tak v odsuzujícím výroku o vině musí být uvedeno příslušné ustanovení právního předpisu, který svým jednáním obviněný porušil.⁶²⁹

⁶²⁵ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 39.

⁶²⁶ Tamtéž, s. 34.

⁶²⁷ Tamtéž, s. 37.

⁶²⁸ Usnesení Ústavního soudu ČR ve věci Pl. ÚS 13/12 ze dne 23. července 2013, zejména body 26–29.

⁶²⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 26/2003-T 615.

5.1.2 Pojem trestný čin v českém právním řádu a související instituty

Trestným činem se podle českého trestního zákoníku rozumí *protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně*. V českém systému trestního práva se trestné činy dělí na přečiny a zločiny, přičemž přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let, a zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny. Trestné činy proti životnímu prostředí jsou tedy ve většině případů přečinem, výjimečně zločinem. Vedle toho zná trestní zákoník ještě pojem zvlášť závažný zločin. Zvlášť závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. V oblasti ochrany životního prostředí se objevují výjimečně, což je mírně problematické zejména ve vztahu k možnosti trestnosti přípravy. Zvlášť závažným zločinem z této oblasti je nejzávažnější skutková podstata trestného činu neoprávněného vypuštění znečišťujících látek (§ 297), nejzávažnější skutková podstata chovu zvířat v nevhodných podmínkách (§ 302a) a mimo hlavu VIII. zvláštní části trestního zákoníku také trestný čin nedovolené výroby a držení radioaktivní a vysoce nebezpečné látky (§ 281) a trestný čin nedovolené výroby a držení jaderného materiálu a zvláštního štěpného materiálu (§ 282).

Z pohledu ochrany životního prostředí je v souvislosti s vymezením pojmu trestný čin vhodné zmínit také možnost postihování tzv. *distančních deliktů*,⁶³⁰ protože jak bylo popsáno v kapitole druhé, způsobená ekologická újma může v některých případech překračovat hranice států. Například vnesení škodlivé látky do vodního toku v jednom místě, může snadno vyvolat negativní následky za hranicemi jiného státu, kterým vodní tok protéká, a totéž je představitelné například v souvislosti s ovzduším. Je tedy významné, aby poškozující jednání mohlo být trestáno, jak podle právního řádu uplatňujícího se v místě jednání, tak toho uplatňujícího se v místě následku. Český trestní zákoník stanovuje, že podle českého právního řádu lze postihnout (i) jednání, kterého se pachatel dopustil na území republiky, ale následek nastal nebo měl nastat zcela nebo zčásti v cizině nebo (ii) jednání, kterého se pachatel dopustil v cizině, ale následek nastal nebo měl zcela nebo zčásti nastat na území republiky.⁶³¹ Tuto úpravu lze tedy z pohledu ochrany životního prostředí hodnotit jednoznačně kladně.

⁶³⁰ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 75.

⁶³¹ Ustanovení § 4 odst. 2 trestního zákoníku.

Relevantním pojmem je v této souvislosti také pojem *místo spáchání trestného činu*. V případě trestných činů, které spočívají v opomenutí, se podle judikatury považuje za místo spáchání trestného činu místo, kde měl pachatel jednání vykonat, ale i místo, kde se pachatel zdržoval v době, kdy měl jednání vykonat.⁶³² Významné z hlediska životního prostředí mohou být rovněž tzv. *tranzitní delikty*, u nichž se za místo spáchání trestného činu považuje každé místo, kde existoval příčinný vztah mezi jednáním a účinkem, i když na něm nedošlo k jednání či účinku.⁶³³ Veškerá ustanovení týkající se územní působnosti platí také pro pokus a přípravu trestného činu. V případě organizátorství, návodu a pomoci je čin trestný podle místa, kde takové jednání nastalo. Otázka, zda by mohlo být účastenství stíháno i podle norem místa trestného činu, ke kterému směřovalo, je nevyřešená.⁶³⁴

5.1.2.1 Vývojová stadia trestného činu

Vývojovými stadii trestného činu jsou fáze, které jsou typické pro uskutečňování úmyslu pachatele spáchat trestný čin.⁶³⁵ Jsou jimi příprava k trestnému činu, pokus trestného činu a dokonání trestný čin. Zatímco pokus je vždy trestný stejně jako dokonání trestný čin, příprava je trestná pouze v případě, že se jedná o zvlášť závažný zločin, trestnost je výslovně trestním zákoníkem u příslušného trestného činu stanovena a nedošlo ani k pokusu ani k dokonání trestného činu. Obecně je příprava vymezená v ustanovení § 20 trestního zákoníku jako „*úmyslné vytváření podmínek pro spáchání zvlášť závažného zločinu*“. Dále jsou demonstrativně vyjmenována jednání, která mohou být přípravou. Mezi ně patří organizování trestného činu, opatřování nebo přizpůsobování prostředků nebo nástrojů k jeho spáchání, spolčení nebo sročení, případně návod a pomoc.

V případě trestných činů proti životnímu prostředí vymezených v hlavě VIII. zvláštní části nemůže být v současnosti nikdy příprava trestná. Hlava VIII. zvláštní části obsahuje jen minimum skutkových podstat, které jsou zvlášť závažnými zločiny, a ani u nich není naplněna druhá podmínka, tedy aby zároveň byla trestnost přípravy výslovně stanovena. Obecná podmínka trestnosti přípravy pouze v případě zvlášť závažných zločinů tak například v současné době neumožňuje zvažovat trestnost přípravy v případě trestného činu poškození a ohrožení životního prostředí (§ 293), kde by podle mého názoru bylo trestnost přípravy

⁶³² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 82.

⁶³³ Tamtéž, s. 82.

⁶³⁴ Tamtéž, s. 83.

⁶³⁵ Tamtéž, s. 289.

vhodné zakotvit. Stejně tak není možné ze stejného důvodu umožnit trestnost přípravy trestného činu neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (§ 299). *De lege ferenda* by tak bylo vhodné zvážit, zda by horní hranice trestní sazby těchto trestných činů neměly být zvýšeny tak, aby bylo možné trestat jejich přípravu, a trestnost takových zvláště závažných zločinů v trestním zákoníku zakotvit.

5.1.2.2 Subjektivní stránka trestného činu

Obecnému výkladu pojmů *subjektivní stránka*, *objekt* a *objektivní stránka* byla věnována pozornost výše v textu (kapitola první), na tomto místě je tedy vhodné upozornit již pouze na specifika české právní úpravy a na konkrétní problémy spojené s trestnými činy proti životnímu prostředí.

V českém právním řádu je základní členění zavinění dichotomické, tedy dělí se na úmysl a nedbalost. Úmysl se může objevit ve formě úmyslu přímého a nepřímého, nedbalost je rozlišována ve formě nedbalosti vědomé a nevědomé. Úmysl je vymezený v ustanovení § 15 trestního zákoníku jako stav, kdy pachatel a) *chtěl způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem*, tedy jednal v přímém úmyslu, nebo b) *věděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, a pro případ, že je způsobí, byl s tím srozuměn*, tedy jednal v nepřímém úmyslu. Spáchání trestného činu z nedbalosti⁶³⁶ je popsáno jako situace, kdy pachatel a) *věděl, že může způsobem uvedeným v trestním zákoně porušit nebo ohrozit zájem chráněný takovým zákonem, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že takové porušení nebo ohrožení nezpůsobí*, tedy jednal vědomě nedbale, nebo b) *nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl*, tedy jednal v nevědomé nedbalosti. Zvláštním případem nedbalosti je pak hrubá nedbalost.

Trestný čin je spáchán z hrubé nedbalosti, *jestliže přístup pachatele k požadavku náležité opatrnosti svědčí o zřejmé bezohlednosti pachatele k zájmům chráněným trestním zákonem*. Kritérium hrubé nedbalosti se ve vztahu k trestným činům proti životnímu prostředí objevuje poměrně běžně a, jak bylo popsáno v předchozí kapitole, jako minimální standard jej vyžaduje také směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí. Český trestní zákoník v hlavě VIII. zvláštní části stanovuje kritérium hrubé nedbalosti v případě trestného činu poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti (§ 294), poškození vodního zdroje

⁶³⁶ Ustanovení § 16 trestního zákoníku.

(§ 294a), neoprávněné výroby a jiného nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu (§ 298a), neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti (§ 300), poškození chráněných částí přírody (§ 301) a zanedbání péče o zvíře z nedbalosti (§ 303).

Trestné činy zásadně vyžadují zavinění ve formě úmyslu, není-li stanoveno, že postačí znaky skutkové podstaty naplnit z nedbalosti, případně se tedy musí jednat přímo o nedbalostní trestný čin.⁶³⁷ Pokud by se jednalo o zavinění ve vztahu k okolnosti zvláště přitěžující, z pohledu trestných činů proti životnímu prostředí je významný zejména vztah k těžšímu následku, pak se k těžšímu následku přihlédne *i tehdy, zavinil-li jej pachatel z nedbalosti, vyjímaje případy, že trestní zákon vyžaduje i zde zavinění úmyslné.*⁶³⁸

Český trestní zákoník obsahuje v oblasti ochrany životního prostředí značný počet skutkových podstat trestných činů, k jejichž naplnění postačí nedbalost. Nedbalostně může dojít k naplnění trestného činu poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti (§ 294), poškození lesa (§ 295), neoprávněného vypuštění znečišťujících látek (§ 297), neoprávněného nakládání s odpady (§ 298), šíření nakažlivé nemoci zvířat (§ 306) a šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin (§ 307). Co nejširší okruh nedbalostních trestných činů, jejichž objektem je zájem na ochraně životního prostředí je velmi významný, a to nejen v souvislosti s tím, že úmysl je v případě environmentálních trestných činů obvykle velmi obtížné prokázat, ale také v souvislosti s posuzováním nedostatečné kontroly jako nedbalostního zavinění (více k tomu v kapitole 5.1.2.3).

5.1.2.3 Pachatel trestného činu

Pachatelem trestného činu může být v České republice fyzická osoba i právnická osoba. Trestní odpovědnost právnických osob byla do českého právního řádu zavedena, v podobě pravé trestní odpovědnosti, v roce 2012 zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Obě větve odpovědnosti jsou koncipovány jako rovnocenné.⁶³⁹ V případě fyzických osob je dále možné rozlišovat pachatele dospělého a pachatele ve věku mladistvých, přičemž trestní odpovědnost mladistvých je v českém právním řádu upravena zvláštním

⁶³⁷ K problematice dokazování nedbalostního zavinění v souvislosti s otázkami životního prostředí např. DAMOHORSKÝ, Milan. Právní odpovědnost za pastevecké psy. *Ochrana přírody*. 2018, 6, 22–23. ISSN 1210-258X.

⁶³⁸ Ustanovení § 17 písm. a) trestního zákoníku.

⁶³⁹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 23.

zákonem, zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. Z hlediska odpovědnosti za trestné činy proti životnímu prostředí však není odpovědnost mladistvých klíčová a nebude jí tedy v práci dále věnována pozornost.

Účastenství

Naopak vhodné je ve vztahu k environmentální kriminalitě zmínit institut účastenství, který v sobě zahrnuje organizátorství, návod, pomoc a v širším smyslu rovněž spolupachatelství a účast v organizované zločinecké skupině. Účastenství v užším smyslu se může objevit ve formě organizátorství, návodu či pomoci. Účastníkem na dokonaném trestném činu nebo jeho pokusu je, kdo úmyslně a) spáchání trestného činu zosnoval nebo řídil, tedy organizátor, b) vzbudil v jiném rozhodnutí spáchat trestný čin, tedy návodce, nebo c) umožnil nebo usnadnil jinému spáchání trestného činu, zejména opatřením prostředků, odstraněním překážek, vylákáním poškozeného na místo činu, hlídáním při činu, radou, utvrzováním v předsevzetí nebo slibem přispět po trestném činu, tedy pomocník.⁶⁴⁰ Stran účastenství platí zásada *akcesority účastenství*, která znamená závislost trestní odpovědnosti účastníka na trestní odpovědnosti hlavního pachatele, účastník tedy může být trestně odpovědný pouze v případě, že jednání hlavního pachatele dospělo alespoň do stadia pokusu. Pokud by však došlo k zániku trestní odpovědnosti hlavního pachatele například promlčením, ale k zániku trestní odpovědnosti účastníka by nedošlo (např. v důsledku přerušení promlčecí doby), účastník by trestně odpovědný být mohl.

Spolupachatelství je situace, kdy je trestný čin spáchán společným jednáním dvou nebo více osob.⁶⁴¹ Pokud je trestný čin spáchán úmyslným společným jednáním dvou nebo více osob, odpovídá každá z nich, jako by trestný čin spáchala sama.⁶⁴² Významným znakem spolupachatelství je společné jednání, to však může mít několik podob. Jednou z možností je, že každý z pachatelů uskuteční svým jednáním veškeré znaky skutkové podstaty trestného činu. Další možnost se může objevit, pokud je trestný čin naplněn pouze dvěma nebo více jednáními. Potom jeden z pachatelů naplní znaky skutkové podstaty jednoho jednání, a druhý pachatel naplní znaky skutkové podstaty druhého jednání. Třetí možností je, že spolupachatelé vykonávají určitou činnost, která jako celek tvoří jednání vyžadované danou skutkovou

⁶⁴⁰ Ustanovení § 24 odst. 1 trestního zákoníku.

⁶⁴¹ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 316.

⁶⁴² Ustanovení § 23 trestního zákoníku.

podstatou.⁶⁴³ Druhou podmínkou spolupachatelství je úmysl spáchat trestný čin společným jednáním.⁶⁴⁴ Ke spolupachatelství tedy dochází výhradně na základě určité předchozí dohody, ať už výslovné nebo konkludentní, vyloučeno je tedy postihování situace, kdy ke škodlivému následku dojde společným jednáním více subjektů, které se však o společné činnosti nedomluvily. Užití institutu spolupachatelství je tak vyloučeno například v případě, kdy souběžným vnášením znečišťujících látek do ovzduší činností dvou na sobě nezávislých subjektů dojde k naplnění skutkové podstaty trestného činu ohrožení a poškození životního prostředí. Trestné činy spáchané ve spolupachatelství jsou ale v souvislosti s environmentální kriminalitou běžné, české soudy se jím zabývaly ve vztahu k poškozování lesa či neoprávněným nakládáním s volně žijícími živočichy.

Organizovaná skupina

Úprava trestání účasti v organizované skupině je pro trestné činy proti životnímu prostředí velmi významná, protože, jak bylo podrobně popsáno v kapitole druhé, environmentální kriminalita je často spojená právě s organizovanou trestnou činností. Nejběžnější je zapojení organizovaných skupin do nelegálního obchodu s druhy živočichů, případně rostlin. Tato kriminalita se nevyhýbá ani Evropě a je detekována i v České republice.

Trestní zákoník používá pojmy *organizovaná zločinecká skupina* a *organizovaná skupina*. V trestním zákoníku je *organizovaná zločinecká skupina* definována jako společenství nejméně tří trestně odpovědných osob s vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbou činností, které je zaměřeno na soustavné páchaní úmyslné trestné činnosti.⁶⁴⁵ Pachatelem trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny je ten, kdo spáchal úmyslný trestný čin jako člen organizované zločinecké skupiny, nebo ten, kdo takový čin spáchal vědomě se členem organizované zločinecké skupiny, anebo v úmyslu organizované zločinecké skupině napomáhat.⁶⁴⁶ Pro ukládání trestu pachateli, který se dopustil trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, platí zvláštní pravidla pro ukládání trestu odnětí svobody.⁶⁴⁷ Horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody

⁶⁴³ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 317.

⁶⁴⁴ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 321 .

⁶⁴⁵ Ustanovení § 129 trestního zákoníku.

⁶⁴⁶ Ustanovení § 107 trestního zákoníku.

⁶⁴⁷ Ustanovení § 108 trestního zákoníku.

stanovené v trestním zákoníku se zvyšuje o jednu třetinu. Trest se navíc ukládá v horní polovině takto stanovené trestní sazby trestu odnětí svobody.

Účast na organizované zločinecké skupině je vedle toho samostatně trestána jako trestný čin podle ustanovení § 361 trestního zákoníku. Ten stanovuje, že: „*Kdo založí organizovanou zločineckou skupinu, kdo se činnosti organizované zločinecké skupiny účastní, nebo, kdo organizovanou zločineckou skupinu podporuje, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až deset let nebo propadnutím majetku.*“

Organizovaná skupina ve smyslu okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby nebo přitěžující okolnosti⁶⁴⁸ není trestním zákoníkem definovaná, definici poskytuje pouze judikatura. Organizovanou skupinou se tedy rozumí sdružení nejméně tří osob trestně odpovědných, jejichž vzájemná součinnost na realizování trestné činnosti vykazuje takovou míru plánovitosti jejího průběhu a tomu odpovídající rozdělení a koordinaci úloh jednotlivých účastníků, že tyto okolnosti zvyšují pravděpodobnost úspěšného provedení trestného činu, a tím i jeho škodlivost pro společnost.⁶⁴⁹ Spáchání trestného činu při účasti v organizované skupině a organizované skupině působící ve více státech je také častým znakem kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí. Ve věci 11 Tdo 268/2016 pak Nejvyšší soud uvádí, že pro naplnění znaku skutkové podstaty „organizované skupiny působící ve více státech“ se nevyžaduje, „*aby čin spáchaný ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech byl trestně postižitelný podle právních řádů všech dotčených států, v nichž organizovaná skupina působila. Postačí, pokud byla ve vztahu k takto spáchanému trestnému činu založena působnost trestních zákonů České republiky.*“⁶⁵⁰

Ustanovení § 107 odst. 2 pak uvádí, že: „*Skutečnost, že pachatel se trestného činu dopustil jako člen organizované skupiny nebo ve spojení s organizovanou skupinou, nebrání tomu, aby za splnění podmínek stanovených tímto zákonem byl současně postižen jako pachatel trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny.*“

Organizovanou trestnou činností v oblasti životního prostředí, a to ve vztahu k obchodování s živočišnými druhy chráněnými Úmluvou CITES, konkrétně vzácnými druhy

⁶⁴⁸ Srov. ustanovení § 42 písm. o).

⁶⁴⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ve věci R 45/1986 Sb. rozh. tr.

⁶⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 11 Tdo 268/2016 ze dne 26. října 2016.

papoušků, se již zabývaly i české soudy,⁶⁵¹ včetně Nejvyššího soudu⁶⁵² a Ústavního soudu.⁶⁵³ Trestné jednání bylo nakonec posouzeno jako přečin neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami v souběhu s přečinem padělání a pozměnění veřejné listiny (ve vztahu k uplatňování padělaných CITES permitů). Pachatelé byli zapojeni do mezinárodního organizovaného obchodu s těmito chráněnými druhy, konkrétně v Portugalsku nakupovali chráněné druhy papoušků rodu ara (původem z Brazílie), a převáželi je do České republiky. Jeden z pachatelů například pro organizovanou skupinu sháněl finanční prostředky, zajišťoval registraci chráněných druhů na území ČR a umísťoval exempláře u sebe doma.⁶⁵⁴

Nejvyšší soud ke znakům účasti na organizované skupině ve vztahu k trestné činnosti spočívající v neoprávněném nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy konkrétně konstatoval, že: „*Za situace, kdy byla přesně popsána role dovolatele K., která spočívala v tom, že zajistil pro organizovanou skupinu finanční prostředky k nelegálnímu nákupu papoušků, zajistil jejich registraci, umístil tyto nelegálně dovezené papoušky ve svém bydlišti, staral se o ně a sháněl pro ně potenciální kupce, je zcela zřejmé, že jeho role v dané skupině byla významná, ...*“⁶⁵⁵ v případě jiného člena organizované skupiny zase konstatoval, že „*...pokud jednání dovolatele spočívalo ve skutečnosti, že zajišťoval pro organizovanou skupinu komunikaci se členy působícími v P., zajišťoval v Č. nákup exemplářů jako protihodnoty k nakupovaným exemplářům v P. a jejich převoz do P., zajišťoval pro ně veterinární péči, pomohl zajistit kurýra skupiny pro cesty s předmětnými papoušky do P. a zpět a poskytl pro cesty své motorové vozidlo, pak ani dovolací soud nemá pochybnosti o tom, že dovolatel naplnil všechny znaky jemu přisuzovaného trestného činu, a tedy včetně jeho působení v rámci činnosti takto popsané organizované skupiny.*“⁶⁵⁶

⁶⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. srpna 2014 ve věci č. j. 3 Tdo 493/2014-63.

⁶⁵² Nejvyšší soud České republiky, dále v textu jen „Nejvyšší soud“.

⁶⁵³ Ústavní soud České republiky, dále v textu jen „Ústavní soud“.

⁶⁵⁴ *Srov. STEJSKAL, Vojtěch. Trestní postih organizovaného zločinu v případě pašování CITES exemplářů – Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 2. dubna 2015 č. III.ÚS 3871/14. České právo životního prostředí. 2015, (2), 111–118. ISSN 1213-5542.*

⁶⁵⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. srpna 2014 ve věci č. j. 3 Tdo 493/2014-63.

⁶⁵⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. srpna 2014 ve věci č. j. 3 Tdo 492/2014.

Právnícká osoba

Zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim,⁶⁵⁷ byla do českého právního řádu zavedena trestní odpovědnost právnických osob. Trestní odpovědnost právnických osob byla v českém právním prostředí hojně diskutovaná a byla předložena celá řada argumentů pro i proti jejímu zavedení.⁶⁵⁸ Ačkoli má tento koncept celou řadu problematických aspektů, týkajících se zejména otázky přičitatelnosti a pojetí trestní odpovědnosti jako odpovědnosti za zavinění, je tento koncept v zásadě obecně uplatňován.

Rozsah jednání, za která může být právnická osoba trestně odpovědná je v právních rádech vymezen různě. V České republice byla zpočátku zvolena metoda taxativního výčtu trestných činů, jichž se může (je schopna) právnická osoba dopustit. Do výčtu bylo zařazeno deset trestných činů z hlavy VIII. zvláštní části, jednalo se o ty trestné činy, které odpovídaly jednáním pokrytým směrnici o trestněprávní ochraně životního prostředí.⁶⁵⁹ Ve výčtu tak chyběly trestné činy, jejichž objektem je zájem na ochraně zvířat, i trestné činy s přesahem do oblasti veterinární a zdravotní, tedy trestný čin pytláctví (§ 304) či trestný čin neoprávněné výroby držení a nakládání s látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat (§ 305). Po změně této konstrukce rozsahu kriminalizace právnických osob v generální trestní odpovědnost s výjimkami již může být právnická osoba trestně odpovědná za veškeré trestné činy hlavy VIII. zvláštní části trestního zákoníku.⁶⁶⁰

Konstrukce trestní odpovědnosti právnických osob je založena na tzv. principu přičitatelnosti, kdy jednání určitého okruhu osob se přičítá právnické osobě. V současném znění zákona se jedná o: a) statutární orgán nebo člena statutárního orgánu, anebo jinou osobu ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která je oprávněna jménem nebo za právnickou osobu jednat, b) osobu ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, c) osobu vykonávající rozhodující vliv na řízení této právnické osoby, jestliže její jednání bylo alespoň jednou

⁶⁵⁷ Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Dále v textu „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“.

⁶⁵⁸ Autorka se zabývala ve své diplomové práci sama trestní odpovědností právnických osob. Srov. FABŠÍKOVÁ, Tereza. *Vybrané kapitoly trestní odpovědnosti právnických osob. Závěrečné práce*. Univerzita Karlova, 2016. K argumentům pro i proti zavedení trestní odpovědnosti lze odkázat na: JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. Vydání první. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-351-3, s. 46–89.

⁶⁵⁹ Srov. FABŠÍKOVÁ Tereza. *Vybrané kapitoly trestní odpovědnosti právnických osob*, op. cit., s. 51.

⁶⁶⁰ Ustanovení § 8 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob *a contrario*.

z podmínek vzniku následku zakládajícího trestní odpovědnost právnické osoby a dále se může právnické osobě přičítat jednání jejího d) zaměstnance, ovšem jen za podmínek stanovených zákonem.⁶⁶¹ Pro vyvození trestní odpovědnosti právnických osob musí být v případě osob uvedených pod písmeny a) až c) naplněna podmínka, že se jednání dopustily v zájmu právnické osoby nebo v rámci její činnosti.⁶⁶² Nejproblematictější bodem stran zavinění je ustanovení § 8 odst. 3, který stanovuje, že „*trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní osoba jednala.*“ Ačkoli toto ustanovení vlastně postihuje nejzákladnější podstatu trestní odpovědnosti právnických osob, tedy aby mohla být vyvozována odpovědnost přímo za její škodlivé jednání především v případech, kdy není možné potrestat konkrétní fyzickou osobu, z teoretického hlediska je velmi komplikované určit zavinění, pokud není jasné, která fyzická osoba jednala.

Z hlediska aplikační praxe lze zhodnotit, že se zatím neobjevilo přílišné množství případů, ve kterých by byla odsouzena právnická osoba za trestnou činnost proti životnímu prostředí. K odsouzení došlo například za přečin poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti.⁶⁶³ V této věci došlo zároveň k uplatnění souběžné trestní odpovědnosti fyzické i právnické osoby, kdy odsouzen byl i předseda představenstva v zásadě z důvodu nevykonávání řádné kontroly nad chodem třídící linky. Tím, že se jednání dopustil předseda představenstva, byla vyloučena možnost liberace právnické osoby. Dalším případem, kdy došlo k odsouzení právnické osoby v této souvislosti, bylo ve věci poškození lesa,⁶⁶⁴ kdy neoprávněnou těžbou došlo ke vzniku holiny o větší rozloze, než zákon dovoluje. Trestný čin byl v tomto případě spáchán osobou, která jednala v zájmu dotčené právnické osoby. I zde se jednalo o souběžnou odpovědnost fyzické a právnické osoby.

Jiným případem bylo odsouzení za přečin neoprávněného nakládání s odpady.⁶⁶⁵ Zajímavé je, že v tomto případě se nepodařilo zjistit, která konkrétní osoba jednala, a bylo tedy aplikováno ustanovení § 8 odst. 3 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Právnické osobě byl uložen trest zákazu činnosti. Soud konstatoval, právnická osoba „*...minimálně prostřednictvím odpovědných osob neprovedla taková opatření, jaká má na mysli ust. § 8 odst.*

⁶⁶¹ Ustanovení § 8 odst. 1 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

⁶⁶² Ustanovení § 8 odst. 1 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

⁶⁶³ Rozsudek okresního soudu ve Vyškově 1 T 278/2015 ze dne 31. ledna 2018.

⁶⁶⁴ Rozsudek okresního soudu ve Frýdku-Místku ve věci 81 T 81/2013-210 ze dne 18. září 2013.

⁶⁶⁵ Rozsudek obvodního soudu pro Prahu 10 ve věci sp. zn. 29 T 7/2014 ze dne 26. března 2014.

2 písm b) (tedy povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob a opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu)“.

V souvislosti s trestní odpovědností právnických osob se také často objevuje otázka „odpovědnosti manažerů a ředitelů“. V obecné rovině lze konstatovat, že v trestním právu není tato speciálně upravena. V právních rádech, kde je odpovědnost právnických osob postavena na základě zásady souběžné trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby, tedy, že obě osoby mohou odpovídat za shodný trestný čin vedle sebe, mohou být manažeři a ředitelé odpovědni za podmínky, že sami naplnili skutkovou podstatu určitého trestného činu. Někdy se v právním diskurzu objevují úvahy o určité formě objektivní odpovědnosti, kdy by určitá osoba automaticky odpovídala za činnost právnické osoby z titulu své funkce. Trestní právo je však postaveno striktně na zásadě odpovědnosti za zavinění a domnívám se, že taková konstrukce trestněprávní odpovědnosti tedy není možná. Nicméně, i v souvislosti s tímto je nutné znovu zdůraznit, že skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí by neměly být konstruovány s podmínkou úmyslného zavinění, ale mělo by postačit zavinění ve formě nedbalosti. Jakékoli zanedbání potřebné kontroly nad činností právnické osoby by pak mělo být striktně postihováno jako naplnění trestného činu v nedbalostní formě. Nedbalostní trestné činy by navíc mělo být možné potrestat v rámci shodné či téměř shodné výměry trestní sazby jako úmyslné trestné činy.

Z dřívější judikatury týkající se odpovědnosti manažerů a odpovědných zástupců v právnických osobách je možné zmínit případ 3 Tdo 667/2009.⁶⁶⁶ Odpovědný zástupce společnosti s ručením omezeným v tomto případě úmyslně uděloval pokyny k manipulaci s nebezpečnými odpady, které odporovaly zásadám bezpečné manipulace, a i dalšími způsoby jednal v rozporu s právními předpisy týkající se ochrany před odpady a nebezpečnými látkami. Ve výsledku pak dotyčný „...způsobil, že v prostorách areálu již probíhaly mezi látkami navzájem a mezi látkami a nevhodnými obaly nekontrolovatelné reakce, docházelo k nebezpečné destrukci obalů, významným únikům těchto látek a toxických par do vnějšího prostředí, bezprostředně hrozící i samovolným vznikem požáru nebo výbuchu s nemožností uhašení, na poslední chvíli bylo zabráněno úniku vysoce nebezpečného chlorelu (trichloroacetaldehydu) z destruovaných obalů (20 sudů po 200 litrech) a z jedné ze starých tlakových lahví unikal do prostředí poškozeným uzávěrem oxid siřičitý a obžalovaný tak vyvolal

⁶⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 3 Tdo 667/2009 ze dne 24. června 2009. Dále Rozsudek Vrchního soudu v Praze ve věci 10 To 107/2008 ze dne 20. ledna. 2009.

stav akutního nebezpečí havarijní stav srovnatelný s působením živlů v podstatě již ekologickou havárií, bezprostředně ohrožující životy a zdraví zaměstnanců, zasahujících osob a obyvatel obce L., tedy nejméně několika stovek osob, a reálně hrozila závažná kontaminace životního prostředí, vody, půdy a vegetace mimo jiné sloučeninami toxických kovů do vzdálenosti nejméně několika stovek metrů, přičemž již v areálu skutečně došlo na několika místech ke kontaminaci zeminy nepolárními extrahovatelnými látkami, chlorovanými uhlovodíky, zejména tetrachlorethanem, chlorbenzenem, toluenem a xylenem, kdy znečištění přesáhlo stanovený limit...“ Pachatel byl úhrnným trestem (za souběh trestného činu obecného ohrožení a neoprávněného nakládání s odpady) odsouzen k trestu odnětí svobody na osm let a byl mu rovněž uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu výkonu řídicích a manažerských funkcí a podnikatelských aktivit ve firmách s předmětem podnikání v oblasti nakládání s odpady a s nebezpečnými odpady a zprostředkování obchodní činnosti v oblasti nakládání s odpady a s nebezpečnými odpady na dobu deseti let.

5.1.2.4 Zánik trestní odpovědnosti

Trestní odpovědnost obecně zaniká v důsledku běhu času, tedy promlčením trestního stíhání, v důsledku účinné lítosti, zánikem trestnosti úcastenství, zánikem trestnosti přípravy a pokusu, smrtí pachatele, milostí prezidenta a tzv. zvláštními případy zániku trestní odpovědnosti uvedenými ve zvláštní části trestního zákoníku.⁶⁶⁷ Promlčecí doba se liší v závislosti na horní hranici trestní sazby, která má reflektovat míru společenské škodlivosti trestného činu. Trestné činy se tedy promlčí po dvaceti, patnácti, deseti, pěti či třech letech.⁶⁶⁸

Trestní odpovědnost může zaniknout účinnou lítostí za podmínek stanovených trestním zákoníkem.⁶⁶⁹ Z trestných činů vymezených v hlavě VIII. zvláštní části trestního zákoníku

⁶⁶⁷ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., 361n.

⁶⁶⁸ Jedná se o dvacet let, jde-li o trestný čin, za který trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu, a trestný čin spáchaný při vypracování nebo při schvalování privatizačního projektu podle jiného právního předpisu, patnáct let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let, deset let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně pět let, pět let, činí-li horní hranice trestní sazby odnětí svobody nejméně tři léta, tři léta u ostatních trestných činů. Některé trestné činy jsou z promlčení vyloučeny podle § 35 trestního zákoníku. *Srov.* ustanovení § 34 odst. 1 trestního zákoníku. Podmínky běhu promlčecí doby *srov.* § 34 odst. 2–5 trestního zákoníku.

⁶⁶⁹ Ochrannými opatřeními jsou ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova. Jejich využití pro oblast ochrany životního prostředí není pravděpodobné, proto v textu nebudou podrobně rozebrána. Více k ochranným opatřením § 98 až 104 trestního zákoníku, dále JELÍNEK, Jiri a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*, op. cit., s. 475n.

mohou účinnou lítostí zaniknout trestné činy poškození a ohrožení životního prostředí, poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti, poškození lesa, neoprávněného nakládání s odpady, neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami, neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami z nedbalosti, šíření nakažlivé nemoci zvířat, šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin, tedy jejich většina.

5.1.3 Sankcionování pachatelů

V následujícím textu je rozebráno sankcionování pachatelů zejména s ohledem na trestné činy proti životnímu prostředí.

5.1.3.1 Trestání fyzických osob

V českém právním řádu se pod pojmem trestní sankce rozumí tresty a ochranná opatření.⁶⁷⁰ Pravidla pro ukládání trestních sankcí jsou vždy vedena zásadou humanity. Trestní sankce musí být přiměřené a musí být ukládány s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu. Ustanovení § 39 odst. 2 trestního zákoníku stanovuje, že povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem.

Při stanovování druhu trestu a jeho výměry se přihlíží k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem.⁶⁷¹ Trestní zákoník obsahuje výčet polehčujících a přitěžujících okolností, který je demonstrativní a je tak možné přihlédnout i k dalším okolnostem, než je explicitně vymezeno. Ve výčtu přitěžujících okolností není obsaženo ohrožení či poškození životního prostředí, způsobení ekologické újmy, riziko vzniku ekologické újmy nebo jakákoli jiná přitěžující okolnost materiálně spočívající v poškození životního prostředí.⁶⁷² K takové okolnosti je vzhledem k demonstrativnímu výčtu možné přihlédnout, avšak domnívám se, že *de lege ferenda* by bylo vhodné tuto přitěžující okolnost do trestního zákoníku explicitně uvést. Takové řešení by podle mého názoru vedlo ke zvýšení senzitivity orgánů činných v trestním řízení

⁶⁷⁰ Ustanovení § 36 trestního zákoníku.

⁶⁷¹ Ustanovení § 39 odst. 3 trestního zákoníku.

⁶⁷² *Srov.* ustanovení § 42 trestního zákoníku *a contrario*.

k těmto negativním následkům a také reflektovalo časté propojení environmentální kriminality s jinými typy kriminality (popsané více v kapitole druhé).

Druhy trestů jsou v souladu se zásadou *nulla poena sine lege* vymezeny trestním zákoníkem v ustanovení § 52. Jsou jimi trest odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz držení a chovu zvířat, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztráta čestných titulů nebo vyznamenání, ztráta vojenské hodnosti a vyhoštění. Podstatné pro ukládání trestů také ve vztahu k trestným činům proti životnímu prostředí je, že domácí vězení, obecně prospěšné práce, peněžitý trest, zákaz držení a chovu zvířat, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, vyhoštění a zákaz pobytu lze uložit samostatně, i když trestní zákon na některý trestný čin takový trest nestanoví.⁶⁷³ Tresty lze uložit samostatně nebo i více trestů vedle sebe, s výjimkou domácího vězení vedle odnětí svobody a obecně prospěšných prací, obecně prospěšných prací vedle odnětí svobody, peněžitého trestu vedle propadnutí majetku a zákazu pobytu vedle vyhoštění.⁶⁷⁴

Jak bylo konstatováno a ověřeno již v předchozích kapitolách, tradičně jsou v oblasti ochrany životního prostředí využívány trest odnětí svobody a peněžitý trest. Peněžitý trest je možné uložit pouze, pokud pachatel pro sebe nebo pro jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch.⁶⁷⁵ Bez této podmínky je peněžitý trest možné udělit, pokud trestní zákon uložení tohoto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje, nebo ho ukládá za přečin a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele nepodmíněný trest odnětí svobody současně neukládá.⁶⁷⁶ Peněžitý trest se ukládá v denních sazbách v rozsahu 20 až 730 celých denních sazeb, přičemž denní sazba činí 100 Kč až 50000 Kč.⁶⁷⁷ Počet denních sazeb má zohledňovat povahu a závažnost trestného činu a výše denní sazby má zohledňovat osobní a majetkové poměry pachatele. Tento způsob vyměrování peněžitého trestu je tradičně doporučován i ve vztahu k trestným činům proti životnímu prostředí.⁶⁷⁸

⁶⁷³ Ustanovení § 53 odst. 2 trestního zákoníku.

⁶⁷⁴ Ustanovení § 53 odst. 1 trestního zákoníku.

⁶⁷⁵ Ustanovení § 67 trestního zákoníku.

⁶⁷⁶ Ustanovení § 67 odst. 2 trestního zákoníku.

⁶⁷⁷ Ustanovení § 68 trestního zákoníku.

⁶⁷⁸ Srov. rezoluce o trestněprávní ochraně životního prostředí.

Trest obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti odsouzeného provést určité obecně prospěšné práce ve stanoveném rozsahu.⁶⁷⁹ V ochraně životního prostředí by bylo do určité míry možné jej využít takovým způsobem, aby obecně prospěšná práce odsouzeného směřovala do oblasti ochrany životního prostředí. Reparační funkce tohoto trestu by jistě ve většině případů nebyla příliš silná, trest by však plnil určitou výchovnou a edukativní roli.

Trest zákazu činnosti může být uložen, pokud se pachatel trestného činu dopustí v souvislosti s touto činností. Podstatou trestu zákazu činnosti je, že se odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje výkon určitého zaměstnání, povolání nebo funkce nebo takové činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, nebo jejíž výkon upravuje jiný právní předpis.⁶⁸⁰ V souvislosti s environmentální trestnou činností je využitelnost tohoto trestu dobře představitelná. Pokud například určité povolání umožňuje snazší přístup k páčání trestné činnosti nebo v rámci výkonu určité činnosti dochází opakovaně k trestné činnosti poškozující životní prostředí. Trest zákazu činnosti byl uložen například v souvislosti s trestným činem neoprávněného nakládání s odpady, o němž bylo pojednáno výše.⁶⁸¹

Trest propadnutí majetku může být uložen, pokud soud odsuzuje pachatele k výjimečnému trestu anebo pokud jej odsuzuje za zvlášť závažný zločin, jímž pachatel pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch.⁶⁸² V případě trestných činů proti životnímu prostředí by tak vzhledem k podmínce zvlášť závažného zločinu mohl být trest propadnutí majetku uložen pouze výjimečně, tedy v případě nejpřísněji trestaných skutkových podstat trestných činů neoprávněného vypuštění znečišťujících látek (§ 297) a chovu zvířat v nevhodných podmínkách (§ 302a). Bez těchto podmínek pak může být trest propadnutí majetku uložen pouze, pokud to zákon výslovně dovoluje.⁶⁸³ Takovou možnost však zákon nedovoluje ani například v případě trestného činu poškození a ohrožení životního prostředí (§ 293), kde přitom za okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby považuje

⁶⁷⁹ Trest obecně prospěšných prací spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí, nebo ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, které se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, školstvím, ochranou zdraví, požární ochranou, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvířat, humanitární, sociální, charitativní, náboženskou, tělovýchovnou a sportovní činností. Práce nesmí sloužit výdělečným účelům odsouzeného.

⁶⁸⁰ Ustanovení § 73 trestního zákoníku.

⁶⁸¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 3 Tdo 667/2009 ze dne 24. června 2009, op. cit.

⁶⁸² Ustanovení § 66 odst. 1 trestního zákoníku.

⁶⁸³ Ustanovení § 66 odst. 2 trestního zákoníku.

získání značného prospěchu nebo prospěchu velkého rozsahu.⁶⁸⁴ Domnívám se, že toto by *de lege ferenda* mělo být změněno. Kriterium získání prospěchu je obsaženo i ve skutkových podstatách trestných činů neoprávněného nakládání s odpady (§ 298)⁶⁸⁵ či neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (§ 299)⁶⁸⁶ a v množství dalších skutkových podstat trestných činů podle hlavy VIII. trestního zákoníku.

Trest propadnutí věci pak může být uložen, pokud se jedná o věc, která je bezprostředním výnosem trestné činnosti nebo za podmínek odstavce druhého zprostředkovaným výnosem z trestné činnosti, nebo pokud jde o věc, která je nástrojem trestné činnosti.⁶⁸⁷ V oblasti trestné činnosti proti životnímu prostředí je tak jeho využití představitelné ve vztahu k propadnutí některých nebezpečných látek. To nakonec zohledňuje i trestní zákoník – trest propadnutí věci výslovně zakotvuje v případě trestného činu neoprávněného vypuštění znečišťujících látek (§ 297), neoprávněné výroby a jiného nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu (§ 298a). Dále trestní zákoník uvádí trest propadnutí věci i v případě celé řady jiných trestných činů z hlavy VIII. zvláštní části trestního zákoníku, a to v případě neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (§ 299 a § 300), poškození chráněných částí přírody (§ 301), týrání zvířat (§ 302), zanedbání péče o zvíře z nedbalosti (§ 303), pytláctví (§ 304), neoprávněné výroby, držení a jiného nakládání s léčivými a jinými látkami ovlivňujícími užitkovost hospodářských zvířat (§ 305) i šíření nakažlivé nemoci zvířat (§ 306) a šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin (§ 307).

Zcela novým speciálním trestem v oblasti ochrany zvířat je trest zákazu držení a chovu zvířat.⁶⁸⁸ Tento trest je možné uložit pouze, pokud se pachatel trestného činu dopustil v souvislosti s držením, chovem nebo péčí o zvíře. Jeho podstatou je, že se odsouzenému po dobu výkonu trestu zakazuje držení, chov a péče o zvíře. Zákaz se vztahuje na veškerá zvířata, tedy nikoli pouze na týrané nebo jinak dotčené zvíře. Výchozí ideou při utváření tohoto trestu byla snaha zabránit osobě, která nedostatečně pečuje o své zvíře, aby mohla dále takový závadný stav udržovat. K takovému účelu nemohl být využit ani trest zákazu činnosti, ani trest propadnutí věci. Obecně lze považovat za vhodné pokusit se vytvářet škálu trestů,

⁶⁸⁴ Ustanovení § 293 odst. 2 písm. e), dále § 293 odst. 3 trestního zákoníku.

⁶⁸⁵ Ustanovení § 298 odst. 3 písm. b), dále § 298 odst. 4 trestního zákoníku.

⁶⁸⁶ Ustanovení § 299 odst. 4 písm. b).

⁶⁸⁷ Ustanovení § 70 trestního zákoníku.

⁶⁸⁸ Ustanovení § 74a trestního zákoníku.

kteře dopadají pouze na konkrétní typové případy, a co největší rozrůžňování trestů ve vztahu k ochraně životního prostředí doporučují i mezinárodní dokumenty. Takové snahy je tedy třeba hodnotit kladně. Problémem tohoto trestu však je, že přináší celou řadu nevyřešených otázek souvisejících s jeho případnou aplikací v praxi.

Předně není dořešeno, kam přejde péče o zvířata, o která se nebude v důsledku uložení trestu moci starat jejich dosavadní chovatel. V právním řádu byla tedy opět vytvořena situace, která se opakuje v zásadě pokaždé, když se jedná o případy odebraných kusů zvířat a živočichů, kdy neexistuje odpovídající povinnost žádné instituce taková zvířata přijmout. Pokud však odsouzený zvířata nepředá do péče jiného, dopouští se trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí. Sporným prvkem tohoto trestu, na který upozorňuje J. Jelínek, je, že kontrolu výkonu trestu provádějí podle § 350ab trestního řádu orgány krajské veterinární správy, ty však nejsou orgány blízkými trestnímu řízení.⁶⁸⁹ Úředníci krajské veterinární správy za tímto účelem mohou provádět namátkovou kontrolu obydlí, jiných prostor a pozemků, které odsouzený vlastní nebo užívá nebo kde se zdržuje, mají tedy oprávnění vstupovat do soukromí potrestaného pro účely kontroly.⁶⁹⁰ Na druhé straně však lze konstatovat, že orgány krajské veterinární správy jsou v oblasti ochrany zvířat odborné a mají k dané problematice blízko.

5.1.3.2 Sankcionování právnických osob

Sankcionování právnických osob se řídí zákonem o trestní odpovědnosti právnických osob a subsidiárně trestním zákoníkem. V obecné rovině je sankcionování právnických osob z mnoha důvodů obtížné. Je značně problematické nalézt sankci, která právnickou osobu ideálně odradí od páčání trestné činnosti, a pokud se to nepodaří, která právnickou osobu skutečně postihne.

V českém právním řádu sankce ukládané právnickým osobám taxativně vypočítává ustanovení § 15 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob. Právnickým osobám je možné uložit sankce zrušení právnické osoby, propadnutí majetku, peněžitý trest, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz držení a chovu zvířat, zákaz plnění veřejných zakázek nebo účasti ve veřejné soutěži, zákaz přijímání dotací a subvencí, uveřejnění rozsudku. Zrušení právnické osoby je možné uložit tehdy, pokud její činnost spočívala zcela nebo převážně v páčání

⁶⁸⁹ JELÍNEK, Jiří. K nové trestněprávní ochraně zvířat aneb trefit kozla. Bulletin advokacie. 2020, 6, s. 50. ISSN 1210-6348.

⁶⁹⁰ Tamtéž.

trestného činu nebo trestných činů. Navíc tato právnická osoba musí mít sídlo v České republice. Zákaz činnosti lze právnické osobě uložit na jeden rok až dvacet let, pokud byl trestný čin spáchán v souvislosti s činností právnické osoby. Trest propadnutí majetku lze právnické osobě uložit v zásadě za shodných podmínek jako v případě pachatele fyzické osoby, tedy pokud odsuzuje právnickou osobu za zvlášť závažný zločin, kterým pro sebe nebo jiného získala nebo se snažila získat majetkový prospěch. Bez této podmínky pak je možné trest uložit jen pokud je to zákonem dovoleno. V případě trestných činů proti životnímu prostředí podle hlavy VIII. zvláštního zákoníku je tak tento trest v zásadě neuplatnitelný z důvodu podmínky zvlášť závažného zločinu. Nově zavedený trest zákazu chovu nebo držení zvířete lze uložit právnické osobě rovněž až na dvacet let.⁶⁹¹

Nejčastěji ukládaným trestem, postihujícím majetkové poměry právnické osoby, je peněžitý trest.⁶⁹² Denní sazba činí nejméně 1 000 Kč a nejvíce 2 000 000 Kč. Při určení výše denní sazby zohlední soud majetkové poměry právnické osoby.⁶⁹³ Minimálním peněžitým trestem je tedy částka 20 000 Kč, maximální výši peněžitého trestu je 1,46 miliardy. Peněžitý trest ukládaný v trestním řízení tedy umožňuje uložit citelnější sankci než tu ukládanou v rámci přestupkového řízení, a to i v případě těch nejpřísněji trestaných přestupkových skutkových podstat v oblasti životního prostředí (jaderný materiál, radioaktivní látky, geneticky modifikované organismy, chemické látky).

Problematické ve vztahu k oblasti životního prostředí a uloženého peněžitého trestu v trestním řízení je, že zaplacené peněžitě tresty jsou příjmem státního rozpočtu,⁶⁹⁴ nicméně neexistuje žádné ustanovení, které by peněžitě tresty uložené za trestné činy proti životnímu prostředí vázalo přímo na nápravu ekologické újmy, případně alespoň pro účely obnovy životního prostředí obecně. To se pochopitelně nevztahuje pouze na případy sankcionování právnických osob, nicméně vzhledem k tomu, že jim ukládané peněžitě tresty jsou obvykle vyšší než ty ukládané fyzickým osobám, je tak vhodné tuto otázku akcentovat zejména v souvislosti se sankcionováním právnických osob. Nutné je však konstatovat, že se nejedná o problém, který by se objevoval pouze v českém právním řádu. I přesto, že je takové řešení

⁶⁹¹ Ustanovení § 20a.

⁶⁹² Srov. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., 526.

⁶⁹³ Ustanovení § 18 zákona a trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

⁶⁹⁴ Srov. zákon č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení.

ve vztahu k environmentální kriminalitě dlouhodobě prosazováno, vůle k němu není nalezena napříč státy.

Zvláštním trestem ukládaným právníkům osobám je trest uveřejnění rozsudku. V souvislosti s tímto trestem je často upozorňováno na to, že tento trest má silně difamující charakter a měl by být tedy ukládán s přihlédnutím k této charakteristice. Již v minulosti jsem vyjádřila názor, že právě v oblasti trestných činů proti životnímu prostředí však má tento trest své místo, protože na jedné straně plní represivní funkci, zasahuje do dobrého jména právnické osoby, na druhé straně má také informativní funkci ve vztahu k veřejnosti a do jisté míry plní i funkci edukativní. Praxe ukazuje, že v oblasti trestných činů proti životnímu prostředí je trest uveřejnění rozsudku ukládán. Uložen byl například okresním soudem ve Vyškově⁶⁹⁵ spolu s peněžitým trestem. Vzhledem k tomu, že byl rozsudek uveřejněn pouze v lokálním periodiku, je otázkou, do jaké míry splnil výše popsané funkce.

5.1.4 Vztah trestní odpovědnosti a jiných kategorií odpovědnosti v českém právním řádu

Uplatnění trestněprávní odpovědnosti žádným způsobem nevylučuje souběžnou odpovědnost pachatele trestného činu za způsobenou ekologickou újmu ani občanskoprávní odpovědnost za škodu.

Potrestání nikdy nebrání souběžnému uložení nápravných opatření k nápravě ekologické újmy.⁶⁹⁶ Na druhé straně, v trestním řízení není možné uložit žádný typ nápravného opatření, takže pro efektivní ochranu životního prostředí je kombinace těchto kategorií odpovědnosti v podstatě nutností. Právě nemožnost uložit nápravné opatření v rámci trestního řízení je mnohdy považována za výraznou nedostatečnost trestního řízení ve vztahu k nápravě ekologické újmy. Český právní řád však v tomto není v evropském kontextu výjimkou, naopak běžné je, že nápravná opatření ukládají pouze administrativní orgány v jiném typu řízení. Zajímavý je v této souvislosti dánský příklad, kdy trestní soudy mohou podpořit vykonání nápravného opatření speciálním typem pomocné sankce. Jsou oprávněny ukládat měsíční nebo týdenní pokuty, dokud nedojde ze strany pachatele k uskutečnění nápravného opatření uloženého administrativním orgánem.⁶⁹⁷ Toto propojení mezi

⁶⁹⁵ Výše zmíněným rozsudkem ve věci 1 T 278/2015.

⁶⁹⁶ Též JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*, op. cit., s. 651.

⁶⁹⁷ EU Forum of Judges for the Environment (EUFJE). Protection of the environment through criminal law: the implementation and application of the Eco-crime Directive in the EU Member States. Answers to Questionnaire – Denmark [online]. 2015, s. 4. [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.eufje.org/images/docConf/bol2015/DK%20bol2015.pdf>.

jednotlivými odpovědnostmi je velmi zajímavou a inspirativní myšlenkou i z hlediska budoucího vývoje právní úpravy trestního procesu.

Z hlediska náhrady škody je nutné upozornit na možnost tzv. adhezního řízení podle ustanovení § 45 odst. 3 trestního řádu, podle kterého může poškozený podat návrh, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu. Tímto způsobem se může poškozený domáhat náhrady škody na životním prostředí v rámci trestního řízení. Není však možné se tímto způsobem domáhat náhrady ekologické újmy (k tomu více kapitola první), což je obrovským problémem praktické stránky postihování trestných činů proti životnímu prostředí v trestním řízení. Do budoucna by bylo vhodné zvážit, zda například orgán ochrany přírody by neměl mít možnost vystupovat v trestním řízení jako „poškozený“ vznikem ekologické újmy. Aby však bylo možné takovou možnost do trestního řízení zavést, musela by být však zřejmě nejprve vyjasněna kritéria, podle kterých se vypočítává výše ekologické újmy.

P. Šámal v komentáři k trestnímu zákoníku uvádí, že stran trestných činů proti životnímu prostředí je obrovským problémem „*najít peněžní ekvivalent k vyjádření újmy na životním prostředí*“, protože vyčíslení ekologické újmy může být vždy jen přibližné. Při vyčíslování škody podle praxe soudů, tedy podle účelně vynaložených nákladů na obstarání stejné nebo obdobné věci nebo na uvedení v předešlý stav, není zohledněn možný vliv na lidské zdraví, na živočišné druhy či újma morální.⁶⁹⁸ Souhlasím s tímto názorem P. Šámala, neboť otázka vyčíslení ekologické újmy je vzhledem k její povaze a jejím možným dopadům jedna z nejobtížnějších obecně v ekologicko-právní odpovědnosti i specificky v trestním řízení.

V případě konkrétního poškozeného je situace jednoznačnější, při výpočtu výše škody se postupuje podle ustanovení trestního zákoníku. Při výpočtu výše škody se v souladu s ustanovením § 137 trestního zákoníku vychází z ceny, za kterou se věc, která byla předmětem útoku, v době a v místě činu obvykle prodává. Nelze-li takto výši škody zjistit, vychází se z účelně vynaložených nákladů na obstarání stejné nebo obdobné věci nebo uvedení věci v předešlý stav. V případě věci, která může být předmětem obchodu, se vychází z ceny na legálním trhu, nikoli na trhu černém. Jak však uvádí Nejvyšší soud:⁶⁹⁹ „*Jestliže je předmětem trestné činnosti věc, která svojí povahou či v důsledku právního předpisu nemůže být předmětem legálního obchodu (např. lidské orgány, lidské bytosti, některá zvířata, některé látky), je třeba*

⁶⁹⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 2932.

⁶⁹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci č. j. 4 Tdo 464/2019 ze dne 24. září 2019.

vycházet při stanovení škody nebo majetkového prospěchu z ceny, za kterou se taková věc obvykle prodává na černém trhu, když je třeba vzít v úvahu i lokalitu, kde měla být věc prodána, respektive kde měla být trestná činnost z hlediska představy pachatelů dokonána.“ V tomto případě se jednalo o nelegální obchod se dvěma kusy nosorožčích rohů, jejichž cena byla posudkem Agentury ochrany přírody a krajiny stanovena na 6.207.114 Kč.

Nejvyšší soud se k otázce vyčíslení škody na životním prostředí vyjádřil také dříve, ve věci 5 Tz 247/2001: „*Trestní zákon nestanoví obsah ani rozsah obecných pojmů "značná újma na životním prostředí" nebo "újma velkého rozsahu na životním prostředí". Soudní praxe vykládá tyto pojmy tak, že zahrnují jak újmu majetkovou, tj. škodu, tak i další, tj. ekologické újmy. Škodou se rozumí újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného a spočívá ve zmenšení jeho majetkového stavu. Objektivně je vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi, a je tedy napravitelná poskytnutím majetkového plnění, především penězi. Za skutečnou škodu je nutno považovat takovou újmu, která znamená zmenšení majetkového stavu poškozeného oproti stavu před škodnou událostí a která představuje majetkové hodnoty, jež je nutno vynaložit k uvedení do předešlého stavu. Také uvedení do předešlého stavu je však vyčíslitelné v penězích a představuje hodnotu účelně vynaložených nákladů na uvedení věci v předešlý stav.*“⁷⁰⁰

Trestní zákoník stanovuje, že škodou nikoli nepatrnou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 5000 Kč, škodou nikoli malou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 25000 Kč, větší škodou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 50000 Kč, značnou škodou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 500000 Kč a škodou velkého rozsahu se rozumí škoda dosahující nejméně částky 5000000 Kč. Tyto částky jsou hraniční i pro určení výše nákladů k odstranění následků poškození životního prostředí.⁷⁰¹ Od 1. 10. 2020 se však tyto částky dvojnásobně zvyšují. Škodou nikoli nepatrnou se bude rozumět škoda dosahující částky nejméně 10000Kč, škodou nikoli malou škoda dosahující částky nejméně 50000 Kč, větší škodou škoda dosahující částky nejméně 100000 Kč, značnou škodou škoda dosahující částky nejméně 1000000 Kč a škodou velkého rozsahu škoda dosahující částky nejméně 10000000 Kč.⁷⁰² Skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí navázaných na výši způsobené škody tak bude obtížnější naplnit. *De lege ferenda* je ve světle této změny

⁷⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. listopadu 2001 ve věci 5 Tz 247/2001.

⁷⁰¹ Ustanovení § 138 trestního zákoníku.

⁷⁰² Jedná se o novelu trestního zákoníku provedenou zákonem č. 333/2020 Sb.

vhodné přehodnotit hranice výše škody rozhodné pro naplnění skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí.

Na rozdíl od odpovědnosti za ztráty na životním prostředí vedle deliktní odpovědnosti, obě větve deliktní odpovědnosti není možné uplatnit vedle sebe zároveň při vyvozování odpovědnosti za stejný skutek. Pokud by tomu tak nebylo, došlo by k rozporu se zásadou *ne bis in idem*. Přestupkem je takové jednání, které není trestným činem, a trestní odpovědnost je ve společnosti uplatňována jako možnost ultima ratio. Některé trestné činy se částečně překrývají se skutkovými podstatami přestupků. Pokud tomu tak je, musí být zkoumána intenzita ohrožení nebo poškození chráněného zájmu, a podmínka tzv. společenské škodlivosti. Pokud je naplněno kritérium společenské škodlivosti, musí být vyvozena odpovědnost podle trestního práva.

5.2 Trestné činy proti životnímu prostředí v českém právním řádu

V předchozí podkapitole byly rozebrány obecné trestněprávní otázky související s ochranou životního prostředí. V následujícím textu bude pozornost věnována již konkrétním skutkovým podstatám trestných činů, jejichž objektem je zájem na ochraně životního prostředí nebo které mohou být pro postihování škodlivých jednání proti životnímu prostředí využity.

5.2.1 Vývoj trestněprávní legislativy ve vztahu k životnímu prostředí

Vývoj českých trestněprávních norem je v literatuře popsán, jak z pohledu teorie práva životního prostředí, kde se tomuto tématu věnovali zejména M. Damohorský a V. Stejskal, tak z pohledu teorie trestního práva, kde se tématem zabývali podrobně J. Jelínek, F. Púry a P. Šámal. Pro celkovou charakteristiku české trestněprávní úpravy a pro její zasazení do evropského kontextu však není možné se tématu vývoje trestněprávní legislativy alespoň stručně nevěnovat i v této práci.

V trestním zákoníku č. 140/1961 nebyly původně trestné činy proti životnímu prostředí vůbec zmiňovány. Tyto zájmy mohly být chráněny pouze prostřednictvím obecných trestných činů týkající se ochrany lidského zdraví, majetku či v rámci trestných činů obecně nebezpečných. Zákon o přečinech vedle toho znal ještě přečin pytláctví.⁷⁰³ Změna nastala novelou trestního zákona, zákonem č. 159/1989 Sb., která zařadila do trestního zákona trestný čin „ohrožení životního prostředí“. Ten byl později nazván „ohrožení a poškození životního

⁷⁰³ Ustanovení § 4 zákona č. 150/1969 Sb., o přečinech.

prostředí“.⁷⁰⁴ Před 31. 1. 1990 tedy trestní zákoník neobsahoval žádnou skutkovou podstatu, která by byla přímo zaměřena na trestní postih jednání proti životnímu prostředí. Trestné činy proti životnímu prostředí se tak postihovaly spíše výjimečně, a to jako trestné činy obecného ohrožení podle § 179 nebo § 180 trestního zákona.⁷⁰⁵ Výše zmiňovaná novela zavedla do trestního zákona obecně pojaté trestné činy ohrožení životního prostředí v úmyslné⁷⁰⁶ a nedbalostní formě.⁷⁰⁷ Postupně byly do trestního zákona doplňovány další skutkové podstaty, jejichž objektem byl zájem na ochraně jednotlivých složek životního prostředí.

Skutkové podstaty trestných činů poškození a ohrožení životního prostředí byly v průběhu doby postupně preformulovány, nejvýznamnější novelou byla novela provedená zákonem č. 134/2002 Sb., označovaná například J. Jelínkem jako transpoziční „zelená novela“ Tato novela uvedla český právní řád do souladu s požadavky směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí. Novela zavedla následek ve formě těžkého ublížení na zdraví či smrti a dále změnila skutkové podstaty trestných činů poškozování a ohrožování životního prostředí.⁷⁰⁸ Byla jí také zavedena trestněprávní složková ochrana, a to ochrana zvláště chráněných nebo ohrožených živočichů a rostlin nebo volně žijících živočichů a rostlin, ochrana lesa před nepřiměřeným kácením či ochrana před odpady.⁷⁰⁹

Do popředí zájmu se dostává trestní odpovědnost ve vztahu k životnímu prostředí v 90. letech, i v souvislosti s formováním práva životního prostředí v českém právním řádu. Významnou změnu v pojetí a postavení trestných činů proti životnímu prostředí v českém právním řádu přinesl nový trestní zákoník z roku 2009, který prvně vytvořil samostatnou hlavu zaměřující se na trestné činy proti životnímu prostředí.⁷¹⁰ Začlenění rozsáhlého katalogu

⁷⁰⁴ Novela provedená zákonem č. 134/2002 Sb. Jednalo se o § 181a a § 181b trestního zákona.

⁷⁰⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2931.

⁷⁰⁶ Ustanovení § 181a.

⁷⁰⁷ Ustanovení § 181b.

⁷⁰⁸ *Srov.* JELÍNEK, Jiří, Tomáš GRIVNA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Sergej ROMŽA, Jiří HERCZEG, Katarína DANKOVÁ, Vladimír PELC a Anna SYKOVÁ. *Trestní právo Evropské unie. 2. aktualizované a doplněné vydání.* Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9, s. 228.

⁷⁰⁹ Nejprve primárně před nebezpečnými odpady, po novele provedené zákonem č. 214/2006 Sb., v reakci na častý dovoz odpadů do České republiky pak před jakýmkoli odpady. *Srov.* ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2932.

⁷¹⁰ K tomuto více: DAMOHORSKÝ, Milan. *Deliktní odpovědnost v ochraně životního prostředí.* *Acta Universitatis Carolinae Iuridica.* 2011, 3, 13n. Dále též STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy*

ochrany životního prostředí jako prostředek trestní odpovědnosti je nepochybně významný a s ohledem na článek 7 Ústavy je i významným celospolečenským signálem o významu této hodnoty. Vhodné je také poznamenat, že z pohledu zásady subsidiarity trestní represe se neobjevují ve vztahu k trestným činům proti životnímu prostředí výhrady, což je pozitivním prvkem, který značí, že efektivní ochrana životního prostředí je společností vnímána jako významný cíl.⁷¹¹

5.2.2 Vymezení skutkových podstat

V obecné rovině je možné vysledovat dvě základní možnosti, jak postihovat škodlivá jednání proti životnímu prostředí. První možností jsou skutkové podstaty trestných činů, jejichž objektem je přímo zájem na ochraně životního prostředí, druhou možností je pak postihovat tato jednání podle skutkových podstat trestných činů, jejichž objektem sice není primárně přímo zájem na ochraně životního prostředí, ale mohou být k tomuto cíli využity. Lze tedy říci, že se jedná o trestněprávní ochranu životního prostředí subsidiární či doplňkovou.

Tyto dvě možnosti je možné jednoznačně nalézt i v českém trestním zákoníku. První skupinou jsou tedy ty skutkové podstaty trestných činů, jejichž objektem je přímo zájem na ochraně životního prostředí a které jsou vymezeny v hlavě VIII. zvláštní části trestního zákoníku, druhou skupinou jsou ty, které mohou být k ochraně životního prostředí využity, jsou zakotveny mimo hlavu VIII. zvláštní části trestního zákoníku, a jejich primárním objektem tedy není přímo ochrana životního prostředí.

M. Damohorský rozlišuje a) obecné skutkové podstaty, tj. ty které jsou široce využitelné pro sankcionování činů proti zájmům na ochraně životního prostředí jako celku, b) zvláštní skutkové podstaty, tj. ty aplikovatelné na dílčí problémy, c) ostatní skutkové podstaty, tj. ty, které je možné využít ve prospěch ochrany životního prostředí, ačkoli nejsou primárně určeny výhradně k jeho ochraně.⁷¹² V. Stejskal rozlišuje trestné činy na a) speciálně koncipované, které dále rozděluje na (i) základní a na (ii) související neboli složkové, a na b) obecně

ochrany přírody, 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012. ISBN 978-80-87146-65-1, s. 174–176.

⁷¹¹ *Srov. JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., 41.

⁷¹² DAMOHORSKÝ, Milan. *Trestněprávní problematika ochrany životního prostředí: závěry a shrnutí projektu GA ČR – 407/00/1705*. Praha: Vodnář, 2002. ISBN 80-85889-42-0, s. 12–13.

koncipované.⁷¹³ S dělením provedeným oběma autory obsahově souhlasím, nepochybně i v současné podobě trestního zákoníku⁷¹⁴ je možné rozdělit skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí takovým způsobem.⁷¹⁵

Od účinnosti trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. jsou trestné činy proti životnímu prostředí v českém právním řádu vymezeny primárně v hlavě VIII. zvláštní části trestního zákoníku, nazvané trestné činy proti životnímu prostředí. Tato hlava obsahuje zejména blanketní skutkové podstaty, to znamená takové, k jejichž naplnění je třeba porušení zvláštního zákona. Jedná se o standardní způsob tvorby skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, který je trestněprávní environmentální regulací a objevuje se v trestních zákonících po celé Evropě. Některé výhrady k tomuto přístupu byly popsány již v kapitole první, uvedeny v ní však byly zároveň příčiny tohoto stavu a některé výhody tohoto přístupu. Tato forma regulace je pro trestné činy proti životnímu prostředí zvolena především proto, že v právu životního prostředí je používána celá řada pojmů, které trestnímu právu nepřísluší definovat a je tedy výhodnější odkázat přímo na určitou normu.

Některé skutkové podstaty jsou konstruovány jako ohrožovací, jiné jako poruchové, vyžaduje se u nich tedy vznik poruchy.⁷¹⁶ V některých případech je trestný čin konstruován alternativně, ve dvou základních skutkových podstatách, v závislosti na tom, zda je vyžadováno poškození nebo k vyvození trestní odpovědnosti postačí ohrožení životního prostředí.

5.2.3 Trestné činy podle hlavy VIII. trestního zákoníku

Nejprve bude pozornost věnována trestným činům obsaženým v hlavě VIII. zvláštní části trestního zákoníku, nazvané *trestné činy proti životnímu prostředí*.

⁷¹³ STEJSKAL, Vojtěch. *Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí*. Praha: Ediční středisko PF UK, 2002. ISBN 80-85889-42-0, s. 40.

⁷¹⁴ Texty M. Damohorského i V. Stejskala se vztahují k době před účinností nového trestního zákoníku, který vytvořil samostatnou hlavu VIII. zvláštní části trestního zákoníku s druhovým objektem zájmu na ochraně životního prostředí.

⁷¹⁵ Další dělení nabízí například F. Púry. F. Púry dělí trestné činy hlavy VIII. zvláštní části trestního zákoníku na ty skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí obsažené v hlavě VIII. na ty, jejichž druhovým objektem je zájem na ochraně životního prostředí či jeho jednotlivých složek obsažené v ustanoveních § 293 až § 301, a na ty, jejichž druhovým objektem je zájem na ochraně zvířat, resp. užitkových rostlin, před různorodými způsoby nežádoucího zacházení s nimi. *Srov. ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2935.

⁷¹⁶ JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., 784.

5.2.3.1 Poškození a ohrožení životního prostředí

Obecným trestným činem proti životnímu prostředí je úmyslný trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí (§ 293), a jeho nedbalostní forma, tedy poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti (§ 294). Skutková podstata těchto trestných činů směřuje k zájmu na ochraně životního prostředí jako celku i jeho složek. Jedná se však o skutkové podstaty obecné, pokud tedy dojde k poškození složek specifickým trestním zákoníkem předvídaným způsobem, a tedy dojde k naplnění znaků speciálního trestného činu, jehož objektem je přímo ochrana určité složky, jednočinný souběh takových trestných činů s trestným činem poškození a ohrožení životního prostředí je vyloučen.⁷¹⁷

Jedná se o trestný čin, který je poruchový i ohrožovací. Jeho objektivní stránka je vymezena velmi složitě, navíc ve dvou základních skutkových podstatách. První skutková podstata může být naplněna alternativně buď úmyslným *poškozením*, nebo *ohrožením* určité složky životního prostředí vymezené demonstrativně jako *půda, voda, ovzduší nebo jiné složky životního prostředí*. Samotné poškození nebo ohrožení složky však v souladu se zásadou subsidiarity trestní represe nepostačuje k vyvození trestní odpovědnosti. Aby bylo takové jednání trestné, musí dosahovat určité intenzity určené trestním zákoníkem opět podle alternativních kritérií. K poškození nebo ohrožení musí dojít *ve větším rozsahu* nebo *na větším území*, nebo *takovým způsobem, že tím může být způsobena těžká újma na zdraví nebo smrt nebo je-li k odstranění následků takového jednání třeba vynaložit náklady ve značném rozsahu*.

K popsanému jednání musí dojít v rozporu s jiným právním předpisem, jedná se tedy o blanketní skutkovou podstatu. Jak uvádí komentářová literatura, jiným právním předpisem se rozumí taková norma, která je v době spáchání trestného činu součástí platného právního řádu a již nabyla účinnosti.⁷¹⁸ Skutková podstata trestného činu musí odkazovat na zákon (nebo mezinárodní smlouvu).⁷¹⁹

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. obsahoval pro trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí uvedený v ustanovení § 181a podmínku rozporu s právním předpisem o ochraně životního prostředí nebo předpisem o ochraně a využívání přírodních zdrojů. Vzhledem k tomu, že v podobě současného trestního zákoníku došlo k odstranění této podmínky, je zřejmé a komentářová literatura zastává shodný názor, že v současné době se již může jednat o rozpor

⁷¹⁷ JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., s. 786.

⁷¹⁸ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2941.

⁷¹⁹ *Srov.* Usnesení Ústavního soudu ČR ve věci Pl. ÚS 13/12 ze dne 23. července 2013, zejména body 26–29.

s jakýmkoli právním předpisem,⁷²⁰ jehož porušení je způsobilé poškodit nebo ohrozit životní prostředí.⁷²¹ Překonaná je tedy již tradiční judikatura, která se vázala k právnímu stavu před 30. 11. 2011.⁷²² V zásadě se tak jedná o příklon k obecněji pojaté skutkové podstatě proti životnímu prostředí.

V souvislosti s tímto trestným činem je významné také ustanovení § 296 odst. 3, které říká, že poškozením nebo ohrožením půdy, vody, ovzduší nebo jiné složky životního prostředí se rozumí i provozování zařízení, ve kterém je prováděna nebezpečná činnost nebo v němž se skladují nebo používají nebezpečné látky či směsi, bez povolení podle jiného právního předpisu. Větším územím se rozumí území o rozloze nejméně tři hektary a v případě povrchových vod ve vodních útvarech, s výjimkou vodních toků, nejméně jeden hektar vodní plochy a u vodního toku nejméně dva kilometry jeho délky.⁷²³

Trestný čin obsahuje i druhou základní skutkovou podstatu, která spočívá v úmyslném *zvýšení takového poškození nebo ohrožení složky životního prostředí nebo ve ztížení jeho odvrácení nebo zmírnění*. Teoreticky může dojít i k naplnění obou základních skutkových podstat jedním pachatelem a jedním činem, pokud tento by nejprve poškodil nebo ohrozil určitou složku životního prostředí a poté by bránil v odvrácení nebo zmírnění takového poškození nebo ohrožení jiným osobám.⁷²⁴

Za jednání v základní skutkové podstatě může být uložen trest odnětí svobody až na tři léta nebo zákaz činnosti.

Kvalifikovaná skutková podstata vyžaduje opětovné spáchání jednání, nebo porušení důležité povinnosti vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, nebo následek v podobě trvalého či dlouhodobého poškození životního prostředí, vynaložení nákladů ve velkém rozsahu nebo úmysl k získání značného prospěchu. Takový pachatel může být potrestán trestem odnětí svobody v sazbě jednoho roku až pěti let. Pokud se pachatel trestného činu dopustí v úmyslu získat prospěch velkého rozsahu, bude potrestán trestem odnětí svobody v rozmezí dvou až osmi let.

⁷²⁰ F. Púry vymezuje celou řadu předpisů, jejichž porušení by mohlo zakládat trestní odpovědnost za daný trestný čin. Srov. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2942–2944.

⁷²¹ Srov. ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2942.

⁷²² Jedná se zejména o případ, kdy bylo posuzováno, zda porušení zákona o pozemních komunikacích je dostatečné k naplnění skutkové podstaty trestného činu poškození a ohrožení životního prostředí.

⁷²³ Ustanovení § 296 odst. 1 trestního zákoníku.

⁷²⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2939.

Trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí z nedbalosti je naplněn, pokud k výše popsanému jednání dojde z hrubé nedbalosti. Pachatel může být potrestán trestem odnětí svobody až na šest měsíců nebo zákazem činnosti. Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je v tomto případě spáchání trestného činu proto, že došlo k porušení důležité povinnosti vyplývající z pachatelova zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, dále způsobení trvalého nebo dlouhodobého poškození složky životního prostředí, či fakt, že je k odstranění následků třeba vynaložit náklady ve velkém rozsahu. Pokud dojde k naplnění znaků kvalifikované skutkové podstaty, pachatel může být potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

5.2.3.2 Zvláštní skutkové podstaty k ochraně složek životního prostředí a ekosystémů

Další skupina trestných činů se zaměřuje na ochranu jednotlivých složek životního prostředí. Tyto skutkové podstaty trestných činů jsou k obecnému trestnému činu poškození a ohrožení životního prostředí privilegované, a jsou tedy v poměru speciality. Jedná se o trestné činy poškození vodního zdroje (§ 294a), poškození lesa (§295), neoprávněného vypuštění znečišťujících látek (§ 297), neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (§ 299 a §300) a do této kategorie lze zařadit rovněž poškození chráněných částí přírody (§ 301).

Poškození vodního zdroje (§ 294a)

Zvláštní skutkovou podstatou zaměřenou na ochranu vod je trestný čin poškození vodního zdroje. Zásada subsidiarity trestní represe se zde projevuje ve dvou směrech: (i) musí se jednat o vodní zdroj, u něhož je stanoveno ochranné pásmo, (ii.) jednání dosahuje takové intenzity, že jím dojde k zániku takového vodního zdroje nebo oslabení důvodu jeho ochrany. Trestný čin je vymezen pouze v základní skutkové podstatě. Trestem, který může být uložen, je trest odnětí svobody až na dvě léta.

Tento trestný čin je příkladem toho, že skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí nelze číst bez znalosti příslušných zákonů z oblasti práva životního prostředí. Pojem vodní zdroj je vymezen v zákoně o vodách.⁷²⁵ Definice je vyjádřena v ustanovení § 2 odst. 8, který stanovuje, že vodním zdrojem jsou povrchové nebo podzemní vody, které jsou využívány nebo které mohou být využívány pro uspokojení potřeb člověka, zejména pro pitné účely.

⁷²⁵ Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách (vodní zákon).

Trestněprávní ochrana však není poskytována všem vodním zdrojům, ale pouze těm, u nichž je stanoveno ochranné pásmo. Ochranná pásma jsou stanovována k ochraně vydatnosti, jakosti a zdravotní nezávadnosti zdrojů podzemních nebo povrchových vod využívaných nebo využitelných pro zásobování pitnou vodou s průměrným odběrem více než 10 000 m³ za rok a zdrojů podzemní vody pro výrobu balené kojenecké vody nebo pramenité vody, výjimečně může být ochranné pásmo stanoveno i pro vodní zdroje s nižší kapacitou.⁷²⁶

Z definice vodního zdroje je tedy patrné, že objektem tohoto trestného činu je vedle zájmu na ochraně vodního zdroje, také zájem na ochraně lidského zdraví. Tento trestný čin je tedy poměrně výrazně antropocentrického charakteru. Pachatelem může být kdokoli, zákon nevyžaduje žádnou speciální vlastnost. Zavinění je vyžadováno ve formě úmyslu nebo hrubé nedbalosti.

Neoprávněné vypuštění znečišťujících látek (§ 297)

Dalším trestným činem, jehož objektem je zájem na ochraně vod, je trestný čin neoprávněného vypuštění znečišťujících látek. Tento trestný čin byl do právního řádu České republiky začleněn na základě směrnice EP a Rady č. 2005/35/ES ze dne 7. září 2005 o znečištění z lodí a rámcového rozhodnutí Rady EU č. 2005/667/SVV ze dne 12. července 2005.⁷²⁷ Tyto právní dokumenty vychází z Úmluvy MARPOL z roku 1973 a tomu odpovídá i vymezení tohoto trestného činu v trestním zákoníku.

Trestné jednání spočívá ve *vypuštění* nebo *nezabránění vypuštění* ropné, jedovaté kapalné nebo jiné obdobné znečišťující látky z lodi nebo jiného námořního plavidla *v rozporu s mezinárodní smlouvou*.

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby podle druhého odstavce je opětovné spáchání takového činu nebo jeho spáchání při členství v organizované skupině. Podle třetího odstavce je pak okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby způsobení těžké újmy na zdraví nebo závažného a rozsáhlého poškození jakosti vody, živočišných nebo rostlinných druhů nebo jejich částí nebo poškození životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady ve velkém rozsahu. Podle čtvrtého odstavce je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby způsobení smrti. V základní skutkové podstatě je možné za tento trestný čin uložit

⁷²⁶ Ustanovení § 30 odst. 1 zákona o vodách.

⁷²⁷ Srov. JELÍNEK, Jiří, Tomáš GŘIVNA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Sergej ROMŽA, Jiří HERCZEG, Katarína DANKOVÁ, Vladimír PELC a Anna SYKOVÁ. Trestní právo Evropské unie. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9, s. 231

trest odnětí svobody na šest měsíců až tři léta, zákaz činnosti nebo propadnutí věci. V případě kvalifikovaných skutkových podstat se pak trest odnětí svobody zvyšuje na jeden rok až pět let, dvě léta až osm let a tři léta až deset let.

Poškození lesa (§ 295)

První ze zvláštních skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí zaměřenou na ochranu součástí přírody a krajiny je trestný čin poškození lesa.

Skutková podstata trestného činu je opět konstruovaná poměrně složitě s několika alternativními možnostmi. Objektivní stránka spočívá ve *vzniku holé seče* nebo v *závažném poškození lesa*, a to *těžbou lesních porostů nebo jinou činností* provedenou v rozporu s jiným právním předpisem. Škodlivý následek se musí objevit v určité intenzitě, určené rozlohou holiny nebo poškozeného lesa jako *celková větší plocha*. Trestný čin může být naplněn také *proředěním lesního porostu* pod hranici zakmenění určené jiným právním předpisem, pokud k takovému činu dojde opět na celkové větší ploše lesa.

Legální definici pojmu les obsahuje zákon č. 289/1995 Sb., zákon o lesích. Lesem se podle § 2 písm. a) rozumí *lesní porosty s jejich prostředím a pozemky určené k plnění funkcí lesa*.⁷²⁸ Pojem celkové větší plochy lesa definuje přímo trestní zákoník v ustanovení § 296 odst. 2 jako plochu větší než jeden a půl hektaru.

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je potom opětovné spáchání takového činu nebo způsobení následku v podobě holé seče nebo poškození lesa těžbou nebo jinou činností na celkové značné ploše lesa. Celkovou značnou plochu lesa definuje opět trestní zákoník, a to jako plochu větší než tři hektary.⁷²⁹ Nejvyšší soud ČR se zabýval otázkou, zda může být skutková podstata tohoto trestného činu naplněna sčítáním několika spolu nesouvisejících ploch poškozených těžbou nebo proředěním (a jednání tedy posuzováno jako pokračující trestný čin).⁷³⁰ Dospěl však k závěru, že cílem ochrany je, aby takto nebyly poškozovány oblasti o určité celkové rozloze, a není tak možné tento trestný čin naplnit součtem rozlohy dotčených ploch.⁷³¹ Pro pokračování v trestném činu poškozování lesa je navíc

⁷²⁸ Definici pozemků určených k plnění funkcí lesa obsahuje lesní zákon v ustanovení § 3 odst. 1.

⁷²⁹ *Srov.* ustanovení § 296 odst. 2 trestního zákoníku.

⁷³⁰ Jedná se o judikaturu vztahující se k § 181c trestního zákona. Vzhledem k tomu, že však obsahově se jedná o podobná jednání, je možné tuto judikaturu vztáhnout i k § 295 trestního zákoníku.

⁷³¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 6 Tdo 650/2003 ze dne 25. června 2003.

nezbytné, aby každý z dílčích útoků vykazoval znaky tohoto trestného činu, mezi nimi i způsobení holé seče nebo proředění porostu na území větším než 1,5 ha.⁷³²

Konkrétně Nejvyšší soud uváděl: „*Proto by mělo jít vždy o souvislou plochu lesního porostu, nikoli o součet dílčích, prostorově oddělených ploch, dotčených uvedeným způsobem neoprávněnou těžbou, a tudíž pokud plocha způsobené holé seče nebo nadměrného proředění lesního porostu není větší než 1,5 ha, nepřichází v úvahu trestní odpovědnost za trestný čin podle § 181c tr. zák. a jednání lze posoudit případně pouze jako přestupek nebo jiný správní delikt. V uvedeném ohledu tudíž neobstojí námitka dovolatelky stran možnosti sčítat v případě pokračujícího trestného činu plochy lesa postižené neoprávněnou těžbou dřeva, jež nepřesahují plochu 1,5 ha, neboť s ohledem na shora rozvedené argumenty nelze považovat v daném případě jednání, jež nenaplnilo v zákonem požadované kvantitě následek, za dílčí útok trestného činu poškozování lesa těžbou podle § 181c odst. 1 tr. zák.*“⁷³³

Trestem za poškození lesa je v základní skutkové podstatě trest odnětí svobody až na dvě léta nebo zákaz činnosti, v kvalifikované skutkové podstatě trest odnětí svobody v rozmezí šesti měsíců až čtyř let.

V případě tohoto trestného činu je otázkou, co vše se rozumí jinou činností provedenou v rozporu s jiným právním předpisem, odpověď je zřejmě vzhledem k chráněnému objektu nutné hledat především v lesním zákoně, který vymezuje povinnosti vztahující se k ochraně lesa. Komentářová literatura k tomuto uvádí, že jinou činností provedenou v rozporu s právním předpisem je každá činnost, která má za následek vznik určité holé seče, proředění lesního porostu pod stanovenou hranici zakmenění anebo jiné závažné poškození lesa. Může se tak jednat například o svévolné kácení lesních porostů a ponechání v lese bez jejich těžby či provádění rozsáhlejších stavebních či terénních úprav v lese.⁷³⁴

Poškození chráněných částí přírody (§ 301)

Objektem trestného činu poškození chráněných částí přírody je zájem společnosti na ochraně vybraných částí přírody a krajiny.⁷³⁵ Tento trestný čin byl zaveden do trestního zákoníku výše zmíněnou „zelenou novelou“. Trestný čin poškození chráněných částí přírody spočívá v poškození taxativně vyjmenovaných chráněných objektů podle zákona o ochraně přírody

⁷³² Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 7 Tdo 639/2003 ze dne 25. června 2003.

⁷³³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 6 Tdo 650/2003 ze dne 25. června 2003.

⁷³⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2961.

⁷³⁵ JELÍNEK, Jiří. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část.*, op. cit., 799.

a krajiny, a to památného stromu, významného krajinného prvku, jeskyně, zvláště chráněného území, evropsky významné lokality nebo ptačí oblasti.

Subsidiarita trestní represe je v tomto trestném činu obsažena jednak tím, že se jedná přímo o ochranu nikoli všech částí přírody, ale pouze chráněných částí přírody, jednak tím, že poškození musí opět dosahovat určité intenzity. Míra intenzity poškození, která je trestná, je určena tak, že chráněná část přírody *zanikne nebo je oslaben důvod její ochrany*. Trestem může být trest odnětí svobody až na tři léta, zákaz činnosti nebo propadnutí věci. Z hlediska subjektivní stránky je vyžadováno zavinění ve formě úmyslu nebo nedbalosti.

5.2.3.3 Ochrana před zdroji ohrožení

V oblasti ochrany před zdroji ohrožení se český trestní zákoník zaměřuje na ochranu před odpady, dále je upravena ochrana před látkami způsobujícími poškození ozónové vrstvy a mimo hlavu VIII. je upravena ochrana před jaderným materiálem. Ochrana před jinými zdroji ohrožení však musí být postihována skrze ochranu složek životního prostředí a životního prostředí jako celku.

Neoprávněné nakládání s odpady (§ 298)

Trestný čin neoprávněného nakládání s odpady je dalším trestným činem, který je poměrně složitě konstruovaný. Sestává ze dvou samostatných skutkových podstat, které spojuje prvek nakládání s odpady. V trestním zákoně č. 140/1961 byl trestný čin nakládání s odpady (§ 181e) původně zaměřen především na nakládání s nebezpečnými odpady a podmínka nebezpečného odpadu v první skutkové podstatě zůstala až do konce účinnosti trestního zákona. Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. se již nezaměřuje primárně na ochranu před nebezpečnými odpady, ale před odpady jakožto zdroji ohrožení životního prostředí obecně. Důraz je kladen na samotné ohrožení životního prostředí, nikoli na to, o jaký typ odpadu se formálně jedná.⁷³⁶ Nebezpečné vlastnosti odpadu jsou dále v konstrukci tohoto trestného činu zohledňovány, a to jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby.⁷³⁷

První skutková podstata v sobě odráží princip prevence. Trestný čin neoprávněného nakládání s odpady je v tomto případě pojat formálně, pokud bych odkázala na dělení uvedené

⁷³⁶ Srov. JELÍNEK, Jiří, Tomáš GŘIVNA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Sergej ROMŽA, Jiří HERCZEG, Katarína DANKOVÁ, Vladimír PELC a Anna SYKOVÁ. Trestní právo Evropské unie. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9, s. 233.

⁷³⁷ Ustanovení § 298 odst. 4 písm. b).

v kapitole první této práce, jedná se o trestný čin spočívající v tzv. abstraktním ohrožení. Je naplněn tím, že dojde k *přepravě odpadu přes hranice státu bez oznámení nebo souhlasu příslušného orgánu veřejné moci* nebo v takovém oznámení nebo žádosti o souhlas nebo v připojených podkladech dojde k *uvedení nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů nebo zamlčení podstatných údajů*. Zavinění se vyžaduje pouze ve formě nedbalosti. Aby mohla být vyvozena trestní odpovědnost, nemusí tedy být přímo poškozeno životní prostředí, předpokládá se, že je výrazně ohroženo již vymezeným protiprávním jednáním. Trestem, který za trestný čin v této skutkové podstatě může být uložen, je trest odnětí svobody až na jeden rok nebo zákaz činnosti.

Druhá skutková podstata trestného činu neoprávněného nakládání s odpady již vyžaduje přímo poškození nebo ohrožení životního prostředí, je tedy konstruována jako tzv. konkrétní ohrožení (srov. kapitola 1). Jednání spočívá v *ukládání nebo odkládání odpadů, jejich přepravě nebo jiném nakládání s odpady*, které je v rozporu s právním předpisem. Trestné je pak takové jednání za splnění dvou kumulativních podmínek: (i) musí jím dojít k poškození nebo ohrožení životního prostředí, a (ii) k odstranění takového poškození nebo ohrožení musí být nutné vynaložit náklady ve značném rozsahu. Trestem je v tomto případě trest odnětí svobody až na dvě léta nebo zákaz činnosti.

Ačkoli trestní sazba respektuje fakt, že první skutková podstata je v zásadě formální a stanovuje za ni nižší trestní sazbu než v případě druhé skutkové podstaty, domnívám se, že ve srovnání je rozdíl příliš nízký. Pro naplnění druhé skutkové podstaty totiž musí dojít již k poškození životního prostředí, a to natolik závažnému, že je k navrácení do původního stavu třeba vynaložit značné náklady, kdežto k naplnění první skutkové podstaty může dojít i poměrně formálním pochybením. Rozdíl pouze jeden rok v horní hranici trestní sazby se mi jeví mírně neodpovídající.

Pachatelem trestného činu neoprávněného nakládání s odpady může být kdokoli, kdo nakládá s odpady, respektive, kdo je přepravuje. Zavinění je vyžadováno alespoň z nedbalosti.

Okolnostmi podmiňující použití vyšší trestní sazby podle třetího odstavce jsou získání značného prospěchu pro sebe nebo jiného, opětovné spáchání trestného činu, spáchání činu při členství v organizované skupině, podle čtvrtého odstavce pak získání prospěchu velkého rozsahu pro sebe nebo jiného a fakt, že jde o nebezpečný odpad. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby jsou podle mého názoru zařazeny správně, možné by bylo uvažovat o přísnějším trestání spáchání trestného činu při účasti v organizované skupině s přeshraničním působením, jako je tomu v případě některých dalších skutkových podstat. Jistě je vhodné,

že neoprávněné nakládání s nebezpečným odpadem je trestáno vždy podle nejpřísněji trestané kvalifikované skutkové podstaty. Pokud je tedy naplněna okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, je možné uložit trest odnětí svobody na šest měsíců až tři léta, respektive za nejzávažnější jednání na jeden rok až pět let.

Neoprávněným nakládáním s odpady se zabývala i novější judikatura Nejvyššího soudu⁷³⁸ ve věci 3 Tdo 319/2019. Jednalo se o případ, kdy na místě, kde byla povolena skládka tuhého komunálního odpadu, se nepovoleně fakticky provozovala skládka stavebního odpadu, který navíc podle naměřených vzorků měl nebezpečné vlastnosti. Nejvyšší soud se zde vyjádřil ke kritériu společenské škodlivosti, kdy konstatoval, že „*stran úvah ohledně společenské škodlivosti poukázat na dobu páchání trestné činnosti, závažnost způsobeného následku co do jeho rozsahu a dopadů na jednotlivé složky životního prostředí, což ve svém souhrnu umožňuje vyslovit závěr, že jde o jednání, kde nepostačí postih podle norem správního práva upravující postihy na úseku hospodaření s odpady.*“ Pro úplnost lze uvést, že v předmětném případě došlo k poškození složek životního prostředí, významného krajinného prvku - vodního toku a údolní nivy, a dále půdy. Protiprávní stav byl udržován po dobu nejméně deseti let.

Neoprávněná výroba a jiné nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu (§ 298a)

Trestný čin neoprávněné výroby a jiného nakládání s látkami poškozujícími ozonovou vrstvu byl do trestního zákoníku vložen na základě směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí a transpozice plně odpovídá požadavkům této směrnice.⁷³⁹ Trestný čin spočívá ve výrobě, dovozu, vývozu, uvedení na trh, nebo jiném nakládání s látkou poškozující ozonovou vrstvu v rozporu s právním předpisem. Zavinění je požadováno ve formě úmyslu či hrubé nedbalosti. Jedná se tedy opět o skutkovou podstatu, která nevyžaduje přímo poškození životního prostředí, například únikem látky do prostředí. Trestné je již samotné neoprávněné nakládání s látkou, které samo je považováno za významné ohrožení životního prostředí. Jako přiměřená, účinná a odrazující trestní sankce požadovaná směrnicí byl zvolen trest odnětí svobody až na jeden rok, zákaz činnosti nebo propadnutí věci. Trest odpovídá trestu za neoprávněné nakládání s odpady ve skutkové podstatě spočívající v abstraktním ohrožení, a je tedy v trestním zákoníku koncepční.

⁷³⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 3 Tdo 319/2019 ze dne 11. listopadu 2011.

⁷³⁹ Srov. kapitola 4 disertační práce.

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je opětovné spáchání činu, spáchání činu v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch nebo spáchání takového činu ve značném rozsahu. Trestem v tomto případě může být odnětí svobody na šest měsíců až na tři léta

Neoprávněné nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami

Výrazem druhové ochrany v oblasti trestního práva je především úmyslný trestný čin neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami (§ 299) a jeho nedbalostní alternativa (§ 300).

Úmyslný trestný čin neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami sestává ze dvou základních skutkových podstat.

První z nich se týká ochrany zvláště chráněných druhů živočichů nebo rostlin a exemplářů chráněných druhů obecně, druhá z nich se týká ochrany živočichů nebo rostlin silně nebo kriticky ohrožených nebo exemplářů druhů přímo ohrožených vyhubením nebo vyhynutím. Trestné jednání je vymezeno velmi podrobně, spočívá v usmrcení, zničení, poškození, odejmutí z přírody, zpracovávání, dovozu, vývozu, provážení, přechovávání, nabízení, zprostředkování či opatření sobě nebo jinému v rozporu s právním předpisem – jedná se tedy v zásadě o jakékoli neoprávněné nakládání s chráněnými druhy nebo chráněnými exempláři živočichů a rostlin. Trestné je takové nakládání, pokud dosahuje určité zákonem stanovené intenzity.

Intenzita je vyjádřena počtem kusů jedinců nebo exemplářů, se kterými je neoprávněné nakládáno. Aby bylo jednání trestné, musí být nakládáno s více než dvaceti pěti jedinci nebo exempláři. Pokud se však jedná o nakládání s jedinci silně nebo kriticky ohroženého druhu nebo exempláři ohroženého vyhubením nebo vyhynutím, postačí k naplnění skutkové podstaty již neoprávněné nakládání s jedním jedincem či exemplářem. Jedná se o typově závažnější jednání.

Pro obě základní skutkové podstaty je možné uložit trest odnětí svobody až na tři léta, zákaz činnosti nebo propadnutí věci.

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby jsou spáchání trestného činu jako člen organizované skupiny, získání značného prospěchu pro sebe nebo jiného a způsobení dlouhodobého nebo nevratného poškození populace volně žijícího živočicha nebo planě rostoucí rostliny nebo místní populace nebo biotopu zvláště chráněného druhu živočicha nebo rostliny. Podle nejpřísněji trestané kvalifikované skutkové podstaty jsou okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby spáchání trestného činu jako člen organizované

skupiny působící ve více státech, získání prospěchu velkého rozsahu pro sebe nebo jiného a způsobení dlouhodobého nebo nevratného poškození místní populace nebo biotopu kriticky ohroženého druhu živočicha nebo rostliny. Z judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že podmínka získání prospěchu o určité výši je naplněna, i pokud přímo sám pachatel prospěch požadovaného rozsahu nezíská, ten se rozdělí mezi více osob, ale v součtu se o takový prospěch jedná.⁷⁴⁰ Nejvyšší soud ve výše popsané věci uvedl, že: „z dikce ustanovení § 299 odst. 3 písm. b) tr. zákoníku vyplývá, že tím, kdo měl získat neoprávněný prospěch nejsou jen osoby pachatelů, ale mohou to být i jiné osoby, které se přímo na páčání trestné činnosti nepodílí. Jinak řečeno, nositeli takto získaného prospěchu nemusí být samotní obvinění, ale i třetí osoba. Skutečnost, že podle vlastního tvrzení měl obviněný získat pouze 3.000 Kč, které dostal jako odměnu za vyřízení odeslání této zásilky do Vietnamu (zajištění čísla zásilky a kontakt na klienta ve Vietnamu), je v dané věci nerozhodná, když důležité a rozhodující je, k čemu směřoval úmysl pachatelů, přičemž tento směřoval k získání značného prospěchu, na jehož realizaci se měli podílet oni a další osoba, která měla zásilku převzít ve Vietnamu.“ Při naplnění okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby může být uložen trest odnětí svobody na šest měsíců až pět let, zákaz činnosti nebo propadnutí věci, v nejpřísněji trestané formě pak trest odnětí svobody na dvě léta až osm let.

Pojmy zvláště chráněná rostlina a zvláště chráněný živočich jsou definovány v zákoně o ochraně přírody a krajiny jako druhy rostlin a živočichů, které jsou ohrožené nebo vzácné, vědecky či kulturně velmi významné a jsou vyhlášeny za zvláště chráněné.⁷⁴¹ Podle stupně ohrožení se dělí na kriticky ohrožené, silně ohrožené a ohrožené.⁷⁴² Toto dělení je relevantní z hlediska trestněprávních ustanovení. Ministerstvo životního prostředí vytváří Seznam zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů, kde je uvedeno, které druhy jsou zvláště chráněnými a stupeň jejich ohrožení.⁷⁴³

Pojem exemplář je pojmem, který se váže k Úmluvě CITES, a jedná se tedy o jedince rostlin nebo živočichů chráněné podle Úmluvy, respektive podle evropského nařízení CITES,

⁷⁴⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 4 Tdo 464/2019 ze dne 24. září 2019.

⁷⁴¹ Ustanovení § 48 odst. 1 zákona o ochraně přírody a krajiny.

⁷⁴² Ustanovení § 48 odst. 2 zákona o ochraně přírody a krajiny.

⁷⁴³ Srov. Příloha č. II vyhlášky ministerstva životního prostředí ČR č. 395/1992 Sb. a Příloha č. III vyhlášky ministerstva životního prostředí ČR č. 395/1992 Sb. - Seznam zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů. Dostupné z [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/zvlaste_chranene_druhy/\\$FILE/OP-seznam_ZCHD-20150527.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/zvlaste_chranene_druhy/$FILE/OP-seznam_ZCHD-20150527.pdf).

a také o jejich jakoukoli část nebo výrobek z nich.⁷⁴⁴ Podle čl. 2 písm. t) nařízení se exemplářem rozumí „*jakýkoli živočišný nebo rostlinný jedinec, ať živý nebo neživý, patřící k některému z druhů zařazených do příloh A až D, jakákoli jeho část nebo odvozenina, ať tvoří součást jiného zboží či nikoli, jakož i jakékoli jiné zboží, u něhož je podle průvodních dokumentů, obalu nebo označení či etikety nebo jakýchkoli jiných příznaků patrné, že představuje nebo obsahuje části či odvozeniny živočichů nebo rostlin uvedených druhů, pokud takové části či odvozeniny nejsou vyňaty z působnosti ustanovení tohoto nařízení nebo ustanovení týkajících se přílohy, do které je dotyčný druh zařazen, a to vyznačením této skutečnosti v dotyčných přílohách.*“

V případě držení exempláře CITES, a to každého, živého či mrtvého, je nutné prokázat jeho legální původ. V případě, že se jedná o jedince zařazeného do přílohy I/A CITES⁷⁴⁵, pak je jakékoli nakládání (obchodování) s exemplářem ve smyslu úmluvy CITES zakázáno. Nejvyšší soud ČR k tomuto uvádí, že pokud určitá osoba takový exemplář drží v soukromém zájmovém chovu, tak v zásadě ani fakticky nemůže prokázat, že by exemplář držela legálně.⁷⁴⁶

Stran trestného činu neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami existuje určitá soudní praxe, která objasnila některé otázky a zdůraznila významné prvky tohoto trestného činu. Nejvyšší soud se tak několikrát vyjádřil k aplikaci zásady subsidiarity trestní represe ve vztahu k tomuto trestnému činu. Opakovaně je judikaturou zdůrazňováno, že aplikace principu subsidiarity trestní represe v případě nepovoleného dovozu, byť jednoho kusu chráněného exempláře, je jednoznačně vyloučena, a to především s ohledem na význam a důležitost řádného postihování tohoto druhu kriminality. Nejvyšší soud ČR k tomu konstatoval: „*Nejvyšší soud je přesvědčen, že společenská škodlivost nezákonného nakládání s kriticky ohroženými druhy živočichů či rostlin je v obecné rovině vysoká. Takové jednání totiž zpravidla (přinejmenším) podněcuje ilegální obchod v této oblasti, který je jedním z nejlukrativnějších odvětví mezinárodní trestné činnosti a je rovněž jedním z hlavních důvodů úbytku populace řady živočišných i rostlinných druhů. Ve snaze toto eliminovat byla přijata opatření na mezinárodní i na evropské úrovni, především smlouva CITES, jimiž je vázána i Česká republika.*“⁷⁴⁷ Subsidiarity trestní represe se podle judikatury Nejvyššího soudu ČR nelze dovolat ani v případě, kdy ve státě, kde byl jedinec nabyt,

⁷⁴⁴ Nařízení Rady (ES) č. 338/97 ze dne 9. prosince 1996 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi.

⁷⁴⁵ Příloha „I“ se váže k Úmluvě CITES, příloha „A“ se váže k nařízení CITES.

⁷⁴⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 4 Tdo 464/2019-3486 ze dne 24. září 2019.

⁷⁴⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 8 Tdo 422/2018-559 ze dne 21. listopadu 2019.

chráněným není, ale na území České republiky s ním bylo nakládáno bez povolení.⁷⁴⁸ „Nelze brát zřetel ani na skutečnost zdůrazňovanou obviněným, že oba exempláře vlka byly uloveny v zemi, kde vlk nepožívá takové ochrany jako v České republice, neboť platí, že i když je exemplář vlka legálně získán v jiném státě, je v České republice potřeba povolení i k jeho prostému držení. Z těchto důvodů je v posuzovaném případě dána značná společenská škodlivost jednání obviněného, odpovídající běžně se vyskytujícím zásahům do sféry objektu daného trestného činu, takže uplatnění trestní represe je zcela proporcionální reakcí na protiprávní jednání obviněného.“

V trestním řízení vedeném o trestném činu neoprávněného nakládání s chráněnými druhy je častou námitkou uplatňovanou obviněnými, že nevěděli, že je určitý druh chráněný, a tedy nakládání s ním podléhá zákonným omezením a že si tedy obvinění nebyli vědomi svých povinností. Vedle obecně platné zásady *ignorantia legis non excusat*, judikatura Nejvyššího soudu dovodila v této souvislosti určitá kritéria, kdy taková námitka nemůže obstát. Jedná se především o situace, kdy vzácnost určitého druhu je natolik známá, že si osoby musely být vědomy, že nakládání s nimi je právem regulováno. Nejvyšší soud k tomuto konstatoval, že „je třeba rovněž vycházet z premisy, že *ignorantia juris non excusat*, neboli neznalost zákona neomlouvá, přičemž nadto Nejvyšší soud musí dodat, že vzácnost a exkluzivita nosorožců je obecně známá a obvinění i bez hlubší znalosti zákonných předpisů museli vědět, že se svým jednáním dopouštějí protiprávního činu, když o tom, že si byli této skutečnosti vědomi, svědčí způsob, jakým chtěli předmětné rohy nosorožce dostat z našeho území do Vietnamu.“⁷⁴⁹

Dále se jedná o situace, kdy se určitá osoba věnuje činnosti, ke které potřebuje základní znalost živočišných druhů (konkrétním příkladem může být preparátorství), a lze tedy jednoznačně vycházet z toho, že alespoň základní znalost předpisů dotyčná osoba mít musela. Nejvyšší soud konkrétně uvádí, že „v případě, že se obviněný dostal do styku s chráněnými živočichy, bylo jeho povinností se seznámit s příslušnými předpisy upravujícími nakládání s nimi, přičemž lze mít za to, že tyto musel již částečně znát, neboť v souladu se skutkovými zjištěními nalézacího soudu držel do roku 2008 živnostenské oprávnění k preparátorství. Základní předpisy jsou nadto v české právní úpravě dva, a to již zmiňovaný zákon o ochraně přírody a krajiny a zákon o obchodování s ohroženými druhy, z komunitární úpravy rovněž výše citované nařízení ES. Navazující právní předpisy, primárně prováděcí, pak již jen konkretizují

⁷⁴⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 4 Tdo 1362/2019-559 ze dne 9. prosince 2018.

⁷⁴⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 4 Tdo 464/2019 ze dne 24. září 2019.

v zákoně stanovené povinnosti, případně podávají výčet chráněných druhů. Nelze tak dospět k jinému závěru, že věnoval-li se obviněný preparátorství, měl povinnost zjistit si všechny aktuální podmínky provozování této činnosti, včetně příslušné právní úpravy, byť by se jí věnoval jako zálibě. Neučinil-li tak, musel být minimálně srozuměn s tím, že se může dopustit nejen přestupku, ale i trestného činu.⁷⁵⁰

V souvislosti s tímto trestným činem je vhodné zmínit také judikaturu Nejvyššího soudu ve věci 7 Tdo 1166/2015-19.⁷⁵¹ Jednalo se o situaci, kdy se obdarovaná osoba ocitla v postavení osoby, která hodlala do České republiky dovést preparovaný exemplář chráněného druhu, v tomto případě karety obrovské, ačkoli jí k tomu nebylo uděleno povolení. Obžalovaná se hájila tím, že jednala v omluvitelném právním omylu, kdy nevěděla, že k dovozu exempláře chráněného druhu je třeba povolení. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že takové jednání nelze odůvodnit právním omylem, protože omylu bylo možné se vyvarovat.⁷⁵² Nejvyšší soud také konstatoval, že: „Součástí běžné životní zkušenosti lidí, jako je obviněná, tj. lidí s vysokoškolským vzděláním a zahraniční cestovatelskou praxí, je alespoň všeobecné povědomí o tom, že dovoz a vývoz exemplářů různých zvířat, zvláště pak exotických zvířat, podléhá právní regulaci a je podmíněn úředním povolením. Ze subjektivního hlediska obviněné bylo proto snadno předvídatelné, že dovoz daného exempláře do České republiky bez úředního povolení není možný.“⁷⁵³

Jak bylo uvedeno výše v kapitole druhé této práce, kriminalita spojená s živočišnými a rostlinnými druhy přináší velmi vysoké zisky a časté je zapojení transnacionálních organizovaných skupin. Česká republika patří mezi země, které jsou nelegálním obchodováním s ohroženými druhy výrazně zasaženy. Koncepce boje proti organizovanému zločinu uvádí, že na území České republiky jsou opakovaně zachyceny případy pašování mnohých živých exemplářů a také slonoviny a tygřích produktů.⁷⁵⁴ Koncepce navíc upozorňuje, že Česká republika je považována za jednu ze zemí, které na svém území mají významný problém s nelegálním obchodem s nosorožčími rohy.⁷⁵⁵ I přes zjištěný výskyt této závažné kriminality,

⁷⁵⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 3 Tdo 1482/2019 ze dne 5. února 2020.

⁷⁵¹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 7 Tdo 1166/2015-19 ze dne 30. září 2015.

⁷⁵² Srov. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-395-7, s. 458.

⁷⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 7 Tdo 1166/2015-19 ze dne 30. září 2015.

⁷⁵⁴ Ministerstvo vnitra ČR. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu do roku 2023*, op. cit., s. 10.

⁷⁵⁵ Ministerstvo vnitra ČR. *Koncepce boje proti organizovanému zločinu do roku 2023*, op. cit., s. 45.

včetně její sofistikované organizované formy, je počet odhalení nízký. Koncepce tak především stanovuje jako cíl vytvoření koncepčního dokumentu pro odhalování trestné činnosti v oblasti životního prostředí. Pozitivně lze však hodnotit fakt, že orgány činné v trestním řízení jsou si vědomy závažnosti kriminality spojené s chráněnými druhy a snaží se proti ní bojovat. Z hlediska trestněprávní úpravy lze velmi kladně hodnotit, že okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je spojení s organizovanou skupinou, trestané ještě přísněji, pokud se jedná o přeshraniční organizovanou skupinu.

Nedbalostní alternativa trestného činu neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami je pak konstruována obdobným způsobem.

Jedná se v zásadě o jakékoli neoprávněné nakládání se zvláště chráněnými druhy nebo exempláři chráněných druhů v počtu dvaceti pěti kusů nebo s jedním jedincem kriticky ohroženého druhu živočicha nebo rostliny nebo exemplář druhu přímo ohroženého vyhubením nebo vyhynutím. Nedbalostní formě zavinění odpovídá nižší trestní sazba trestu odnětí svobody až na jeden rok. Dále je možné rovněž uložit trest zákazu činnosti a propadnutí věci.

5.2.3.4 Zvláštní ochrana zvířat a zvěře

Následující trestné činy patří do trestných činů proti životnímu prostředí, protože i zvířata jsou nedílnou součástí životního prostředí. To, že se v případě těchto zvířat většinou nejedná o volně žijící druhy, tedy mnohdy nejde o jedince, kteří by měli přímou vazbu na ekosystémy jako celek, by nemělo bránit jejich ochraně. Jakkoli je do jisté míry v právu zvíře považováno za věc, je mu poskytována zvláštní ochrana daná jeho zvláštní povahou. Zcela jistě by se tedy skutkové podstaty týkající se ochrany zvířat nehodily do trestných činů proti majetku, protože vlastník může se svým majetkem svobodně nakládat a má právo jej kdykoli a jakkoli zničit. To v tomto případě ovšem není možné. Možná se jedná spíše o určité morální apely a hodnotové postoje společnosti, spíše než o ochranu životního prostředí, nicméně právě to je jedna z úloh trestního práva. V úvahu by připadalo snad jen vytvořit zvláštní část týkající se trestných činů proti zvířatům, avšak v současné koncepci trestního zákoníku bych toto nepovažovala za vhodné. Na závěr této části textu zařazuji také trestný čin pytláctví, ačkoli tento trestný čin je již jen šíří chráněného objektu velmi specifický a netýká se pouze zvířat, ale také ryb. Jedním z jeho objektů je však také zájem na ochraně zvěře.

Týrání zvířat (§302)

Objektem trestného činu týrání zvířat je zájem na ochraně zvířat proti týrání. Nově, na základě novely č. 114/2020 Sb., je skutková podstata trestného činu naplněna, pokud dojde k *týrání* zvířete, a to v intenzitě stanovené jako *surovým nebo trýznivým* způsobem. Předchozí znění této skutkové podstaty před novelou vyžadovalo intenzitu týrání jako *zvlášť surový nebo trýznivý způsob*. Podmínka *zvlášť surového nebo trýznivého způsobu* se v tomto trestném činu ale stále objevuje, a to jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Stejně tak původní alternativní způsob naplnění trestného činu týrání zvířat, tedy, že dojde k týrání sice způsobem „pouze“ surovým nebo trýznivým, avšak dojde k němu *veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném*, byla nově převedena na okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby.

Případy týrání, které nedosahují intenzity *surového nebo trýznivého způsobu*, spadají pod odpovědnost podle správního práva. V tomto případě se tedy bude jednat zejména o naplnění přestupkové skutkové podstaty týrání zvířat uvedené v zákoně na ochranu zvířat proti týrání.⁷⁵⁶ Trestný čin týrání zvířat je jedním z případů, kdy je možné nalézt v normách správního práva jeho ekvivalent, který se odlišuje pouze mírou společenské závažnosti činu. V tomto případě je tedy rozlišujícím prvkem způsob týrání, respektive jeho intenzita.

Přímo legální definici pojmu *týrání zvířat* trestní zákoník neobsahuje, proto se při hodnocení toho, jaké jednání je týráním vychází z vymezení týrání zvířete v zákoně na ochranu zvířat proti týrání.⁷⁵⁷ Místo veřejně přístupné je podle judikatury⁷⁵⁸ nejen zcela

⁷⁵⁶ Srov. ustanovení § 4 zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání. Pro doplnění, obecný zákaz týrání zvířat a propagace týrání zvířat obsahuje zákon na ochranu zvířat proti týrání v ustanovení § 2.

⁷⁵⁷ Srov. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 8 Tdo 657/2011 ze dne 15. června 2011.

⁷⁵⁸ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ve věci 8 Tdo 657/2011 ze dne 15. června 2011. Nejvyšší soud zde uváděl, že „...je místem veřejnosti přístupným každé místo, kam má přístup široký okruh lidí individuálně neurčených, a kde se také zpravidla více lidí zdržuje, takže hrubá neslušnost nebo výtržnost by mohla být postřehnutá více lidmi, i když tam v době činu nejsou. Takové místo však nemusí být přístupné bez omezení komukoliv a kdykoliv, nýbrž postačí, že je přístupné jen některým osobám určeným např. povahou jejich zaměstnání nebo v určitou dobu apod. Za místo veřejnosti přístupné v uvedeném smyslu nelze považovat uzavíratelnou část společných prostor např. obytného domu nebo obydlí podobného typu, které je určeno k bydlení více uživatelů nebo vlastníků (např. chodbu, schodiště, prostor výtahu). Místem veřejnosti přístupným však může být prostor před vchodem do takového domu či obydlí...“ Dále uvádí, že: „...Přístupnost je nutno chápat i v širších souvislostech a nelze ji striktně vztahovat jen k úzce vymezenému prostoru, kam může veřejnost přímo vstoupit či v něm pobývat, ale za veřejnosti přístupné místo lze považovat i prostory v osobním či soukromém vlastnictví, které nejsou samy o sobě považovány za místa veřejnosti přístupná, avšak bezprostředně sousedí s místem, kam veřejnost vstoupit nemůže, např. dvory, pole nebo jiná prostranství, ale je na ně nebo do nich přes nedostatečně

veřejné místo, ale také soukromé místo, pokud veřejnost mohla vnímat projevy týrání z jiného veřejného místa, například sousedního pozemku. Významné jsou jak vizuální, tak zvukové projevy týrání.⁷⁵⁹

Veřejným spácháním trestného činu se rozumí jeho spáchání obsahem tiskoviny nebo rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo před nejméně třemi osobami současně přítomnými.⁷⁶⁰ V případě okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby – spáchání trestného činu na větším počtu zvířat, dospěl Nejvyšší soud k závěru, že nejnižší počet je v tomto případě sedm zvířat.⁷⁶¹

Pachatelem trestného činu týrání zvířat může být kdokoli, nemusí se jednat pouze o vlastníka zvířete.

V základní formě je stanoven trest odnětí svobody v sazbě šesti měsíců až tří let, zákaz činnosti a také trest propadnutí věci.

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je tedy spáchání trestného činu veřejně či na místě veřejnosti přístupném, jako člen organizované skupiny, a pokračování v trestném činu po delší dobu. V takovém případě se zvyšuje trestní sazba trestu odnětí svobody na jeden rok až pět let. Trestem odnětí svobody na dvě léta až šest let pak může být pachatel potrestán, pokud spáchá takový čin na větším počtu zvířat, způsobí-li zvířeti trvalé následky nebo smrt, spáchá-li čin zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem, nebo spáchá-li čin opětovně.

V právním diskurzu se objevují úvahy, zda zvýšení trestní sazby, které tedy dovoluje v případě kvalifikované skutkové podstaty uložit trest odnětí svobody v délce až šest let, není nepřiměřené. Domnívám se, že takto vysoký trest by byl vhodný zejména v případě, že je trestný čin spáchán organizovanou skupinou, tato okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby však není trestána podle nejpřísnější skutkové podstaty. K úvaze je začlenění okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, pokud by činem byl sledován majetkový prospěch. Poměrně přísnou se jeví okolnost vylučující protiprávnost v podobě způsobení trvalých

izolující bariéru např. průhledný plot, lešení vidět, event. slyšet. Proto ve smyslu tohoto výkladu lze považovat za místo veřejnosti přístupné, i takový prostor, kde dochází k týrání zvířete, i soukromý nebo pronajatý pozemek nebo dvůr, na něž je přes jeho oplocení (např. pletivový plot) z místa veřejně přístupného (veřejné komunikace, pole, hřiště apod.) vidět, a je možné, že osoby kolem procházející mohou projevy týrání sledovat.“

⁷⁵⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou.*, op. cit., s. 460.

⁷⁶⁰ Ustanovení § 117 trestního zákoníku.

⁷⁶¹ *Srov.* Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 8 Tdo 657/2011 ze dne 15. června 2011.

následků nebo smrti již jednomu jedinci, zde by bylo možné uvažovat o stanovení určitého kritéria.

Chov zvířat v nevhodných podmínkách (§302a)

Novelou provedenou zákonem č. 114/2020 Sb. byl do trestního zákoníku vložen zcela nový trestný čin chovu zvířat v nevhodných podmínkách. Vytvořen byl především jako reakce na případy tzv. „množírén“.

Vymezen je ve dvou základních skutkových podstatách, z nichž první spočívá v chovu většího počtu zvířat v nevhodných podmínkách, a takové jednání je trestné pokud, tím *ohrožuje jejich život* nebo jim způsobuje *značné útrapy*. Druhá skutková podstata spočívá v chovu zvířat v nevhodných podmínkách *za účelem obchodu nebo kořistění z takového chovu*, opět za podmínky, že tím ohrožuje jejich život nebo jim způsobuje značné útrapy. V případě naplnění první skutkové podstaty je možné uložit trest odnětí svobody až na jeden rok nebo zákaz činnosti, druhá skutková podstata je vzhledem ke komerčnímu záměru, a tedy úmyslu získat v důsledku nelegálního jednání majetkový prospěch, jako typově závažnější a je tak možné uložit trest odnětí svobody v trestní sazbě v rozmezí šesti měsíců až čtyř let nebo zákaz činnosti.

Pachatelem trestného činu může být kdokoli, kdo chová zvířata v nevhodných podmínkách. Zavinění se vyžaduje ve formě úmyslu.

Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby jsou pro druhou základní skutkovou podstatu úmysl získat značný prospěch pro sebe nebo jiného, pro obě základní skutkové podstaty způsobení trvalých následků nebo smrti zvířete a spáchání činu v organizované skupině. V těchto případech může být uložen trest odnětí svobody v rozmezí dvou až osmi let. V rozmezí pěti až deseti let pak může být potrestán trestem odnětí svobody, kdo spáchá trestný čin podle druhé základní skutkové podstaty v úmyslu získat pro sebe nebo jiného prospěch velkého rozsahu nebo v případě obou základních skutkových podstat způsobí trvalé následky nebo smrt *většímu počtu* zvířat, nebo spáchá trestný čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

Vzhledem k tomu, že se jedná o zcela nový trestný čin zakotvený v českém trestním zákoníku, vyvolává celou řadu diskuzí. Do určité míry by zřejmě bylo možné podřazovat případy chovů v tzv. „množírénách“ pod skutkovou podstatu trestného činu týrání zvířat, muselo by však být naplněna podmínka surového nebo trýznivého způsobu. Je otázkou, do jaké míry,

by toto bylo možné dovodit. Na druhé straně, v činu je možné spatřovat společenskou nebezpečnost, která odůvodňuje, aby nebyl trestán pouze prostředky správního práva.

Takového jednání se osoby dopouští především s vidinou výrazného finančního prospěchu, považují proto v tomto případě za vhodné posuzovat úmysl získat finanční prospěch jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Na druhé straně, jistě k diskuzi jsou velmi vysoké tresty, které je možné za taková jednání uložit. Horní hranice trestní sazby až deset let je v porovnání s ostatními skutkovými podstatami na ochranu životního prostředí opravdu poměrně vysoká. Například J. Jelínek v tomto směru upozorňuje, že tyto tresty jsou příliš vysoké a nezapadají do celkové koncepce trestního zákoníku.⁷⁶² Již výše jsem navrhovala zvýšení trestních sazeb za trestný čin poškození a ohrožení životního prostředí a neoprávněného nakládání s chráněnými druhy, v tomto světle se jeví jako skutečně vhodné. J. Jelínek upozorňuje rovněž na problematiku trestu zákazu držení a chovu zvířat, která s tímto trestným činem také souvisí.⁷⁶³ O něm však bylo pojednáno již výše v kapitole.

Zanedbání péče o zvíře z nedbalosti (§303)

Zájem na ochraně zvířat je vyjádřen také trestným činem zanedbání péče o zvíře z nedbalosti. Tento trestný čin spočívá v zanedbání péče o zvíře, a to v takové intenzitě, že mu tím způsobí trvalé následky na zdraví nebo smrt. Subjektem tohoto trestného činu nemůže být kdokoli, ale musí jít o osobu vlastníka nebo o osobu, která je povinna se o zvíře starat z jiného důvodu. Trestem za takové jednání může být trest odnětí až na šest měsíců, zákaz činnosti nebo propadnutí věci.

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je způsobení smrti nebo trvalých následků většímu počtu zvířat. V otázce počtu zvířat je zřejmě možné vycházet z výše zmíněné judikatury Nejvyššího soudu, tedy z počtu sedmi zvířat.

Pytláctví (§ 304)

Poměrně specifickým trestným činem s široce uchopitelným druhovým objektem je trestný čin pytláctví. Jistě lze v tomto trestném činu vysledovat zájem na ochraně zvířat, zájem na ochraně majetku, ale i zájem na ochraně lidského zdraví spočívající v tom, aby se nekontrolované maso nedostávalo na trh. Domnívám se, že tím, že hranice trestnosti je vymezena hodnotou lovené

⁷⁶² JELÍNEK, Jiří. K nové trestněprávní ochraně zvířat aneb trefit kozla, op. cit., s. 48.

⁷⁶³ Tamtéž, s. 49.

zvěře nebo ryb, v českém trestním zákoníku převažuje v pojetí trestného činu pytláctví spíše ekonomický zájem na ochraně majetku. Na druhé straně, není vyloučen souběh s majetkovými trestnými činy, zejména trestným činem krádeže, protože jejich objekty nejsou totožné,⁷⁶⁴ takže rozličnost objektů je trestním právem zohledňována.

Trestný čin pytláctví spočívá alternativně *v neoprávněném lovu zvěře nebo ryb nebo v ukrytí, převedení na sebe nebo jiného nebo v přechovávání neoprávněně ulovené zvěře nebo ryb*. Kritérium zohledňujícím zásadu subsidiarity trestní represe je hodnota lovené zvěře nebo ryb, která musí být *nikoliv nepatrná*. Důležité je také upozornit, že trestné jednání spočívá již v samotném *lovení*, v dikci trestního zákoníku byl zvolen nedokonavý vid slovesa *lovit*, pro naplnění skutkové podstaty trestného činu pytláctví tak nemusí dojít přímo k *ulovení* zvěře nebo ryb.

Podle zákona o myslivosti⁷⁶⁵ se zvěří rozumí *obnovitelné přírodní bohatství představované populacemi druhů volně žijících živočichů*, a to taxativně vymezených druhů, které nelze lovit, a taxativně vymezených druhů, které lze lovit.⁷⁶⁶ Hodnotu jednotlivých druhů pomáhá orgánům činným v trestním řízení určit Sazebník minimálních hodnot upytlačené zvěře a Sazebník pro stanovení hodnoty ryb ulovených při neoprávněném lovu v rybářských revírech a rybníkářství.

Trestem může být trest odnětí svobody až na dvě léta, zákaz činnosti nebo propadnutí věci. Okolnostmi podmiňující použití vyšší trestní sazby jsou spáchání činu jako člen organizované skupiny, získání většího prospěchu pro sebe nebo pro jiného, spáchání činu osobou, která má zvlášť uloženou povinnost chránit životní prostředí, spáchání činu zvlášť zavrženíhodným způsobem, hromadně účinným způsobem nebo v době hájení a recidiva formulovaná tak, že pachatel byl v posledních třech letech za takový čin odsouzen nebo potrestán. Pokud je naplněna kvalifikovaná skutková podstata tohoto trestného činu je možné uložit trest odnětí svobody v rozmezí šest měsíců až pět let, peněžitý trest nebo trest propadnutí věci.

Význam postihování trestného činu pytláctví je nezanedbatelný již z toho důvodu, že se v posledních letech objevuje časté zapojení organizovaných skupin, a to i těch s přeshraničním

⁷⁶⁴ ŠÁMAL, Pavel, Oto NOVOTNÝ, Tomáš GRIVNA, Jiří HERCZEG, Marie VANDUCHOVÁ a Rudolf VOKOUN. *Trestní právo hmotné*. 7., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7, s. 833.

⁷⁶⁵ Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti.

⁷⁶⁶ Ustanovení § 2 písm. c) a d).

prvkem, do trestné činnosti obsahově spočívající v pytláctví. Jistě pozitivním prvkem české právní úpravy je tak fakt, že okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je spáchání trestného činu při členství v organizované skupině.

5.2.3.5 Trestné činy „zemědělské“

Trestnými činy zaměřenými spíše na hospodářské aspekty fauny a flóry než na přímo druhovou ochranu, jsou pak neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivými a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat (§ 305), šíření nakažlivé nemoci zvířat (§ 307) a šíření nakažlivé nemoci škůdce a rostlin (§ 308). Tyto trestné činy jsou z hlediska kategorizace podle objektů trestných činů podle mého názoru na pomezí trestných činů proti životnímu prostředí a trestných činů obecně nebezpečných. Řazení těchto trestných činů do částí trestních zákoníků zabývajících se životním prostředím je však běžné i v jiných právních řádech a, jak uvádí F. Púry, jejich objektem je také zájem na ochraně zvířat.⁷⁶⁷

Neoprávněná výroba, držení a jiné nakládání s léčivými a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat (§ 305)

Oblast nesprávného používání nebo zneužívání léčiv či dalších látek je dlouhodobě řešena v Evropské unii, v oblasti českého práva na tyto přepisy navazuje zejména zákon o léčivech a veterinární zákon.⁷⁶⁸ J. Tlapák Navrátilová v této souvislosti uvádí, že trestněprávní úpravu takového škodlivého jednání si vyžádala praxe, která ukázala, že správní postihy v této oblasti nejsou dostatečné, zejména v souvislosti s výskytem organizovaného zločinu.⁷⁶⁹ Nelegální jednání obsahově spočívá v tom, že zvířatům jsou tyto látky podávány za účelem zvýšení jejich užitečnosti, a tedy vyššího výsledného finančního zisku. Takové jednání však pochopitelně ohrožuje samotná zvířata, ale může mít negativní důsledky také pro lidské zdraví.

Trestný čin neoprávněné výroby, držení a jiného nakládání s léčivými a jinými látkami ovlivňujícími užitek hospodářských zvířat opět sestává ze dvou samostatných základních skutkových podstat.

⁷⁶⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2935.

⁷⁶⁸ JELÍNEK, Jiří, Tomáš GŘIVNA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Sergej ROMŽA, Jiří HERCZEG, Katarína DANKOVÁ, Vladimír PELC a Anna SYKOVÁ. *Trestní právo Evropské unie*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9, s. 237.

⁷⁶⁹ ⁷⁶⁹ JELÍNEK, Jiří, Tomáš GŘIVNA, Jana TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Sergej ROMŽA, Jiří HERCZEG, Katarína DANKOVÁ, Vladimír PELC a Anna SYKOVÁ. *Trestní právo Evropské unie*, op. cit., s. 238.

První základní skutková podstata je poměrně podrobná a vymezuje *látky*, se kterými nesmí být nakládáno, na základě jejich účinku. Jedná se o *látky* s thyreostatickými, gestagenními, androgenními, estrogenními nebo jinými hormonálními účinky, beta-agonisty nebo jiné látky určené ke stimulaci užitkovosti hospodářských zvířat nebo o *přípravky obsahující takovou látku*. Trestné je v zásadě každé neoprávněné nakládání s takovou látkou, podrobně vymezené jako výroba, dovoz, vývoz, provádění, nabízení, zprostředkování, prodej nebo opatření si nebo přechovávání takové látky. Neoprávněně je nutné vykládat jako v rozporu s jiným právním předpisem.

Druhá základní skutková podstata postihuje situace, kdy jsou ke zvýšení užitkovosti hospodářských zvířat použita *léčiva* podle jiného právního předpisu nebo jsou tato léčiva za tímto účelem vyrobena, dovezena, vyvezena, provezena nabízena, zprostředkována, prodána nebo jinak opatřena nebo přechovávána. Trestem v obou případech základních skutkových podstat může být trest odnětí svobody až na jeden rok, zákaz činnosti nebo propadnutí věci.

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je spáchání činu jako člen organizované skupiny, opětovně, v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch nebo spáchání činu ve značném rozsahu. Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby podle nejpřísněji trestané kvalifikované skutkové podstaty jsou spáchání činu jako člen organizované skupiny působící ve více státech, v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu nebo spáchání činu ve velkém rozsahu.

Šíření nakažlivé nemoci zvířat (§ 306) a šíření nakažlivé nemoci a škůdce užitkových rostlin (§ 307)

Trestný čin šíření nakažlivé nemoci zvířat spočívá ve způsobení nebo zvýšení nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé nemoci zvířat v zájmových chovech, hospodářských zvířat nebo volně žijících zvířat. Trestem je odnětí svobody až na jeden rok, zákaz činnosti nebo propadnutí věci. Vzhledem k tomu, že tato skutková podstata se netýká pouze zájmových chovů nebo hospodářských zvířat, ale i volně žijících zvířat, je objektem tohoto trestného činu i zájem na druhové ochraně. Poměrně problematické je však použití pojmu zvíře v této souvislosti, domnívám se, že ve vztahu k jedincům volně žijícím by mělo být užíváno spíše pojmu volně žijící živočich, aby nedošlo k vyřazení bezobratlých z této ochrany – nedomnívám se, že to bylo cílem.

V souvislosti s šířením nakažlivé nemoci zvířat je vhodné upozornit také na poměrně výrazný problém současnosti, a to šíření nakažlivé nemoci od zvířat do lidské populace. Takový

trestný čin by tedy byl na pomezí oblasti zdravotnického práva a práva životního prostředí. Do budoucna lze v tomto směru pravděpodobně očekávat určitý vývoj, byť v současnosti by zřejmě takové jednání mohlo být trestáno jako souběh trestných činů s různými druhovými objekty. Možné je uvažovat přímo o vytvoření zcela nového trestného činu, nebo kvalifikované skutkové podstaty tohoto trestného činu, jejímž znakem by bylo ohrožení zdraví lidí.

Trestný čin šíření nakažlivé nemoci nebo škůdce užitkových rostlin spočívá ve způsobení nebo zvýšení nebezpečí zavlečení nebo rozšíření nakažlivé nemoci nebo škůdce užitkových rostlin. Trestem je trest odnětí svobody až na jeden rok, zákaz činnosti nebo propadnutí věci.

5.2.4 Další skutkové podstaty trestných činů umožňující ochranu životního prostředí

Jak bylo popsáno výše, trestní zákoník obsahuje mimo hlavu VIII. zvláštní části i některé další trestné činy, které je možné využít pro ochranu životního prostředí, pokud není možné vyvodit odpovědnost podle skutkové podstaty trestného činu, jehož objektem je přímo zájem na ochraně životního prostředí. Mimo to je možné věnovat pozornost ekologickým újmám i při posuzování následků trestných činů primárně spočívajících v jiné újmě. Některé skutkové podstaty trestných činů navíc obsahují poškození životního prostředí přímo jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby.

5.2.4.1 Ostatní trestné činy použitelné v ochraně životního prostředí

V této části jsou analyzovány skutkové podstaty trestných činů mimo hlavu VIII. zvláštní části trestního zákoníku použitelné přímo na případy ohrožení a poškození životního prostředí.

Nedovolená výroba a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky (§ 281)

Trestné činy spočívající v nedovoleném nakládání s radioaktivním, jaderným a štěpným materiálem je v mnohých právních rádech řazen mezi trestné činy proti životnímu prostředí, stejně tak je toto jednání obsaženo i ve směrnici o trestněprávní ochraně životního prostředí. Český trestní zákoník jej řadí mezi trestné činy obecně nebezpečné. Toto řazení lze na jedné straně chápat, protože jakkoli je únikem jaderného materiálu poškozeno i životní prostředí, primárním účelem jeho regulace je ochrana lidských životů a zdraví a také míru a bezpečnosti. Na druhé straně však, pokud by byly tyto trestné činy řazeny mezi trestné činy hlavy VIII.

zvláštní části trestního zákoníku, bylo by to jen logické, protože jsou trestněprávní koncovkou k zákonům upravujícím nakládání se zvláštními zdroji ohrožení životního prostředí.⁷⁷⁰

Trestný čin nedovolené výroby a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky spočívá v nakládání, přesněji ve výrobě, dovozu, vývozu, provázení, přechovávání anebo obstarání, radioaktivní látky nebo vysoce nebezpečné látky nebo předmětů určených k její výrobě, pokud se tak děje bez povolení. V základní skutkové podstatě se tak jedná o trestný čin odrážející princip prevence, jelikož trestáno je již nakládání s látkou bez povolení, ve kterém je spatřováno výrazné ohrožení životního prostředí a lidského zdraví, aniž by muselo dojít k poškození životního prostředí. Trestem je v základní skutkové podstatě trest odnětí svobody na jeden rok až pět let.

Pojem vysoce nebezpečná látka je pojem podle ustanovení § 7 zákona č. 19/1997 Sb. Seznam vysoce nebezpečných látek je vydán jako příloha I k vyhlášce č. 208/2008 Sb., kterou se provádí zákon o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní. V případě vysoce nebezpečných látek se jedná o Seznam 1.

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je pak způsobení těžké újmy na zdraví, spáchání trestného činu ve větším rozsahu, získání značného prospěchu pro sebe nebo pro jiného. V nejpřísněji trestané kvalifikované skutkové podstatě pak způsobení těžké újmy na zdraví nejméně dvou osob nebo smrti, získání prospěchu velkého rozsahu pro sebe nebo pro jiného, spáchání trestného činu jako člen organizované skupiny a spáchání trestného činu za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu. Při naplnění okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby může být uložen trest odnětí svobody na dvě léta až deset let nebo propadnutí majetku, v nejzávažnější kvalifikované skutkové podstatě může být uložen trest odnětí svobody na osm až šestnáct let nebo propadnutím majetku.

Nedovolená výroba a držení jaderného materiálu a zvláštního štěpného materiálu (§ 282)

Trestný čin nedovolené výroby a držení jaderného materiálu je vymezen ve dvou skutkových podstatách, z nichž první dopadá na situace nakládání s výchozím jaderným materiálem, druhá je typově závažnější a týká se již štěpného materiálu. Trestné jednání spočívá ve výrobě, dovozu, vývozu, provázení, přechovávání anebo obstarání výchozího jaderného materiálu nebo předmětů k jeho výrobě, pokud je uskutečněno bez povolení, tedy nedovoleně. Trestný čin

⁷⁷⁰ Tento názor vyjádřil v literatuře například V. Stejskal. *Srov. STEJSKAL, Vojtěch. Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. 2011, 3, s. 49.*

nevyžaduje přímý škodlivý následek, nicméně domnívám se, že v případě takto nebezpečného materiálu je zcela na místě přistupovat k nakládání s ním obezřetně. Zavinění musí být alespoň ve formě hrubé nedbalosti, trestem může být v případě výchozího jaderného materiálu trest odnětí svobody na dva roky až deset let, v případě štěpného materiálu na osm až patnáct let.

Zneužívání vlastnictví (§ 229)

Významnou možností, jak postihovat poškození životního prostředí i skutkovými podstatami mimo hlavu VIII. zvláštní části trestního zákoníku, je trestný čin zneužívání vlastnictví. Objektem tohoto trestného činu je zájem na ochraně významných společenských hodnot před vlastníky věci, která takovou hodnotu představuje. Subjektem tohoto trestného činu může být pouze vlastník věci.

Trestný čin zneužívání vlastnictví spočívá v poškození mimo jiné⁷⁷¹ důležitého zájmu na *ochraně přírody, krajiny nebo životního prostředí*, chráněný jiným právním předpisem, a to, že zejména⁷⁷² *zničí* nebo *poškodí* vlastní věc větší hodnoty, která požívá ochrany podle jiného právního předpisu. Pokud však k ochraně takového zájmu směřuje speciální skutková podstata trestného činu zvláštního, zaměřeného přímo na jeho ochranu, měla by být využita skutková podstata zvláštní (v tomto případě tedy podle hlavy VIII. zvláštní části).⁷⁷³

Judikatura dovodila možnost vyvozování trestní odpovědnosti za poškozování lesa těžbou porostů mladších než 80 let. Nejvyšší soud ČR se ztotožnil s argumentací, že „*podle § 1 lesního zákona je účelem zákona stanovení předpokladů pro zachování lesa, péči o les a obnovu lesa jako národního bohatství, tvořícího nenahraditelnou složku životního prostředí, pro plnění všech jeho funkcí a pro podporu trvale udržitelného hospodaření v něm.*“⁷⁷⁴ Pokud tedy podle znaleckého posudku dojde k poškození životního prostředí v lese a omezení jeho celospolečenských funkcí, může být takové jednání posuzováno jako trestný čin zneužívání vlastnictví.

Obecné ohrožení (§ 272, § 273)

Subsidiárně je pro trestněprávní ochranu životního prostředí možné využít také skutkovou podstatu trestného činu obecného ohrožení (§ 272) a obecného ohrožení z nedbalosti (§ 273).

⁷⁷¹ Dále se jedná o zájem kulturní nebo vědecký. *Srov.* ustanovení § 299.

⁷⁷² Dále se může jednat o učinění věci neupotřebitelnou nebo o zašantročení věci. *Srov.* ustanovení § 299.

⁷⁷³ *Srov.* ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*, op. cit., s. 2296.

⁷⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR 8 Tdo 654/2014 ze dne 13. srpna 2014.

Trestný čin obecného ohrožení spočívá ve vydání lidí nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví, ve vydání cizího majetku v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že zapříčiní požár nebo povodeň nebo škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného nebezpečného jednání, případně ve zvýšení takového obecného nebezpečí nebo ztížení jeho odvrácení nebo zmírnění. Trestem je v základní skutkové podstatě trest odnětí svobody na tři léta až osm let.⁷⁷⁵

Z formulace skutkové podstaty trestného činu obecného ohrožení je patrné, že by jej bylo zřejmě možné použít na způsobení úmyslných požárů lesa, případně zemědělských pozemků. Právě skutkové podstaty trestných činů týkající se úmyslného založení požárů se někdy objevují v trestních zákonících v částech chránících životní prostředí. Zejména v době sucha totiž může mít takové jednání velmi závažné negativní dopady.

Nedbalostní alternativa trestného činu obecného ohrožení je formulována shodně, s nižšími trestními sazbami.

5.2.4.2 Trestné činy související s environmentální kriminalitou

Mimo hlavu VIII. zvláštní části, považuje trestní zákoník poškození životního prostředí za okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazbu spíše výjimečně. Jedná se o trestný čin neuposlechnutí rozkazu (§ 375), kde znakem kvalifikované skutkové podstaty je poškození životního prostředí, k jehož odstranění je třeba vynaložit náklady nejméně ve velkém rozsahu. Shodně je vytvořena i nedbalostní skutková podstata tohoto trestného činu (§ 376).

Životní prostředí je také součástí kvalifikované skutkové podstaty trestného činu usmrcení z nedbalosti, kdy přísněji je potrestán ten, kdo spáchá čin hrubým porušením zákonů o ochraně životního prostředí (§ 143). Shodně je formulována kvalifikovaná skutková podstata trestného činu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 147) a ublížení na zdraví (§ 148). Ohrožování životního prostředí je také jedním z alternativně formulovaných znaků skutkové podstaty trestného činu porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže (§ 248). Stanoveno je, že trestného činu se dopustí, kdo poruší jiný právní předpis o nekalé soutěži tím, že se

⁷⁷⁵ Pro doplnění, okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby v tomto případě jsou spáchání činu jako člen organizované skupiny, spáchání činu opětovně v krátké době, způsobení škody velkého rozsahu a způsobení těžké újmy na zdraví nejméně dvou osob nebo smrti a dále pak úmyslné způsobení smrti a spáchání činu za stavu ohrožení státu nebo válečného stavu. Trestem pak může být trest odnětí svobody na osm až patnáct let, respektive na dvanáct až dvacet let v případě nejpřísněji trestané kvalifikované skutkové podstaty.

při účasti v hospodářské soutěži dopustí mimo jiné ohrožování zdraví spotřebitelů a životního prostředí.⁷⁷⁶

Výše (zejména v kapitole druhé) byla popsána nelegální jednání, která jsou často navázána na environmentální trestné činy. Jejich trestněprávní vyjádření pochopitelně obsahuje rovněž český trestní zákoník. Jedná se na jedné straně o případy trestných činů, u kterých je častý souběh s některým trestným činem na ochranu životního prostředí. Takovým trestným činem je zejména padělání a pozměnění veřejné listiny (§ 348). Se souběhem tohoto trestného činu neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami se lze opakovaně setkat i v českém kontextu.⁷⁷⁷

Příkladem může být případ dovozu a následné registrace v České republice čtyř živých exemplářů papoušků druhu kakadu *Probosciger aterrimus*. Při jejich registraci v České republice byla předložena potvrzení o výjimce ze zákazu obchodní činnosti vystavené Výkonným orgánem CITES Velké Británie, o kterých se později prokázalo, že tato byla padělaná. Legální původ papoušků nebyl později jejich držitel schopen prokázat.

Vedle toho se jedná o případy, kdy dojde k určitému trestnému činu, který má pouze vzdálenější vazbu na životní prostředí. Jak bylo popsáno výše, někteří autoři doporučují využívat důsledně i tyto trestné činy k ochraně životního prostředí a vazbu na poškozování životního prostředí zohledňovat alespoň při hodnocení závažnosti určitého jednání. V souvislosti s tímto lze v návaznosti na kapitolu druhou této práce zmínit zejména trestné činy obchodování s lidmi (§ 168), legalizace výnosů z trestné činnosti (§ 216), tzv. úplatkářské trestné činy (§ 331n.), podvod (§ 209), případně též zkrácení daně, poplatku a povinné platby (§ 240).

V případě trestných činů, které mají častou návaznost na environmentální kriminalitu, by bylo do budoucna vhodné tento fakt zohlednit alespoň v některých případech jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. Zcela jistě by pro ochranu životního prostředí bylo přínosné, kdyby se ohrožení a poškození životního prostředí stalo přitěžující okolností přímo explicitně vymezenou v trestním zákoníku. Ačkoli výčet polehčujících i přitěžujících okolností

⁷⁷⁶ *Srov.* ustanovení § 248 odst. 1 písm. i) trestního zákoníku.

⁷⁷⁷ *Srov.* Usnesení Nejvyššího soudu ČR 7 Tdo 1647/2014 ze dne 21. ledna 2014. Jednalo se o dovoz a následnou registraci papoušků zaregistroval v České republice čtyři živé exempláře papoušků druhu kakadu *Probosciger aterrimus*, přičemž při jejich registraci v České republice byla předložena potvrzení o výjimce ze zákazu obchodní činnosti vystavené Výkonným orgánem CITES Velké Británie, o kterých se později prokázalo, že tato bylo padělaná. Legální původ papoušků nebyl později jejich držitel schopen prokázat.

je v českém trestním zákoníku demonstrativní, jednoznačné vymezení této okolnosti by mohlo jen přispět k pochopení významu tohoto chráněného objektu.

5.2.5 Rozsah kriminalizace

Z hlediska rozsahu kriminalizace škodlivého jednání proti životnímu prostředí souhlasím s názorem vyjádřeným M. Damohorským, že je nutné se v trestněprávní ochraně zaměřovat především na oblast ochrany celých ekosystémů, dále ochranu kriticky ohrožených druhů, dále života a zdraví lidí, zvířat a rostlin, ekologické stability a složek životního prostředí a na ochranu přírodních zdrojů před jejich ničením v důsledku jejich „rabování nebo plnění“.⁷⁷⁸ Stejně lze souhlasit s V. Stejskalem, který upozorňuje na nutnost trestněprávní koncovky ve vztahu k ochraně životního prostředí před zdroji jeho ohrožování,⁷⁷⁹ zejména pak před zvláštními zdroji ohrožení – hlukem a vibracemi.⁷⁸⁰

Většinu těchto požadavků současný trestní zákoník zohledňuje a naplňuje. Přesto existují oblasti, které dosud nejsou trestním právem pokryty, a do budoucna je ke zvážení, zda by nebylo vhodné je v nějaké podobě do trestního zákoníku začlenit. Zejména je možné se zamyslet nad ochranou před geneticky modifikovanými organismy, hlukem a vibracemi a dále nejrůznějšími novými zdroji ohrožení, které přináší současná doba.

Oblast ochrany před geneticky modifikovanými organismy je v českém právním řádu poměrně komplexně upravena normami práva životního prostředí, avšak své vyjádření v trestním zákoníku dosud nenalezla. V některých evropských trestních zákonících je přitom možné ochranu před geneticky modifikovanými organismy nalézt, příkladem v tomto může být slovenský trestní zákoník, který zná trestný čin úniku organismů (*únik organizmov*). Vyvození trestní odpovědnosti váže na porušení jiného právního předpisu a způsobení úniku geneticky modifikovaných organismů z uzavřených prostor nebo způsobení jejich zavedení do životního prostředí.⁷⁸¹ Ochrana před chemickými látkami je v zásadě trestněprávně upravena pouze trestným činem nedovolené výroby a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky (§ 281), což je ovšem skutková podstata v otázce chemických látek propojená se zákonem

⁷⁷⁸ DAMOHORSKÝ, Milan. *Trestněprávní problematika ochrany životního prostředí: závěry a shrnutí projektu GA ČR – 407/00/1705*, op. cit., s. 13.

⁷⁷⁹ STEJSKAL, Vojtěch. *Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí*, op. cit., s. 123.

⁷⁸⁰ Tamtéž, s. 125.

⁷⁸¹ Ustanovení § 309 slovenského trestního zákoníku. *Srov.* Slovenský trestní zákoník – zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon. [cit. 14. 2. 2020]. Dostupný na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>.

o některých opatřeních souvisejících se zákazem chemických zbraní. Zcela tak chybí trestněprávní koncovka k celé oblasti regulace nakládání s chemickými látkami v právu životního prostředí, zejména navazující na chemický zákon a nařízení REACH. Domnívám se, že by bylo vhodné toto přehodnotit a utvořit skutkovou podstatu trestného činu, který by navazoval na příslušnou regulaci. Oblast ochrany před hlukem a vibracemi je možné nalézt v zákoně o veřejném zdraví, kde jsou zakotveny i skutkové podstaty přestupků. Své trestněprávní vyjádření však tato oblast zatím nenalezla. Zejména by bylo vhodné, aby trestně mohla být postihována dlouhodobá porušování hlukových limitů. Hluková ochrana je trestním právem řešena v evropském kontextu poměrně často. Ke zvážení je také zakotvit trestněprávní postih za úmyslné i nedbalostní rozšíření nepůvodních druhů. Jejich rozšíření v přírodě může způsobit velmi negativní dalekosáhlé a v zásadě nenapravitelné důsledky pro celé ekosystémy.

Obecným způsobem, jak se pokusit vymezit jednání, která by měla být do budoucna trestněprávně upravena, je sledovat vývoj společnosti a jejích problémů, a na ně pak právem co nejlépe reagovat. V oblasti environmentální trestněprávní regulace, která je obvykle založena na principu blanketních norem a porušení zvláštního zákona, musí být určitá oblast nejprve upravena normami práva životního prostředí nebo příbuzných oborů a poté vytvořeny i normy obsahující odpovědnost. V současné době lze zřejmě očekávat nejdynamičtější vývoj v oblasti ochrany před zdroji ohrožení. Do budoucna bude pravděpodobně tématem především ochrana před ohrožením mikroplasty, nanomateriály či nadměrnou světelnou zátěží.

Vedle ochrany před zdroji ohrožení je ke zvážení *de lege ferenda* také trestněprávní úprava deliktů spáchaných v rámci územního plánování a výstavby. I když je vazba přímo na ochranu životního prostředí ve smyslu životního prostředí jako přírodního prostředí vzdálenější, domnívám se, že při celkovém obrazu rozsahu kriminalizace jednání proti životnímu prostředí je vhodné zmínit i tuto oblast. Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, například španělská úprava takový trestný čin obsahuje a částečně tuto oblast prostředky trestního práva upravuje i švédský environmentální zákoník. Shodná ustanovení lze nalézt i v lotyšském trestním zákoníku, který ve svém článku 239 obsahuje trestný čin „*porušení stavebních norem*“. Stejně tak slovenský trestní zákoník upravuje trestný čin neoprávněného uskutečnění stavby, který spočívá v postavení stavby nebo její části bez stavebního povolení nebo v rozporu s ním, pokud je tím způsobena vážná újma na právech nebo oprávněných zájmech vlastníka pozemku nebo vícero osob.⁷⁸² Za takový čin může být osoba potrestána

⁷⁸² Ustanovení § 299a slovenského trestního zákoníku, op. cit.

trestem odnětí svobody až na dva roky. Z výše uvedeného plyne, že není výjimkou, že významná porušení stavebních předpisů zakládají vedle administrativněprávní odpovědnosti také odpovědnost trestněprávní.

V evropském kontextu je ke zvážení také vytvoření zvláštní skutkové podstaty trestného činu zaměřeného na ochranu před požáry. Pro vytvoření takového trestného činu hovoří fakt, že tento problém je široce rozeznávaný a popsáný v rámci Evropské unie.⁷⁸³

5.3 Shrnutí

Česká trestněprávní úprava v oblasti ochrany životního prostředí prošla za posledních třicet let poměrně rychlým vývojem pozitivním směrem. V 70. letech, kdy se začala celoevropsky rozvíjet trestněprávní ochrana životního prostředí, v českém trestním zákoníku v zásadě zakotvena nebyla. Později, a zejména po roce 2000, došlo k poměrně výraznému posílení trestněprávní ochrany životního prostředí a tento trend byl dovršen vytvořením vlastní hlavy VIII. zvláštní části trestního zákoníku, nazvané trestné činy proti životnímu prostředí. Vytvoření vlastní hlavy v trestním zákoníku je jednoznačným odrazem toho, že si společnost uvědomuje význam životního prostředí a nutnost jeho ochrany všemi dostupnými prostředky.

Positivním vývojem prošla právní úprava trestných činů proti životnímu prostředí rovněž z hlediska pachatele trestného činu. Po zavedení konceptu trestní odpovědnosti právnických osob do českého právního řádu, mohla být právnická osoba trestně odpovědná pouze za taxativně vymezené trestné činy. Ve výčtu však chyběly některé trestné činy obsažené v hlavě VIII. zvláštní části trestního zákoníku. Po tom, co byla změněna tato koncepce rozsahu jednání, za které může být trestně odpovědná také právnická osoba, tato překážka odpadla. Tento vývoj hodnotím jako správný, protože ačkoli má trestní odpovědnost právnických osob řadu nedorozumitelných teoretických i aplikačních problémů, tak pokud ji právní řád zná, měla by být právě pro ochranu životního prostředí využitelná v plném rozsahu.

Český trestní zákoník vhodně rozeznává ty druhy environmentální kriminality, na kterých se často podílejí organizované skupiny, a tento fakt zohledňuje při stanovování trestních sazeb. Účast na organizované skupině považuje u mnohých trestných činů proti životnímu prostředí za okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. V případě některých

⁷⁸³ European Union Action to Fight Environmental Crime (EFFACE). *Environmental Crime and the EU*, op. cit., s. 19.

trestných činů také rozlišuje, a v závislosti na tom určuje rozmezí trestní sazby, zda se jednalo o organizovanou skupinu působící pouze vnitrostátně nebo působící ve více státech.

Za nedostatek právní úpravy lze považovat, že v případě trestných činů proti životnímu prostředí podle hlavy VIII. zvláštní části trestního zákoníku nedovoluje uložit trest propadnutí majetku, ačkoli trestné činy proti životnímu prostředí jsou často motivovány právě snahou získat určitý majetkový prospěch. Do budoucna by bylo jistě vhodné umožnit ukládání trestu propadnutí majetku i za trestné činy proti životnímu prostředí.

I z výše uvedeného vyplývá, že českou úpravu trestněprávní ochrany životního prostředí lze hodnotit jako zdařilou. Z hlediska obecných otázek je *de lege ferenda* ke zvážení zejména možná trestnost přípravy některých trestných činů proti životnímu prostředí, to by však vyžadovalo zvýšení horní hranice trestní sazby. Dále by bylo vhodné explicitně zakotvit poškození životního prostředí mezi přitěžující okolnosti. Ačkoli soudům nic nebrání při závažnosti trestného činu hodnotit i zda při něm došlo k poškození životního prostředí, domnívám se, že výslovné uvedení této skutečnosti mezi přitěžujícími okolnostmi by napomohlo větší pozornosti k těmto otázkám.

Z hlediska rozsahu kriminalizace jednání proti životnímu prostředí lze v současné době uvažovat o trestněprávní ochraně před hlukem, případně i vibracemi, chemickými látkami, geneticky modifikovanými organismy a produkty a komplexnější ochraně před chemickými látkami. Obecně lze do budoucna očekávat zejména vyšší ochranu před zdroji ohrožení, protože s rozvojem technologií pravděpodobně vyvstane potřeba tyto technologie regulovat. S případy šíření nakažlivých nemocí od živočichů lze také očekávat rozvoj skutkových podstat trestných činů na pomezí ochrany životního prostředí a lidského zdraví. Ke zvážení je také zavedení skutkové podstaty trestného činu, která by ke svému naplnění vyžadovala závažné poškození životního prostředí, v rámci jejích znaků by přitom nebyl vyžadován rozpor s jinou právní normou.

V souvislosti s analýzou trestněprávních ustanovení, jejichž objektem je ochrana životního prostředí, v dalších evropských státech, provedené v předchozí kapitole, lze konstatovat, že úroveň trestněprávní ochrany životního prostředí je v České republice velmi vysoká. Obsažení trestných činů proti životnímu prostředí přímo v trestněprávní normě a nikoli v administrativněprávní normě je v České republice výsledkem normotvorné tradice, jakýkoli jiný způsob úpravy by byl značně nekoncepční. Z mezinárodního pohledu a v mezinárodním srovnání však jen zvyšuje význam, jaký je ochraně životního prostředí v České republice přikládán.

Závěr

Životní prostředí je mimořádnou hodnotou a nezbytnou podmínkou pro existenci lidské populace. Prostředkem, který slouží k ochraně nejzásadnějších hodnot ve společnosti, je v obecné rovině trestní právo, a jeho využití pro ochranu životního prostředí je tak jistě na místě. Nesporným významem trestního práva je, že identifikuje nejvýznamnější společenské hodnoty, kterým poskytuje ochranu, a slouží jako hlavní indikátor toho, jaká jednání jsou ve společnosti přijatelná a jaká již přijatelná nejsou. Trestněprávní normy tak v sobě obsahují silný morální apel. Trestní právo je v ochraně životního prostředí nezastupitelné už jen proto, že jasně ukazuje, že v dané společnosti je životní prostředí považováno za významnou hodnotu, které je třeba poskytovat vysokou úroveň ochrany.

Vedle ideové a hodnotové roviny odlišuje trestní odpovědnost od ostatních kategorií ekologicko-právní odpovědnosti zejména možnost ukládat citelné sankce a v tom spočívá její další význam. Specifická je zejména možnost ukládat fyzickým osobám trest odnětí svobody a domnívám se, že právě tato možnost je v ochraně životního prostředí velmi podstatná. Trest odnětí svobody totiž může mít u pachatelů s dobrým socioekonomickým postavením potenciálně vyšší odstrašující efekt než peněžitý trest, a může tak působit vysoce preventivním účinkem, zejména v oblasti environmentální kriminality objevující se v korporátním prostředí. Trestné činy proti životnímu prostředí jsou často charakterizovány poměrně nízkým rizikem pro pachatele. Vedle toho, že je nutné pravděpodobnost odhalení environmentální trestné činnosti zvyšovat, je také vhodné nízké riziko pro pachatele vyvažovat možností uložení citelné sankce.

Trestní právo se uplatňuje jako prostředek *ultima ratio*, a musí tak být užíváno ve vhodných případech, pro postihování těch nejškodlivějších jednání proti životnímu prostředí. Velmi významný je jeho preventivní účinek ve vztahu k rozhodnutí dopustit se škodlivého jednání a jeho represivní možnosti ve vztahu k potrestání pachatele, naopak mírně oslabena je možnost nápravy způsobené ekologické újmy. V oblasti ochrany životního prostředí tak musí být uplatňováno spolu s jinou formou odpovědnosti, zejména odpovědností za ekologickou újmu, v jejímž rámci je možné ukládat nápravná opatření. Do budoucna by měly být rozšiřovány možnosti, jak by i trestní právo mohlo přispět přímo k nápravě ekologické újmy (speciální sankce, vázanost splacených peněžitých trestů na nápravu ekologické újmy) a zároveň by měly být posilovány vazby mezi zmiňovanými dvěma kategoriemi odpovědnosti.

Trestněprávní normotvorba v oblasti životního prostředí se potýká s řadou problémů vyvstávajících z faktu, že má regulovat oblast, která není trestnímu právu příliš vlastní.

Multidisciplinarita práva je v právu životního prostředí ještě podstatně zesílena nutností získání poznatků zejména z přírodovědných či medicínských oborů. S těmito faktory se trestní právo musí vypořádat při tvorbě norem a v důsledku toho jsou často trestněprávní normy, jejichž objektem je ochrana životního prostředí, konstruovány odkazem na příslušné administrativněprávní předpisy. Vázanost trestního práva v oblasti ochrany životního prostředí na jiné právní předpisy, zejména z okruhu práva životního prostředí, je nevyhnutelná a v zásadě vhodná. Trestní právo samo nemůže vytvořit „novou“ regulaci ochrany životního prostředí, ale v zájmu jednotnosti právního řádu i ochrany životního prostředí musí vycházet z již existujících právních norem. Musí využívat shodné instituty jako právo životního prostředí, používat shodné pojmy a rozumět jimi shodné skutečnosti.

V zásadě je možné rozlišovat dva základní typy skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí. První typ trestá jakékoli jednání bez příslušného povolení bez ohledu na vznik následku v podobě přímého ohrožení či poškození životního prostředí. Tento typ je tak založen na uplatňování principu prevence, kdy se vychází z toho, že již samo vykonávání činnosti bez příslušného povolení může být pro životní prostředí výrazně ohrožující. Jedná se o typově starší konstrukci skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, která však má v trestních normách stále své místo, zejména v oblasti ochrany před výraznými zdroji ohrožení životního prostředí, kde vhodně reflektuje princip prevence. Druhým typem jsou pak skutkové podstaty trestných činů, které vyžadují rozpor s právním předpisem a zároveň vznik určitého negativního následku na životním prostředí v podobě jeho poškození nebo ohrožení, zpravidla v určitém právem předvídané intenzitě. Tento způsob konstruování skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí je v současné době nejrozšířenější. Do budoucna je nutné zvážit, do jaké míry fakt, že je určitá činnost dovolená, a tedy není jednáno v rozporu s jiným právním předpisem, znamená automatickou nemožnost vyvozování trestní odpovědnosti. S tím souvisí otázka, zda by bylo vhodné do trestněprávních norem začlenit skutkovou podstatu trestného činu, která by postihovala závažný škodlivý následek na životním prostředí bez požadavku rozporu s jinou právní normou. Jednalo by se pak o třetí způsob utváření skutkových podstat trestných činů proti životnímu prostředí, který byl využit například v Úmluvě Rady Evropy o trestněprávní ochraně životního prostředí.

V textu práce byla rozebrána charakteristika environmentální kriminality a typické prvky s ní spojené. Znaky environmentální kriminality musí trestní právo zohledňovat, jestliže má být účinným prostředkem přispívajícím k ochraně životního prostředí.

Trestná činnost proti životnímu prostředí a s ní spojená ekologická újma často přesahuje hranice států. Přeshraničnost je možné nalézt hned v několika prvcích environmentální kriminality. Ekologická újma, která se objeví na místě vzdáleném od původního jednání, zapojení organizovaných skupin působících ve více státech, činnost obchodních korporací v jiných státech, než kde je jejich sídlo, to vše jsou důvody, proč je nutné postupovat v právu proti škodlivým jednáním proti životnímu prostředí tak, aby byla zohledňována transnacionální povaha takových jednání. Z praktického pohledu je nutné posilovat rámce mezinárodní a mezistátní spolupráce, zejména ve vztahu k výměně informací o environmentální trestné činnosti. Z hlediska právní teorie je pak nutné pokusit se přibližovat právní úpravy trestných činů v jednotlivých státech tak, aby se omezila pravděpodobnost přesouvání kriminálních jednání ze států s přísnější legislativou do států s legislativou mírnější.

Sbližování právních předpisů je v těchto případech vhodné globálně i regionálně pro vytvoření určité společné úrovně trestněprávní ochrany životního prostředí. Z hlediska mezinárodního práva je možné tohoto cíle dosáhnout mezinárodní úmluvou, jak je dobře vidět na oblasti nelegální přepravy odpadů či neoprávněného nakládání s volně žijícími druhy živočichů a planě rostoucími druhy rostlin. Do budoucna by bylo vhodné uvažovat o vzniku globální úmluvy, která by obsahovala obecný závazek postihování závažných ohrožení a poškození životního prostředí.

Přeshraničnost způsobené ekologické újmy, spolu s enormní potenciální destruktivností jednání proti životnímu prostředí, je také jedním z argumentů pro postihování závažných poškození životního prostředí v rámci mezinárodního trestního práva. V oblasti mezinárodního trestního práva je zásadní nedostatkem, že tradičně alespoň teoreticky umožňuje postih závažného poškození životního prostředí pouze, pokud k němu dojde při mezinárodním ozbrojeném konfliktu. Aby mohla být odpovědnost alespoň v tomto případě skutečně vyvozena, muselo by však dojít k naplnění kumulativní podmínky rozsáhlého, závažného a dlouhodobého poškození životního prostředí a poškození by muselo být nepřiměřené vojenské výhodě.

Do budoucna je významné, aby byla zakotvena v mezinárodním trestním právu určitým způsobem také ochrana životního prostředí za stavu míru. Mám za to, že pokud je poskytována životnímu prostředí trestněprávní ochrana v době války, není odůvodnitelné, aby životnímu prostředí nebyla poskytována shodná ochrana také v době míru. Tento stav vznikl především historickým vývojem úpravy haagského a ženevského práva, neměl by však být neměnně zakonzervován. Ačkoli Mezinárodní trestní soud v roce 2016 akcentoval význam životního

prostředí, když označil případy spojené s ekologickou újmou za prioritní, neznamená tento vývoj automaticky možnost posuzovat závažné případy ekologické újmy jako zločin podle mezinárodního práva.

K vývoji směrem k ochraně životního prostředí v mezinárodním trestním právu může dojít změnou Římského statutu, jeho doplněním nebo případně jeho interpretací (zde však může dojít k rozporu se zásadou *nullum crimen sine lege certa*), vytvořením jiné stálé soudní platformy, která by se zaměřovala na otázky spojené s ekologicko-právní odpovědností, případně výhradně trestněprávní odpovědností, či vytvořením *ad hoc* tribunálu k určité závažné poškozující události či jevu. Pokud by nebyla nalezena vůle směrem k jednoznačnému pojmání závažného poškození životního prostředí jako zločinu podle mezinárodního práva, je další možností vytvoření obecného konvencionálního zločinu spočívajícího v závažném poškození životního prostředí.

V oblasti evropského práva je harmonizace právních úprav založena směrnicí o trestněprávní ochraně životního prostředí, která vyžaduje sblížení okruhu jednání, která jsou v jednotlivých státech trestnými činy, a dále sblížení trestních sankcí. V současné době obsahuje směrnice ne zcela jednoznačný požadavek účinných, přiměřených a odrazujících sankcí. Tím ponechává poměrně velkou volnost členským státům, aby uzpůsobily výběr vhodných trestních sankcí tak, aby koncepčně plně vyhovoval jejich systému trestního práva. Na druhé straně však nevytváří jednoznačnou hladinu přísnosti trestání trestných činů proti životnímu prostředí. Po přijetí Lisabonské smlouvy je možné na základě článku 83 SFEU prohlubovat harmonizaci v oblasti trestních sankcí a je pravděpodobné, že právě v případě směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí k dalšímu sblížení v oblasti trestních sankcí v budoucnu dojde.

Otázkou je pak, jakým způsobem by harmonizace měla probíhat, aby byla pro ochranu životního prostředí skutečně přínosná. Obecně je trestním zákoníkům společná možnost ukládat trest odnětí svobody a peněžité trest v určité podobě. Trest odnětí svobody má v ochraně životního prostředí svůj význam a domnívám se tedy, že je vhodná i jeho harmonizace. Harmonizaci je však obtížné provést tak, aby byla skutečně účinná. Jako nejvýhodnější se zřejmě jeví postup stanovením minimální výměry horní hranice trestní sazby. Pokud by byl zvolen postup stanovením minimální hranice dolní sazby, tak pokud by tato byla v některých státech příliš vysoká, mohla by vést k tomu, že by orgány činné v trestním řízení byly váhavé dotčená jednání vůbec stíhat. Peněžité tresty nepovažují za příliš vhodné k harmonizaci, protože v bohatších státech bude trest fakticky výrazně méně citelný než ve státech chudších a naopak.

K harmonizaci se mi tak jeví jako vhodnější trest odnětí svobody, protože osobní svoboda je hodnota, která má souměřitelný význam pro každého člověka.

V souvislosti s peněžitým trestem považuji případně za vhodný požadavek jeho ukládání na základě denních sazeb, nakonec se jedná o způsob, který je stran trestání trestných činů proti životnímu prostředí tradičně doporučován, protože dovoluje zohledňování povahy trestného jednání v jeho výměře. Tento způsob je v mnohých právních rádech včetně České republiky již využíván. V souvislosti s peněžitým trestem stále celoevropsky absentuje vázanost peněžních prostředků získaných ze splacených peněžitých trestů na nápravu způsobené ekologické újmy, a právě tento požadavek by mohla do budoucna směrnice obsahovat. Domnívám se, že by se mělo primárně jednat o újmu přímo způsobenou životnímu prostředí určitým trestným jednáním, podobně jako jsou odškodňovány přímé oběti trestných činů. Subsidiárně by pak mohly být splacené prostředky z peněžitých trestů za trestné činy proti životnímu prostředí akumulovány v určitém fondu vázaném na nápravu ekologické újmy a obnovu životního prostředí.

V obecné rovině lze shrnout, že trestněprávní úprava na všech stupních právní úpravy se musí do budoucna vypořádat s několika základními okruhy problémů. Prvním z nich je otázka míry zavinění, kterou je vhodné v případě trestných činů (či v mezinárodním trestním právu *zločinů*) spočívajících v poškození životního prostředí vyžadovat.

Trestní právo je tradičně založeno na zásadě odpovědnosti za zavinění, tedy pachatel musí mít k činu a k jeho následku určitý psychický vztah. Požadovaná míra zavinění je pak otázkou vymezení jednotlivých skutkových podstat. Ve vztahu k environmentální kriminalitě je úmyslné jednání časté ve vztahu k neoprávněnému nakládání s chráněnými druhy, v jiných případech, zejména škodlivých jednání spočívajících ve vnášení rizikových látek do prostředí, tedy nejrůznějších úniků, a poškozování životního prostředí průmyslovou činností či nadužíváním přírodních zdrojů, se jedná spíše o trestné činy naplněné nedbalostí.

V současném stavu mezinárodního trestního práva, kde za klíčovou normu může být považován Římský statut, je zavinění konstruováno velmi přísně jako úmysl ve vztahu k jednání i k následku. Změna Římského statutu je však v tomto směru poměrně komplikovaná. Zavinění je v Římském statutu automaticky vázáno k jednotlivým skutkovým podstatám zločinů podle mezinárodního práva. Pokud by tak došlo ke změně v konstrukci zavinění, tato by se vztahovala i na další zločiny podle mezinárodního práva, což není v současné době předmětem jakýchkoli úvah. Zavinění by se tak muselo výslovně změnit pouze ve vztahu k nové skutkové podstatě zločinu závažného poškozování a ohrožování životního prostředí.

V Římském statutu by taková změna působila poměrně nekoncepčně, na druhé straně ryze struktura právní normy by zřejmě neměla být překážkou k efektivnějšímu uplatňování práva. Pokud by byla nalezena spíše shoda na novém tribunálu, ať už stálém nebo dočasném, měl by takový soud být jednoznačně příslušný k postihování nedbalostních jednání.

Na úrovni unijního práva směrnice o trestněprávní ochraně nakonec vyžaduje postihování jednání, pokud jsou spáchána alespoň z hrubé nedbalosti. Domnívám se, že tento požadavek je nedostatečný a měl by být rozšířen také na jednání nedbalostní. Na druhé straně lze konstatovat, že evropské trestní zákoníky jsou poměrně vnímavé k nutnosti chránit životní prostředí před nedbalostním jednáním a takové skutkové podstaty trestných činů obsahují. Významné je, aby v praxi v případech zanedbání kontroly, kdy právě nedostatečná kontrola byla jednou z příčin poškozujícího jednání, byla tato nedostatečnost postihována jako nedbalostní trestný čin.

Dalším okruhem otázek, se kterými se musí právní úpravy vyrovnat, je vhodná volba trestní sankce, která by ve vztahu k trestným činům proti životnímu prostředí měla být pečlivě zvažována s ohledem na chráněný zájem.

V ochraně životního prostředí je naprosto stěžejní, aby trest působil individuálně i generálně preventivně, tedy tak, aby se trestné činnosti zcela předešlo, respektive byla pozitivně ovlivněna pachatelova volba spáchat trestný čin, aby jej nespáchal. Následky jednání poškozujících životní prostředí mohou být dalekosáhlé a mnohdy napravitelné jen obtížně nebo vůbec. Potenciální nebezpečnost jednání poškozujících životní prostředí je obrovská. Účinná trestní sankce tak je především taková, která dokáže trestnému činu zabránit. Do jisté míry se tak musí jednat o trestní sankci citelnou, aby vyvážila nízkou pravděpodobnost odhalení environmentální trestné činnosti. Na druhé straně však tato citelnost nesmí překročit mez, kdy by z důvodu domnělé nepřiměřenosti nebyla ukládána vůbec.

Evropská směrnice obsahuje požadavek účinných, přiměřených a odrazujících trestních sankcí. Tyto pojmy se podle mého názoru do jisté míry překrývají. Účinná sankce je taková, která má preventivní účinek, a vlastně tak pachatele od trestné činnosti odradí. Zároveň by účinná trestní sankce ukládaná za environmentální trestné činy zřejmě měla zohledňovat cíl ochrany a obnovy životního prostředí. S tím souvisí především výše popsání otázka vázanosti splacených peněžitých trestů na účely nápravy způsobené ekologické újmy a dále otázka specifických sankcí uplatnitelných za trestné činy proti životnímu prostředí. Je nutné konstatovat, že specifické sankce zohledňující ochranu a obnovu životního prostředí jsou diskutovány zatím spíše v teorii. Do příkladu takové sankce je v zásadě možné zařadit nový

trest zákazu chovu zvířat v českém trestním zákoníku, ačkoli ten směřuje na velmi úzký okruh škodlivých jednání proti životnímu prostředí. V obecné rovině by však jistě bylo vhodnější vytvořit sankce, které by byly uplatnitelné pro poškození životního prostředí širěji.

Dalším problematickým okruhem je míra a způsob trestního sankcionování právnických osob a trestní odpovědnost právnických osob vůbec. S rozšířením vlivu právnických osob dochází k častému uskutečňování jednání poškozujících životní prostředí právě ze strany právnických osob.

Jakékoli obligatorní požadavky na sankcionování právnických osob jsou mezistátně obtížně upravitelné, protože ačkoli se koncept trestní odpovědnosti právnických osob značně rozšířil, není zaveden ve všech právních řádech. Z pohledu mezinárodního trestního práva, Římský statut neobsahuje možnost vyvozovat trestní odpovědnost právnických osob a vzhledem k principu komplementarity, na kterém je založena jeho jurisdikce, není příliš pravděpodobné, že by došlo k jeho rozšíření tímto směrem. Možnost postihovat rovněž právnické osoby by tak mohla být obsažena spíše v případě vytvoření určitého typu zvláštního tribunálu, který by měl prioritní jurisdikci. Je však otázkou, zda by státy, v nichž není trestní odpovědnost právnických osob do právního řádu zavedena, k takové úmluvě přistoupily.

Směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí také neobsahuje přímo požadavek trestněprávní odpovědnosti právnických osob a z trestněprávních směrnic přijatých na základě článku 83 SFEU lze usuzovat, že k začlenění přímo formálního požadavku ukládání *trestních* sankcí, spíše nedojde. Důvodem je opět především fakt, že ani ve všech členských státech není přijat koncept trestní odpovědnosti právnických osob. Obecně je však ve všech členských státech možné vyvozovat v případě právnických osob určitou formu odpovědnosti. *De lege ferenda* se tak nabízí možnost vytvoření katalogu sankcí, které by musely být do právních řádů začleněny k sankcionování právnických osob. Ideálně by tyto sankce měly být orientované na nápravu životního prostředí. Z hlediska dosavadního vývoje unijní trestněprávní legislativy se však jako pravděpodobné jeví, že jako obligatorní sankce by byla zvolena pokuta a jiné sankce by sice byly obsaženy ve výčtu, nicméně pouze jako možnost.

Český právní řád zná od roku 2012 trestní odpovědnost právnických osob, která již stihla projít několika významnými změnami. Způsob, jakým byl koncept trestní odpovědnosti zaveden do českého právního řádu lze hodnotit jako běžný. Rozsah kriminalizace jednání byl nejprve založen na výčtu trestných činů, jichž se může právnická osoba dopustit, a některé trestné činy proti životnímu prostředí v tomto výčtu chyběly. Později však byl tento *numerus clausus* opuštěn a právnická osoba nyní může být trestně odpovědná za veškeré trestné činy proti

životnímu prostředí. Z hlediska ochrany životního prostředí je významná zejména možnost vyvodit odpovědnost i tehdy, když se nezjistí, která osoba přímo jednala. Do budoucna by bylo vhodné i v případě sankcionování právnických osob vytvořit sankci, která by spočívala v nápravě způsobené ekologické újmy.

Jinou oblastí, se kterou se musí trestní právo vyrovnat je zohlednění faktu, že trestná činnost proti životnímu prostředí je charakteristická častým zapojením organizovaných skupin. Z pohledu mezinárodního trestního práva by zejména v mezinárodním konvencionálním právu bylo vhodné více zdůrazňovat propojení organizovaného zločinu také s environmentální kriminalitou, protože ta je stále spíše mimo pozornost těchto úmluv zaměřených na boj s organizovaným zločinem. V oblasti unijního práva by směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí měla být rozšířena o ustanovení, které by vyžadovalo posuzovat účast na organizované skupině jako okolnost podmiňující vyšší trestní sazbu. Příkladem k tomu může být český či italský trestní zákoník. Česká trestněprávní úprava týkající se organizovaného zločinu je velice kvalitní. Při určování výše trestní sankce je zohledňována účast na organizované skupině a přímo v souvislosti s trestnou činností proti životnímu prostředí je účast na organizované skupině často okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby. V některých případech je také vyšší trestní sazby zohledňováno, zda se jednalo pouze o organizovanou skupinu působící na území České republiky nebo zda se jednalo o skupinu působící ve více státech.

Další otázkou spojenou s trestněprávními nástroji v ochraně životního prostředí je rozsah kriminalizace jednání proti životnímu prostředí. V této souvislosti lze zejména očekávat rozšiřování trestněprávní ochrany před dalšími zdroji ohrožení životního prostředí. Právo musí na nové zdroje ohrožení reagovat vhodnou regulací a spolu s regulací i vhodnými odpovědnostními normami. S ohledem na pozornost soustředící se v současné době na epidemiologické otázky lze také očekávat snahy o přísnější regulaci v oblasti veterinárních trestných činů a obchodování s živočišnými druhy. V této oblasti lze očekávat zvyšování trestních sazeb i vytváření nových skutkových podstat spočívajících v ohrožení lidského zdraví v důsledku nedodržení veterinárních pravidel. Vývoj lze také očekávat ve vztahu k vytváření nových skutkových podstat trestných činů, které budou směřovat k postihování jednání přispívajících ke klimatické změně. V této oblasti se však bude trestní právo jistě potýkat s obtížným prokazováním kauzality a je tedy otázkou, do jaké míry bude trestněprávní normotvorba úspěšná.

Výše byly popsány výsledky zkoumání vzhledem k postavení a úloze trestního práva a vhodným budoucím změnám právních úprav na všech úrovních práva. Závěrem, v následujících odstavcích budou shrnuty závěry a návrhy *de lege ferenda* pro stěžejní právní dokumenty.

Jak bylo zhodnoceno již výše, dosavadní mezinárodně trestněprávní úprava ochrany životního prostředí mimo mezinárodní válečný konflikt není dostatečná. V mezinárodním trestním právu je v nejbližší době nutné zakotvit ochranu životního prostředí před velmi závažnými případy ohrožení či poškození v době míru. Při utváření příslušné skutkové podstaty je možné vyjít ze zavedené podmínky „rozsáhlé“, „dlouhodobé“ a „závažné“ škody na životním prostředí, kterou by však bylo zřejmě vhodné uplatňovat pouze v její alternativní podobě jako rozsáhlé nebo dlouhodobé nebo závažné poškození životního prostředí. Skutková podstata takového zločinu podle mezinárodního práva by pro co nejúčinnější ochranu životního prostředí měla umožňovat vyvození odpovědnosti již v nedbalostní formě.

Směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí měla velký význam tím, že obrátila pozornost členských států k revizi trestněprávních ustanovení týkajících se životního prostředí a akcentovala jejich význam. V některých trestních zákonících navíc výrazně rozšířila okruh jednání, která představují trestné činy proti životnímu prostředí. *De lege ferenda* by se však měla vyvinout všemi výše popsanými směry. V první řadě by směrnice měla požadovat, aby jí vymezená jednání byla trestná i v nedbalostní formě. Jednoznačně by také měla do svého textu začlenit ustanovení požadující obligatorní vyšší trestní sazby, pokud na určitém environmentálním trestném činu participovala organizovaná skupina. Další návrhy by měly směřovat k propojení organizovaného zločinu a poškozování životního prostředí, kde by takové propojení mělo být napříč členskými státy zohledňováno jako okolnost podmiňující vyšší trestní sazbu nebo přitěžující okolnost. Domnívám se také, že by bylo vhodné, aby směrnice navázala na Úmluvu o trestněprávní ochraně životního prostředí a do svého textu začlenila i povinnost stíhat jednání, které spočívalo ve způsobení ekologické újmy bez ohledu na rozpor s jinou právní normou. Je otázkou, zda v delším časovém horizontu by bylo možné prosadit rovněž další požadavky zaměřené spíše na ochranu a nápravu životního prostředí, zejména týkající se vzniku určitých fondů pro životní prostředí a vázání splacených peněžních prostředků na nápravu životního prostředí.

Českou právní úpravu je možné považovat za poměrně zdařilou, velmi kladně lze hodnotit zejména důsledné zohledňování účasti na organizované skupině při páchání environmentální trestné činnosti při posuzování závažnosti spáchaného činu. Do budoucna

Lze uvažovat zejména o změnách v oblasti vázanosti splaceného trestu na nápravu ekologické újmy či možnosti domáhat se peněžité náhrady či přímo faktické nápravy ekologické újmy v rámci trestního řízení. Pravděpodobně by bylo vhodné umožnit také ukládání trestu propadnutí majetku alespoň za některé trestné činy proti životnímu prostředí, protože jsou často motivovány právě vidinou majetkového prospěchu. Z pohledu rozsahu kriminalizace jednání by bylo *de lege ferenda* vhodné prohloubit ochranu před ohrožením chemickými látkami a zakotvit ochranu před geneticky modifikovanými organismy a produkty či hlukem a ke zvážení je také zavedení skutkové podstaty trestného činu, jehož objektem by byla ochrana před vznikem požárů. Všechny tyto oblasti jsou již některými evropskými trestněprávními předpisy zohledňovány. Vhodné by do budoucna bylo také uplatňování trestní odpovědnosti v případě závažných porušení stavebních předpisů.

Trestněprávní nástroje jsou významnou součástí účinné ochrany životního prostředí a vzhledem k dynamickému rozvoji společnosti a stále rostoucímu množství případů environmentální kriminality je nutné se neustále zabývat návrhy na jejich zlepšování a překonávání mezer v nich obsažených. Ačkoli je nutné, aby ze strany praxe byla trestné činnosti proti životnímu prostředí věnována náležitá pozornost a aby orgány činné v trestním řízení byly vybaveny potřebnými znalostmi a informacemi o této problematice, věřím, že kvalitní právní rámec je předpokladem pro úspěšné postihování jednání výrazně poškozujících nebo ohrožujících životní prostředí. Disertační práce tak byla zaměřena především na teoretické otázky spojené s ochranou životního prostředí prostředky trestního práva a doufám, že provedená analýza nejvýznamnějších právních dokumentů v této oblasti i předložené závěry přispějí k úvahám o dosažení co nejlepší ochrany životního prostředí těmito prostředky.

Seznam použitých zkratek

ASEAN	Sdružení národů jihovýchodní Asie
CITES	Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin
COMESA	Společný trh východní a jižní Afriky
č.	číslo
čl.	článek
ČR	Česká republika
ENMOD	Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí
ESAET	Environmental Services Association Education Trust
ESD	Evropský soudní dvůr
EU	Evropská unie
EUROPOL	Evropský policejní úřad
FAO	Organizace pro výživu a zemědělství
INTERPOL	Mezinárodní organizace kriminální policie
MTS	Mezinárodní trestní soud
NATO	Severoatlantická aliance
odst.	odstavec
OSN	Organizace spojených národů
SDEU	Soudní dvůr Evropské unie
SES	Smlouva o založení Evropského společenství
SEU	Smlouva o Evropské Unii
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie
SOCTA	Serious and organised crime threat assessment
UNDOC	Úřad OSN pro drogy a kriminalitu
UNEP	Program OSN pro životní prostředí
UNTOC	Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu
USA	Spojené státy americké
zák.	zákon

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

a. monografie, odborné knihy a komentáře

BECK, Ulrich. *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 978-80-7419-047-6.

CARRABINE, Eamonn, COX, Pam, LEE, Maggy, PLUMMER, Ken a SOUTH, Nigel. *Criminology. A sociological introduction*. 2. vyd. London: Routledge, 2009. ISBN 978-0-415-46450-5.

CLAPHAM, Andrew a GAETA, Paolo (ed.). *The Oxford Handbook of International Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780199559695.

BRICKEY, Kathleen F. *Environmental Crime: law, policy, prosecution*. New York: Aspen Publishers, 2008. ISBN 978-0-7355-6249-3.

ČEPELKA, Čestmír a ŠTURMA Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2018. ISBN 978-80-7400-721-7.

DAMOHORSKÝ, Milan a kol. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-338-7.

DAMOHORSKÝ, Milan. *Trestněprávní problematika ochrany životního prostředí: závěry a shrnutí projektu GA ČR – 407/00/1705*. Praha: Vodnář, 2002. ISBN 80-85889-42-0.

DETTER, Ingrid. *The law of war*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0-521-78775-0.

FAURE, Michael G. a PARTAIN, Roy A. *Environmental Law and Economics: Theory and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. ISBN 9781108429481.

FISHER, Elizabeth, LANGE Bettina a SCOTFORD Eloise. *Environmental law: text, cases, and materials*. 2. vyd. Oxford: Oxford University Press, 2019. ISBN 978-0-19-881107-7.

GERRARD, Michael B. *Climate Engineering and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. ISBN 9781316661864.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Správní právo: obecná část*. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-624-1.

CHMELÍK, Jindřich a kol. *Ekologická kriminalita a možnosti jejího řešení*. Linde Praha, 2005. ISBN 80-7201-543-5.

JANČÁŘOVÁ, Ilona a kol. *Právo životního prostředí: obecná část*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. Učebnice Právnické fakulty MU. ISBN 978-80-210-8366-0.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-380-3.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob*. Praha: Linde, 2007. ISBN 978-80-7201-683-9.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní odpovědnost právnických osob v České republice – problémy a perspektivy*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-351-3

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 8. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-395-7.

JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš, TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana, ROMŽA, Sergej, HERCZEG, Jiří, DANKOVÁ, Katarína, PELC, Vladimír a SYKOVÁ Anna. *Trestní právo Evropské unie*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-375-9

KMEC, Jiří. *Evropské trestní právo: mechanismy europeizace trestního práva a vytváření skutečného evropského trestního práva*. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-535-6.

PEKÁREK, Milan, PRŮCHOVÁ, Ivana, DUDOVÁ, Jana, JANČÁŘOVÁ Ilona a TKÁČIKOVÁ Jana. *Právo životního prostředí*. I. díl. 2. přeprac. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 978-80-210-4926-0.

PINTO, Amanda a EVANS Martin. *Corporate criminal liability*. 3rd ed. London: Sweet and Maxwell, 2013. ISBN 978-0-414-02758-9.

PSUTKA, Jindřich. *Odpovědnost za ekologické škody v občanském právu*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011. ISBN 978-80-7357-559-5.

SADELEER, Nicolas de. *Environmental principles: from political slogans to legal rules*. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 0-19-928092-4.

SIMESTER, A. P. a SULLIVAN G. R.. *Criminal law: theory and doctrine*. 3rd ed. Oxford: Hart Publishing, 2007. ISBN 978-1-84113-705-6.

STAHN, Carsten. *A critical introduction to international criminal law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. ISBN 978-1-108-43639-7.

STEJSKAL, Vojtěch. *Prosazování právní odpovědnosti v ochraně biodiverzity*. Eva Rozkotová – IFEC, 2006. ISBN 80-903409-5-4.

STEJSKAL, Vojtěch. *Vývojové tendence právní úpravy ochrany přírody*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2012. ISBN 978-80-87146-65-1

STEJSKAL, Vojtěch. *Trestněprávní odpovědnost na úseku ochrany životního prostředí*. Praha: Ediční středisko PF UK, 2002. ISBN 80-85889-42-0.

SUMMERS, Sarah J., SCHWARZENEGGER Christian, EGE Gian a YOUNG Finlay. *The emergence of EU criminal law: cyber crime and the regulation of the information society*. Oxford: Hart Publishing, 2014. Studies in international and comparative criminal law. ISBN 978-1-84113-727-8.

SVOBODA, Pavel. *Úvod do evropského práva*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 978-80-7400-752-1.

ŠÁMAL, Pavel, NOVOTNÝ, Oto, GŘIVNA, Tomáš, HERCZEG, Jiří, VANDUCHOVÁ, Marie a VOKOUN Rudolf. *Trestní právo hmotné*. 7., přeprac. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-616-7.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné*. Díl první: obecná část, díl druhý: věcná práva. 5. jubilejní a aktualizované vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. ISBN 978-80-7357-468-0.

TICHÝ, Luboš, ARNOLD, Rainer, ZEMÁNEK, Jiří, KRÁL, Richard a DUMBROVSKÝ Tomáš. *Evropské právo*. 5. přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-546-6.

TOMÁŠEK, Michal, FENYK, Jaroslav, GŘIVNA, Tomáš a HERCZEG, Jiří. SCHEU, Harald Christian, ed. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-737-9.

TOMÁŠEK, Michal, Vladimír TÝČ, MALENOVSKÝ, Jiří et al. *Právo Evropské unie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2017. ISBN 978-80-7502-184-7.

WERLE, Gerhard. *Principles of international criminal law*. Hague: Asser Press, 2005. ISBN 90-6704-202-1.

WHITE, Rob. *Crime against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice*. London: Willan, 2008. ISBN 978-1-843-92362-6.

WHITE, Rob. *Transnational Environmental Crime. Toward an eco-global economy*. New York: Routledge, 2011. ISBN 978-1-84392-804-1.

ZAGARIS, Bruce. *International White Collar Crime: Cases and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. ISBN 978-1-10751-972-5.

b. příspěvky ve sbornících a kapitoly v monografiích

BIANCO, Floriana a LUCIFORA, Annalisa. *Environmental Crime in France*. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 59–93. ISBN 9781509914012.

BISSCHOP, Lieselot. *Illegal E-waste Transports: Exploring their Harmfulness, Scale, Social Organization and Governance*. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 171–184. ISBN 878147242278.

BÍLKOVÁ, Veronika. *Co je mezinárodní zločin?* In ŠTURMA, Pavel (ed.) a kol. *Odpověď mezinárodního práva na mezinárodní zločiny*. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2014, s. 27–42. ISBN 978-80-87975-16-9.

BROOME, John. *Laundering the Proceeds of Crime. A global overview*. In ROSE, Gary (ed.). *Following the Proceeds of Environmental Crime. Forests Fish and Filthy Lucre*. New York: Routledge, 2014, s. 49–70. ISBN 978-0-203-70181-2.

DIMENTO, Joseph F. *Can Social Science Explain Organizational Noncompliance with Environmental Law?* In HUTTER, Bridget M. (ed.). *A reader in environmental law*. Oxford: Oxford University Press, 1999, part III, 7. ISBN 0-19-876549-5.

DRUMBL, Mark A. Waging War against the World: the Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes. In AUSTIN Jay E., BRUCH, Carl E. *The Environmental Consequences of War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 620– 646. ISBN 9780511522321.

FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria. Environmental Crime in Europe: State of Affairs and Future Perspectives. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 319–332. ISBN 9781509914012.

FAURE, Michael G. Evolution of Environmental Criminal Law. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 267–318. ISBN 9781509914012.

FAURE, Michael G. Environmental Crime. In GAROUPA, Nuno (ed.). *Criminal Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2009, 320–345. ISBN 978-1847202758.

FAURE, Michael, PHILIPSEN, Niels. Environmental Criminal Law in Sweden. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 221–242. ISBN 9781509914012.

FUENTES OSORIO, Jean Luis. Environmental Criminal Law in Spain. In FARMER, Andrew, FAURE, Michael G., VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 189–220. ISBN 9781509914012.

GULIJK Van, Coen. Oil Spills: A persistent problem. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 133–148. ISBN 878147242278.

GRASSO, Giovanni. EU Harmonisation Competences in Criminal Matters and Environmental Crime. In FARMER, Andrew, FAURE, Michel, VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 15–30. ISBN 9781509914012.

KRAMER, Ronald. Climate Change: A State-corporate Crime Perspective. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 23–40. ISBN 878147242278.

LEVI, Michael. Environmental Crimes and Black money. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, UHM, Daan van a HUISMAN, Wim (eds.). *Green Crimes and Dirty Money*. New York: Routledge, 2018, s. 179–196. ISBN 978-1-351-24574-6.

MÉGRET, Frédéric. The Case for a General International Crime against the Environment. In JODOIN Sébastien a CORDONIER SEGGER Marie-Claire (eds.). *Sustainable Development, International Criminal Justice, and Treaty Implementation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 50–70. ISBN 978-1107502758.

ONDŘEJ, Jan. Pirátství jako zločin podle mezinárodního práva? In ŠTURMA, Pavel (ed.) a kol. *Odpověď mezinárodního práva na mezinárodní zločiny*. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2014, 68–81. ISBN 978-80-87975-16-9.

RAUXLOH, Regina. The Role of International Criminal Law in Environmental Protection. In BOTCHWAY, Francis N. (ed.). *Natural Resource Investment and Africa's Development*. (New Horizons in Environmental and Energy Law). Cheltenham: Edward Elgar, 2011, s. 423–461. ISBN 978-1848446793.

ROSE, Gary. Forests, Fish and Filthy Lucre. In ROSE, Gary (ed.). *Following the Proceeds of Environmental Crime. Forests, Fish and Filthy Lucre*. New York: Routledge, 2014, s. 3–12. ISBN 978-0-203-70181-2.

ROSE, Gary. Combating Transnational Environmental Crime. Future directions. In ROSE, Gary (ed.). *Following the Proceeds of Environmental Crime. Forests Fish and Filthy Lucre*. New York: Routledge, 2014, s. 229–249. ISBN 978-0-203-70181-2.

RUGGIERO, Vincenzo a SOUTH Nigel. Green Criminology and Dirty Collar Crime. In BEARE, Margarete E. *Transnational Organized Crime*. London: Routledge, 2017, s. 251–262. ISBN 9781315084565.

PEMBERTON, A. Environmental Victims and Criminal Justice: Proceed with Caution. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 63–86. ISBN 878147242278.

POTTER, Gary. The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a Green Perspective to Mainstream Criminology. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke

(eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 7–22. ISBN 878147242278.

SMITH, Tara. Creating a Framework for the Prosecution of Environmental Crimes in International Criminal Law. In SCHABAS, William, McDERMOTT, Yvonne, HAYES, Niamh a VARAKI, Maria (eds.). *The Ashgate Research Companion to International Criminal Law: Critical Perspectives*. Surrey, UK England: Ashgate, 2013, s. 45–62. ISBN 9781315613062.

SPAPENS, Toine. Invisible Victims: the Problem of Policing Environmental Crime. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 221–236. ISBN 878147242278.

SPAPENS, Toine. The 'Dieselagate' scandal. A criminological perspective. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, UHM, Daan van a HUISMAN, Wim (eds.). *Green Crimes and Dirty Money*. New York: Routledge, 2018, s. 91–112. ISBN 978-1-351-24574-6.

ŠTURMA, Pavel. Metamorfózy mezinárodních zločinů: příběh s otevřeným koncem. In ŠTURMA, Pavel (ed.) a kol. *Odpověď mezinárodního práva na mezinárodní zločiny*. Praha: Univerzita Karlova. Právnická fakulta, 2014, s 9–26. ISBN 978-80-87975-16-9.

UHM, Daan Van. Wildlife and laundering: Interaction between the under and upper world. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, UHM, Daan van a HUISMAN, Wim (eds.). *Green Crimes and Dirty Money*. New York: Routledge, 2018, s. 197–214. ISBN 978-1-351-24574-6.

VAGLIASINDI, Grazia Maria. The EU Environmental Crime Directive. In FARMER, Andrew, FAURE, Michel, VAGLIASANDI, Grazia Maria (eds.). *Environmental Crime in Europe*. Oxford: Hart Publishing, 2017, s. 31–55. ISBN 9781509914012.

WALTERS, Reece. MARTIN, Peter. Trade in Dirty Air: Carbon Crime and the Politics of Pollution. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 121–132. ISBN 878147242278.

WHITE, Rob. Eco-justice and Problem-solving Approaches to Environmental Crime and Vicitmisation. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, KLUIN, Marieke (eds.). *Environmental crime and its victims: perspectives within green criminology*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 87–102. ISBN 878147242278.

WHITE, Rob. The Foundations of Eco-global Criminology. In ELLEFSEN, Rune (ed.). *Eco-global Crimes: contemporary problems and future challenges*. Surrey, UK England: Ashgate, 2014, s. 15–32. ISBN 978-1-4094-3492-4.

WHITE, Rob. Transnational Environmental Crime. In NATARJAN, Mangai (ed.). *International Crime and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 193–199. ISBN 9780511762116.

WHITE, Rob. Sentencing environmental offenders. In SPAPENS, Toine, WHITE, Rob, UHM, Daan van a HUISMAN, Wim (eds.). *Green Crimes and Dirty Money*. New York: Routledge, 2018, s. 250–266. ISBN 978-1-351-24574-6.

WONG, Rebecca W. Y. Criminological perspectives on environmental crime. In MITSILEGAS, Valsamis, HUFNAGEL Saskia a MOISEIENKO Anton (eds.). *Research Handbook on Transnational Crime*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2019, s. 162–170. ISBN 9781784719432.

c. odborné články

AGHENITEI, Mihaela a BOBOC, Luciana. Environment Criminal Law in European Union. *Jurnalul de Studii Juridice*. 2011, **6**(1-2), 101–106. e-ISSN 2067-8509.

BYRNE, Mark. Can Responsibility for Climate Change Damage be Criminalised? *Carbon & Climate Law Review*. 2010, **4**(3), 278–290. e-ISSN 2190-8230.

BYUNG-SUN, Cho. Emergence of an International Environmental Law? *UCLA Journal of Environmental Law and Policy*. 2000, **19**(1), 11–47. e-ISSN 1942-8553.

BORGERS, Matthias a Van SLIEDREGT, Elies. The Meaning of the Precautionary Principle for the Assessment of Criminal Measures in the Fight Against Terrorism. *Erasmus Law Review*. 2009, **2**(2), 171–196. ISSN 2210-2671.

CECCATO, Vania a UITTENBOGAARD, Adriaan. Environmental and Wildlife Crime in Sweden. *International Journal of Rural Criminology*. 2013, **2**(1), 25–52. e-ISSN 1835-6672.

CROW, Matthew S., O'CONNOR SHELLEY, Tara a STRETESKY, Paul B. Camouflage-Collar Crime: An Examination of Wildlife Crime and Characteristics of Offenders in Florida. *Deviant Behavior*. 2013, **34**(8), 635–652.

DAMOHORSKÝ, Milan. Deliktní odpovědnost v ochraně životního prostředí. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2011, 3, 11–18.

DAMOHORSKÝ, Milan. Právní odpovědnost za pastevecké psy. *Ochrana přírody*. 2018, 6, 22–23. ISSN 1210-258X

DRUMBL, Mark A. Waging War against the World: the Need to Move from War Crimes to Environmental Crimes. *Fordham International Law Journal*. 1998, 22(122), 122–153. ISSN 0747-9395.

DU RÉES, Helena. Can Criminal Law Protect the Environment? *Journal of Scandinavian Studies in Criminology*. 2001, 2(2), 109–126. ISSN 14043858.

DURNEY, Jessica. Crafting a Standard: Environmental Crimes as Crimes against Humanity under the International Criminal Code. *Hastings Environmental Law Journal*. 2018, 24(2), 413–429. ISSN 1080-0735.

DRUMBL, Mark A. International human rights, international humanitarian law, and environmental security: Can the International Criminal Court bridge the gaps? *ILSA Journal of International & Comparative Law*. 2000, 6(2), 305–341. ISSN 1082-944x.

FABŠÍKOVÁ, Tereza. Prosecuting Climate Crime: a criminal law way to combat climate change. In *Adaptation to Climate Change from the Perspective of Law*. Praha: Eva Rozkotová, 2019, s. 107–115.

FABŠÍKOVÁ, Tereza. Nový přestupkový zákon a ochrana životního prostředí. *České právo životního prostředí*. 2017, 3, 15–35. ISSN 1213-5542.

FAURE, Michael G. The Development of Environmental Criminal Law in the EU and its Member States. *Review of European Community & International Environmental Law*. 2017, 26(139), 139–146. ISSN 2050-0386.

FAURE, Michael G. Effective, Proportional and Dissuasive Penalties in the Implementation of the Environmental Crime and Ship-source Pollution Directives: Questions and Challenges. *European and Environmental Law Review*. 2010, 19(6), 256–278. ISSN 0966-1646

FAURE, Michael G. a LEGER, Claire. The Directive on Criminal Sanctions for Market Abuse: A Move Towards Harmonization of Insider Trading Criminal Law at the EU level? *Brooklyn Journal of Corporate, Financial and Commercial Law*. 2015, 9(2), 387–427. ISSN 1934-2497.

FAURE, Michael G. Vague notions in environmental criminal law (part 1). *Environmental Liability*. 2010, **18**(4), 119–133. ISSN 0966-2030.

FAURE, Michael G. a SVATIKOVA, Katarina. Criminal or Administrative Law to Protect the Environment? Evidence from Western Europe. *Journal of Environmental Law*. 2012, **24**(2), 253–286. ISSN 0952-8873.

GREENE, Anastacia. The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative? *Fordham Environmental Law Review*. 2019, **30**(3), 1–48. ISSN 1559-4785.

JELÍNEK, Jiří. K nové trestněprávní ochraně zvířat aneb trefit kozla. *Bulletin advokacie*. 2020, 6. ISSN 1210-6348.

LAMBERT, Caitlin. Environmental Destruction in Ecuador: Crimes Against Humanity under the Rome Statute? *Leiden Journal of International Law*. 2017, **30**(3), 707–729. ISSN 0922-1565.

LARSSON, Marie-Louise. Legal Definitions of the Environment and of Environmental Damage. *Scandinavian Studies in Law*. 1999, 38, 155–176. ISSN 2002-9179.

LEEBAW, Bronwyn. Scorched Earth: Environmental War Crimes and Environmental Justice. *Perspectives on Politics*, 2014, **12**(4), 770–788. ISSN 1537-5927.

MÉGRET, Frédéric. The Problem of an International Criminal Law of the Environment. *Columbia Journal of Environmental Law*. 2011, **36**(2), 195–258. ISSN 0098-4582.

MELANGADI, Faisal. Environmental Crime and Victimization: A Green Criminological Analysis of the Endosulfan Disaster, Kasargod, Kerala. *International Annals of Criminology*. 2017, **55**(2), 189–204. ISSN 0003-4452.

MÜLLEROVÁ, Hana. Aktuální otázky zakotvení lidského práva na životní prostředí v mezinárodním právu. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2011, 3, 19–44.

MUSIL, Jan. Trestní odpovědnost jako prostředek ultima ratio. *Kriminalistika*. 2012, 3, 161–174. ISSN 0323-0619.

MUTH, Robert M., BOWE, John F. Jr. Illegal harvest of renewable resources in North America: Toward a typology of the motivations for poaching. *Society & Natural Resources*. 2018, **11**(1), 9–24. ISSN 0894-1920.

PASSAS, Nikos. Lawful but awful: 'Legal Corporate Crimes'. *The Journal of Socio-Economics*. 2005, **34**(6), 771–786. ISSN 1053-5357.

PLOMP, Caspar. Aiding and Abetting: The Responsibility of Business Leaders under the Rome Statute of the International Criminal Court. *Utrecht Journal of International and European Law*. 2014, **30**(79), 4–29. ISSN 2053-5341.

SCHEFFER, David. Corporate liability under the Rome Statute. *Harvard International Law Journal. Online Symposium*. 2016, **57**, 35–39. ISSN 2153-2494.

SOUTH, Nigel. Green Criminology: Reflections, Connections, Horizons. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*. 2014, **3**(2), 5–20. ISSN 2202-8005

STEJSKAL, Vojtěch. Trestní postih organizovaného zločinu v případě pašování CITES exemplářů – Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 2. dubna 2015 č. III.ÚS 3871/14. *České právo životního prostředí*. 2015, (2), 111–118. ISSN 1213-5542.

STEJSKAL, Vojtěch. Trestní odpovědnost jako nástroj prosazování ochrany životního prostředí v evropském kontextu. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. 2011, 3, s. 45–56.

TICHÁ, Tereza. Trestněprávní ochrana životního prostředí – zásadní vývoj v evropském právním prostředí. *České právo životního prostředí*. 2005, 2, 9–17. ISSN 1213-5542.

VERCHER, Antonio. The Use of Criminal Law for the Protection of the Environment in Europe: Council of Europe Resolution (77) 28, *Northwestern Journal of International Law & Business*. 1990, **10**(3), 442–459. ISSN 0196-3228.

VOMÁČKA, Vojtěch. Požadavky práva EU na účinné trestání v ochraně životního prostředí. *České právo životního prostředí*. 2019, 3, 136–154. ISSN 1213-5542.

VRANCKEN, Patrick, WITBOOI, Emma a GLAZEWSKI, Jan. Introduction and Overview: Transnational Organised Fisheries Crime. *Marine Policy*. 2019, **105**, 116–122. ISSN 1872-9460.

WHITE, Rob. Ecocide and the Carbon Crimes of the Powerful. *The University of Tasmania Law Review*. 2018, **37**(2), 95–115. ISSN 0082-2108.

WOLF, Brian. 'Green-Collar Crime': Environmental Crime and Justice in the Sociological Perspective. *Sociology Compass*. 2011, **5**(7), 499–511. ISSN 1751-9020.

ZICHA, Jiří. Evaluation of Implementation of the Environmental Crime Directive in Relation to Wildlife Crime. *Prague Lawyer Quaterly*. 2019, 9(3), s. 213–227. ISSN 1805-8396.

d. kvalifikační práce

FABŠÍKOVÁ, Tereza. *Vybrané kapitoly trestní odpovědnosti právnických osob*. Závěrečné práce. Univerzita Karlova, 2016.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

a. dokumenty

Commission of the European Communities. *Commission Staff Working Paper: Establishment of an acquis on criminal sanctions against environmental offences* [online]. Brusel, 7. 2. 2001. SEC(2001)227. [cit. 18. 4. 2020]. Dostupné z <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/2/2001/EN/2-2001-227-EN-1-0.Pdf>.

Communication Situation in Ecuador [online]. [cit. 25. 1. 2020]. Dostupné z <https://opiniojuris.org/wp-content/uploads/2014-icc-complaint.pdf>.

Council of the European Union. *EU environmental criminal law – Presidency report* [online]. Brusel, 4. října 2019. [cit. 8. 6. 2020]. Dostupné z <https://rm.coe.int/eu-environmental-criminal-law-presidency-doc-st-12801-2019-init-en/1680986332>.

Council of the European Union. *The future of EU substantive criminal law – Presidency report* [online]. Brusel, 28. května 2019. [cit. 8. 6. 2020]. Dostupné z <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9726-2019-INIT/en/pdf>.

Council of Europe. *Explanatory Report to the Convention on the Protection of Environment through Criminal Law* [online], Štrasburk 1998. [cit. 4. 4. 2020]. Dostupné z <https://rm.coe.int/16800cce43>.

Česká inspekce životního prostředí. *Přehled odebraných/zabavených neživých živočichů a rostlin podle zákona č. 114/1992 Sb. a č. 100/2004 Sb. za období 1998 až 2018* [online]. [cit. 10. 5. 2020]. Dostupné z <http://www.cizp.cz/file/iP8/Prehled-nezivych-zabavenych98-19.pdf>.

EU Forum of Judges for the Environment (EUFJE). Protection of the environment through criminal law: the implementation and application of the Eco-crime Directive in the EU Member States. Answers to Questionnaire – Denmark [online]. 2015. [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.eufje.org/images/docConf/bol2015/DK%20bol2015.pdf>.

EU Forum of Judges for the Environment (EUFJE). Protection of the environment through criminal law: the implementation and application of the Eco-crime Directive in the EU Member States. Answers to Questionnaire – Estonia [online]. 2015. [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.eufje.org/images/docConf/bol2015/EE%20bol2015.pdf>.

European Commission. *Environmental Compliance Assurance – EU Action Plan, 2018* [online]. [cit. 18. 3. 2020]. Dostupné z https://ec.europa.eu/environment/pdf/factsheet_compliance_assurance_2018.pdf.

European Commission. *EU Action Plan against Wildlife Trafficking, 2016* [online]. [cit. 9. 3. 2020]. Dostupné z https://ec.europa.eu/environment/cites/pdf/WAP_EN_WEB.PDF

European Union Action to Fight Environmental Crime (EFFACE). *Environmental Crime and the EU* [online]. Berlin, 2016. [cit. 8. 2. 2020]. Dostupné z https://efface.eu/sites/default/files/publications/EFFACE_synthesis-report_final_online.pdf.

European Union Action to Fight Environmental Crime (EFFACE). *Policy Brief 17: Pros and cons of harmonising criminal sanctions on environmental crime*, 2016 [online]. [cit. 1. 6. 2020]. Dostupné z <https://efface.eu/sites/default/files/publications/EFFACE%20Policy%20Brief%2017.pdf>.

EUROPOL – SOCTA. European Union Serious and Organized Crime Threat Assessment Report, 2017 [online]. [cit. 14. 5. 2020]. Dostupné z <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>.

EUROPOL – SOCTA. European Union Serious and Organized Crime Threat Assessment Report, 2013 [online]. [cit. 14. 5. 2020]. Dostupné z <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/eu-serious-and-organised-crime-threat-assessment-socta-2013>.

Evropská komise. Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Evropský program pro bezpečnost [online]. COM(2015) 185 final. [cit. 10. 7. 2019]. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2015:0185:FIN:CS:PDF>.

Evaluation of the Directive 2008/99/EC on the protection of environment through criminal law (Environmental Crime Directive). Summary report – public consultation [online]. [cit. 20. 6. 2020]. Dostupné z <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/1930-Environmental-Crime-Directive-Evaluation/public-consultation>.

ESAET. *Rethinking Waste Crime, 2017* [online]. [cit. 15. 8. 2019]. Dostupné z http://www.esauk.org/application/files/7515/3589/6448/20170502_Rethinking_Waste_Crime.pdf.

Final Report to the Prosecutor by the Committee Established to Review the NATO Bombing Campaign Against the Federal Republic of Yugoslavia [online]. [cit. 10. 4. 2020] Dostupné z <https://www.icty.org/en/press/final-report-prosecutor-committee-established-review-nato-bombing-campaign-against-federal#IVA1>.

Handbook on the Implementation of EC Environmental Legislation [online]. Regional Environmental Center, 2007. [cit. 20. 4. 2020]. Dostupné z <https://ec.europa.eu/environment/archives/enlarg/handbook/handbook.pdf>.

HIGGINS, Polly. *Ecocide Amendment Proposal*, 2010 [online]. [cit. 18. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.endecocide.org/wp-content/uploads/2016/10/ICC-Amendments-Ecocide-ENG-Sept-2016.pdf>.

„Initiative of the Kingdom of Denmark with a view to adopting a Council framework Decision on combating serious environmental crime.“ [online]. Úř. věst. C 39, 11. 2. 2000, s. 4–7. [cit. 6. 4. 2020]. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000Y0211%2802%29>.

INTERPOL. Environmental Crime Programme. *Guide to Carbon Trading Crime*, 2013 [online]. [cit. 15. 10. 2019]. Dostupné z <https://globalinitiative.net/interpol-guide-to-carbon-trading-crime/>, také prostřednictvím *interpol.int*.

INTERPOL. Environmental Security Sub-Directorate. *Pollution Crime Forensic Investigation Manual* [online]. Volume I, 2014. [cit. 6. 2. 2020]. Dostupné z <https://www.interpol.int/en/Crimes/Environmental-crime/Pollution-crime>.

INTERPOL-UN Environment. *Strategic Report: Environment, Peace and Security – A Convergence of Threats* [online]. Prosinec 2016, s. 61. [cit. 10. 7. 2019]. Dostupné z <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/17008>.

International Criminal Court, the Office of the Prosecutor. *Policy paper on case selection and prioritisation, 2016* [online]. [cit. 14. 1. 2020]. Dostupné z https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/20160915_OTP-Policy_Case-Selection_Eng.pdf.

Komise OSN pro mezinárodní právo. *Návrh článků o odpovědnosti státu z ledna 1997* (Draft articles on state responsibility with commentaries thereto adopted by the International Law Commission on first reading)[online]. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_1996.pdf.

Komise OSN pro mezinárodní právo. *Návrh článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování z roku 2001, s komentáři* (Draft Articles on Responsibility of States for Intentionally Wrongful Acts, with commentaries 2001) [online]. [cit. 3. 4. 2020]. Dostupné z https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

Komise OSN pro mezinárodní právo. Ochrana životního prostředí v souvislosti s ozbrojenými konflikty, 2019. Text navrhovaných principů přijatých Návrhovou komisí na prvním čtení. (Protection of the environment in relation to armed conflicts. Text and titles of the draft principles provisionally adopted by the Drafting Committee on first reading) [online]. [cit. 5. 4. 2020]. Dostupné z <https://legal.un.org/docs/index.asp?symbol=A/CN.4/L.937>.

Ministerstvo vnitra ČR. Koncepce boje proti organizovanému zločinu do roku 2023. Praha, únor 2018. Schválená usnesením vlády č. 325 ze dne 23. května 2018 [online]. [cit. 15. 1. 2020]. Dostupné z <https://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>

Návrh Statutu Mezinárodního trestního soudu, 1998 [online]. [cit. 12. 4. 2020]. Dostupné z <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/101/05/PDF/N9810105.pdf?OpenElement>.

Návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva (Draft Code against Peace and Security of Mankind), 1996 [online]. [cit. 25. 5. 2020]. Dostupné z https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf

Návrh Kodexu zločinů proti míru a bezpečnosti lidstva, 1991 [online]. Ročenka Komise pro mezinárodní právo. Yearbook of the International Law Commission 1991 (Yearbook of the International Law Commission 1991). Volume II. [cit. 25. 5. 2020]. Dostupné z <https://www.legal-tools.org/doc/251704/pdf/>.

Odpověď Mezinárodního trestního soudu v případě Lago Argio z 16. 3. 2015 [online]. [cit. 25. 1. 2020]. Dostupné z <https://freebeacon.com/wp-content/uploads/2015/04/ICC-letter.pdf>.

Protection of Environment Through Criminal Law. Workshop on EU Legislation Protection of Environment through Criminal Law. In: *ec.europa.eu* [online], 2013. [cit. 24. 3. 2020]. Dostupné z <https://ec.europa.eu/environment/legal/law/pdf/ECD%20Directive.pdf>.

Statistické listy – Přehled o pravomocně vyřízených fyzických osobách podle paragrafů [online]. [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z <https://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statisticky-chlistu.html>.

Stop military conflicts from trashing environment – open letter [online]. A correspondence published in *Nature* 571, 478 (2019). [cit. 10. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.nature.com/articles/d41586-019-02248-6>.

Swedish Environmental Protection Agency. *Swedish Environmental Law. An introduction to the Swedish legal system for environmental protection*, 2017 [online]. [cit. 15. 6. 2020]. Dostupné z <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6790-8.pdf?pid=21184>.

The Global Initiative Against Transnational Organized Crime. *Tightening the Net: Towards a Global Legal Framework on Transnational Organized Environmental Crime* [online]. Duben 2015. [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z https://www.unodc.org/documents/congress/background-information/NGO/GIATOC-Blackfish/GIATOC_-_Tightening_the_Net.pdf.

UNEP. *Waste Crime – Waste Risks. Gaps in Meeting the Global Waste Challenge*, 2015 [online]. [cit. 10. 8. 2019]. Dostupné z http://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9648/Waste_crime_RRA.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

UNEP-INTERPOL Report. *The Rise of Environmental Crime*, 2016 [online]. [cit. 14. 7. 2019]. Dostupné z <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Wildlife-crime>.

UNODC. *World Wildlife Crime Report, 2020. Trafficking in Protected species* [online]. [cit. 31. 7. 2020]. Dostupné z https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/wildlife/2020/World_Wildlife_Report_2020_9July.pdf.

UNODC. *Wildlife Crime, Pangolin Scales, 2020* [online]. [cit. 20. 6. 2020]. Dostupné z https://www.unodc.org/documents/wwcr/2020/Wildlife_crime_Pangolin_UNODC.pdf.

WHITAKER, Benjamin. *Revised and updated report on the question of the prevention and punishment of the crime of genocide* (Whitaker Report), 1985 [online]. [cit. 15. 1. 2020]. Dostupné z <https://digitallibrary.un.org/record/108352>.

Written Statement of the Republic of Maldives [online]. 3. 12. 2019 [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné z https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP18/GD.MDV.3.12.pdf.

Závěry ze Zasedání Evropské rady, Tampere, 15. a 16. října 1999 [online]. [cit. 16. 4. 2020]. Dostupné z https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm#c.

b. odborné články a studie

BIANCO, Floriana, LUCIFORA, Annalisa a VAGLIASINDI, Grazia Maria. *Fighting environmental crime in France: A country report* [online]. Study in the framework of the EFFACE research project, 2015 [cit. 2. 6. 2020]. Dostupné z https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20France.pdf.

CUESTA de la, José Louis a BLANCO CORDERO, Isidoro (ed.). Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law [online]. *International Revue of Penal Law*. 2015, **86**. [cit. 4. 2. 2020]. Dostupné z <http://www.penal.org/sites/default/files/RIDP86%201-2%202015%20EN.pdf>.

DE GIORGI, Federico. The case of „ECO-MAFIA“ explained: An Italian Legal Perspective. In: *siriusglobal.org* [online]. [cit. 27. 6. 2020]. Dostupné z <https://siriusglobal.org/the-environmental-organized-crime-and-the-ecomafia-an-italian-perspective/>.

FAJARDO del CASTILLO, Teresa, FUNETES OSORIO, Juan, RAMOS TAPIA, Inmaculada a VERZÚ BAEZA, Jesús. *Fighting environmental crime in Spain: A country report* [online]. Study in the framework of the EFFACE research project, 2015 [cit. 5. 6. 2020]. Dostupné z https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20Spain.pdf

GALLMETZER, Reinhold, 2017. Prosecute climate crimes. *Our Planet – Environmental Crime: Tackling the Greatest Threats to Our Planet* [online], s. 26–27. UN environment: Our Planet, March 2017. [cit. 5. 2. 2020]. Dostupné z <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/20259/Our%20Planet%20March%202017.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

GINTER, Jaan. Criminal Liability of Legal Persons in Estonia. In: *uridicainternational.eu* [online]. [cit. 27. 6. 2020]. Dostupné z https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2009_1_151.pdf.

JANKŮ, Linda. Právní základ zřízení Zvláštního tribunálu pro Libanon. In: ŽATECKÁ, E., KOVÁČOVÁ, L., HRADECKÝ, J., VOMÁČKA, V. *Cofola: The Conference Proceedings*. Brno: Brno, Prf MU, 2011 [online]. ISBN 978-80-210-5582-7. [cit. 13. 7. 2020]. Dostupné z https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2011/files/normotvorba/Janku_Linda_1853.pdf.

KAMINSKI, Isabella. Vulnerable Nations Call for Ecocide to Be Recognized as an International Crime. In: *climatedocket.com* [online]. 6. 12. 2019. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.climatedocket.com/2019/12/06/ecocide-international-criminal-court-vanuatu/>.

MAVRELLIS, Channing. The Serious Impact of Fisheries Crime. In: *gfintegrity.org* [online]. 22. 10. 2018 [cit. 23. 6. 2020]. Dostupné z <https://gfintegrity.org/the-serious-impacts-of-fisheries-crime/>.

PHILIPSEN, Niels a FAURE, Michael. *Fighting environmental crime in Sweden: A country report* [online]. Study in the framework of the EFFACE research project, 2015. [cit. 5. 6. 2020]. Dostupné z https://efface.eu/sites/default/files/EFFACE_Fighting%20Environmental%20Crime%20in%20Sweden.pdf.

SCOTT, Shirley. Should An International Climate Crimes Tribunal Be Established? In: *oxfordresearchgroup.org.uk* [online]. 30. 1. 2019. [cit. 4. 2. 2020]. Dostupné z <https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/blog/should-an-international-climate-crimes-tribunal-be-established>.

c. články

Bill No. 2,787/19: Elements of the crime of ecocide. In: *machadomeyer.com.br* [online]. 20. 9. 2019. [cit. 15. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.machadomeyer.com.br/en/recent-publications/publications/environmental/bill-no-2-787-19-elements-of-the-crime-of-ecocide>.

Nouveau rejet d'une proposition de loi reconnaissant l'écocide. In: *journaldelenvironnement.net* [online]. 28. 11. 2019 [cit. 8. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.journaldelenvironnement.net/article/nouveau-rejet-d-une-proposition-de-loi-reconnaissant-l-ecocide,101376>.

Texaco/Chevron lawsuits (re Ecuador). In: *business-humanrights.org* [online]. 21. 8. 2020. [cit. 27. 8. 2020]. Dostupné z <https://www.business-humanrights.org/en/texacochevron-lawsuits-re-ecuador>.

Vanuatu calls for International Criminal Court to seriously consider recognizing crime of ecocide. In: *dailypost.vu* [online]. 5. 12. 2019. [cit. 20. 3. 2020]. Dostupné z https://dailypost.vu/news/vanuatu-calls-for-international-criminal-court-to-seriously-consider-recognizing/article_7530f548-16e2-11ea-a143-970c8bf787bc.html.

d. obsahy webových stránek

Centre for Climate Crime Analysis. Supporting judicial climate action [online]. CCCA [cit. 14. 7. 2019]. Dostupné z <http://www.climatecrimeanalysis.org/>.

CITES. Wildlife Crime [online]. CITES [cit. 16. 7. 2020]. Dostupné z <https://www.cites.org/prog/iccwc.php/Wildlife-Crime>.

Ecocide Law. Existing ecocide laws [online]. EcocideLaw [cit. 5. 5. 2020]. Dostupné z <https://ecocidelaw.com/the-law/existing-ecocide-laws/>.

European Commission. Combating environmental crime [online]. EC [cit. 23. 1. 2020]. Dostupné z https://ec.europa.eu/environment/legal/crime/docs_en.htm.

Food and Agriculture Organization of the United Nations. The State of World Fisheries and Aquaculture 2020. Table 12 [online]. FAO [cit. 21. 6. 2020]. Dostupné z <http://www.fao.org/state-of-fisheries-aquaculture>.

International Criminal Court. About [online]. ICC [cit. 15. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.icc-cpi.int/about>.

International Law Commission. Summaries of the Work of the International Law Commission [online]. ILC, 4. 12. 2017. [cit. 20. 4. 2020]. Dostupné z https://legal.un.org/ilc/summaries/7_4.shtml.

INTERPOL. Fisheries crime [online]. INTERPOL [cit. 15. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Fisheries-crime>.

INTERPOL. Forestry crime [online]. INTERPOL [cit. 15. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.interpol.int/en/Crimes/Environmental-crime/Forestry-crime>.

United Nations Office on Drugs. Fisheries crime [online]. UNODC [cit. 24. 6. 2020]. Dostupné z <https://www.unodc.org/unodc/about-unodc/campaigns/fisheriescrime.html>.

Water conflict chronology [online]. worldwater.org. [cit. 1. 7. 2020]. Dostupné z <http://www.worldwater.org/conflict/map/>.

3. Seznam použitých právních dokumentů

a. mezinárodněprávní dokumenty

Basilejská úmluva o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování, Basilej 1989.

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, also known as the Washington Convention (CITES Convention) – originální anglická jazyková verze [online]. [cit. 2. 4. 2020]. Dostupná z: <https://www.cites.org/eng/disc/text.php>.

Convention sur le commerce international des espèces de faune et de flore sauvages menacées d'extinction (CITES Convention) – originální francouzská jazyková verze [online]. [cit. 2. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.cites.org/fra/disc/text.php#XVII>.

Deklarace Konference Organizace Spojených národů o životním prostředí, (Stockholmská deklarace), 1972.

Deklarace Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (Deklarace z Ria), 1992.

Dodatkový protokol I. k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů, 1977.

Dodatkový protokol II. k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter, 1977.

Haagské úmluvy z roku 1899 a 1907.

Rezoluce Výboru ministrů Rady Evropy č. (77) 28 z 28. září 1977. Dostupná on-line: <https://rm.coe.int/16804efa66>.

Římský statut Mezinárodního trestního soudu.

Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (UNTOC), 2000.

Úmluva o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, 1975. (Úmluva CITES, Washingtonská úmluva).

Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody způsobené činnostmi nebezpečnými pro životní prostředí (Luganská úmluva), 1993.

Úmluva o zákazu vojenského nebo jakéhokoliv jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí (Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques – ENMOD), 1977.

Úmluva Rady Evropy o trestněprávní ochraně životního prostředí, 1998. *Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law.*

Úmluva z Bamaka o zákazu dovozu nebezpečného odpadu a kontrole jeho přeshraniční přepravy v Africe, 1991.

Ženevské úmluvy, 1929.

Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů, 1949.

b. právní předpisy EU

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1272/2008 ze dne 16. prosince 2008 klasifikaci, označování a balení látek a směsí, o změně a zrušení směrnic 67/548/EHS a 1999/45/ES a o změně nařízení (ES) č. 1907/2006.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1013/2006 ze dne 14. června 2006 o přepravě odpadů.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1907/2006 ze dne 18. prosince 2006 o registraci, hodnocení, povolování a omezování chemických látek, o zřízení Evropské agentury pro chemické látky, o změně směrnice 1999/45/ES a o zrušení nařízení Rady (EHS) č. 793/93, nařízení Komise (ES) č. 1488/94, směrnice Rady 76/769/EHS a směrnic Komise 91/155/EHS, 93/67/EHS, 93/105/ES a 2000/21/ES.

Nařízení Rady (ES) č. 338/97 ze dne 9. prosince 1996 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi.

Nařízení Evropského Parlamentu A Rady (EU) č. 1257/2013 ze dne 20. listopadu 2013 o recyklaci lodí a o změně nařízení (ES) č. 1013/2006 a směrnice 2009/16/ES.

Rámcové rozhodnutí Rady 2003/80/SVV ze dne 27. ledna 2003 o trestněprávní ochraně životního prostředí.

Rámcové rozhodnutí Rady č. 2005/667/SVV ze dne 12. července 2005 k posílení rámce trestního práva pro boj se znečištěním z lodí.

Smlouva o fungování Evropské Unie.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1371 ze dne 5. července 2017 o boji vedeném trestněprávní cestou proti podvodům poškozujícím finanční zájmy Unie.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 98/2008 ze dne 19. listopadu o odpadech a zrušení některých směrnice.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/57/EU ze dne 16. dubna 2014 o trestních sankcích za zneužívání trhu (směrnice o zneužívání trhu).

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/41/ES ze dne 6. května 2009 o uzavřeném nakládání s geneticky modifikovanými mikroorganismy.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/18/ES ze dne 12. března 2001 o záměrném uvolňování geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a o zrušení směrnice Rady 90/220/EHS.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/35/ES ze dne 7. září 2005 o znečištění z lodí a o zavedení sankcí za protiprávní jednání.

c. právní předpisy ČR

Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí.

Zákon č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon).

Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně některých zákonů (lesní zákon).

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich.

Zákon č. 114/1992 Sb., zákon o ochraně přírody a krajiny.

Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti.

Zákon č. 150/1969 Sb., o přečinech.

Zákon č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení.

Vyhláška č. 77/1998 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí.

Příloha č. II vyhlášky ministerstva životního prostředí ČR č. 395/1992 Sb. a Příloha č. III vyhlášky ministerstva životního prostředí ČR č. 395/1992 Sb. - Seznam zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů.

Sdělení č. 84/2009 Sb. m. s., sdělení ministerstva zahraničních věcí o sjednání Římského statutu Mezinárodního trestního soudu.

Sdělení č. 572/1992 Sb. m. s., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o mezinárodním obchodu ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin.

Sdělení č. 6/2015 Sb. m. s., sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Basilejské úmluvy o kontrole pohybu nebezpečných odpadů přes hranice států a jejich zneškodňování.

d. zahraniční právní předpisy

Francouzský trestní zákoník. Code pénal. [cit. 30. 5. 2020]. Dostupný z <http://codes.droit.org/CodV3/penal.pdf>.

Francouzský environmentální zákoník. Code de l'environnement. [cit. 30. 5. 2020]. Dostupný z <http://codes.droit.org/CodV3/environnement.pdf>.

Estonský trestní zákoník. [cit. 20. 6. 2020]. V anglickém jazyce dostupný z <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522012015002/consolide>.

Slovenský trestní zákoník – zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon. [cit. 14. 2. 2020]. Dostupný z <https://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300>.

Španělský trestní zákoník. [cit. 15. 6. 2020]. V anglickém jazyce dostupný z https://www.legislationline.org/download/id/6443/file/Spain_CC_am2013_en.pdf.

Švédský trestní zákoník. [cit. 1. 6. 2020]. V anglickém jazyce dostupný z <https://www.government.se/government-policy/judicial-system/the-swedish-criminal-code/>

Švédský environmentální zákoník. [cit. 1. 6. 2020]. V anglickém jazyce dostupný z <https://www.government.se/legal-documents/2000/08/ds-200061/>.

4. Seznam použitých soudních rozhodnutí

a. rozhodnutí a stanoviska mezinárodních soudních orgánů

Mezinárodní soudní dvůr. Legálnost hrozby nebo použití jaderných zbraní, poradní stanovisko. 8. června 1996. [cit. 11. 4. 2020]. Dostupné z <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>.

Rozsudek Amerického vojenského tribunálu v Norimberku. 19. února 1948. Hostage Case. [cit. 22. 3. 2020]. Dostupné z <http://werle.rewi.huberlin.de/Hostage%20Case090901mit%20deckblatt.pdf>.

b. rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie (dříve Evropského soudního dvora)

Rozsudek ESD ze dne 13. září. 2005, *Komise vs. Rada* (C-176/03, ECLI:EU:C:2005:542).

Rozsudek SDEU ze dne 23. října. 2007, *Komise vs. Rada* (C-440/05, ECLI:EU:C:2007:625).

Rozsudek ESD ze dne 3. června 2008, *Intertanko* (C-308/06, ECLI:EU:C:2008:312).

Stanovisko generální advokátky J. Kokott ze dne 20. listopadu 2007, *Intertanko* (C-624/17, ECLI:EU:C:2007:689).

Rozsudek SDEU ze dne 4. 7. 2019, *Tronex* (C-624/17, ECLI:EU:C:2019:564).

Stanovisko generální advokátky J. Kokott ze dne 28. 2. 2019, *Tronex* (C-624/17, ECLI:EU:C:2019:150).

Rozsudek SDEU ze dne 2. července 2020, *Magistrat der Stadt Wien* (C-477/19, ECLI:EU:C:2020:517).

c. rozhodnutí soudů ČR

Usnesení Ústavního soudu ČR ve věci Pl. ÚS 13/12 ze dne 23. července 2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 3 Tdo 493/2014-63 ze dne 27. srpna 2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 3 Tdo 492/2014 ze dne 27. srpna 2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 5 Tz 247/2001 ze dne 29. listopadu 2001.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 6 Tdo 650/2003 ze dne 25. června 2003.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 4 Tdo 464/2019 ze dne 24. září 2019.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 8 Tdo 422/2018-559 ze dne 21. listopadu 2019.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 4 Tdo 1362/2019-559 ze dne 9. prosince 2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 3 Tdo 1482/2019 ze dne 5. února 2020.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 8 Tdo 657/2011 ze dne 15. června 2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR 8 Tdo 654/2014 ze dne 13. srpna 2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR 7 Tdo 1647/2014 ze dne 21. ledna 2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 7 Tdo 1166/2015-19 ze dne 30. září 2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 7 Tdo 639/2003 ze dne 25. června 2003.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ve věci 11 Tdo 268/2016 ze dne 26. října 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ve věci R 45/1986 Sb. rozh. tr.

Rozhodnutí okresního soudu ve Frýdku-Místku ve věci 81 T 81/2013-210 ze dne 18. září 2013.

Rozhodnutí okresního soudu ve Vyškově 1 T 278/2015 ze dne 31. ledna 2018.

Rozhodnutí obvodního soudu pro Prahu 10 ve věci sp. zn. 29 T 7/2014 ze dne 26. března 2014.

Abstrakt

Trestněprávní nástroje ochrany životního prostředí

Disertační práce se zabývá možnostmi trestního práva ve vztahu k ochraně životního prostředí. Analyzovány jsou tak nejvýznamnější trestněprávní nástroje z oblasti mezinárodního, evropského i českého práva, zejména tedy Římský statut Mezinárodního trestního soudu, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/99/ES ze dne 19. listopadu 2008 o trestněprávní ochraně životního prostředí a český trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.). Vedle rozboru nejvýznamnějších právních norem a následného utváření návrhů *de lege ferenda* se práce zabývá také charakteristikou trestné činnosti proti životnímu prostředí a specifiky trestněprávní normotvorby v ochraně životního prostředí. Práce je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola se zabývá otázkou úlohy trestního práva v ochraně životního prostředí a zvláštnostmi utváření trestněprávních norem v této oblasti. Druhá kapitola se soustředí na charakteristiku trestné činnosti proti životnímu prostředí a popsání jejich specifických rysů. Třetí kapitola pojednává o současném stavu mezinárodního trestního práva a možnostech ochrany životního prostředí, které umožňuje za stavu ozbrojeného konfliktu a v období míru. Nejprve je pozornost věnována zločinům podle mezinárodního práva, ve vztahu k nimž je klíčová především analýza Římského statutu Mezinárodního trestního soudu. Dále je rozebrána tematika tzv. konvencionálních zločinů. Analyzovány jsou tedy mezinárodní smlouvy, které v sobě obsahují závazek kriminalizace jednání poškozujících nebo ohrožujících životní prostředí. Ve čtvrté kapitole se práce zabývá trestněprávními nástroji ochrany životního prostředí v evropském kontextu. Stěžejní je tak především rozbor směrnice o trestněprávní ochraně životního prostředí, která je nejvýznamnějším evropským právním nástrojem v této oblasti. Pozornost je věnována jejím ideovým zdrojům, současnému stavu i možnému budoucímu vývoji. Pátá kapitola se věnuje českému právnímu řádu a úpravě trestných činů proti životnímu prostředí. Analyzován je tak zejména český trestní zákoník a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob, spolu s relevantní judikaturou. V kapitole je popsán vývoj české trestněprávní ochrany životního prostředí a rozebrány skutkové podstaty trestných činů proti životnímu prostředí a skutkové podstaty trestných činů využitelných v ochraně životního prostředí. V závěru práce je charakterizována role trestního práva v ochraně životního prostředí a jsou identifikovány problematické oblasti v ochraně životního prostředí prostřednictvím trestního práva. Dále jsou představeny návrhy na možné budoucí změny trestněprávních nástrojů na všech analyzovaných úrovních právních norem.

Klíčová slova

Životní prostředí, trestní odpovědnost, ochrana životního prostředí, trestněprávní nástroje, trestný čin

Abstract

Criminal Law Instruments of Environmental Protection

The dissertation deals with the possibilities of criminal law in relation to the protection of the environment. It presents the analysis of the most significant instruments of criminal law from the sphere of the international, European and Czech law, particularly the Rome Statute of the International Criminal Court, the Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law, and the Czech Criminal Code (Act No 40/2009 Coll.) Apart from the analysis of the most important legal norms and the subsequent formation of proposals *de lege ferenda*, the dissertation is concerned with the characteristics of environmental crime and the specifics of criminal law in environmental protection. The dissertation is divided into five chapters. The first chapter deals with the issue of the role of criminal law in environmental protection and the peculiarities of creation criminal rules in this area. The second chapter concentrates on the characteristics of environmental crime and the description of its specific features. The third chapter refers to the current state of the international criminal law and the possibilities of environmental protection through international criminal law that are applicable in armed conflicts as well as the time of peace. First the attention is paid to the crimes under international law, in relation to which the analysis of the Rome Statute of the International Criminal Court is crucial. Furthermore, the theme of conventional crimes is discussed. Thus, international conventions containing the obligation to criminalize acts that damage or endanger the environment are analyzed. In the fourth chapter, the dissertation deals with criminal law instruments of environmental protection in the European context. The analysis of the Directive on the protection of the environment through criminal law is thus crucial. Attention is paid to its idea sources, its state of the art and possible future development. The fifth chapter focuses on Czech legal code and the regulation of crimes against the environment. Thus, the Czech Criminal Code is analyzed, together with relevant judicial decision. The chapter brings in the description of the development of the Czech criminal law protection of the environment and discusses the facts of the crimes against the environment. The conclusion of the dissertation is devoted to the characterization of the role of criminal law in the protection of the environment, and to the identification of problematic areas in environmental protection through criminal law. Further on, the proposals for possible future changes in the criminal law instruments at all analyzed levels of law are presented.

Keywords

Environment, criminal liability, protection of environment, means of criminal law, crime